

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

พัฒนาศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6 บทเรียนจากภาคใต้

คำนำ

ผลการวิจัยที่นำมาเสนอนี้เป็นความรู้ที่ได้จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในช่วงที่ชุมชนได้รับการจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้านจากรัฐบาล เนื่องจากกองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่มีเป้าหมายในระยะยาวที่จะให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในกิจกรรมการพัฒนาระบบการพึ่งตนเองของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและการสร้างเสริมศักยภาพของชุมชน ในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต ดังนั้นถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านจะใช้ยุทธศาสตร์ของการจัดสรรเงินลงไปให้หมู่บ้านในวงเงิน 1 ล้านบาทเพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนของชุมชน พัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ หรือเพิ่มรายได้ ให้กับสมาชิกของชุมชน แต่เป้าหมายสำคัญมิใช่เป็นเพียงการสร้างระบบสินเชื่อหรือระบบธนาคารให้กับชุมชนเท่านั้น หากแต่เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงนับเป็นทุนอย่างหนึ่งที่ได้นำไปในชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ทุนนี้ ร่วมกับทุนทางด้านทรัพยากร สังคม ความรู้ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิม เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง และเกิดประโยชน์กับครอบครัวและชุมชน การวิจัยนี้จึงให้ความสนใจกับกระบวนการที่กองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับทุนที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และผลที่ติดตามมาจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวว่าสามารถทำให้ชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมโดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้ และเทคโนโลยี รวมทั้งสามารถติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรทางสังคมภายนอกอื่น ๆ อย่างเสมอภาค ทั้งนี้ความรู้และความเข้าใจในมิติอันซับซ้อนของทุนชุมชนจะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน และผลของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

การสร้างความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน เนื่องจากแต่ละชุมชนตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นความสูงต่ำของพื้นที่ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ หรือสถานที่ตั้งที่มีการคมนาคมติดต่อกับเมืองหรือชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างสะดวก เป็นต้น โดยชุมชนแต่ละแห่งได้มีกระบวนการของการสร้างสมความรู้ที่จะทำมาหากิน สร้างที่อยู่อาศัย สร้างความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต ฯลฯ ซึ่งต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การแลกเปลี่ยนหรือการจ้างแรงงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ การร่วมมือกันสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของคนในชุมชนมาโดยตลอด ก่อให้เกิดเป็นทุนในด้านต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ ซึ่งทุนเหล่านี้เมื่อก่อรูปขึ้น ก็จะช่วยให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไปอีก โดยกระบวนการนี้จะดำเนินต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

เป้าหมายสำคัญของการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การศึกษาถึงกระบวนการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรค และเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน โดยนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองของชุมชนเพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมจะนำมาใช้ทำความเข้าใจกับชุมชนจากจุดยืนของชุมชนได้อย่างแท้จริง คณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผู้วางนโยบายจะได้ใช้ประโยชน์จากกระบวนการวิจัยและความรู้ เพื่อการวางนโยบาย การปรับเปลี่ยนนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ การดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบาย และการประเมินการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายในระยะยาวที่ตั้งไว้ อันจะเป็นการเชื่อมโยงการวิจัยกับนโยบาย เพื่อนำไปสู่การเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ที่ชุมชนได้สร้างและสะสมมา รวมทั้งเพื่อให้ความรู้ที่สร้างขึ้นมีนัยสำคัญในระดับนโยบาย และเพื่อให้นโยบายต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

ในการดำเนินการวิจัย โครงการวิจัยนี้ได้เลือก ชุมชน 53 แห่ง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ เป็นกรณีศึกษา (case studies) เพื่อทำความเข้าใจกับกระบวนการสะสมทุนชุมชนซึ่งรวมถึงทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อม และกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานรากเน้นการสร้างความรู้จากจุดยืนและมุมมองของชุมชน โดยมีได้มุ่งตรวจสอบความถูกต้องของทฤษฎีที่มีอยู่ ทฤษฎีและความรู้ที่ได้จะมาจากประสบการณ์ การรับรู้ ความคิดของชุมชน

นอกจากนี้ โครงการวิจัยนี้ยังได้เลือกชุมชนอีก 9 แห่งเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน โดยใช้วิธีวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ซึ่งมีกระบวนการวิจัยที่มุ่งเน้นให้ชุมชนกับนักวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคอันเกิดจากการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน โดยนักวิจัยและชุมชนจะร่วมกันประสานงานกับสถาบันวิชาการ องค์กรของรัฐและเอกชน เพื่อเข้าร่วมกันทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้จะเลือกดำเนินการในชุมชนซึ่งมีปัญหาอุปสรรคที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยชุมชนเอง ซึ่งกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะช่วยให้สามารถเอาชนะอุปสรรค และปัญหาได้

การวิจัยนี้ได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการสะสมทุนของชุมชน โดยทุนของชุมชนมีความหมายกว้าง หมายถึง สิ่งที่ชุมชนได้พยายามสร้างและสะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำมาหากิน การแบ่งปันผลได้จากการผลิต การดูแลผู้เจ็บป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยกันป้องกันโจรผู้ร้าย การพึ่งพากันและกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง ฯลฯ

ทุนชุมชนอาจมีการสะสมพอกพูนขึ้นหรือสูญหายไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ของชุมชน การสืบค้นเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชนตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบันจึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการสะสมทุนของชุมชนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และรวมไปถึงการวางยุทธศาสตร์ที่จะทำให้อุณหภูมิทุนชุมชนที่มีอยู่เกิดการสะสมทุนของชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน โดยรวมวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยกรณีศึกษา มีดังต่อไปนี้

(1) เพื่อศึกษาแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากร โดยวิถีการดำรงชีวิตมีความหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ (เช่น ระบบการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่ม ระบบความคิด ความเชื่อ ฯลฯ) ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตชุมชนดำรงอยู่)

(2) เพื่อศึกษากระบวนการที่วิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน สัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรสังคมภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเติบโต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาถึงระดับความพอเพียงของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแต่ละรูปแบบว่ามีความพอเพียงในลักษณะใด หรือยังคงต้องพึ่งพิงบุคคลและองค์กรภายนอกชุมชนในลักษณะใด

(3) เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจ อันมีพลวัตของการปรับเปลี่ยนมาจากอดีต ทุนชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นมา และทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และสามารถสะสมทุนชุมชนต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน การศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนจะทำให้เข้าใจถึงความหมายของทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

(4) ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ จะศึกษาถึงภาวะหนี้สินของคนในชุมชน กระบวนการที่หนี้สินสะสมพอกพูนขึ้น หรือลดน้อยถอยลง รวมทั้งกระบวนการจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการกับหนี้สิน

(5) เพื่อศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างไร เช่น ในเรื่องการทำมาหากิน การจัดการกับหนี้สิน การทำงานร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

ผลจากการศึกษารณีศึกษาได้แก่องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนของชุมชน ซึ่งโครงการวิจัยนี้จะนำเสนอเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่

(1) ช่วงก่อนที่ชุมชนจะเข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ (เช่น การผลิตเพื่อขาย การซื้อสินค้าเพื่อบริโภคแทนการผลิตเองเป็นส่วนใหญ่ การแลกเปลี่ยนผ่านกลไกตลาด ฯลฯ)

(2) ช่วงที่ชุมชนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน

(3) ช่วงที่กองทุนหมู่บ้านเข้าไปในชุมชน ซึ่งในช่วงนี้จะได้องค์ความรู้จากการศึกษาติดตามชุมชนในระยะเวลา 2 ปี คือเริ่มจากช่วงเวลาที่ได้รับกองทุนหมู่บ้านและศึกษาติดตามชุมชนเหล่านี้ไปจนถึงสิ้นปีที่ 2 และจากการศึกษาแบบย้อนประสบการณ์ ซึ่งเป็นการศึกษาชุมชนที่ได้เริ่มดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านไปแล้วเมื่อเริ่มต้นโครงการวิจัย

คณะผู้วิจัยหวังว่าองค์ความรู้ที่ได้จากกรณีศึกษาจะช่วยให้เกิดความเข้าใจว่าในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน (เช่น การปลูกข้าว การทำไร่ การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปสินค้า การท่องเที่ยวและบริการอื่น ๆ ฯลฯ) จะต้องมีความเข้าใจในบาง (เช่น ทางด้านภูมิศาสตร์ ระบบตลาดสาธารณะูปโภค ระบบสินเชื่อ ความรู้และเทคโนโลยี องค์การสนับสนุน ฯลฯ) ไต่บ้างที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในระดับที่ชุมชนมีอำนาจอิสระ และสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านความสัมพันธ์กับองค์กร/บุคคลภายนอก ในด้านความรู้และเทคโนโลยี ในด้านเงินทุน และในด้านการตลาด ซึ่งในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตต้องการเครือข่ายของการติดต่อสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน นับตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับโลก (เช่น กรณีของการนำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ไปขายในตัวจังหวัด กรณีของการส่งออกผลผลิตไปขายต่างประเทศ)

ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายถึงทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ จะช่วยให้ผู้วางนโยบายชุมชน นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ต้องการความรู้จากนักวิชาการที่เหมาะสมรวมทั้งความต้องการจำเป็นในระดับการวางนโยบายและกำหนดแผนการพัฒนาที่แยกออกได้หลายระดับ ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความรู้ของนักวิชาการ และกระบวนการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนมากกว่าที่เป็นมาในอดีตผลจากการวิจัยนี้จะช่วยให้ชุมชนได้มีเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและกระบวนการสะสมทุน โดยบทเรียนจากชุมชนหนึ่งเป็นประโยชน์กับชุมชนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การนำความรู้จากชุมชนเผยแพร่ไปสู่ผู้วางนโยบาย นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และสาธารณชนจะช่วยให้ชุมชนสามารถสื่อสารกับองค์กรและบุคคลต่าง ๆ ภายนอกชุมชนบนฐานของความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกัน ไม่เกิดช่องว่างทางความรู้และความคิดอย่างที่เคยเป็นมา

นภาพรณ์ หะวานนท์

เพ็ญสิริ จีระเดชากุล

สุรวุฒิ ปัดไธสง

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

การจัดการกองทุนภายใต้ศรัทธาแห่งอิสลาม

ดร. พิทักษ์ ศิริวงศ์

ดวงรัตน์ ดีแม่

บทที่ ๑

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษา และวิธีการศึกษา

บ้านท่าราบ ชุมชนมุสลิม ชุมชนหนึ่งทางภาคใต้ ของประเทศไทย ชาวบ้านในกลุ่มแรกอพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เนื่องจากในสมัยก่อน หมู่บ้านดังกล่าวไม่มีถนน มีเพียงทางเดินแคบ ๆ เมื่อบ้านท่าราบมีถนน ชาวบ้านบางส่วนจึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านท่าราบ เพื่อความสะดวกในการเดินทางสัญจร

บ้านท่าราบก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๓๔๕ ที่มาของชื่อหมู่บ้านนี้ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้าน เป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีที่ดอนหรือที่ภูเขา ท่าราบเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ประกอบด้วยครัวเรือน ๑๑๕ ครัวเรือน มีประชากรประมาณ ๗๐๐ คน เป็นผู้ชายประมาณ ๓๐๐ คน และเป็น ผู้หญิงประมาณ ๔๐๐ คน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีระบบความสัมพันธ์ของชุมชนใกล้ชิดกันแบบเครือญาติ

สภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านท่าราบ เป็นหมู่บ้านมีความเป็นธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น มีอากาศบริสุทธิ์ ปราศจากมลภาวะใด ๆ พื้นที่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง แต่มีคลองระบายน้ำ เมื่อมีฝนตกน้ำท่วมไม่นาน เนื่องจากสามารถระบายลงคลองที่ไหลลงสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเข้าไปในหมู่บ้านจะพบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวน โดยมีสวนมะพร้าว และมีต้นตาลโตขึ้นอยู่ทั้งหมู่บ้าน สภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้าน ยังมีลักษณะเป็นชนบท แม้ว่าหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นว่าบ้านตาระ และต่อมาภายหลังเมื่อไม่นานมานี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านท่าราบ ปัจจุบันนี้การเดินทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอ เป็นไปด้วยความสะดวกสบาย ใช้เวลาเดินทางจากอำเภอเมือง ถึงหมู่บ้านไม่เกิน ๑๕ นาที โดยทางรถยนต์

หรือรถจักรยานยนต์ เนื่องจากเมื่อ ๕ ปีที่ผ่านมา มีถนนที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ มาจากองค์การบริหารส่วนตำบล มาสร้างแทนถนนลูกรังซึ่งเป็นถนนเก่า ที่ชาวบ้านได้อาศัยใช้เป็นเส้นทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านมาตั้งแต่ในอดีต

บ้านท่าราบ เป็นชุมชนเก่า ชาวบ้านเข้ามาอยู่อาศัย ตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านเรือนมานานนับร้อยปี ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงกระเบื้อง บ้านใดบ้านสร้างด้วยคอนกรีต คุณตาท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนที่นี้ยังมีสภาพเป็นป่า มีป่าไผ่ ต้นสาคร ต้นหว้า ต้นมะพร้าว ต้นตาล เป็นจำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม พื้นที่เป็นดินเหนียว และดินร่วนปนทราย จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับการใช้ในการทำนา ทำสวนผลไม้ ปลูกผัก ในสมัยก่อนหมู่บ้านนี้จัดว่าเป็นพื้นที่เปลี่ยว บ้านเรือนอยู่ห่างกันมาก มีการถางป่าเพื่อนำที่ดินมาทำสวนมะพร้าว ปลูกพืชผักสวนครัว ในสมัยก่อนชาวบ้านใช้น้ำบ่อในการบริโภค โดยบ่อน้ำบ่อหนึ่งมีชาวบ้านจากหลายครอบครัวใช้ร่วมกัน ส่วนระบบน้ำประปาเพิ่งเข้าถึงหมู่บ้านเมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากชาวบ้านได้ร้องขอความช่วยเหลือ ไปยังหน่วยงานของรัฐ เพราะมีความลำบากไม่มีน้ำไว้ดื่มกิน

การคมนาคมในสมัยก่อนใช้การเดินทางเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตนั้นท่าราบมีปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายที่เข้ามาขโมยวัวที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ เมื่อวัวถูกขโมย ชาวบ้านมักใช้วิธีการ ป่าวร้อง และตีเกราะเป็นสัญญาณ เพื่อขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน ทันทีที่ได้ยินสัญญาณ ชาวบ้านในหมู่บ้านต่างมารวมตัวกันเพื่อติดตามโจร โดยที่พวกเขาจะไม่ไปแจ้งความ หรือร้องขอความช่วยเหลือจากทางตำรวจ หรือจากทางราชการ แต่จะช่วยเหลือกันติดตาม และเมื่อสามารถจับผู้ร้ายได้ ชาวบ้านจะนำตัวผู้ร้ายดังกล่าวกลับมา แล้วให้ผู้มีอิทธิพลที่ชาวบ้านนับถือในหมู่บ้านเป็นผู้วินิจฉัยความผิด มีการลงโทษโดยใช้การการปรับ ผู้มีอิทธิพลดังกล่าว อาจไม่ใช่ผู้ใหญ่บ้าน แต่เป็นผู้อาวุโส ที่ชาวบ้านมีความเคารพ ให้ความยอมรับนับถือ ซึ่งการช่วยกันดูแลผู้ร้ายในหมู่บ้าน นับว่าเป็นทุนชุมชนรูปแบบหนึ่งของชาวบ้าน ในการมีส่วนร่วมกันรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน ผู้สูงอายุท่านหนึ่งเล่าว่า

ในสมัยก่อนการที่มีอาชญากรรมในหมู่บ้านมาก เนื่องจากในสมัยก่อนชาวบ้านมีความสนใจศึกษา เล่าเรียน ศาสนาอิสลามน้อย ทำให้ผู้คนไม่เข้าใจในหลักคำสอน และขาดคำสอนของพระเจ้า ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ชาวบ้านกระทำแต่ความดี ละเว้นจากการทำความชั่ว จึงทำให้มีการจับกลุ่มเล่นการพนันในหมู่บ้าน มีการการประพาศิพสุกเมียบ ผู้อาวุโสท่านนั้นใช้คำว่า “การเล่นซู้” การลักขโมย และปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านจึงเกิดขึ้น แต่ในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวได้หมดไปแล้ว เพราะมีการเรียนศาสนามากขึ้น อีกทั้งมีการประกอบอาชีพสุจริตที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

การเลือกชุมชน ลักษณะที่สำคัญของชุมชน

เหตุจูงใจที่ผู้วิจัย เลือกบ้านท่าราบ เป็นพื้นที่ศึกษาในเรื่องโครงการวิจัย และประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน เนื่องจาก ในหมู่บ้านดังกล่าว ประชาชนเกือบทั้งหมู่บ้าน นับถือศาสนาอิสลาม ในศาสนาอิสลาม ได้บัญญัติคำสอน ที่เรียกว่า อายะฮ ไว้ในกูรอาน ซึ่งอนุญาตให้กระทำและ ไม่พึงกระทำในการเผชิญหน้ากับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของตนที่เรียกว่า หะลานอละ หะรอม ในกูรอาน ๔:๒๙ กล่าวไว้ว่า

“โอ้บรรดาผู้มีศรัทธา พวกเจ้าอย่าบริโภค (รับ) ทรัพย์สินระหว่างกันและกันโดยมิชอบธรรม) เช่น การโกง การกินดอกเบี้ย เป็นต้น) นอกจากมันเป็นการค้าขายจากความพอใจของพวกเจ้า (ซึ่งกันและกัน) และพวกเจ้าอย่าได้ฆ่าตัวของตัวเอง แท้จริงอัลลอฮทรงเมตตาต่อพวกเจ้าอย่างยิ่ง ” (อะหมัด : ๒๕๔๕)

ดังนั้น เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินนโยบาย ที่มีจุดประสงค์เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ให้ประชาชนในระดับรากหญ้าให้มีแหล่งทุน เพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้าง หรือต่อยอดกิจกรรมของชุมชนให้ขยายกว้างขึ้น เกิดกำลังซื้อ กำลังผลิต และรายได้หมุนเวียนในระดับท้องถิ่น เป็นการสืบทอดต้นทุนทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคมของชุมชน และสร้างกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาแบบ

พหุภาคี โดยการจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เพื่อนำเงินดังกล่าวมาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่ประชาชนในชุมชน และในวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน อันนำไปสู่การพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และสังคมในระดับรวมของประเทศ โดยให้ท้องถิ่นรวมตัวกัน สรรหาวิธีการ และบุคคลที่มีความสามารถเข้ามาจัดการและบริหารเงินกองทุนด้วยตนเอง มุ่งให้เกิดกระบวนการสร้างเครือข่าย และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าของประเทศ

ท่าราบ เป็นหมู่บ้านหนึ่ง ที่มีการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญ ที่ค้ำจุน ให้ชุมชนดำรงอยู่เหนือเส้นแบ่งระดับความยากจน โดยชุมชนพยายามปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงชีวิตอย่างหาอยู่หากิน มาสู่การดำรงชีวิตแบบสมัยใหม่ ที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอก เมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งรัฐได้จัดสรรเงินลงมาให้หมู่บ้าน เป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ และพึ่งตนเองได้ โดยมีทุนเงินตรา ซึ่งสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน

ในระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๔ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๔๔ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๔๕ ข้อที่ ๓๔ กำหนดว่า ให้คณะกรรมการกองทุนกำหนดอัตราดอกเบี้ย หรือค่าตอบแทนเงินฝาก และเงินกู้เป็นอัตราที่แน่นอนตามความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก โดยคำนึงถึงจรรยาบรรณ และสภาพเศรษฐกิจ และสังคมในหมู่บ้าน และชุมชนเมืองเป็นหลัก และปิดประกาศอัตราดอกเบี้ยหรือค่าตอบแทนดังกล่าวอย่างเปิดเผย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว การบริหารกองทุนซึ่งต้องมีการกำหนดอัตราดอกเบี้ย เป็นการผิดต่อบทบัญญัติคำสอนที่เรียกว่า อายะฮ์ ซึ่งกำหนดไว้ในกุรอาน ข้อห้ามเรื่องดอกเบี้ย และการกินดอกเบี้ยเป็นการห้ามที่มีความเข้มงวดเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่รู้ดีว่าหากละเมิดในข้อห้ามนี้ เท่ากับว่าเขาได้ประกาศเป็นปฏิปักษ์

กับอัลลอฮ์ (ศุบหฺ) และนบีของพระองค์อย่างชัดเจน บางหมู่บ้านที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม จึงไม่ประสงค์ที่จะรับเงินกองทุนหมู่บ้านเข้ามาบริหาร ทั้งที่ที่มีความต้องการใช้เงินจากกองทุนดังกล่าว เนื่องจากผู้ที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการจัดการกองทุน และผู้ที่มีความต้องการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านต่างกลัวบาป กลัวผิดหลักคำสอนในเรื่องของดอกเบี้ย แต่ชาวบ้านหมู่บ้านท่าราบมิได้เป็นเช่นนั้น พวกเขาไม่ได้ปฏิเสธโอกาสในการเข้ามาจัดการกองทุนดังกล่าว โดยชาวบ้านได้ร่วมกันปรึกษารื้อหรือ ถึงทางออกในการจัดการกับกองทุน โดยหาวิธีการที่ไม่ผิดต่อหลักคำสอน และส่งผลให้ชาวบ้านสามารถนำเงินจากกองทุนมาใช้ในการประกอบอาชีพอย่างไม่เป็นบาป คำถามที่ผู้วิจัยต้องการแสวงหาคำตอบคือภายใต้บทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมมีวิธีการจัดการกองทุนหมู่บ้านของตนได้อย่างไร โดยศึกษาชุมชน (๑) ในมิดีก่อนที่จะได้รับผลกระทบการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (๒) ช่วงที่สังคมเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน (๓) ช่วงที่กองทุนหมู่บ้านเข้ามาในชุมชน โดยวิเคราะห์ถึงเงื่อนไข และระบบความสัมพันธ์ ในบริบททางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และสังคม และสภาพแวดล้อม ที่ทำให้ชุมชนเกิดการสะสมทุนอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืน ชุมชนมีความเข้มแข็ง ตลอดจน ยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

การเข้าสู่ชุมชน

การสืบค้นดังกล่าว ผู้วิจัยใช้แนวคิดของการสร้างความรู้โดยใช้มุมมองของชุมชนโดยใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (Grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้รับความรู้หรือทฤษฎีที่เหมาะสมนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยได้จัดเตรียม แนวทางในการสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ

สนาม

สนามที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ **บ้านท่าราบ** ชุมชนทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยชุมชน
แห่งนี้ เป็นชุมชนที่มีการทำการเกษตร การทำน้ำตาลจากตาลโตนด การค้าขาย การเย็บหมวกกะปิ
เยาะห้

วิธีการสัมภาษณ์

ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่ได้
จัดเตรียมมา เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตของชาวบ้านก่อน
การพัฒนาแบบทันสมัย การดำเนินชีวิตของชาวบ้านก่อนมีกองทุน และภายหลังจากการยืมเงินจาก
กองทุน ฯลฯ โดยสัมภาษณ์ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ประธานกองทุนหมู่บ้าน รองประธานกองทุนหมู่บ้าน
และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกที่กู้เงิน และผู้ที่ไม่กู้เงิน รายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลักมีดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา

ลำดับที่	สถานภาพ	อาชีพ	อายุ (ปี)
๑.	ผู้นำชุมชน	ช่างไม้	๕๐
๒.	ประธานกองทุนหมู่บ้าน	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๓
๓.	รองประธานกองทุนหมู่บ้าน	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๑
๔.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๗
๕.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๓๗
๖.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๒๕
๗.	สมาชิกกู้	เย็บหมวกกะปิเยาะ	๕๒
๘.	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	รับเหมาก่อสร้าง	๔๐
๙.	สมาชิกไม่ได้กู้	รับเหมาก่อสร้าง	๔๔
๑๐.	สมาชิกกู้	ทำน้ำตาลแว่น	๖๐
๑๑.	สมาชิกกู้	ทำน้ำตาลแว่น	๕๐
๑๒.	สมาชิกกู้	ปลูกผัก	๕๐
๑๓.	สมาชิกกู้	ขายของเงินผ่อน	๒๕
๑๔.	สมาชิกกู้	ซื้อขายไม้พิน	๔๖

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการใช้วิธีการการจดบันทึก และการบันทึกด้วยแถบเสียง ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้ล่ามที่สามารถพูดภาษาอาหรับ และ ภาษายาวี แล้ว

นำแถบเสียงมาถอดข้อความ โดยผู้ที่มีความรู้ภาษาอาหรับ และ ภาษายาวี คำต่อคำ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ โดยนำเสนอรายงานโดยการบรรยายอย่างละเอียดในหัวข้อดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ

บทที่ ๒ ทุณชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

บทที่ ๓ การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่

ความทันสมัย

บทที่ ๔ การปรับตัวของชุมชน

บทที่ ๕ กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ ๖ สรุป

ท่าราบ ชุมชนแห่งศรัทธา : ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ท่าราบ เป็นชุมชนโบราณ มีผู้คนจากหมู่บ้านใกล้เคียงอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน อยู่อาศัยมานานนับร้อยปี ด้วยพื้นฐานที่เป็นชุมชนมุสลิม ผู้นับถือในศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาหลัก อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนที่นี่ การยึดมั่น การศรัทธามั่นต่ออัลลอฮ์ การเคารพภักดี การมีศีลธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ด้วยความเคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกันในสังคม เป็นคำสอนของศาสดามุฮัมมัดซึ่งเป็นหลักประกันแห่งความผาสุกของชาวมุสลิม เป็นสิ่งมีคุณค่า ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนี้ มีความผูกพันยึดมั่น และดำเนินแนวทางตามหลักคำสอนของศาสนาด้วยความศรัทธา

ผู้สูงอายุในชุมชน ท่านหนึ่ง ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในสมัยก่อนสภาพของชุมชนท่าราบ ยังมีสภาพเป็นป่าแบบร้อนชื้น มีต้นไม้ขึ้นอยู่มาก เช่น ไม้ หว้า ไทร สาครู ตาล ฯลฯ มีฝนตกชุกตลอดปี ในสมัยก่อน มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยไม่มาก สภาพของหมู่บ้านยังเปลี่ยว บ้านเรือนแต่ละหลัง ตั้งอยู่ห่างกัน เนื่องจากเป็นที่ต่ำ ทำให้เกิดเป็นร่องน้ำเล็ก ๆ ไหลผ่านหมู่บ้าน และต่อมาภายหลังทางการได้เข้ามาปรับปรุง ขุดขยายร่องน้ำให้กว้างขึ้น จนมีสภาพเป็นคลอง ดังที่เห็นในปัจจุบัน

ในสมัยก่อนการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวบ้านทำโดยการโค่นต้นไม้ใหญ่ เพื่อนำมาสร้างเป็นที่พักอาศัย โดยจะออกแรงช่วยกันสร้างบ้าน เรือน ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของความช่วยเหลือดูแลกันภายในชุมชน ลักษณะของบ้านส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นบ้านหลังคามุงกระเบื้อง ยกพื้นสูง พื้นที่บริเวณใต้ถุนบ้านสามารถใช้ประโยชน์โดยใช้ เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ แพะ วัว ชาวบ้านมีการถางป่าเพื่อจับจองที่ดิน นำพื้นที่มาใช้ทำสวนมะพร้าว บ้างก็ปลูกผักสวนครัว เช่น กะหล่ำปลี มันเทศ แตงกวา ถั่ว บ้างก็ทำนา ปลูกข้าว จากการศึกษาข้อมูลในอดีตพบว่า ลักษณะของการปลูกข้าว และผักสวนครัว เป็นการปลูกเพื่อไว้ใช้บริโภคในครัวเรือน ลักษณะการทำนาของชาวบ้านเป็นระบบการทำ

นาปี โดยเป็นระบบนาหว่าน ใช้แรงงานจากคน และสัตว์ โดยใช้แรงงานวัว ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านมักเลี้ยงไว้ ไม่มาก สักตัวสองตัว เพื่อไว้ใช้เป็นแรงงานในการไถนา และไถขาย วิธีการปลูกข้าวนั้นเป็นการถ่ายทอดวิธีการปลูกโดยการฝึกหัดกันตั้งแต่เด็ก โดย พ่อ แม่ จะพาสมาชิกในครอบครัวไปทำนา และถ่ายทอดวิธีการปลูกข้าวสู่ลูกหลาน ลักษณะการทำนาของบ้านท่าราบ เป็นนาหว่าน รอน้ำฝนตามฤดูกาลธรรมชาติ เมื่อข้าวออกรวงแล้ว จึงมีการลงแขก ช่วยแรงกันเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน โดยที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิต การเพาะปลูกในสมัยก่อนชาวบ้านไม่ใช้ปุ๋ยเคมี หรือใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากพื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ และไม่มีโรคพืช ปีหนึ่งทำนากันเพียงครั้งเดียว ผลผลิตที่ได้สามารถเก็บไว้ใช้กินได้ตลอดปี โดยนำข้าวที่เก็บเกี่ยวเก็บไว้ในยุ้งข้าว

ถาม : มีช่วงการขาดแคลนบ้างไหม

ตอบ : ไม่ค่อยมี มีข้าวกินตลอด สมบูรณ์ เก็บไว้ในยุ้ง นอกจากนี้ก็จับปลา

พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการทำนา เป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองดั้งเดิมที่ชาวบ้านเก็บไว้หลังจากการเก็บเกี่ยว โดยชาวบ้านจะจัดสรรข้าวเปลือกส่วนหนึ่ง เพื่อนำไปใช้เป็นพันธุ์ข้าวในฤดูกาลทำนาฤดูกาลต่อไป ส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อใช้บริโภค ข้าวส่วนที่เหลือสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ตนต้องการ หรือสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถผลิตได้ในครัวเรือน ตัวอย่าง เช่น การนำข้าวสารไปแลกพริก แลกผัก แลกมัน แลกถั่ว นำลูกหว่าไปแลกมัน แลกข้าวสารกับน้ำตาลตโนด ซึ่งเป็นวิธีการแลกเปลี่ยนของชุมชนแห่งนี้ เพื่อให้ได้ผลผลิตอื่นที่ไม่มีในครัวเรือน และข้าวส่วนที่เหลือก็จะขาย โดยมีพ่อค้ามารับซื้อถึงหมู่บ้าน น้ำที่ใช้ในการปลูกข้าวเป็นน้ำฝน ไม่มีระบบชลประทาน หรือคลองส่งน้ำ เนื่องจากสภาพพื้นดินของบ้านท่าราบมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึง และไม่ประสบกับสภาวะฝนแล้ง จึงทำให้ไม่มีปัญหาในการการปลูกข้าว สามารถปลูกข้าวไว้กินอย่างเพียงพอ เมื่อ

ไม่มีปัญหาเรื่องฝนแล้ง น้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภค จึงมีใช้กันอย่างเพียงพอตลอดทั้งปี โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านได้อาศัยใช้น้ำจากการเก็บกักกรองน้ำฝน และใช้น้ำจากบ่อน้ำ ที่พวกเขาได้ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยกันขุดไว้ในหมู่บ้าน การขุดบ่อน้ำในสมัยก่อนนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ลำบาก เนื่องจากต้องใช้แรงงานคนในการขุด น้ำในบ่อจะที่ขุดขึ้นมา มีทั้งบ่อที่เป็นน้ำจืด และบ่อที่น้ำมีความเค็มเป็นบ่อน้ำกร่อย เนื่องจากบ้านท่าราบอยู่ห่างจากทะเลไม่มากนัก ชาวบ้านจะใช้บ่อน้ำจืดเพื่อการบริโภคดื่มกิน และใช้บ่อน้ำเค็มไว้ใช้อาบ และใช้ซักผ้า ล้างจาน ฯลฯ

ชาวบ้านที่เป็นมุสลิมเล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนของป่า เช่น น้ำผึ้ง หวาย สัตว์ป่า มีมาก แต่ชาวบ้านไม่นิยมหาของป่ามาใช้กิน หรือขาย เนื่องจากถือว่าไม่ใช่ของ ๆ ตน เป็นการขโมย ซึ่งผิดต่อหลักศาสนา ถือว่าเป็นบาป

“ชาวมุสลิม เครื่องศาสนาไม่ชอบหาของป่าเพราะถือว่าการหาของป่าไม่ดี คือเป็นของ ของเขา ไม่ได้ขออนุญาต คล้าย ๆ กับไปขโมยของในที่คนอื่น พวกที่เคร่งศาสนาไม่นิยมไปหาของป่าถือว่าการขโมย”

ในอดีต ชาวบ้านสามารถผลิตสิ่งของ เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ของชีวิต เช่น การปลูกข้าว การปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ จับปลาซึ่งมีมากในฤดูฝน ปลามีมากสามารถเหลือเก็บไว้ตากแห้งทำปลาเค็มไว้รับประทานได้เป็นเวลานาน มีการทำน้ำตาลแว่น ซึ่งได้รับการส่งสอนวิธีทำสืบทอดกันภายในครอบครัวไว้กินไว้ใช้ภายในครัวเรือน ที่เหลือจึงนำไปแลกเปลี่ยน และขายเพื่อนำเงินมาซื้อสิ่งที่ต้องการใช้ในครัวเรือน ชาวบ้านท่าราบเป็นชาวบ้านที่มีความขยันมาก หลังจากปลูกข้าวแล้ว พวกเขามักใช้เวลาที่เหลือทำการปลูกผักสวนครัว ต่าง ๆ ในบริเวณบ้านหรือในนาข้าว เช่น การปลูกถั่วงาข้าง แตงกวา ผักกวางตุ้ง คื่นช่าย กะหล่ำปลี พริก เป็นต้น

ถาม : ถ้าไม่ได้ทำนาแล้ว ชาวบ้านมักทำอะไรกัน

ตอบ : ปลูกผัก แล้วก็แบ่งเป็นช่วง ๆ เช่น หัวมัน กะหล่ำ พริก ชาวบ้านไม่ค่อยจะ

มีเวลาว่าง มีงาน เพาะปลูกไปเรื่อย ๆ

ระบบเงินตรายังไม่มีความสำคัญนัก เนื่องจากมีทรัพยากรภายในท้องถิ่นอย่างเพียงพอ
ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน ซึ่งกันและกัน เป็นวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ในการแบ่ง
ปันพืชผัก พบว่าชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนสิ่งของ เช่น กะหล่ำปลี พริก มะเขือ มะพร้าว ลูกหว้า
น้ำตาลแว่น กับคนทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน

สำหรับการเลี้ยงสัตว์นั้นชาวบ้านจะเลี้ยงกัน ๒ ลักษณะ คือ เลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหาร และ
เลี้ยงไว้เพื่อทำพิธีทางศาสนา

ถาม : การเลี้ยงสัตว์เพื่อศาสนานั้นเขาทำกันอย่างไร

ตอบ : การเลี้ยงสัตว์เพื่อศาสนานั้น ต้องเลี้ยงดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ ต้องให้สัตว์มีความ

สมบูรณ์ เช่น ถ้าเป็น แกะ หรือแพะ จะต้องไม่พิการ ขาหัก หรือเขาหลุด

การเลี้ยงสัตว์เพื่อศาสนานั้น มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวมุสลิม เนื่องจากตามหลัก
ศาสนา เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้นไม่ว่า ชาย หรือหญิง ต้องมีการบริจาสดสัตว์ ๑ ตัวโดยการ
ฆ่าเพื่อฉลอง หรือฆ่าแหละเพื่อบริจาคให้คนยากจน

การเดินทางสัญจร ระหว่างหมู่บ้าน ในอดีต ใช้วิธีการเดินเท้า เพื่อไปยัง ตลาด ซึ่งห่างออก
ไปจากหมู่บ้านประมาณ ๗ กิโลเมตร ตลาดแห่งนี้ เป็นสถานที่แห่งเดียวในสมัยนั้น ที่ชาวบ้านใช้
เป็นสถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยน ซื้อ หรือ ขายผลิตภัณฑ์ส่วนเกิน เพื่อนำเงินที่ได้ไปซื้อ เสื้อผ้า ยา
รักษาโรค และสิ่งของที่จำเป็น

จากการศึกษาพบว่าระบบเงินตราในสมัยนั้นยังเป็นระบบเงินตราที่ชาวบ้านต้องการเพื่อนำ
มาใช้แลกเปลี่ยนกับสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเท่านั้น ไม่ได้ต้องการเงินเพื่อมาแสดงถึงความ
มีฐานะในสังคม หรือสิ่งของส่วนเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิตของตน

ชาวบ้านไม่นิยมติดต่อกับบุคคลจากภายนอกชุมชน การติดต่อกับชุมชนภายนอกของชาวบ้าน มีในสองระดับความสัมพันธ์ ในระดับแรกคือในฐานะที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีต่อกัน เช่น การไปร่วมงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน ของคนต่างตำบล ที่มีความสนิทสนมคุ้นเคย หรือเป็นญาติพี่น้องกัน การติดต่อเพื่อการแลกเปลี่ยน เป็นเรื่องของการค้าขาย เช่น การส่งข้าว มะพร้าว น้ำตาลแว่น ให้พ่อค้าจากภายนอกบ้าง แต่ไม่บ่อยนัก ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของชาวบ้านทำราบคือ การทำน้ำตาลแว่น ซึ่งได้ถ่ายทอดวิธีการ และสูตร ตั้งแต่การผูกพะอง เพื่อใช้ในการปั่นต้นตาล การขึ้นต้นตาล การทำกระบอกเก็บน้ำตาล การเก็บน้ำตาล การเคี้ยวน้ำตาล การทำแว่นเพื่อเป็นแบบ ในการหยอดตาลที่เคี้ยวเสร็จแล้ว การหยอดตาลลงในแว่น ซึ่งเป็นวิธีการทำให้ได้ตาลโดนดที่มีรสดี กลิ่นหอม ถ่ายทอดกันภายในครอบครัวมาช้านาน น้ำตาลโดนด ของหมู่บ้านนี้ขึ้นชื่อ เรื่องความหวาน ความหอม ความอร่อย มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมนำมาใช้ในการทำขนม และปรุงอาหาร ของผู้คนทั้งภายในหมู่บ้าน ต่างตำบล และจังหวัดใกล้เคียง

ในระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชนของชาวบ้านทำราบ จากการศึกษาพบว่า ระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านทำราบ เป็นระบบความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ กิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม เช่น การประกอบพิธีทางศาสนา การร่วมงานเมาลิด ฯลฯ การใช้มัสยิดร่วมกัน ซึ่งเมื่อก่อนยังเป็นมัสยิดเล็ก ๆ ภายหลังชาวบ้านร่วมกันบริจาคเงิน เพื่อสร้างเป็นมัสยิดที่ใหญ่เพียงพอสำหรับบุคคลมาก ๆ ที่จะทำพิธีทางศาสนา

การมีความเชื่อและมีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวกัน การมีกิจกรรม ต่าง ๆ ร่วมกันของสมาชิกภายในชุมชน เป็นสิ่งที่ถักสานให้ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนแห่งนี้มีความแน่นแฟ้น มีระบบความสัมพันธ์ต่อกันแบบพี่น้อง ที่ต่างก็มีการช่วยเหลือพึ่งพา อาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจ เคารพนับถือ ให้เกียรติ มีความเสมอภาค และมีศักดิ์ศรี มีสิทธิเท่าเทียมกัน ในทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ชาวบ้านเล่าว่า

“สมัยก่อนดีกว่า ใกล้ชิดกัน มีความสัมพันธ์กันดี มีงานก็ช่วยกัน เช่น งานแต่งงานก็ช่วยกันทำ โต๊ะ เพื่อใช้ในงานเลี้ยง งานแต่งงานหาใบมะพร้าวมาทำซุ้มหลังคา ช่วยกันทำคนละไม้ คนละมีด”

“ช่วยกันลงแขกก่อสร้างบ้านโดยไม่คิดสตางค์ ลงแขกเก็บข้าวกัน”

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้านทำราบเป็นไปอย่างดี ชาวบ้านส่วนใหญ่คาดหวังให้โรงเรียนซึ่งเป็นสถานการศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชน ทำหน้าที่ในการ อบรม ดูแล ปลูกฝัง ถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลานของตน ให้พวกเขาเป็นคนเก่ง มีผลการเรียนในระดับที่ดี เป็นคนดีของสังคม มีอนาคตที่ดี มีการศึกษาสูงกว่าพวกเขา มีอาชีพการงานในอนาคตที่ดี หากพบว่ามึนนักเรียนคนใดขาดเรียน ไม่มาโรงเรียน ในวันนั้นครูประจำชั้นจะไปพบผู้ปกครองถึงบ้าน หากพบว่านักเรียนคนใดมีปัญหา ครูก็จะมาปรึกษาผู้ปกครอง เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ร่วมกัน

เมื่อศึกษาถึงฐานะทางสังคมของชาวบ้านในสมัยก่อน ชาวบ้านเล่าว่าฐานะของชาวบ้านส่วนใหญ่ฐานะไม่ค่อยดี คำว่าฐานะไม่ค่อยดี ในความหมายของชาวบ้าน คือ มีเงินเพียงแค่ออใช้ไปวันหนึ่ง ๆ ไม่มีเงินเหลือไว้เก็บออม แต่พบว่าพวกเขามีชีวิตในชุมชนอย่างมีความสุข

ถาม : สมัยก่อนชาวบ้านที่มีฐานะอย่างไรบ้าง”

ตอบ : ไม่ค่อยดี คนไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ ทำนา ทำสวน ก็แค่มีพอกินไม่เหลือเก็บ แต่มี

ความสุขดี

ในยามเจ็บป่วยชาวบ้านพึ่งการรักษาจากสมุนไพร และหมอพื้นบ้าน ในการวินิจฉัยอาการ และให้ยาสมุนไพรไปรักษาตัว ส่วนใหญ่แล้ว เป็นการรักษาโรคทั่ว ๆ ที่ไม่รุนแรง ชาวบ้านเล่าว่าทำราบ เป็นหมู่บ้านที่มีอากาศดี โรคภัยไข้เจ็บในหมู่บ้านมีน้อย โรคที่พบ เช่น ปวดหัว ตัวร้อน ไข้หวัด ไข้เลือดออก เป็นต้น หากเป็นโรคที่รุนแรง หมอพื้นบ้านไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ ต้อง

ทำการผ่าตัด ซึ่งต้องอาศัยเครื่องมือรักษาพยาบาล ชาวบ้านจึงไปรักษาตัวที่สถานือนามัย หรือโรงพยาบาล

ในสมัยก่อนนั้น การดูแลอบรมชาวบ้าน เป็นหน้าที่ของโต๊ะครู และโต๊ะอิหม่าม ที่ทำหน้าที่เป็นผู้สอนศาสนา อบรม เป็นผู้ให้ความรู้ สอนทางด้านคุณธรรม จริยธรรม สอนถึงประวัติศาสตร์ ด้วยที่ชาวบ้านมีความเคร่งครัดในศาสนาอิสลามนี้เอง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนมีปัญหาลังคมน้อย เช่น การทะเลาะวิวาทที่เกิดจากการดื่มสุราหรือของมึนเมา เนื่องจากเป็นข้อห้ามของศาสนาอิสลาม ที่ห้ามมิให้ผู้ใดดื่มสุรา หรือเสพของมึนเมา เพื่อป้องกันการขาดสติ

กล่าวโดยสรุป ทำราบเป็นชุมชนโบราณ เป็นชุมชนแห่งศาสนาอิสลาม ที่มีมัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีทุนของชุมชนในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และทุนทางวัฒนธรรมได้เอื้ออำนวยให้ชุมชนแห่งนี้เติบโตมาด้วยความมั่นคงได้ ความโชคดีที่มีผืนดินอุดมสมบูรณ์ เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเพาะปลูก มีดินตาล ต้นมะพร้าว ที่บรรพบุรุษรุ่นก่อนปลูกไว้เป็นมรดกให้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จนถึงปัจจุบัน

ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนมีความเป็นเครือญาติ การที่ชาวบ้านต่างมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมมือกัน มีวิธีการการปกครองดูแลกันเองโดยไม่ต้องอาศัยการพึ่งพาจากอำนาจรัฐ การรับคำสอนจากโต๊ะอิหม่าม โต๊ะครู ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์สังคมของชาวบ้านทำราบในยุคก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย เป็นสิ่งที่สร้างสังคมของชาวบ้านให้มีความสงบ มั่นคง ปัญหาต่าง ๆ ชาวบ้านช่วยกันแก้ไขด้วยตนเอง ส่งผลให้ปัญหาต่าง ๆ จบลงที่หมู่บ้าน โดยที่ไม่ต้องพึ่งพาอำนาจรัฐ หรือความช่วยเหลือจากทางการ

การมีทุนทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่การปลูกข้าว ปลูกผัก การเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานแทนแรงงาน และใช้กิน ตลอดจนการเลี้ยงเพื่อศาสนา วิถีของชุมชนซึ่งเงินตรายังไม่มี ความหมาย สังคมยังมีลักษณะเป็นสังคมที่มีการแลกเปลี่ยน ผลิตภัณฑ์ที่เหลือยังสามารถนำไปแลกเปลี่ยน หรือ ขาย

เพื่อสะสมเป็นทุนไว้ซื้อสิ่งของที่จำเป็น ยามเจ็บป่วยมีหมอพื้นบ้าน ให้คำแนะนำ ตลอดจนใช้พืชสมุนไพรในการบำบัดรักษา

ความเคร่งในศาสนาและคำสอนในศาสนาอิสลาม ทำให้ปัญหาสังคมต่าง ๆ มีน้อย และทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในสมัยก่อนคือ การทำน้ำตาลโตนด ที่มีรสดี ชาวบ้านถ่ายทอดวิธีการทำน้ำตาลแว่น เพื่อเก็บไว้ใช้กิน ใช้แลกเปลี่ยนผลผลิต และไว้ขายมาสู่รุ่นลูกหลาน ปัจจุบันนี้ น้ำตาลโตนด ยังเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนแห่งนี้

บทที่ ๓

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

เมื่อมีการการกระตุ้นการบริโภคในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า และความจำเป็นในการใช้เงินตรา ในกระแสแห่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของสังคมไทย รัฐบาลได้ริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการเร่งรัดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญ ความต้องการสร้างความมั่งคั่งแก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ ให้มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง เพื่อที่จะเป็นการกระจายความมั่งคั่งเหล่านี้ไปอย่างทั่วถึง ประชาชนจะได้มีระดับรายได้ที่สูงขึ้น แนวคิดนี้ได้แผ่อิทธิพลเข้ามาในหมู่บ้านท่าราบ และนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวิถีชีวิตของชุมชนในทุกรูปแบบ

การเดินทางสัญจรในอดีตที่เคยใช้วิธีการเดินเท้า การใช้รถเทียมเกวียน การใช้รถสามล้อถีบ รถจักรยาน การไถนาด้วยวัว ซึ่งเป็นการใช้แรงงานจากสัตว์ และการใช้แรงงานของมนุษย์ มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการปรับเปลี่ยนทางโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเดิม และการใช้เทคโนโลยีแผนใหม่ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ รถไถนา ตู้เย็น เครื่องเสียง เครื่องนุ่งห่มที่ทันสมัย โทรศัพท์ ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบสาธารณสุขแผนใหม่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง การส่งบุตรหลานไปเล่าเรียนในระดับสูง ล้วนแล้วเป็นสิ่งใหม่ ที่มีอิทธิพล กระตุ้นให้ชุมชนเกิดการใช้จ่าย โดยระบบเงินตราแบบใหม่ เข้ามาทดแทนระบบการแลกเปลี่ยน ระบบกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นบรรทัดฐานในการแลกเปลี่ยนของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ระบบเงินตราเริ่มเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการใช้เพื่อดำรงชีวิต เพื่อแสดงฐานะ และเพื่อสนองความต้องการ ชีวิตที่เคยเพียงพอแบบหาอยู่หากินเริ่มกลายเป็นชีวิตที่ไม่เพียงพอ สินค้าและบริการทุกอย่างต้องใช้เงิน รายได้ไม่สมดุลกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น จากกระแสของระบบบริโภคนิยม วัตถุนิยม ทำให้ชุมชนท่าราบหลีกเลี่ยงจาก

การเป็นสังคมแห่งการค้าไม่ได้ เนื่องจากชาวบ้านต้องการใช้เงิน เพื่อนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และใช้จ่ายเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ ภายในครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนาสังคมในระดับประเทศ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และเสถียรภาพของประชาชนในระดับชุมชนอย่างรุนแรง การศึกษาทำความเข้าใจถึงนโยบายในการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย ที่มีต่อชุมชนท่าราบ จะทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลที่ครอบงำช่วงชิงการนำ ครองอำนาจ ในกระบวนการพัฒนาของรัฐ ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนส่งผลให้ชุมชนขาดศักดิ์ศรี ตลอดจนการปรับเปลี่ยนตัวของชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ผลิต และเป็นผู้บริโภค อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในชุมชนท่าราบมีดังนี้

แรงงาน

การขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่ง ในจังหวัด เช่น โรงงานปลาปน โรงงานปลากระป๋อง โรงงานผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารจากทะเลเพื่อส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ทำให้เกิดการดึงดูดแรงงานจากหมู่บ้านท่าราบ และหมู่บ้านอื่น ๆ เข้าสู่เมือง เพื่อเข้าไปรับจ้างเป็นแรงงานราคาถูกรับใช้นายทุน ทั้งในระบบสายพานการผลิต และการเข้ามารับจ้างขายแรงงาน การรับจ้างทำประมง การรับจ้างทั่วไป ด้วยค่าตอบแทนในอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ มีรายได้เพียงแค่พอกินพอใช้ไปวันๆ โดยการละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่ทำอยู่ในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งนิยมไปขายแรงงานในประเทศมาเลเซีย โดยการไปรับจ้างกรีดยาง ดำนา เก็บโกโก้ ในรัฐ เคดาห์ รัฐปาหัง ซึ่งได้รับค่าแรงจากการทำงานมากกว่ารับจากการทำงานในประเทศไทยถึงสองเท่า

การเดินทางไปทำงานในเมืองของชาวบ้าน มีลักษณะเป็นแบบเข้าไปเย็นกลับ เนื่องจากหมู่บ้านอยู่ไม่ไกลจากโรงงาน โดยถ้าทำงานในโรงงานเดียวกันหลายคน ชาวบ้านจะใช้บริการ รถยนต์รับจ้าง ของคนในหมู่บ้าน ที่เปิดบริการในการรับส่งถึงโรงงาน แต่ถ้าเป็นการรับจ้าง ขายของ

แบกหาม ในตัวจังหวัด ก็จะเดินทางโดยรถประจำทาง รถจักรยานยนต์ การอพยพแรงงานในบ้านท่าราบจึงมีไม่มากนัก นอกจากการอพยพเคลื่อนย้ายของแรงงานที่ไปรับจ้างในประเทศมาเลเซีย แต่ชาวบ้านที่เคร่งศาสนาไม่นิยมไปใช้แรงงานในประเทศมาเลเซีย เนื่องจากที่นั่นพวกเขาไม่สามารถเรียนหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามได้

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ แรงงานแบบช่วยเหลือเกื้อกูลแรงงานกันในระบบดั้งเดิมของชุมชนหมดลง ไม่มีการช่วยแรงกันปลูกบ้าน หรือลงแรงกันทำนา เกี่ยวข้าว เหมือนในอดีต การใช้แรงงานต้องมีสิ่งตอบแทน ในรูปแบบค่าจ้างที่เป็นตัวเงิน เพื่อที่ชาวบ้านจะได้นำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ดังนั้น ความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องแรงงานของชาวบ้านจึงมีน้อย หรือแทบไม่มี

หนี้สิน

ระบบหนี้สิน เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ ที่เริ่มเกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ในสมัยก่อนที่หมู่บ้านของพวกเขายังมีลักษณะเป็นสังคมแห่งการแลกเปลี่ยนนั้น ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าพวกเขาไม่ประสบปัญหาเรื่องเงิน สิ่งต่าง ๆ มีเพียงพอในการดำรงชีวิต อาหารการกินสมบูรณ์ ไม่ขาดแคลน สามารถเก็บผัก หาลูก ในชุมชน ไม่ต้องซื้อหาแต่เมื่อมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งต้องหาซื้อด้วยเงินเข้ามา ตลอดจนความต้องการเงินสำหรับใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน สำหรับใช้ซื้อสิ่งของอุปโภค บริโภค สิ่งของเพื่ออำนวยความสะดวกสบาย ค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาที่แพงขึ้น ค่าใช้จ่ายสำหรับการบริการของสถานพยาบาลในระบบสาธารณสุข และระบบการแพทย์แผนใหม่ ความจำเป็นต้องมีเงินเพื่อใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพ ต่างๆ เพื่อหารายได้ส่วนเกิน มาใช้ให้เพียงพอในการดำรงชีวิตในครัวเรือน

เนื่องจากชาวบ้านนับถือศาสนาอิสลาม ระบบดอกเบี้ย และการจ่ายดอกเบี้ยถือว่าเป็นบาป ชาวบ้านจึงไม่นิยมพึ่งพาการกู้เงินจากระบบธนาคาร เนื่องจากต้องจ่ายดอกเบี้ย แต่มักใช้วิธีการขอยืมจาก ญาติพี่น้อง เพื่อน คนใกล้ชิด โดยที่ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย

ถาม : เคยกู้เงินจากไหนบ้าง

ตอบ : ญาติพี่น้อง

ถาม : เอาไปใช้ทำอะไรบ้าง

ตอบ : ค้าขาย ขายปลา ซื้อรถเพื่อรับส่งนักเรียนไปเรียนในเมือง

ถาม : กู้แบบไหน

ตอบ : กู้ญาติพี่น้อง ไม่ต้องจ่ายดอกเบี้ย เมื่อไหร่ที่คืนเมื่อนั้น คืนครั้งหนึ่งก่อนก็ได้

แล้วค่อยจ่ายจนหมด ไม่มีระยะเวลายืดไปได้

หรือใช้ระบบการยืมเงินโดยการจ่ายสิ่งทดแทนให้แก่ผู้ที่ให้ยืมเงิน เช่น การนำสวนผลไม้ไปเป็นหลักทรัพย์จำนองไว้กับคนที่รู้จัก แล้วอนุญาตให้ผู้ที่ยืมจำนอง โดยส่วนใหญ่มักเป็นเครือญาติหรือคนสนิท เข้ามาเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ ผลิตผลต่าง ๆ ในที่ดิน เช่น จากการเก็บมะพร้าวไปจำหน่ายได้

ถาม : แหล่งเงินกู้ที่ดีที่สุดน่าจะมาจากแหล่งไหน

ตอบ : ส่วนใหญ่จะยืมจากพวกกันเองมากกว่าไม่ใช้ระบบธนาคาร

ถาม : เพราะเหตุใด

ตอบ : ยืมกันเอง ดอกก็ไม่ต้องจ่าย ใช้หลักความเชื่อถือกันเป็นส่วนใหญ่ บางทีก็จำนองสวน

มะพร้าว ให้คนรับจำนองเก็บมะพร้าวขาย เป็นสิ่งที่ทดแทนดอกเบี้ย เพราะหลัก

ศาสนาอิสลาม การจ่ายดอกเบี้ย ระบบดอกเบี้ยเป็นบาป

นอกจากหนี้สินที่เกิดจากการยืมเงินแล้ว ชาวบ้านยังมีหนี้สินที่เกิดจากการซื้อสินค้าเงินผ่อน เช่น (๑) การซื้อเงินผ่อนเครื่องใช้ไฟฟ้า ต่าง ๆ เช่น พัดลม เครื่องเสียง (๒) เครื่องนุ่งห่ม เช่น ผ้าถุง ผ้านวม หน้า ผ้ามัดเสื้อ (๓) เฟอร์นิเจอร์ ต่าง ๆ เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้โชว์ ฯลฯ ซึ่งต้องมีการผ่อนเป็นรายวัน รายเดือน หรือรายอาทิตย์ หนี้สินเหล่านี้ เป็นสิ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย เพราะค่าผ่อนสินค้ามีราคาแพง ลักษณะการเป็นหนี้สินแบบนี้ทำให้ชาวบ้านเกิดความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ เนื่องจากทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่าย

การใช้เทคโนโลยีในการเกษตร

เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับการการผลิตที่ต้องการผลตอบแทนสูงสุด ต่อพื้นที่ในการเพาะปลูก และการใช้เครื่องจักรกลเพื่อลดเวลา และทดแทนแรงงานในการผลิต ชาวบ้านจึงหันมาใช้ปุ๋ยเคมี ในการเพาะปลูก เช่น การปลูกข้าว ปลูกผัก และใช้รถไถนา ในการเตรียมที่ดินเพื่อทำนา ซึ่งเป็นสิ่งที่นำเข้าจากภายนอก สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นต้นทุนที่มีราคาแพงในการผลิต และจำเป็นต้องใช้เงิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการลงทุน

ถาม : ใช้ปุ๋ยอะไร

ตอบ : ปุ๋ยม้าบิน

ถาม : ยาฆ่าแมลงใช้ไหม

ตอบ : ไม่ใช้ เพราะไม่มีแมลงที่มาทำความเสียหาย

ถาม : การเปลี่ยนแปลงในการทำการเกษตรมีไหม

ตอบ : เปลี่ยนจากใช้ แรงงานสัตว์เป็นรถไถ ค่าไถประมาณ ๗-๘ ร้อยบาทต่อไร่

การที่ชาวบ้านต้องลงทุนในการประกอบกิจการด้วยเงิน ทำให้ระบบความสัมพันธ์ชุมชน ที่เป็นการช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกันในทุกกระบวนการของการผลิต ของพวกเขาต้องสิ้นสุดลงไปด้วย แรงงานจะต้องถูกแลกเปลี่ยน และมีสิ่งตอบแทนด้วยเงิน นับว่าโชคดีที่บริเวณหมู่บ้านท่าราบ ยังเป็นพื้นที่ที่ไม่จำเป็นต้องใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากศัตรูพืชมีน้อย และมีน้ำฝนเพียงพอต่อการเพาะปลูก ทำให้ลดต้นทุนในเรื่องของยาปราบศัตรูพืช และแหล่งน้ำ

การลดต้นทุนในการผลิต

เมื่อไหร่ ซึ่งเป็นมูลค่าส่วนเกินจากการผลิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ วิธีการผลิตของชุมชน จึงมีการเปลี่ยนแปลง จากการศึกษา พบว่า ในขั้นตอนของการผลิตน้ำตาลแว่นจากตาลโตนด ในยุคที่สังคมยังเป็นสังคมแห่งการแลกเปลี่ยน การทำน้ำตาลแว่นของชาวบ้านนั้น จะเป็นน้ำตาลบริสุทธิ์ คือหลังจากเก็บน้ำตาลจากต้นตาล แล้วนำมาเคี่ยวในกระทะใบใหญ่ จนได้ที่แล้วจึงนำน้ำตาลที่ได้หยอดลงในพิมพ์ใบตาล ที่ขีดเป็นวง รอจนเย็น จะได้น้ำตาลแว่น นำมาเรียง ซึ่งกิโลใส่ถุง หรือใส่กระสอบ เพื่อรอจำหน่าย ทั้งปลีก และส่ง โดยนำไปจำหน่ายตามตลาดนัด ทั้งในอำเภอ และต่างอำเภอ หรือมีแม่ค้ามารับไปขายถึงหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านได้ใช้วิธีการผสมน้ำตาลทรายขาวลงไปน้ำตาลโตนด วิธีการดังกล่าวทำให้ได้ผลผลิตมากขึ้น และพวกเขามีกำไรจากการขายผลผลิตเพิ่มมากขึ้น แม้รสชาติของน้ำตาลที่ได้จะมีความ หอม หวาน อร่อย สู้น้ำตาลบริสุทธิ์ที่ไม่มีน้ำตาลทรายขาวเจือปนไม่ได้ก็ตาม สิ่งนี้ได้แสดงถึงระบบความรู้ของชุมชนที่ได้ถูกปรับเปลี่ยน เพื่อเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ และทำกำไรให้กับชาวบ้านได้สูงสุด

รูปแบบการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านส่วนหนึ่งออกไปรับจ้างทำงานกับโรงงานอุตสาหกรรม ออกไปรับจ้างในเมือง เช่น ไปขายของ รับจ้างกรีดยางพารา ไปรับจ้างเป็นแรงงานที่สะพานปลา วิถีชีวิตของชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง เนื่องจากผู้คนในวัยทำงานออกไปรับจ้างทำงานในเมือง

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเรื่องของการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นอาชีพใหม่ ๆ ที่ไม่เคยปรากฏในชุมชน ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบความรู้ในการประกอบอาชีพของชุมชน เพื่อสร้างกำไรส่วนเกินที่เป็นระบบเงินตรา เพื่อนำมาใช้ภายในครัวเรือนที่มีความแตกต่างจากระบบเงินตราในอดีต เช่น

อาชีพการขายของเงินผ่อน โดยชาวบ้านที่มีฐานะดีในหมู่บ้าน จะลงทุนไปซื้อสินค้าที่เป็นที่ต้องการของชาวบ้าน เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้โชว์ จักรเย็บผ้า ตู้เย็น โทรทัศน์ เสื้อผ้า เครื่องใช้ภายในบ้าน เป็นต้น มาให้ชาวบ้านด้วยกันซื้อ แล้วค่อยผ่อนส่งโดยไม่มีการคิดดอกเบี้ย เนื่องจากได้คิดกำไรรวมกับราคาสินค้าที่ต้องผ่อนไปแล้ว เป็นรายวันบ้าง รายสัปดาห์บ้าง หรือรายเดือน บ้างแล้วแต่จะมีการตกลงกัน ว่าพวกเขาสามารถผ่อนได้อย่างไร การซื้อสินค้าเงินผ่อนมีราคาแพงกว่าซื้อสินค้าโดยใช้เงินสดมาก แต่ชาวบ้านที่ไม่มีเงินสดเพียงพอเพื่อนำมาซื้อสินค้าที่พวกเขามีความต้องการ จึงนิยมซื้อสินค้าเงินผ่อนกัน การขายสินค้าเงินผ่อนเป็นการลงทุนที่ทำกำไรให้กับผู้ลงทุนสูง โดยที่ผู้ขายมีหลักการในการเลือกผู้ซื้อที่มีความรับผิดชอบ และเชื่อใจได้ เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงหนี้สูญหรือเสี่ยงต่อการเสี่ยงในการขาดทุนในกรณีที่ไม่สามารถเก็บเงินจากการผ่อนสินค้าได้

อาชีพขับรถรับส่งแรงงาน และรับส่งนักเรียนไปเรียนในเมือง เมื่อชาวบ้านต้องไปทำงานในโรงงาน และนักเรียนต้องไปเรียนโรงเรียนในตัวจังหวัด จึงมีผู้ซื้อรถยนต์มาดัดแปลงเป็นรถรับจ้างรับส่งแรงงาน และนักเรียน โดยรับส่งถึงโรงงาน และโรงเรียน ซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ดี เช่นกัน

อาชีพเป็นผู้รับจ้างนำสินค้าทางการเกษตรจากเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกพืชผัก แต่ไม่มีความสามารถนำสินค้าของตนไปจำหน่ายยังตลาดในเมือง โดยเกษตรกรไม่สะดวกในการขนส่งสินค้า

หรือนำสินค้าของตนไปค้าขายด้วยตนเอง จึงได้ใช้วิธีการเสนอให้เพื่อนบ้านที่มีรถยนต์ หรือมีความพร้อม มีความถนัดในการทำมาค้าขาย นำสินค้าของตนไปขายยังตลาด แล้วแบ่งปันรายได้กัน โดยผู้นำไปขายมีส่วนแบ่งจากการจำหน่ายประมาณร้อยละ ๒๐ ถึง ๓๐ บาท แล้วแต่ทั้งสองฝ่ายจะมีการตกลงกัน

อาชีพขายเศษไม้เพื่อนำมาทำเป็นเชื้อเพลิง สำหรับแม่ค้าที่ขายข้าวแกง ขายขนม ทำน้ำตาลแว่น ฯลฯ โดยชาวบ้านดังกล่าวจะไปหาซื้อเศษไม้ที่เหลือจากโรงงานอุตสาหกรรมการผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา แล้วนำไปขายต่อให้ลูกค้า ในหลายๆ อำเภอ ภายในจังหวัด ในการดำเนินกิจการดังกล่าวชาวบ้านต้องซื้อไม้ด้วยเงินสด แล้วนำมาขายต่อเป็นเงินผ่อน ซึ่งทำให้ได้กำไรจากการขายมากขึ้น

อาชีพค้าขายสินค้ามือสอง เช่น เสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า โดยรับสินค้ามาจากประเทศมาเลเซีย ที่มีนายทุนนำมาส่งให้ โดยบรรจุเป็นกระสอบใหญ่ ๆ แล้วนำมาแกะกระสอบออก จากนั้นนำไปจำหน่าย ในตัวเมืองบ้าง ตามตลาดนัดซึ่งปัจจุบันมีอยู่หลายแห่ง ตามจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดสงขลา ยะลา เมื่อขายได้กำไรจึงนำมาส่งต้นทุนคืนให้กับนายทุน ส่วนกำไรผู้ขายเก็บไว้ แต่ถ้ามองการกำไรมากขึ้น ต้องใช้วิธีซื้อสินค้ามือสองด้วยเงินสดจากนายทุน นายทุนมักคิดราคาสินค้าเงินสดถูกกว่าสินค้าเงินผ่อน การซื้อสินค้านี้ดังกล่าวไม่มีการบังคับ หากชาวบ้านไม่มีเงินทุนแต่สามารถสร้างความเชื่อถือ ความไว้วางใจให้นายทุนได้ ก็ไม่ต้องลงทุนเอง นายทุนเป็นผู้ลงทุนให้ และทั้งสองฝ่ายจะตกลงในเรื่องการแบ่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

การปรับตัวของชุมชน

บ้านท่าราบ เป็นชุมชนตัวอย่างที่ดีชุมชนหนึ่ง ที่นำศึกษาถึงการแสดงให้เห็นว่าการที่ชุมชนต้องมีการปรับตัว เพื่อให้พวกเขาสามารถต่อสู้กับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาแบบการค้า ที่ได้เข้ามาช่วงชิงพื้นที่ทางด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ระบบการผลิต และระบบการบริโภคของชาวบ้านท่าราบ ทูทางเศรษฐกิจ ทูวัฒนธรรม และทุนสังคม ของชุมชน ต้องถูกปรับเปลี่ยนไปตามระบบของสังคม การปรับตัวของชาวบ้านเริ่มโดย การใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่มีความเข้มแข็ง ร่วมกับต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชน มาสร้างอาชีพที่มีความมั่นคง ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ของชุมชน เป็นผู้ที่สามารถพึ่งตนเองได้ มีรากฐานอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนทุกเพศทุกวัย ตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่ จนถึงวัยชรา นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน อาชีพดังกล่าวคือ การทำหมวกกะปิเยาะ ซึ่งเป็นหมวกที่ชาวมุสลิมสวมใส่ในขณะทำพิธี หรือในโอกาสสำคัญ ๆ ทางศาสนาอิสลาม เช่น ขณะที่ทำพิธีละหมาด งานขึ้นบ้านใหม่ เทศการ รายอ งานเมาริด

การทำหมวกกะปิเยาะ และการทำน้ำตาลโตนด ของชุมชนท่าราบ เป็นตัวอย่างของระบบความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน ในเรื่องของการแลกเปลี่ยนความรู้ที่เป็นฐานที่สำคัญส่งผลให้ชุมชนดำรงอยู่ ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตอบสนองต่อเป้าหมาย และความต้องการใช้ความรู้ของคนในชุมชน ซึ่งในที่สุดแล้วได้ถูกพัฒนาจนกระทั่งชุมชนสามารถพลิกฟื้น เป็นระบบความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชุมชน ได้เป็นอย่างดี

การทำหมวกกะปิเยาะ ได้ถูกริเริ่มโดยชาวบ้านผู้หนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านท่าราบ หลังจากเสร็จจากการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักในตอนเย็น เขาได้เริ่มการฝึกหัด ศึกษาวิถีการทำหมวกจากภรรยาของเขา โดยได้ลงทุนซื้อจักรอุตสาหกรรม ด้วยเงินออมของตนเอง

ที่มีอยู่ แล้วเริ่มต้นศึกษาเรียนรู้วิธีการเย็บหมวกเพิ่มเติม จากผู้ที่เย็บใช้กันเองในหมู่บ้าน และภรรยาของเขาได้ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ในเรื่องของเทคนิค และฝึกฝนจนเกิด ความชำนาญ เพิ่มขึ้นจากญาติที่มีประสบการณ์ มีความรู้ในเรื่องนี้ โดยเขาได้รับประสบการณ์จากการไปรับจ้างเย็บหมวกดังกล่าว จากประเทศในตะวันออกกลางมาก่อน

หลังจากนั้นเขาจึงเริ่มเย็บหมวกจำนวนมากตามคำสั่งซื้อ เพื่อส่งขายให้แก่รายทุน จากกรุงเทพฯ โดยนายทุนเป็นผู้ลงทุนจัดหาวัตถุดิบ มาให้ตัดเย็บ แต่ปัญหาที่สำคัญคือในช่วงเวลาดังกล่าว การว่าจ้างในการเย็บหมวกในช่วงนั้น ยังไม่มีความสม่ำเสมอ เมื่อมีงานน้อย นายรอชะจึงได้เริ่มซื้อผ้า และด้าย ผลิตหมวกออกจำหน่ายตามตลาดนัด เป็นการลงทุนซื้อวัตถุดิบ เพื่อนำมาผลิต และนำออกจำหน่ายด้วยตนเอง การออกจำหน่ายหมวกตามตลาดนัดที่ต่าง ๆ การที่เป็นผู้ที่ช่างพูดคุย คอยติดตามสอบถามถึงความต้องการของลูกค้า รับฟังข้อเสนอแนะต่าง ๆ จากลูกค้า ทำให้เขาได้มีโอกาสทราบความต้องการของตลาด ว่ามีความต้องการหมวกรูปแบบไหน รายละเอียดของวัสดุที่ใช้ในการตัดเย็บหมวกเป็นอย่างไร ลักษณะของลวดลายในการเย็บควรเป็นแบบไหน โดยเขาได้พูดคุย และได้ขอคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ จากลูกค้าที่มาซื้อหมวกของเขา หลังจากนั้นเขาจึงนำความรู้ที่ได้รับมาใช้ในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ จนกระทั่งเขาสามารถผลิตสินค้าที่มีรูปแบบตามมาตรฐาน มีคุณภาพดี มีชื่อเสียง เป็นที่นิยมและสนองความต้องการของตลาดเป็นอย่างมาก มี ยอดการสั่งซื้อจากทั้งในประเทศและต่างประเทศเข้ามามากมาย

เมื่อเขาเริ่มได้รับยอดสั่งซื้อจากต่างประเทศ เช่น ประเทศสิงคโปร์ เยอรมัน มาเลเซีย ซาอุดีอาระเบีย และมียอดการสั่งซื้อที่เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งมีการผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เขาจึงต้องประสบกับปัญหาความต้องการแรงงาน เขาจึงหาแรงงานในการผลิตสินค้า โดยเริ่มสร้างงานให้กับคนในหมู่บ้าน ด้วยการลงทุนซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่

ใช้ในการตัดเย็บหมวก เช่น ด้าย ผ้า และเริ่มลงมือฝึกหัด ถ่ายทอดเทคนิควิธีการเย็บหมวกให้กับคนในหมู่บ้าน เพื่อให้คนในหมู่บ้านได้มีทักษะ และความชำนาญ เป็นฝีมือแรงงานที่มีคุณภาพในการผลิตหมวก และหันมารับจ้างเป็นแรงงานแทนการออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน โดยผู้ที่รับจ้างต้องจัดหาเครื่องมือในการผลิต คือมีจักรเย็บผ้าแบบอุตสาหกรรมเป็นของตนเอง

ในขั้นตอนของการจ่ายค่าจ้างในการเย็บหมวก จะไม่จ่ายให้ผู้รับจ้างเย็บหมวกในครั้งเดียว ค่าจ้างแรงงานส่วนใหญ่ จะจ่ายให้ลูกจ้างของเขาในช่วงเดือนรอมดอน ซึ่งเป็นเดือนบวชของผู้นับถือศาสนาอิสลาม เป็นเดือนที่หมวกกะปิเยาะของเขามียอดสั่งซื้อและยอดการจำหน่ายสูงสุด เมื่อชาวบ้านพบว่าพวกเขาเริ่มมีรายได้จากการเย็บหมวกที่แน่นอน และเป็นรายได้ที่ดี ชาวบ้านทำราบโดยส่วนใหญ่ ต่างพากันหันมาเย็บหมวกที่รับจ้างตัดเย็บหมวกกะปิเยาะ การเย็บหมวกของชาวบ้านทำราบ มีลักษณะของการใช้แรงงานเป็นการรับจ้างนายทุนแบบแบ่งงานกันทำ โดยจะรับจ้างตัดเย็บหมวกเป็นส่วน ๆ ชาวบ้านบางกลุ่มจะรับจ้างตัดเฉพาะชิ้นผ้าซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของการทำหมวก ในขั้นตอนนี้ต้องใช้กรรไกรไฟฟ้าเป็นอุปกรณ์ และต้องอาศัยความชำนาญ โดยนายจ้างจะส่งผ้ามาให้ ถ้าตัดเสียผู้จ้างตัดชิ้นผ้าจะต้องรับผิดชอบ ชาวบ้านบางกลุ่มจะรับจ้างปักลายบนหมวก ด้วยจักรอุตสาหกรรม แล้วส่งไปให้นายทุน เฉพาะส่วนของตน นายทุนจะเป็นผู้รวบรวมส่วนต่าง ๆ แล้วนำไปประกอบเป็นหมวก แล้วจึงบรรจุหีบห่อเพื่อส่งขายต่อ สำหรับขั้นตอนการทำหมวกกะปิเยาะ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการเตรียมวัสดุ และอุปกรณ์

๑.ผ้า มีด้วยกัน ๓ ชนิด คือผ้าที่มีความมัน ผ้าแข็ง ผ้านิ่ม

๒. เข็มเย็บผ้า เบอร์ ๑๓ ๑๔ และ ๑๖

๓. กรรไกร

๔. ด้าย

๕. จักรเย็บผ้า

๖. บรรจุภัณฑ์

ขั้นตอนการเย็บหมวกกะปิเยาะ

๑. ตัดแบบตามขนาดที่เลือกไว้ โดยปกติแล้วเป็นขนาด ๒๐.๕ – ๒๓ นิ้ว

๒. นำผ้าทั้ง ๓ ชนิดที่เตรียมไว้มาตัดตามแบบ ในขนาดที่ต้องการ

๓. เย็บผ้าทั้ง ๓ ชนิด ประกบเข้าด้วยกัน ให้เป็นชิ้นเดียวกัน จากนั้นจึงปักกลายด้วยจักร

ตามที่ต้องการ ซึ่งการปักกลายจะปักในส่วนที่เป็นตัวหมวก และส่วนที่เป็นด้านศีรษะ

๔. นำส่วนที่เป็นหัวหมวก ด้านศีรษะที่ปักกลายเรียบร้อยแล้ว มาตัดเป็นวงกลม เพื่อที่จะ

นำมาประกอบเข้ากับส่วนตัวหมวก

๕. หลังจากเย็บประกอบหมวกแล้ว นำหมวกมาตกแต่ง เก็บรายละเอียดโดยตัดเศษด้าย

หรือเศษผ้าที่ไม่ต้องการออก

๖. ทำการสำรวจตรวจสอบความเรียบร้อยของหมวกที่เย็บและตกแต่งเสร็จเรียบร้อยแล้ว พับหมวก

บรรจุลงในถุง ถุงละ ๑ ใบ พร้อมติดขนาดที่ถุงทุกใบ

๗. บรรจุหมวกลงลัง หรือใส่ถุงขนาดใหญ่ พร้อมในการจัดจำหน่าย ทั้งปลีก และส่ง

ขนาดของหมวกมีหลายขนาด โดยปกติแล้วเป็นขนาด ๒๐.๕ – ๒๓ นิ้ว ขนาดของ

การผลิต ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดในแต่ละประเทศเป็นผู้กำหนด หมวกกะปิเยาะ ที่เขาผลิตขึ้นจำหน่ายมีทั้งแบบที่ใช้ครั้งเดียว ใช้แล้วไม่นำกลับมาใช้อีก และแบบใช้ได้หลายครั้ง โดยในกลุ่มประเทศทางแถบตะวันออกกลาง เช่น เยเมน ซาอุดีอาระเบีย มักสั่งซื้อแบบที่ใช้ครั้งเดียว ซึ่งมีคุณภาพ และวัสดุ ที่ใช้ในการเย็บดีกว่า และมีราคาถูกกว่าหมวกที่ใช้หลายครั้ง ซึ่งประเทศ สิงคโปร์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย นิยมสั่งผลิต เป็นส่วนใหญ่

ชาวบ้านเริ่มตระหนักว่า การทำงานในระบบโรงงาน มีค่าตอบแทนไม่มาก เพียงรายได้ของครอบครัวแค่พออยู่พอกิน หรือบางคนเป็นรายได้ที่ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เป็นงานหนัก ไม่มีความก้าวหน้า เงินค่าจ้างตายตัว ไม่เพิ่มขึ้น ประกอบกับมีทุนทางวัฒนธรรมในเรื่องของการทำหมวกกะปิเยาะ เริ่มต้นขึ้นในหมู่บ้าน และมีผลตอบแทนที่ดี พวกเขาจึงเลิกการออกไปรับจ้าง และหันมาเย็บดอชีฟเย็บหมวกแทน

ถาม : เมื่อก่อนทำงานอะไรมาก่อน

ตอบ : รับจ้างที่โรงงานผลิตอาหารกระป๋อง

ถาม : ทำไม่ถึงออกจากงาน

ตอบ : ไม่ก้าวหน้า เงินเดือนได้ห้าพันบาท ก็ได้ห้าพัน อยู่เท่านั้นแหละ ออกมาทำงานเอง

ดีกว่า ตอนอยู่คนเดียวคิดว่าไม่ลำบาก ให้แม่สองสามร้อย ก็ได้มาก็ใช้ไป แต่ตอนนี้มี

ครอบครัว ต้องใช้เงินเพื่อลูกเมีย พอลูกโตก็ต้องเข้าโรงเรียนใช้เงินในการเรียนของลูก

จากการมีผลตอบแทนในการค้าขายที่ดี ใช้ต้นทุนในการทำงานไม่มาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ของชุมชนท่าราบจึงหันมาเย็บดอชีฟตัดเย็บหมวกกะปิเยาะ ทำให้ชาวบ้านเริ่มต้นในการเรียนรู้วิธีการเย็บหมวก การตัดชิ้นส่วน การปักลายบนหมวกจากนายทุน หรือจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความชำนาญในการเย็บหมวกกะปิเยาะเป็นอย่างดี ชาวบ้านต้องลงทุนซื้อกรรไกรไฟฟ้า และจักรอุตสาหกรรม ซึ่งถ้าหากไม่มีทุนในการซื้อจักรเย็บผ้า เป็นของตนเอง นายจ้างจะมีบริการ

ให้เข้าจักรเย็บผ้า โดยเก็บค่าเช่าเป็นรายวัน การตัดเย็บหมวกกะปิเยาะเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียด ประณีต ต้องอาศัยการฝึกฝน เรียนรู้ ในการตัดเย็บ และต้องอาศัยประสบการณ์ และความชำนาญของแรงงานในการผลิตเป็นอย่างมาก

การตัดชิ้นส่วนของหมวกเป็นงานที่ละเอียด เป็นงานที่ทำได้ยากมาก ถ้าเสียแล้วทำหมวกไม่ได้ เป็นฐานครั้งแรก ก่อนเป็นหมวก แพนผมเรียนเฉพาะตัดก็ ๒ เดือนแล้ว จึงจะทำได้ ผมใช้เครื่องตัด (กรรไกรไฟฟ้า) ตัดได้เร็ว

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะรับจ้างในการผลิตชิ้นส่วนของหมวกเพียงชิ้นส่วนเดียว ตามความชำนาญของตน เช่น ผู้ที่รับจ้างตัดชิ้นส่วนของหมวก จะรับตัดชิ้นส่วน เพียงอย่างเดียว ผู้ที่รับจ้างปักลายบนหมวก จะปักลายหมวกเพียงอย่างเดียว พบว่ามีบางครัวเรือนสามารถผลิตหมวกได้ เช่นกัน แต่ปัญหาคือไม่มีตลาดในการจำหน่ายสินค้า เนื่องจากตลาดส่วนใหญ่ที่รับซื้อหมวกเป็นตลาดต่างประเทศ หากผลิตหมวกมามาก ปัญหาที่สำคัญคือไม่รู้ว่าจะส่งหมวกไปขายที่ไหน และส่งไปขายได้อย่างไร ชาวบ้านจึงเป็นเพียงผู้รับจ้างใช้แรงงานตัดเย็บชิ้นส่วน เพื่อส่งขายให้นายทุนใหญ่ของหมู่บ้าน เนื่องจากนายทุนใหญ่มีตลาดที่รับซื้อหมวกจากต่างประเทศ มากกว่าการผลิตเพื่อจำหน่ายภายในประเทศ

การเกิดขึ้นของอาชีพการทำหมวกกะปิเยาะ พบว่าเป็นจุดเริ่มในการสร้างอาชีพที่มีความมั่นคงให้กับชุมชน ชาวบ้านมีความพึงพอใจเป็นอย่างมาก เพราะพวกเขาสามารถรับงานจากนายทุน มาทำที่บ้านของตนเอง ทำให้มีรายได้มากกว่าการต้องออกไปรับจ้างทำงานนอกหมู่บ้าน เพราะนอกจากการที่พวกเขาไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงานนอกหมู่บ้านแล้ว รายได้ของเขาขึ้นอยู่กับความขยันในการทำงาน ในวันหนึ่ง ๆ หากสามารถเย็บหมวกได้มาก พวกเขาจะได้

รับค่าจ้างในการเย็บหมวกมากไปด้วยเช่นกัน ดีกว่าการรับจ้างใช้แรงงานซึ่งได้รับค่าจ้างตามอัตราค่าจ้างแรงงานแรงขั้นต่ำ และมีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูงกว่าการทำงานที่บ้านของตนเอง

รายได้จากการเย็บหมวกเป็นอาชีพที่สร้างรายได้เป็นอย่างดี เป็นหลักประกันที่ดีในมิติเรื่องความมั่นคงของครัวเรือน ชาวบ้านสามารถนำรายได้มาเพื่อใช้จ่ายจนเจือจรรอบครัว เงินที่เหลือสามารถสะสมเป็นเงินออม เมื่อนายทุนมียอดการสั่งซื้อมาก การจ้างแรงงานเพื่อผลิตสินค้าให้มีความเพียงพอจำหน่ายจึงมีมากตามไปด้วย เป็นการกระจายแรงงานภายในครัวเรือน ซึ่งสมาชิกภายในครัวเรือนทุกคนสามารถใช้แรงงานของตนรับจ้างเย็บหมวก ที่ได้รับการถ่ายทอดวิธีการเย็บจากคนในครัวเรือนที่ได้ไปฝึกฝนวิธีการตัดเย็บมาก่อน ชาวบ้านเล่าว่า เมื่อเลิกเรียนแล้วลูกหลานของตนมักรีบกลับบ้าน ไม่ไปเที่ยวเตร่ ตามที่ต่าง ๆ เหมือนวัยรุ่นโดยทั่วไป เพื่อกลับมาบ้านเย็บหมวกหารายได้พิเศษ เก็บเงินไว้ซื้อสิ่งของที่ตนต้องการ เป็นการช่วยลดภาระของผู้ปกครอง และยังเป็นการลดปัญหาสังคม เนื่องจากวัยรุ่นเหล่านั้น รู้จักในการใช้เวลาว่างของตนให้เป็นประโยชน์ ปัญหาการเที่ยวเตร่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทะเลาะวิวาท ปัญหาการเล่นการพนัน และการลักขโมยในหมู่บ้าน จึงปรากฏให้เห็นน้อย หรือแทบไม่เป็นปัญหาของหมู่บ้าน

ถาม : ได้ข่าวว่าเยาวชนที่นี่ ชยันทำงาน

ตอบ : ปัจจุบันเยาวชนอยู่ในหมู่บ้านเพราะมีงานทำไม่ค่อยว่าง นอกจากนี้แล้วพวก

วัยรุ่นไม่ค่อยไปในเมืองเท่าไรแล้ว เพราะเย็บหมวกอยู่กับบ้านกันมาก ในหมู่

บ้านมีงานให้ทำ

ถาม : ดินะ สิ่งเหล่านี้ช่วยแก้ปัญหาอะไรได้บ้าง

ตอบ : ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ลดน้อยลง

จากการศึกษาพบว่าในเรื่องระบบความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนของชุมชน มีความ
แน่นแฟ้นมากขึ้น เนื่องจากไม่มีปัญหาว่าผู้หญิง เด็ก และคนชรา ถูกทอดทิ้งให้อยู่ในหมู่บ้าน ชาว
บ้านมีเวลาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรม ต่าง ๆ ในครัวเรือนร่วมกันมากขึ้น รูปแบบการแบ่งงานในครัว
เรือนของพวกเขาเป็นแบบเท่าเทียมกัน เนื่องจากทุกคนมีงานทำ ทำให้ฐานะเศรษฐกิจโดยรวมของ
ครอบครัว และของชุมชนส่วนใหญ่ดีขึ้น ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมากกว่าเดิม มีสิ่งของอุปโภค
บริโภคที่เพียงพอ และสนองความต้องการ ของพวกเขา ทำให้ความเครียด ความวิตกกังวล ความ
ยากจนของพวกเขาหมดลง ชาวบ้านสามารถเก็บออม โดยการซื้อทองคำ มาเก็บไว้

ถาม : มีเงินเก็บบ้างไหม

ตอบ : ก็พอมีบ้าง

ถาม : เก็บอย่างไร

ตอบ : ตอนนี้เก็บโดยมีเงินเหลือก็ซื้อทองคำไว้สะสม เช่นซื้อทองหนักสลึงบ้าง

หาลิสต์ต่าง บ้าง บาทหนึ่ง บ้าง สะสม เอาไว้เรื่อย ๆ

ถาม : ทำไมไม่ฝากธนาคาร

ตอบ : ไม่ค่อยสะดวกจะไป ไม่ค่อยว่า และไม่ชอบระบบธนาคาร

ไม่อยากจะเกี่ยวกับดอกเบี้ย

ชาวบ้านทำราบโดยส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้บริการกับระบบของธนาคาร เนื่องจากกลัวบาป
ในเรื่องของดอกเบี้ย การสะสมทองคำ แทนการนำเงินไปฝากธนาคาร เนื่องจากความกลัวบาป ใน
การละเมิดคำสอนในเรื่องของดอกเบี้ย และอีกประการหนึ่ง เป็นความสะดวกในการการนำทองคำ
ที่เก็บไว้ไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินหมุนเวียน เมื่อมีความต้องการใช้เงิน ชาวบ้านใช้เงินที่ได้มาเพื่อการ

ลงทุน ใช้เพื่อเป็นค่าเล่าเรียนของบุตรในช่วงเปิดเทอม หรือเพื่อการเรียนต่อในระดับสูง หรือซื้อเสื้อผ้าใหม่ ในวันรายอ หลังจากฤดูการถือศีลอดของพวกเขา ที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวอิสลาม ในการสวมใส่เครื่องนุ่งห่มใหม่ เพื่อการเฉลิมฉลองที่สำคัญของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ในบางครั้ง ชาวบ้านนำเงินที่เก็บสะสมจากการขายทองคำ มาซื้อรถจักรยานยนต์ให้ลูก เพื่อใช้ขับไปเรียนหนังสือในตัวอำเภอ หรือในตัวจังหวัด

นอกจากอาชีพเย็บหมวกกะปิเยาะแล้ว ทูนทางวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดสืบต่อมาจากบรรพบุรุษอีกอย่างหนึ่งของชุมชนแห่งนี้คือ อาชีพการทำน้ำตาลแว่น จากตาลโตนด การทำน้ำตาลเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านท่าราบ น้ำตาลที่มีรสดี เมื่อนำมาใช้ปรุงอาหารหรือทำขนมแล้วอาหารและขนมมีความอร่อย ชาวบ้านมีการสืบทอดระบบความรู้ของวิธีการทำน้ำตาล และการรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ สืบต่อกันมาในครัวเรือน โดยมีอุปกรณ์ และขั้นตอนการทำน้ำตาลแว่น มีรายละเอียดดังนี้

อุปกรณ์ในการทำน้ำตาล

๑. กระบอกไม้ไผ่ หรือแกลอนพลาสติก (นิยมใช้ขนาด ๕ ลิตร)
๒. กระทะเคียวตาล ใบใหญ่
๓. ไม้เคียวตาล แบบด้ามยาว และด้ามสั้น
๔. ไม้ปาด
๕. รากไม้ เพื่อป้องกันการบูด
๖. ใบตาล (สำหรับทำขอบน้ำตาลแว่น)
๗. เหล็กแบน (มาตอป่าหะ)

ขั้นตอนการทำน้ำตาลโตนด

๑. ทำกระบอกลำหรับใช้ร่อนน้ำตาล ใช้เชือกเจาะให้เป็นรู ทำเป็นหูเพื่อใช้ร่อนน้ำตาล

จากต้นตาล

๒. นำรากไม้มาสับใส่กระบอกร่อน ปั่นขึ้นไปปาดดอกตาล (มาแย) เพื่อให้น้ำตาลไหลลงในกระบอกร

ที่เตรียมไว้รองรับน้ำตาล ถ้าร่อนน้ำตาลในตอนเช้าจะเก็บได้ในตอนเย็น ถ้าร่อนตอนเย็นจะ

เก็บได้ในวันรุ่งขึ้น

๓. หลังจากนำน้ำตาลลงจากต้นแล้ว นำมารวมกันจนได้ปริมาณมากตามที่ต้องการ ต้องนำมา

กรองเศษไม้ ก่อนที่จะได้นำไปต้มให้เดือด แล้วปล่อยให้เดือดไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งน้ำตาล

ที่ได้กลายเป็นสีน้ำตาล

๔. ถ้าต้องการทำเป็นน้ำตาลปี๊บ หลังจากที่เคยตาลเดือดสักพัก ให้ตักใส่ปี๊บได้เลย

๕. ถ้าต้องการทำเป็นน้ำตาลแว่น ต้องรอให้เดือดจนน้ำตาลมีความเหนียว หลังจากนั้นใช้ไม้กว

ด้ามยาว กวนไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งน้ำตาลกลายเป็นสีน้ำตาลแก่

๖. หลังจากนั้นใช้ไม้กวาด้ามสั้น ทาน้ำตาลวนรอบ ๆ ขอบกระทะ สำหรับทำหัวน้ำตาล เพื่อให้

น้ำตาลเข้มข้นเต็มที่ แล้วจึงใช้เหล็กแบน ชูดหัวน้ำตาลลงในกระทะ แล้วกวนซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

๗. ยกกระทะลงจากเตา เพื่อเตรียมทำน้ำตาลแว่น โดยใช้ใบตาลขดเป็นวงกลม เป็นแบบ ขนาด

ตามต้องการ เพื่อนำมาเรียงไว้บนแผ่นกระดานไม้ ใช้ไม้กวาด้ามสั้น และไม่ปาด ตักน้ำตาล

ในกระทะ หยอดลงในแบบใบตาลที่เตรียมไว้ รอจนกระทั่งน้ำตาลแข็งตัว จึงนำมาบรรจุใส่

ภาชนะ เพื่อเตรียมจำหน่าย หรือเก็บไว้รับประทาน

การปรับตัวของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในการทำน้ำตาลคือการนำน้ำตาลทราย

ผสมลงไปในน้ำตาลแดง เพื่อให้ได้ผลผลิตมากขึ้น ทำให้มีกำไรจากการจำหน่ายมากขึ้น ชาว

บ้านยอมรับว่าการทำน้ำตาล เป็นอาชีพที่เหนื่อย มีความยากลำบาก

ถาม : งานนี้เป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ : ก็เหนื่อย ใช้แรงกายจริง ๆ แต่ไม่รู้จะทำไม เพราะทำอาชีพนี้มา

นานแล้ว ทำเพื่อเลี้ยงลูก ยังมีลูกที่ต้องเรียนหนังสืออีก

แต่อย่างไรก็ตามจนถึงทุกวันนี้อาชีพการทำน้ำตาล นับว่ายังเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านท่าราบหลายครัวเรือน นับว่าสามารถเป็นรายได้ที่ดี และเป็นหลักประกันความมั่นคงที่ดีอย่างหนึ่งของครอบครัว สามารถมีผลกำไรที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิต เลี้ยงดูครอบครัวได้จนถึงปัจจุบันนี้ และเมื่อกองทุนหมู่บ้านได้ถูกจัดสรรเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านท่าราบ ในฐานะที่ชาวบ้านนับถือศาสนาอิสลาม เรื่องของดอกเบี้ยเป็นเรื่องต้องห้าม เป็นเรื่องที่ผิดหลักคำสอน คำถามที่ตามมาคือชาวบ้านมีทางออกอย่างไร ในการจัดการเงินทุนเหล่านี้ และเงินทุนนี้สร้างให้เกิดกระบวนการในการพึ่งตนเองของชาวบ้าน และสร้างศักยภาพ และความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของประชาชนในหมู่บ้านได้อย่างไร

บทที่ ๕

กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

จากการที่รัฐบาลได้มีนโยบายเป็นการเร่งด่วน ในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งเพื่อให้ท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการจัดการระบบและการบริหารจัดการเงินกองทุนของตนเอง เพื่อสร้างศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต รัฐบาลได้ออกระเบียบ ที่เรียกว่า “ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔” โดยมีปรัชญาหรือหลักการสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ คือ

๑. เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
๒. ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วย คุณค่า และภูมิปัญญาของตนเอง
๓. เกื้อกูลผลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
๔. เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม
๕. กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

ทั้งนี้กองทุนหมู่บ้านมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการดังนี้

๑. เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ
- สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินหรือจำ

เป็น แรงจูงใจ และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนใน
หมู่บ้าน

๒. ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและ

บริหารจัดการเงินทุนของตนเอง

๓. เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้าน ในด้านการเรียนรู้ การสร้าง

และพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างศักยภาพ และ

ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน

๔. กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทาง

เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต

๕. เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนใน

หมู่บ้าน

คณะกรรมการจัดสรรเงินจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติไปยังบัญชีกองทุน

หมู่บ้าน และบัญชีกองทุนชุมชนเมือง บัญชีละหนึ่งล้านบาท จากคำแถลงนโยบายของ พันตำรวจ

โท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภาวันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ ความตอน

หนึ่งว่า

“รัฐบาลจึงตั้งเป้าหมายที่จะดำเนินนโยบายเพื่อลดความยากจนและนำไปสู่การสร้างงาน
สร้างรายได้ลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายนำไปสู่การพอมี
พอกินและเหลือจากนั้นจึงนำไปสู่การสร้างชีวิตใหม่ โดยใช้กลไกทุกส่วนของภาครัฐในการสร้างโอกาส
ให้ประชาชนใช้ทุนทางปัญญา ศักยภาพส่วนตัว และสินทรัพย์ที่มีอยู่ทำงานอย่างเต็มที่ เมื่อประชา
ชนมีรายได้ก็จะทำให้ครอบครัวมีรายได้ และประเทศชาติมีรายได้ ซึ่งจะกลายเป็นฐานภาษีใหม่ให้รัฐมี
รายได้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การลดภาระหนี้สินของประเทศในโอกาสต่อไป ในสถานการณ์นี้ รัฐบาลจะ

เป็นผู้ลงทุนทางสังคม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ใช้เงินโดยไร้เป้าหมาย เพราะ การใช้จ่ายเงินเพียงอย่างเดียวมักจะก่อให้เกิดการสูญเปล่าไม่ได้ผล นโยบายของรัฐบาล อาทิ กองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้งธนาคารประชาชน จึงเป็นส่วนหนึ่งของการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ใหม่ให้กับประชาชนและให้กับรัฐในที่สุด”

นโยบายอันชัดเจนของรัฐบาล ในการมอบอำนาจการจัดการกองทุนหมู่บ้าน อย่างอิสระสู่ประชาชนในระดับรากหญ้า โดยชุมชนเป็นผู้วางกรอบ ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา และบริหารกองทุนด้วยตนเอง ประเด็นคำถามในการศึกษาครั้งนี้คือ กระบวนการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร และเกิดผลอย่างไรต่อชุมชน ซึ่งมีวิธีการดำรงชีวิต และทุนชุมชนที่ได้สะสมมา อันเป็นการสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้ของคนในสังคมโดยรวม

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านท่าราบ

กองทุนหมู่บ้าน ท่าราบ ก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔ เริ่มต้นจาก ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมชาวบ้าน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องกองทุน รายละเอียดของกองทุน สิทธิ ต่าง ๆ ในการกู้ยืมเงิน บทบาทของชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านต้องมีคณะกรรมการเข้ามาบริหารจัดการกองทุน มีระยะเวลาการรับสมัครกรรมการกองทุน หลังจากนั้นจึงมีการจัดเวทีชาวบ้านขึ้นเพื่อเลือกกรรมการเข้ามาบริหารกองทุน โดยมีคณะกรรมการดำเนินการบริหารกองทุนชุดแรกจากการเลือกตั้ง จำนวน ๑๕ คน คณะกรรมการเป็นเพศชาย ๘ คน เพศหญิง ๗ คน การเลือกตั้งใช้วิธียกมือเพื่อนับคะแนนโดยมีปลัดอำเภอ พัฒนาการ เป็นตัวแทนจากฝ่ายรัฐบาล เป็นพยานในการเลือกตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔ และรับโอนเงินงวดแรกจากรัฐบาลเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๔๔

การเลือกกรรมการกองทุนใช้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สำนักงานกฤษฎีกาตรากำหนดคือมี

คณะกรรมการกองทุนจำนวนสิบห้าคน ประกอบด้วยคณะกรรมการซึ่งมาจากการคัดเลือกกันเองโดยสมาชิก ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบ ที่จะบริหารจัดการกองทุน เป็นที่ยอมรับของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง และต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

๑. เป็นผู้ที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกัน เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปี ก่อนวันที่ได้รับคัดเลือกเป็นคณะกรรมการกองทุน

๒. เป็นผู้บรรลุนิติภาวะโดยมีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์

๓. ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศาสนา มีความรับผิดชอบ เสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ไม่ติดการพนัน ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และไม่มีประวัติเสียหายทางการเงิน ตลอดจนยืนยันในการปกครองระบอบประชาธิปไตย

๔. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

๕. ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท

๖. ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษในความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ยกเว้นความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์และความผิดฐานบุกรุก

๗. ไม่เคยถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือสร้างความเดือดร้อนอย่างร้ายแรงแก่ทางราชการ องค์การ หรือหน่วยงานที่สังกัด

๘. ไม่เป็นผู้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เสียสิทธิตามมาตรา ๖๔ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

๙. ไม่เป็นผู้ที่เคยพ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการกองทุน

คณะกรรมการกองทุนมีอำนาจ และหน้าที่ดังนี้

๑. บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแล จัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๒. ออกระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์หรือวิธีการเกี่ยวกับการบริหารกองทุนที่ไม่ขัดแย้งกับระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก

๓. รับสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ทั้งที่เป็นกลุ่ม องค์กรชุมชน หรือปัจเจกบุคคลในหมู่บ้าน

๔. สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือน และ วิสาหกิจชุมชนในเขตท้องที่หมู่บ้าน ตลอดจนสำรวจและจัดทำข้อมูลดังกล่าว ของกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๕. พิจารณาการให้กู้เงินตามระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีการที่กองทุนกำหนด

๖. ทำนิติกรรมสัญญา หรือดำเนินการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับภาระผูกพันของกองทุน

๗. จัดทำหรือเรียกประชุมสมาชิกตามที่กำหนดหรือได้ตกลงกัน หรือตามที่สมาชิกจำนวน ไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของสมาชิกทั้งหมดลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอ และจะต้อง ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในสิบห้าวัน นับแต่วันที่รับคำร้อง

๘. จัดทำบัญชีและส่งมอบเงินที่ได้รับจัดสรร ผลตอบแทน หรือรายได้ที่เกิดขึ้นจากเงินที่ได้ รับการจัดสรรจากคณะกรรมการคืนให้แก่กองทุนให้ครบเต็มตามจำนวนที่ได้รับอนุมัติให้เบิกจ่าย ในกรณีที่คณะกรรมการมีหนังสือหรือออกคำสั่งเป็นที่สุด เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนไม่ปฏิบัติตาม หรือบริหารจัดการกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบหรือข้อบังคับที่กองทุนกำหนด

๙. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะกรรมการกำหนดหรือมอบหมาย

เนื่องจากท่าราบเป็นหมู่บ้านที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม การคิดดอกเบี้ยจากกองทุนถือว่าเป็นบาป และผิดต่อหลักคำสอน ปัญหาเรื่องดอกเบี้ยจึงเป็นปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้านที่ประชาชนนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งสร้างความลำบากใจทั้งผู้ที่ต้องกู้เงิน และคณะกรรมการที่เข้ามาดำเนินงาน มีบางหมู่บ้านที่ไม่มีผู้ต้องการเข้ามาทำงาน หรือเข้ามากู้ยืมเงิน เพราะกลัวบาป แต่คณะกรรมการกองทุน และชาวบ้านท่าราบได้ร่วมประชุมกันหาทางออกในการบริหารจัดการกองทุน โดยที่จะต้องไม่มีเรื่องของดอกเบี้ยเข้ามาเกี่ยวข้องกับกองทุน ในที่สุดชาวบ้านจึงได้ข้อตกลงในการบริหาร และการกู้ยืมเงินดังนี้

๑. รับสมัครสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยผู้ที่มีความประสงค์สมัครเป็นสมาชิกต้องเขียน

ใบสมัคร พร้อมชำระเงินค่าสมัครสมาชิก ๕๐ บาท โดยสมาชิกมีสามประเภท คือ

ประเภทบุคคล ครัวเรือนละ ๑ คน

ประเภทสมทบ คือครอบครัวที่แยกจากครัวเรือนเดิมครอบครัวละ ๑ คน

ประเภทกลุ่ม หรือองค์กรชุมชน

คุณสมบัติของผู้กู้ ต้องเป็นผู้พักอาศัยอยู่ในบ้านท่าราบเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า ๖

เดือน ก่อนการตั้งกองทุน เป็นผู้มีนิสัยดีงาม มีความรู้ ความเข้าใจ เห็นชอบกับ

หลักการ ของกองทุน สนใจมีส่วนร่วมในกิจการของกองทุน และพร้อมปฏิบัติตาม

ระเบียบของกองทุน และต้องถือหุ้น หุ้นละ ๑๐๐ บาท อย่างน้อย ๕ หุ้น

๒. แบ่งเงินกู้ให้ผู้กู้ทุกครัวเรือน ครัวเรือน ละ ๑ คน มีผู้ยื่นคำร้อง และโครงการขอกู้เงิน

โดยระบุวัตถุประสงค์ของการกู้เงินอย่างชัดเจน เป็นโครงการที่ดำเนินการได้จริง มีความเป็นไปได้

ทางการตลาด และคุ้มค่าต่อการลงทุน ซึ่งเป็นสมาชิกของกองทุนหมู่บ้าน ในครั้งนี้ จำนวน ๗๔

ครัวเรือน ได้รับเงินกู้ยืมรายละ ๑๒,๐๐๐ บาท เงินที่เหลือเก็บไว้เป็นเงินกู้ฉุกเฉินของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยผู้กู้ได้รายละไม่เกิน สามพันบาท กำหนดจ่ายคืน ๓ เดือน

๑. กำหนดระยะเวลาในการกู้เงิน ๑ ปี ต้องใช้คืน โดยการกู้ยืมเงินกองทุนไม่มีดอกเบี้ย
๒. ผู้กู้ทุกคนต้องวางหลักทรัพย์ หรือใช้บุคคลค้ำประกันในการกู้เงิน ๓ คน หลักทรัพย์ต้องมีราคามากกว่า ๑๒,๐๐๐ บาท และผู้ค้ำประกันต้องเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ
๓. ไม่มีการคิดดอกเบี้ยแก่ผู้กู้ แต่มีการเสนอให้ผู้กู้ ร่วมกันตั้งกองทุนอีกกองทุนหนึ่งเรียกว่า **เงินสะสมกองทุนหมู่บ้าน** โดยที่ชาวบ้านทั้ง ๗๘ รายที่ได้รับเงินกู้ จะสมทบทุน รายละ ๖๐๐ บาท เป็นเงินค่าหุ้น กองทุนดังกล่าวบริหารจัดการโดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านชุดเดียวกัน ระยะเวลาดำเนินการ ๔ ปี โดยนำเงินกองทุนนี้ไปลงทุนในกิจกรรมที่ไม่มีความเสี่ยง และมีผลตอบแทนที่แน่นอน เช่น การลงทุนซื้อปุ๋ยเคมีเพื่อจำหน่ายแก่ชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร การซื้อจักรอุตสาหกรรมมาให้เช่าเย็บหมวกกะปิเยาะ ลงทุนซื้อเครื่องนุ่งห่ม เช่น เสื้อผ้า ผ้าโสร่ง ผ้าคลุมหน้า รองเท้า มาขาย สำหรับให้ชาวบ้านซื้อใส่ช่วงเทศกาลร่ายขอ หรือพิธีการที่มีความสำคัญ ๆ ทางศาสนา เมื่อดำเนินการครบ ๔ ปี แล้ว จะคืนเงิน ๖๐๐ บาทให้สมาชิกพร้อมกับเงินผลประโยชน์ ที่เป็นเงินกำไรจากการดำเนินการ ดังนี้

๓๐ % เป็นเงินปันผลมอบคืนให้กับสมาชิกกองทุน

๒๐ % มอบเป็นเงินตอบแทนแก่คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

๒๐ % เป็นเงินสะสมเข้ากองทุน **เงินสะสมกองทุนหมู่บ้าน**

๑๐ % เป็นเงินบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น บริจาคให้โรงเรียนสอนศาสนา มัสยิด เป็นต้น

๑๐ % เป็นค่าดำเนินงาน

๕ % บริจาคให้เด็กกำพร้า

๕% บริจาคให้คนชรา

๑. ทางคณะกรรมการจะแจ้งให้ผู้กู้ทราบเมื่อใกล้ถึงเวลากำหนดชำระคืนเงินต้น

๒. ผู้ที่ไม่สามารถคืนเงินตรงเวลา จะถูกยึดทรัพย์สินที่นำมาค้ำประกัน และติดตามทวงหนี้จากผู้ค้ำประกัน

๓. ผู้ที่คืนเงินกู้ตรงเวลา จะได้รับการพิจารณากู้ในครั้งต่อไป เป็นอันดับแรก ส่วนผู้ที่คืนเงินไม่ตรงเวลา จะไม่ได้รับการพิจารณากู้ในครั้งต่อไป ผลการดำเนินงานเมื่อครบกำหนด ๑ ปี มีผู้คืนเงินกองทุนครบทั้ง ๗๘ ราย มีเพียง ๗ รายที่คืนเงินกองทุนช้ากว่ากำหนด

ในการกู้เงินนั้นพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่กู้ไปลงทุนในด้านต่าง ๆ คือ การทำหมวกกะปิเยาะ ซื้อเศษไม้จากโรงงานเพื่อขายเป็นไม้พิน ซื้อเครื่องมือช่างไม้ ซื้อสินค้ามาขายเงินผ่อน การทำน้ำตาลโตนด การนำไปชำระเงินกู้เพื่อลด ดอกเบี้ย เป็นต้น

การผลิตหมวกกะปิเยาะ

โดยชาวบ้านนำเงินกู้ไปลงทุนซื้อ อุปกรณ์ เพื่อใช้ในการตัดเย็บ เพื่อเพิ่มปริมาณการผลิตของตน เช่น ผ้า ด้าย เป็นการสร้างรายได้เพิ่มขึ้น และบางรายได้นำเงินที่ได้รับไปซื้อเครื่องจักร เช่น กรรไกรตัดผ้าไฟฟ้า จักรเย็บผ้าอุตสาหกรรม สำหรับเย็บหมวกกะปิเยาะ เพื่อส่งขายนายทุน

ซื้อเศษไม้จากโรงงานเพื่อขายเป็นไม้พิน

โดยชาวบ้านนำเงินที่กู้จากเงินกองทุนหมู่บ้านไปเพื่อการลงทุนรับซื้อเศษไม้จากโรงงาน ไม้ยางพาราแล้วนำมาขายต่อ ตามร้านค้า ต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน ที่ต้องการใช้ไม้

พื้นในการประกอบอาหาร เช่น ร้านขายข้าวแกง ร้านขายขนมหวาน หรือขายให้กับผู้ที่เคี้ยวน้ำตาล
โดนด โดยขายไม้พื้นทั้งระบบเงินสด และเงินผ่อน

ซื้อเครื่องมือช่างไม้

เนื่องจากผู้กู้เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการสร้างบ้าน มา ๖ ปี สามารถทำวงกบ ประตู หน้า
ต่าง ก่อนการกู้เงิน เขารับจ้างเป็นลูกจ้าง เมื่อได้เงินจากกองทุนจึงนำไปซื้อเครื่องมือช่างไม้ เช่น
สว่านไฟฟ้า กบไฟฟ้า เครื่องมือเบ็ดเตล็ด เช่น ตะปู สิว มารับจ้างทำงานเอง โดยรับจ้างทำวงกบ
ประตู หน้าต่าง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น กว่าความเป็นลูกจ้าง

ซื้อสินค้ามาขายเงินผ่อน

โดยชาวบ้านนำเงินกู้ที่ได้ไปลงทุนซื้อ เสื้อผ้า ตู้ วิทยุ ฯลฯ มาให้ชาวบ้านด้วยกันผ่อนเป็น
รายวัน หรือรายสัปดาห์ โดยจะเลือกลูกค้าที่มีความน่าเชื่อถือ อาชีพดังกล่าวมีผลตอบแทนที่ดี
เพราะสินค้าที่นำมาขายเงินผ่อน ส่วนใหญ่ขายในราคาสูงกว่าการซื้อด้วยเงินสดถึง ๕๐ % เช่นใน
กรณีที่สินค้าราคา ๕๐๐ บาท จะขายราว ๆ ๑๐๐๐ บาท แต่ระยะในการชำระยาวนาน เช่น การเก็บ
เงินจากผู้ซื้อวันละ ๑๐ บาท หรือบางกรณีที่เก็บเป็นรายเดือน เดือนละ ๒๐๐ บาท เป็นต้น

การทำน้ำตาลโดนด

โดยการที่ชาวบ้านนำเงินกองทุนที่ได้ไปใช้ในการซื้อน้ำตาลทราย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้
ผสมกับน้ำตาลโดนด จุดประสงค์เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิต และเพิ่มกำไร จากที่เคยซื้อเงินเชื่อ ซึ่ง

ต้องซื้อน้ำตาลทรายในราคาแพง ชาวบ้านนำเงินมาซื้อน้ำตาลทรายด้วยเงินสด จึงทำให้มีผลกำไรมากขึ้น

ผลที่มีต่อชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับว่า กองทุนหมู่บ้าน เป็นกองทุนที่รัฐบาลจัดสรรให้ชุมชน ไม่ใช่เงินที่รัฐบาลให้เปล่า ชุมชนต้องใช้คืน เป็นการช่วยเหลือเพื่อให้ชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นเงินที่ชุมชน จะต้องช่วยกันสร้างประสบการณ์ และมีอุดมการณ์ของชุมชน มุ่งมั่นบริหารกองทุนให้คงอยู่ เพื่อเป็นทุนแก่ชุมชนของตน กองทุนนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ชุมชน ทั้งด้านการรักษาวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาชุมชน การประกอบอาชีพพัฒนาฝีมือแรงงาน สวัสดิการชุมชน องค์ความรู้ของชุมชน การสะสมทุน

๑. ชาวบ้านรู้จักระบบธนาคารมากขึ้น เนื่องจากต้องไปรับเงินที่ธนาคารออมสิน ชาวบ้านเล่าว่าบางคนไม่เคยไปธนาคารมาก่อนในชีวิต

๒. การมีงานทำ ชาวบ้านมีงานทำ และมีรายได้มากขึ้น ในทุกระดับ ตั้งแต่เด็กถึงผู้ใหญ่ ทำให้มีความสามารถในการพึ่งตนเอง ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง ดำรงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่

๓. ความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน เกิดความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคี ชุมชนย่อมเข้มแข็ง

๔. ชุมชนได้เรียนรู้การบริหารจัดการกองทุน ซึ่งเป็นทุนของชุมชนให้คงอยู่ เป็นการฝึกการทำงาน ด้วยประสบการณ์ตรงของชุมชน

๕. ความมีคุณธรรม และมีความคิดที่ก้าวหน้าของผู้นำชุมชน และชาวบ้าน นำมาซึ่งการทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยความตั้งมั่นทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๖. เกิดมีอาชีพใหม่ ๆ และการเป็นเจ้าของกิจการของสมาชิกในชุมชนเพิ่มขึ้น นำมาซึ่งความเข้มแข็งมั่นคงของชุมชน

๗. ชาวบ้านหมดความกังวลในเรื่องการทวงหนี้ทุกเดือน เนื่องจากการจ่ายเงินเป็นรายปี

ปัญหาที่พบหลังจากการกู้เงินกองทุน

๑. ปัญหาเรื่องระยะเวลาในการกู้เงิน

เนื่องจากชาวบ้านที่กู้ไปเพื่อซื้อจักร หรือซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ในการผลิตหมวกกะปิยะะ รายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ได้รับจากนายทุน เป็นรายปี เนื่องจากนายทุนที่รับซื้อจะจ่ายเงิน ให้ครั้งละเล็กน้อย แล้วจึงจ่ายเงินส่วนใหญ่ทั้งหมด ซึ่งเป็นยอดเงินสะสมของชาวบ้านที่นายทุนเก็บไว้ปีละครั้ง หลังจากการถือศีลอด เนื่องจากนายทุนจะส่งสินค้าไปจำหน่ายต่างประเทศ ปีละครั้ง ทำให้รอบการได้รับเงินจากการลงทุน กับการส่งเงินกู้คืนกองทุนไม่สอดคล้องกัน ชาวบ้านต้องไปหาขยืมเงิน จากแหล่งเงินอื่นมาใช้คืนกองทุน เมื่อถึงเวลาที่ต้องส่งคืนเงินกู้

๒. ปัญหาเรื่องยอดเงินกู้ที่ได้รับน้อยเกินไป ไม่เพียงพอสำหรับการลงทุน

เนื่องจากการเย็บหมวก นั้น มียอดการสั่งผลิตมาก หากชาวบ้านมีเงินทุนในการซื้อผ้า มาเย็บชิ้นส่วนหมวกเพื่อขายต่อให้นายทุนได้มาก จะทำให้ได้กำไรมากขึ้น เงินที่ได้รับจากกองทุน ๑๒,๐๐๐ บาท หักค่า เงิน **เงินสะสมกองทุนหมู่บ้าน** ๖๐๐ บาท เหลือเงิน กองทุน ๑,๑๔๐๐ บาท ซื้อผ้ามาเย็บหมวกได้ไม่มากนัก หรือซื้อได้เพียงแต่จักรเย็บผ้า มาเป็นของตนเองได้เท่านั้น หากรัฐบาลให้เงินกู้ได้มากกว่านี้ ชาวบ้านจะมีทุนมากขึ้น มีเงินหมุนเวียนมากขึ้น และส่งผลมีกำไรมากขึ้นไปด้วย

๓. การดำเนินงานมีคณะกรรมการบางคนไม่ขยันทำงาน

คณะกรรมการจัดหาทางออก โดยเมื่อครบกำหนด ๑ ปี คณะกรรมการทั้งหมดจะลาออก ให้สมาชิกเลือกกรรมการเข้ามาใหม่ โดยที่ไม่มีการจับสลากออกครั้งหนึ่งตามระเบียบที่ราชการวางไว้ เนื่องจากไม่ต้องการให้คนที่ทำงานถูกจับสลากออก

ถาม : คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะมีการเลือกตั้งใหม่ไหม

ตอบ : มี หากครบปีแล้ว คณะกรรมการทุกคนจะลาออกหมด

ถาม : ทำไมไม่ออกเพียงบางส่วน

ตอบ : เพราะเรากลัวว่าถ้าจับสลากออก คนทำงานอาจถูกจับออกได้

ถาม : แล้วถ้าคัดออกจะได้ไหม

ตอบ : ถ้าคัดออกคนที่คัดออกจะเสียความรู้สึกเราจึงไม่คัดออก

ถาม : แล้วจะทำอย่างไร

ตอบ : จะลาออก ประธานก็จะลาออก ทุกคนก็จะลาออก แล้วให้เลือกกันใหม่หมด

คิดว่าผลงานที่เกือบครบ ๑ ปี พวกสมาชิกจะคงดูออกว่าสมควรจะเลือกใครบ้าง

เข้ามาบริหาร เข้ามาเป็นคณะกรรมการชุดใหม่ ประมาณวันที่ ๑ กันยายน

คาดว่าจะมีการเตรียมการเลือกตั้งกรรมการกองทุนใหม่

บทที่ ๖

สรุป

การศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนชุมชนของบ้านท่าราบจากชีวิตที่หาอยู่หากิน พออยู่พอกิน มาสู่การดำรงชีวิตที่ทันสมัย ที่ต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น จนกระทั่งการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน ทำให้เห็นว่าชุมชนไม่สามารถที่จะต่อสู้กับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงด้วยการปรับตัวในด้านใดด้านหนึ่ง หากต้องอาศัยการปรับตัวแบบองค์รวมในหลายมิติ ดังนี้

๑. ทูทางสังคม

กองทุนหมู่บ้านไม่ใช่ทุนเงินตรา เนื่องจากเป็นกองทุนที่ไม่ได้สร้างอาชีพแก่ผู้ที่ได้รับเงินกู้ แต่เพียงผู้เดียว แต่ยังเป็นการสร้างระบบความรู้ ระบบความสัมพันธ์ชุมชน โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกในครัวเรือนได้นำระบบความรู้ของชุมชน หรือของครอบครัว มาใช้ในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจภายในครัวเรือน และภายในชุมชน เป็นการนำมาสู่ความสัมพันธ์อันดีของครอบครัว และของชุมชน

การที่สมาชิกส่วนใหญ่ในครัวเรือนมีรายได้จากการประกอบอาชีพ เป็นสิ่งที่ส่งผลให้สมาชิกของครอบครัวไม่จำเป็นต้องออกไปหางานทำ เพื่อเลี้ยงชีพภายนอกชุมชน เนื่องจากภายในชุมชนมีงานที่มีรายได้ที่แน่นอน ทำให้สมาชิกในครัวเรือนกลับมากจากการไปรับจ้างทำงานในเมืองใหญ่ได้มาอาศัยอยู่ร่วมกัน พบว่าได้สร้างให้สังคมภายในชุมชนจึงมีความแนบแน่น อบอุ้น ผู้หญิง เด็ก และคนชรา ไม่ถูกทอดทิ้งให้อยู่ภายในชุมชนตามลำพัง

เมื่อชุมชนมีอาชีพที่สร้างรายได้แน่นอน เวลาส่วนใหญ่ของชุมชนจึงถูกใช้เพื่อการประกอบอาชีพ พบว่าวัยรุ่นส่วนใหญ่ในชุมชนลดการเที่ยวเตร่ และการใช้เวลาว่างของพวกเขาหลังเลิกเรียน โดยเปล่าประโยชน์ ปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่พึงปรารถนาของสังคม เช่น ปัญหาการใช้ยาเสพติด ปัญหาการลักขโมย และอาชญากรรมต่าง ๆ ในชุมชนจึงลดลง นับว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งที่สามารถก่อให้เกิดการจัดการระบบความรู้ กระบวนการการเรียนรู้ และระบบกิจกรรมให้คนในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ แนวคิด ปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็น

องค์กรวม โดยมีเงินจากกองทุนหมู่บ้านเป็นเครื่องมือ เป็นตัวกลาง เพื่อหาทางออกในการบริหารจัดการ การเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยใช้ศักยภาพของชุมชน จัดการผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนให้บรรลุจุด มุ่งหมาย ได้ประโยชน์สูงสุด และก่อให้เกิดการเรียนรู้ และสร้างเสริมประสบการณ์ในการเผชิญปัญหา ด้วยความกล้าหาญ เพื่อนำความสำเร็จมาสู่ชุมชนร่วมกัน การเรียนรู้นำมาซึ่งการปรับปรุง เปลี่ยน แปลง แก้ไข ความตระหนักถึง ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ที่ชาวบ้านไม่มีประสบการณ์มาก่อน

๒. ทูทางวัฒนธรรม

เงินกองทุนหมู่บ้านทำให้เกิดระบบการเรียนรู้ เกิดเครือข่ายชุมชนในการสืบสานถ่ายทอด จัดการความรู้มากมายในชุมชน ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ร่วมกันเป็นพลังในการทำให้ชุมชนใน อดีต ได้พลิกฟื้น เชื่อมโยงปรับตัวเอง และดำรงอยู่ไม่ให้อ่อนไหว โดยการนำความรู้ดั้งเดิมที่มีอยู่ใน บ้านท่าราบ และความรู้ใหม่ มาผสมผสานกันอย่างกลมกลืน เกิดการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ และ วิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพ และมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน เป็นที่ยอมรับ สามารถส่งไปจำหน่ายภาย นอกประเทศ นำรายได้สู่ประเทศ เช่น การทำหมวกกะปิเยาะ และการทำน้ำตาลจากตาลโตนด

๓. ทูทางเศรษฐกิจ

เงินกองทุนหมู่บ้านสามารถลดต้นทุนการผลิตของชุมชน โดยในส่วนของวัตถุดิบที่เป็น เครดิต เมื่อมีการใช้เงินสดแทน ทำให้ต้นทุนในการผลิตลดลง สร้างกำไรให้ชาวบ้านมากขึ้น การลด ต้นทุนทางการผลิต ทำให้ชาวบ้านมีเงินหมุนเวียนในการผลิตมากขึ้น ทำให้มีกำไรเพิ่มมากขึ้น

เงินกองทุนหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านมีเครื่องจักรกลที่เป็นปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง ไม่ต้องเสียเงินค่าเช่า ทำให้มีรายได้ส่วนเกินมากขึ้น

เงินกองทุนหมู่บ้านสร้างรูปแบบของอาชีพใหม่ ๆ ทำให้ผู้ที่มีอาชีพที่สามารถใช้เลี้ยง
ดูตนเอง และเลี้ยงดูครอบครัวได้

เมื่อเงินกองทุนหมู่บ้านสร้างกำไร ทำให้ชุมชนมีการลงทุน มีเงินหมุนเวียนในชุมชน
มีการเพิ่มทุนสำหรับปัจจัยในการผลิตมากขึ้น เช่น การซื้อจักรอุตสาหกรรม การซื้อรถยนต์เพื่อนำ
มาใช้เป็นรถรับจ้าง

เงินกองทุนทำให้เกิดเงินออม ชาวบ้านทำรabanนิยมออมเงินโดยการซื้อทองคำมาเก็บไว้
ไม่นิยมใช้ระบบธนาคาร

เมื่อชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น มีระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนที่ดีขึ้น การจับจ่ายใช้สอยที่มาก
ขึ้น ทำให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับชุมชน และขยายออกไปสู่ระดับประเทศ

มีการสร้างตลาดชุมชน เพื่อเป็นแหล่งซื้อขายสินค้าของตน เนื่องจากมีการผลิตสินค้าที่มี
ความต้องการของตลาดภายนอก

ผลความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านทำรabanขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการ การแก้
ปัญหา และหาทางออก การทำงานร่วมกันของชาวชุมชน บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาต่อ
พระ ผู้เป็นเจ้าของพวกเขา โดยที่ไม่มีการครอบงำจากหน่วยงานของทางการ แสดงให้เห็นพลัง และ
ศักยภาพของชุมชนซึ่งใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ ในการจัดการกองทุน ด้วยความกล้าหาญ และด้วย
ศรัทธาที่มุ่งมั่นอย่างแท้จริง

ข้อสรุปทางทฤษฎี

๑. เมื่อใดก็ตามที่ชาวบ้านท่าราบมีเงินทุนที่เพียงพอ ชาวบ้านท่าราบจะสามารถนำเงินทุนมาเป็นปัจจัยสร้างพลังในการผลิตที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
๒. เศรษฐกิจของท่าราบ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการเย็บหมวกกะปิเยาะ ขึ้นอยู่กับความต้องการสินค้าของตลาดต่างประเทศ เมื่อไรที่ชาวบ้าน สูญเสียตลาดการค้ากับต่างประเทศ จะทำให้ความเข้มแข็งของชุมชนลดลงไปด้วย
๓. ทูทางวัฒนธรรมเป็นทุนที่มีคุณค่า เป็นทุนของชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านใช้เป็นเครื่องมือสร้างอัตลักษณ์ สร้างความเข้มแข็งให้พวกเขาสามารถดำรงอยู่ได้ภายในระบบทุนนิยมแบบการค้า
๔. การบูรณาการความรู้ดั้งเดิมของชุมชน กับความรู้ใหม่ของชุมชน สามารถใช้ความรู้ชุดใหม่มาเป็นทุนของชุมชน

บรรณานุกรม

อัลดุลเลาะ อับดุล ฟูอาดี้ ระบบเศรษฐกิจอิสลามเบื้องต้น สำนักพิมพ์อัล-ลีห์มาน : กรุงเทพฯ,

১৫৫৫

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้
การจัดการกองทุนหมู่บ้านกับการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา
ดร. พิทักษ์ ศิริวงศ์

บทที่ ๑

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษา และวิธีการศึกษา

ท่ากำชำ หมู่บ้านชายทะเล แห่งหนึ่งทางภาคใต้ ของประเทศไทย ลักษณะทางภูมิประเทศของหมู่บ้านนี้มีสภาพเป็นเกาะ มีคลองซึ่งเป็นคลองน้ำกร่อยไหลผ่าน ที่ตั้งของหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ในเขตอำเภอแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวจังหวัดมากนัก การเดินทางสัญจรในอดีตของชุมชนนับว่าเป็นไปด้วยความยากลำบากเป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านที่นี่ต้องอาศัยการเดินทางโดยเท้า หรืออาศัยการเดินทางโดยเรือ ซึ่งหมู่บ้านมีเรือโดยสารไปกลับระหว่างหมู่บ้านกับตลาดในตัวอำเภอ เพียงวันละ ๑ เที่ยว เพื่อให้บริการชาวบ้านที่ต้องการไปซื้อสิ่งของเพื่อการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อนำสิ่งของที่พวกเขาหามาได้จากท้องทะเลไปจำหน่ายยังตลาดในอำเภอ เนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่มีถนนหนทางที่ใช้สำหรับการเดินทางโดยรถยนต์ระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอ การเดินทางโดยเรือโดยสารจึงนับว่าเป็นวิธีการที่สะดวก ชาวบ้านนิยมใช้กันมากที่สุด ต่อมาภายหลังจึงมีถนนลูกรังตัดเข้าหมู่บ้าน ทำให้การเดินทางสัญจรระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอเป็นไปด้วยความสะดวกมากยิ่งขึ้น พวกเขาสามารถใช้รถจักรยานยนต์ หรือชาวบ้านที่มีฐานะดีเนื่องจากมีรายได้ดีจากการจับปลาจึงสามารถซื้อรถยนต์เพื่อใช้ในการเดินทางได้ พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล สภาพพื้นดินส่วนมากมีลักษณะเป็นดินทราย และลักษณะของดินเป็นดินที่มีความเค็มจึงทำให้ไม่สามารถใช้ในการทำนา ปลูกข้าว หรือปลูกผัก ปลูกพืชผลทางการเกษตรได้ มีเพียงต้นมะพร้าว และมีต้นโกงกางที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี ชาวบ้านเหล่านี้ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ หมู่บ้านแห่งนี้มานานนับร้อยปี

ชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งพวกเขามีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนตามหลักการของศาสนา และประพฤติปฏิบัติตนเป็นอิสลามมิกชนที่ดี ท่ากำชำนับว่าเป็นชุมชน

เก่าแก่ชุมชนหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านนับย้อนหลังเป็นร้อยปี ในอดีตชาวบ้านได้พากันอพยพมาจากหมู่บ้านอื่น และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเข้ามาจับจองเป็นเจ้าของที่ดินที่ว่างเปล่า แต่ละรายสามารถจับจองที่ดินได้ไม่มาก แต่ละรายได้ที่ดินเพียงพอสำหรับการปลูกเรือนพักอาศัย และต่อมาได้ยกเป็นมรดกสืบทอดกันให้ทายาทในครอบครัว บ้างก็ซื้อที่ดินต่อมาจากบุคคลอื่น สาเหตุที่ชาวบ้านจากที่อื่นย้ายมาอยู่ที่นี่ เพราะเหตุผลที่ว่าทำกำขำเป็นหมู่บ้านริมฝั่งทะเลสามารถประกอบอาชีพหาหินจากทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ อาชีพของชาวทำกำขำนับตั้งแต่ในอดีตคืออาชีพทำประมงชายฝั่ง อาชีพต่อเรือ ถักอวน เป็นต้น

ในระยะแรก ๆ ลักษณะที่พักอาศัยชาวบ้านที่อพยพมามากสร้างบ้านเป็นบ้านไม้ หลังคามุงจาก ใช้ฟาสังกะสี ต่อมาเมื่อพวกเขามีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น มีเงินที่เก็บออมมากเพียงพอ หรือเมื่อลูกหลานรุ่นหลังเข้ามาอยู่อาศัย และมีรายได้ที่ดีจากการประกอบอาชีพจึงสร้างบ้านใหม่ที่เป็นบ้านถืออิฐก่อปูน หลังคามุงกระเบื้อง เนื่องจากเป็นบ้านบริเวณชายฝั่งทะเล จึงจำเป็นต้องสร้างบ้านเรือนให้มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถป้องกันลมฝน หรือลมพายุในหน้ามรสุมซึ่งมักเกิดขึ้นตามปกติของพื้นที่บริเวณชายฝั่งทางภาคใต้ได้เป็นอย่างดี ในอดีตการก่อสร้างบ้านพักอาศัยชาวบ้านจะช่วยแรงกัน ไม่ต้องเสียค่าจ้างแรงงาน เป็นการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานแบบต่างตอบแทนกันในชุมชนโดยเมื่อมีสมาชิกในชุมชนต้องการสร้างบ้าน สมาชิกคนอื่น ๆ จะไปช่วยกัน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว เป็นลักษณะเอกเช่นเดียวกันกับ การลงแขกเกี่ยวข้าว ของชาวนา ในชุมชนอื่น ๆ

ในอดีตชาวบ้านนิยมร่อนน้ำฝนจากหลังคาบ้านในหน้าฝนไว้เพื่อใช้บริโภค และใช้น้ำจากบ่อน้ำที่พวกเขาได้ช่วยกันขุดสำหรับใช้ชำระล้างทำความสะอาดสิ่งต่าง ๆ ปัจจุบันระบบไฟฟ้าและระบบน้ำประปาหมู่บ้านได้เข้ามาสู่หมู่บ้าน ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ของพวกเขาจึงหมดลง เนื่องจากชาวบ้านมีทางเลือกในการใช้น้ำจากบ่อ และจากน้ำประปา

การปกครองดูแลภายในชุมชนเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้คอยดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน ซึ่งจากการบอกเล่าของผู้อาวุโสท่านหนึ่งในหมู่บ้าน ได้กล่าวว่าหมู่บ้านนี้ไม่มีปัญหาเรื่องโจรผู้ร้าย หรือการลักขโมย เนื่องจากชาวบ้านที่มีความขยันในการทำมาหากิน มีงานทำ มีรายได้ที่ดีจากท้องทะเล

การเลือกชุมชน ลักษณะที่สำคัญของชุมชน

เหตุจูงใจที่ผู้วิจัย เลือกบ้านท่ากำชำ เป็นพื้นที่ศึกษาในเรื่องโครงการวิจัย และประเมินผลกองทุนหมู่บ้าน เนื่องจากการที่เมื่อรัฐบาลได้มีนโยบายหลัก โดยที่มีจุดประสงค์เพื่อสร้างและกระตุ้นเศรษฐกิจ ให้ประชาชนในระดับรากหญ้าให้มีแหล่งทุน เพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้าง หรือต่อยอดกิจกรรมของชุมชนให้ขยายกว้างขึ้น เกิดกำลังซื้อ กำลังผลิต และรายได้หมุนเวียนในระดับท้องถิ่น เป็นการสืบทอดต้นทุนทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และทางสังคมของชุมชน และการสร้างกระบวนการพัฒนาแบบพหุภาคี โดยการจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เพื่อนำเงินดังกล่าวมาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้แก่ประชาชนในชุมชน และในวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน อันนำไปสู่การพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และสังคมในระดับรวมของประเทศ โดยให้ท้องถิ่นรวมตัวกัน สรรหาวิธีการ และบุคคลที่มีความสามารถเข้ามาจัดการและบริหารเงินกองทุนด้วยตนเอง มุ่งให้เกิดกระบวนการสร้างเครือข่าย และนำไปสู่การพึ่งตนเองในที่สุด อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าของประเทศ

ท่ากำชำ นับว่าเป็นตัวอย่างหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ที่มีการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยค้ำจุน พลิกฟื้น ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงอยู่เหนือสิ่งที่เรียกว่าเส้นแบ่งระดับความยากจน ซึ่งปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงชีวิตอย่างหาอยู่หากิน มาสู่การดำรงชีวิตแบบสมัยใหม่ ที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยจากภายนอก

นอก เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านที่รัฐบาลได้จัดสรรเงินลงมาให้หมู่บ้าน นับว่าเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการดำรงชีวิตที่เพียงพอ และพึ่งตนเองได้ โดยมีทุนเงินตรา ซึ่งสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน เป็นเครื่องมือที่ดีอย่างหนึ่งของพวกเขา

ท่ากำชำเป็นตัวอย่างที่ดีในกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านสามารถหารายได้จากการประกอบอาชีพทำประมง ในอดีตกว่าร้อยปีที่ผ่านมา หมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่เทียบเรือสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือใบที่สัญจรค้าขายไปมาระหว่างชายฝั่งทางภาคใต้ฝั่งตะวันออกกับกรุงเทพมหานคร โดยเรือจะแวะเติมน้ำจืดก่อนการเดินทาง และมีเรือสินค้าระหว่างเมืองปัตตานีกับเมืองโกตาบารู รัฐกลันตัน ของประเทศมาเลเซีย ซึ่งมักเข้ามาซื้อกระเบื้อง และปุ๋ยคอก จากประเทศไทยไปขายยังประเทศมาเลเซีย และเรือสินค้าจากไทยนิยมซื้อแตงโมจากประเทศมาเลเซียมาขายยังประเทศไทย ชาวบ้านที่นี่ไม่นิยมใช้ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกัน แต่ใช้ระบบค้าขาย โดยชาวบ้านต้องการเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น ซื้อข้าวสาร เครื่องนุ่งห่ม น้ำมันเรือ ยารักษาโรค ค่าอาหาร และค่าเล่าเรียนบุตร ฯลฯ เมื่อกระแสการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยแบบตะวันตกเข้ามาสู่ชุมชน รูปแบบการใช้เงินที่ได้จากการค้าขายของชุมชนได้แปรเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน จากการที่ต้องใช้เงินในการจับจ่ายใช้สอยสิ่งของที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าวสาร น้ำปลา น้ำตาล ชาวบ้านต้องการใช้เงินเพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้ฐานะและยกระดับทางสังคม พวกเขาได้ใช้เงินที่หามาได้ หรือเงินออมเพื่อซื้อสิ่งของส่วนเกินจากความต้องการเพื่ออำนวยความสะดวก เช่น รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องอำนวยความสะดวกสมัยใหม่ต่าง ๆ เช่น เครื่องซักผ้า อุปกรณ์ไฟฟ้า ต่าง ๆ ซึ่งสร้างสิ่งที่เรียกว่าหนี้สิน หรือความไม่เพียงพอแก่ชุมชน คำถามที่ผู้วิจัยต้องการแสวงหาคำตอบคือ การเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตราของบ้านท่ากำชำเกิดขึ้นได้อย่างไร ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างไร โดยทำการศึกษาชุมชนท่ากำชำในมิติต่าง ๆ ดังนี้ (๑) ในมิตีก่อนที่จะได้รับผลกระทบการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (๒) ช่วงที่สังคมเข้าสู่

สังคมสมัยใหม่ จนถึงช่วงก่อนมีกองทุนหมู่บ้าน (๓) ช่วงที่กองทุนหมู่บ้านเข้ามาในชุมชน โดยวิเคราะห์ถึงเงื่อนไข และระบบความรู้ ระบบความสัมพันธ์ ในบริบททางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ และสังคม และสภาพแวดล้อมที่ทำให้ชุมชนเกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา ตลอดจนศึกษาถึงยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน

การเข้าสู่ชุมชน

การสืบค้นดังกล่าว ผู้วิจัยใช้แนวคิดของการสร้างความรู้โดยใช้มุมมองของชุมชนโดยใช้วิทยาการวิจัยของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (Grounded theory) ซึ่งเป็นวิธีวิทยาที่จะช่วยให้ได้ความรู้ หรือทฤษฎีที่เหมาะสมนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยผู้วิจัยได้จัดเตรียมแนวทางในการสัมภาษณ์ เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ

สนาม

สนามที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่หมู่บ้านชายฝั่งทะเลจังหวัดทางภาคใต้ของประเทศไทยโดยชุมชนแห่งนี้ เป็นชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการประมง ค้าขาย ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และรับจ้างแรงงานในอำเภอเมือง เช่น การรับจ้างแกะเนื้อปู

วิธีการสัมภาษณ์

ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึก (in-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่ได้จัดเตรียมมา เกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน ความเป็นอยู่ในอดีตก่อนการพัฒนาแบบทันสมัย ชีวิตก่อนมีกองทุน และภายหลังจากการมีกองทุน ฯลฯ โดยสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ประธานกองทุนหมู่บ้าน รองประธานกองทุนหมู่บ้าน และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกที่กู้เงิน และผู้ที่ไม่กู้เงิน รายละเอียดผู้ให้ข้อมูลหลักมีดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษา

ลำดับที่	สถานภาพ	อาชีพ	อายุ (ปี)
๑	ผู้ใหญ่บ้าน	ทำประมง	๔๒
๒	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	เลี้ยงปลาในกระชัง	๒๔
๓	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๓
๔	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๓
๕	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๓๑
๖	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ประมง	๔๑
๗	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๔๕
๘	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ต่อเรือ	๔๑
๙	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๓๓
๑๐	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๘
๑๑	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๕๕
๑๒	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ร้านสะดวกซื้อ	๓๒
๑๓	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ประมง	๓๐
๑๔	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	ประมง	๓๑
๑๕	สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน	แกะเนื้อปู	๒๗

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการใช้การจดบันทึก และการบันทึกด้วย
 แถบเสียง การสัมภาษณ์ ใช้คำถามที่พูดภาษายาวี แล้วนำแถบเสียงมาถอดข้อความคำต่อคำ เพื่อใช้
 เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำเสนอรายงานโดยการบรรยายอย่างละเอียดในหัวข้อดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ

บทที่ ๒ ทุณชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

บทที่ ๓ การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่

ความทันสมัย

บทที่ ๔ การปรับตัวของชุมชน

บทที่ ๕ กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ ๖ สรุป

บทที่ ๒

தாகำช้า : ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

தாகำช้า เป็นหมู่บ้านชุมชนชาวมุสลิมชายฝั่งทะเลชุมชนหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศไทย มีประวัติหมู่บ้านยาวนานนับชั่วอายุคน ในสมัยก่อนผู้คนอพยพจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาจับจองที่ดินว่างเปล่าในชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากชุมชนแห่งนี้มีสภาพเป็นเกาะ จึงมีผืนดินอย่างจำกัด ที่ดินจับจองจึงเป็นที่ดินขนาดเล็กเพียงพอสำหรับการสร้างบ้านเรือนเพื่ออาศัยเท่านั้น ในระยะแรกนั้นชาวบ้านได้รับเอกสารรับรองสิทธิ์จากทางการ ต่อมาจึงได้รับโฉนดที่ดินจากทางการ

เนื่องจากสภาพภูมิประเทศอยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการทำประมง และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง เช่น การต่อเรือหาปลา การถักอวน การขายสิ่งของเบ็ดเตล็ด ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการทำประมง และใช้ในชีวิตประจำวัน เนื่องจากหมู่บ้านแห่งนี้มีทรัพยากรทางธรรมชาติคือ กุ้ง หอย ปู ปลา ที่หาได้จากการทำประมง เพียงแหล่งเดียว เนื่องจากสภาพของผืนดินเป็นดินทรายที่ไม่สามารถปลูกข้าว พืช ผัก ต่าง ๆ ได้ สิ่งของใช้จำเป็นต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันจึงต้องซื้อด้วยเงินตราแทบทั้งสิ้น

ในอดีตการเดินทางสัญจรระหว่างชุมชนชาวบ้านยังต้องใช้การเดินทางเท้าเนื่องจากยังไม่มีถนนหนทางที่สะดวก เป็นถนนทางเดินเล็ก ๆ ไปยังตัวเมือง นอกจากทางเดินเท้าแล้ว ทางสัญจรที่มีความสะดวกอีกทางหนึ่งที่เป็นนิยมนั้นคือการสัญจรทางน้ำ โดยมีเรือโดยสารรับจ้างจากหมู่บ้านเข้าไปตลาดในตัวอำเภอ เพียงวันละ ๑ เที่ยว โดยมีเรือออกจากหมู่บ้านตอนหกโมงเช้า และเที่ยวกลับตอนห้าถึงหกโมงเย็น

การที่มีทรัพยากรทางทะเลมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านไม่มีความขาดแคลน หรือ ภาวะที่อดอยาก เนื่องจากเมื่อหา กุ้ง หอย ปู ปลา ได้มาก ส่วนหนึ่งที่เหลือจากการขาย พวกเขาจะ นำมาตากแห้ง หรือดองเค็ม เก็บไว้รับประทานได้เป็นเวลานาน

ถาม: มีช่วงที่ขาดแคลนอาหารบ้างไหม

ตอบ : ไม่ค่อยมีเพราะที่นี่มีอาชีพประมง จับปลามาได้ เอาไว้กิน ที่เหลือก็ขาย ซื้อข้าวสาร มาหุงกิน หากจำเป็นก็เก็บดองเค็ม ดองเกลือ หรือตากแดดทำปลาแห้งเอากิน

จากการศึกษาพบว่าในสมัยก่อนปัญหาเรื่องความสงบเรียบร้อยของชุมชน ในแง่ของโจรผู้ ร้ายในชุมชน พบว่ามีไม่มาก และไม่มีการทำร้ายร่างกาย หรือการฆาตกรรมกัน มีเพียงแค่มารีดไถ ขอเงิน ของอันธพาลหัวไม้ นาน ๆ ครั้ง หรือมีปัญหาการทะเลาะวิวาท มีปากเสียงกันในเรื่อง เล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น หรือ ผู้ใหญ่บ้าน จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล โดยมีชาวบ้านร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้นกันเอง โดยที่ไม่ได้พึ่งพาหน่วยงานของรัฐ เช่น ตำรวจ เนื่องจากเป็นปัญหาที่ไม่ร้ายแรง สามารถ ดูแล แก้ไข หาข้อยุติ ภายในชุมชน

ถาม: เมื่อก่อนใครดูแลความสงบของหมู่บ้าน

ตอบ : ที่นี่ไม่ค่อยมีเหตุการณ์วุ่นวาย สมัยนาน ๆ ๒๐ ปีก่อนมีบ้าง มีโจรมาเคาะประตูบ้าน แล้วขอเงิน ราก็ให้ไป แต่เขาก็ไม่ได้มาบ่อย และไม่ได้ทำร้ายเรา แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว หากมีความไม่สงบเกิดขึ้นในสมัยก่อน กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน จะดูแลทุกข์สุขของ ชาวบ้าน ในตอนนี้ก็ยังคงดูแลอยู่ แต่มีตำรวจเข้ามาช่วยด้วย หากมีคนแปลกหน้า เข้ามา ชาวบ้านจะรู้ทันที

เนื่องจากทำกำขำเป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทำการประมงเป็นหลัก การที่พื้นดินเป็นดินเค็ม ส่งผลให้ไม่สามารถใช้ในการเพาะปลูกพืชผลทางเศรษฐกิจได้ อาชีพหลักของที่นี่จึงไม่ใช่อาชีพในการทำเกษตรกรรม ทำให้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ หรือการใช้น้ำเพื่อการชลประทานจึงไม่มี ชาวบ้านใช้น้ำฝนเพื่อดื่มกิน และใช้น้ำจากบ่อเพื่อเป็นน้ำใช้เพื่ออาบ และชำระล้างสิ่งต่าง ๆ

ในสมัยก่อนชาวบ้านแลกเปลี่ยนแรงงาน โดยการช่วยแรงงานกันสร้างบ้าน หรือช่วยกันขุดสระน้ำ แรกเริ่มบ้านของพวกเขามีลักษณะเป็นบ้านหลังคามุงจาก ใช้ฝาบ้านเป็นฝาสังกะสี ต่อมาในภายหลังเมื่อหาปลาได้มาก ขายปลาได้มาก มีรายได้ที่ดีขึ้น มีเศรษฐกิจดีขึ้น จึงปรับปรุง ซ่อมแซมเป็นบ้านปูน บ้านคอนกรีต หลังคามุงกระเบื้อง เพื่อความคงทนถาวร เนื่องจากมีพื้นที่อยู่ติดกับทะเล มีฝน และลมแรงตลอดทั้งปี เมื่อมีการสร้างบ้านใหม่ หรือการขุดบ่อน้ำ ชาวบ้านจะช่วยแรงงานหมุนเวียนกัน โดยที่ไม่มีค่าจ้างตอบแทน เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานในชุมชน เป็นรูปแบบของความสามัคคีอันดีของชุมชนที่มีร่วมกัน

ชุมชนแห่งนี้มีลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนคือ เป็นระบบของการขายสิ่งของเป็นเงินตรา มาแต่ดั้งเดิม ชาวบ้านให้ความสำคัญกับระบบเงินตรา มาตั้งแต่ในอดีต เนื่องจากไม่สามารถผลิตอะไรได้เลยนอกจากผลิตภัณฑ์จากการทำประมง และจากการที่ไม่มีทุนอื่น ๆ จากธรรมชาติ หรือทุนทางวัฒนธรรมอื่นใดในชุมชน นอกจากสิ่งที่หาได้จากทะเล ทำให้ชาวบ้านมีความต้องการทรัพยากรอย่างอื่นจากภายนอกชุมชน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา อุปกรณ์ในการทำประมง ฯลฯ ทำให้มีความต้องการเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายในสิ่งที่มีความจำเป็น ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของซึ่งกันและกันระหว่างกันจึงมีน้อยมาก เช่น บางครั้งชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรทางทะเลที่จับมาได้ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กับข้าวสาร หรือข้าวเปลือก แต่เนื่องจากชุมชนที่ใกล้เคียงกันมีอาชีพอย่างเดียวกัน และมีทรัพยากรที่หามาได้คล้ายคลึงกัน จึงไม่สามารถแลกเปลี่ยนสิ่งของกันได้ การแลกเปลี่ยนกับชุมชนไกล ๆ จึงไม่มีความสะดวก ชาวบ้านจึงนิยมซื้อขาย

สิ่งของที่พวกเขาจับมาได้เป็นเงิน แล้วจึงนำเงินดังกล่าวไปซื้อสิ่งที่พวกเขามีความจำเป็น หรือมีความต้องการในการบริโภค

ถาม: สิ่งจำเป็นในสมัยก่อนที่ปลูก และทำเองไม่ได้มีอะไร

ตอบ : ข้าวสารเพราะไม่มีพื้นที่จะปลูก ต้องไปซื้อข้าวสารจากที่อื่นมากิน บางทีเดินเท้า

ไปหมู่บ้านที่เขาปลูก เพื่อไปขอซื้อข้าวเปลือกเขา นำมาสีเป็นข้าวสาร แล้วนำไปกิน

ต้องใช้เงินซื้อทั้งสิ้น ไม่ได้แลกกับอะไร ต้องไปซื้อข้าวกันเป็นประจำ เพราะผลิตเองไม่ได้

ถาม : เมื่อก่อนมีการขาย หรือแลกเปลี่ยนผลผลิตกันบ้างไหม

ตอบ : ชาวบ้านเวลามีผลผลิต เช่น ปลา กุ้ง หอย ฯลฯ ขายเอาเงินเพียงอย่างเดียว

แต่มีบ้างที่นำไปแลกกับข้าวสาร แต่มีไม่มากส่วนใหญ่จะซื้อมากกว่า

การติดต่อกันระหว่างชุมชนจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการค้าขายกันเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ชาวบ้านนำปลาที่จับได้ไปจำหน่ายทั้งปลีก และส่งยังตลาดในตัวเมือง หรือบางครั้งมีพ่อค้าจากในเมืองเข้ามารับซื้อปลาถึงหมู่บ้าน เพื่อนำไปจำหน่าย การรับซื้อปลาในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ราคาสูงกว่าการนำไปจำหน่ายด้วยตนเอง แต่ชาวบ้านชอบที่มีผู้มารับซื้อถึงหมู่บ้าน เนื่องจากพวกเขาไม่ต้องเสียเวลาเดินทางนำปลาไปจำหน่ายในเมืองเป็นวัน ๆ และได้รับเงินทันที ไม่ต้องเสียเวลา รื้อสับ เปลื้องค่าจ้างรถ หรือน้ำมันรถ เพื่อบรรทุกปลาไปขาย นอกจากการติดต่อกันในวัตถุประสงค์เรื่องการค้าแล้ว การไปร่วมงานต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เยี่ยมคนเจ็บป่วย หรือไปร่วมงานแต่งงานที่คนในหมู่บ้านอื่นมาแต่งงานกับคนในหมู่บ้าน จึงเกิดรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีการไปมาหาสู่กันระหว่างหมู่บ้าน

ระบบความรู้ในเรื่องการทำประมง เป็นระบบความรู้ที่มีการถ่ายทอดกันภายในครอบครัว เนื่องจากแรงงานที่ใช้ในการประกอบอาชีพของชุมชนแห่งนี้เป็นแรงงานภายในครอบครัว โดยพ่อผู้เป็นหัวหน้าในครอบครัว และเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการทำประมง จะมีวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้สมาชิกในครัวเรือน ด้วยการให้พวกเขาลงมือปฏิบัติจริง เมื่อบุตรของตนเริ่มเติบโตมีสภาพทางร่างกาย และสภาพจิตใจพร้อมที่จะออกทะเลได้แล้ว พ่อจะนำบุตรออกทะเลไปด้วย แล้วจึงเริ่มสอนหลักการ และเทคนิควิธีการทำประมง โดยเริ่มสอนตั้งแต่เทคนิควิธีการจับปลา วิธีการบังคับเรือ การใช้ฉวน การซ่อมแซมฉวน การดูเรื่องน้ำขึ้นน้ำลง เวลาที่เหมาะสมในการจับปลา สถานที่จับปลา ฯลฯ จนกระทั่งถ่ายทอดความรู้ให้บุตรจนพวกเขาได้รับทักษะ ความรู้ ความชำนาญ มีประสบการณ์ จนกระทั่งสามารถออกหาปลาได้ด้วยตนเอง และมีเรือหาปลาเป็นของตนเอง เมื่อมีครอบครัว

ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ความเป็นพวกเดียวกันของชุมชนแห่งนี้ มีลักษณะที่ไม่ต่างจากชุมชนอิสลามโดยทั่วไป โดยชาวบ้านมักมองเรื่องนี้จากระบบความเป็นเครือญาติ การมีกิจกรรม ต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกัน การใช้มัสยิดเดียวกัน ในชุมชนแห่งนี้มีมัสยิดสำหรับประกอบพิธีทางศาสนาตั้งแต่โบราณสองแห่ง ในสมัยก่อนชาวบ้านมีความสามัคคีอันดีต่อกัน ในรูปแบบของน้ำใจ มีการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ในทุกเรื่อง เป็นปกติธรรมดาที่ชาวบ้านจะให้ความสัมพันธ์กับญาติของตนมากกว่าผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติ

ฐานะความเป็นอยู่ของชาวชุมชนท่ากำชำในอดีต มีฐานะที่ไม่แตกต่างกันมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะพอมีพอกิน ไม่ร่ำรวย แต่ไม่ยาก

ถาม: คนในหมู่บ้านนี้มีฐานะอย่างไร

ตอบ : ไม่แตกต่างกัน ดูจากฐานะความเป็นอยู่ การใช้ชีวิตก็คล้ายคลึงกัน ไม่รวย ไม่จน

ไปกว่ากันมากนัก พอกินพอใช้ มีรวยจริง ๆ ไม่ก็บ้าน แควบ้าน สองบ้าน

ปัญหาเรื่องสาธารณสุขของชุมชนไม่พบมากนัก เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ ที่ไม่มีโรคระบาดหรือโรคติดต่อร้ายแรง อาการเจ็บป่วยของชาวบ้านมีแค่อาการปวดศีรษะ หรือเป็นไข้หวัด ทั่ว ๆ ไป ส่วนใหญ่เมื่อเจ็บป่วยก็หายารับประทานเอง หรือไปหาหมอแผนโบราณ ซึ่งจะได้รับยาสมุนไพรรับประทาน ปัญหาทางสุขภาพจิตของชุมชนแห่งนี้ไม่ปรากฏเนื่องจากหมู่บ้านนี้มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ไม่มีปัญหาทางด้านระบบนิเวศน์ ประกอบกับชาวบ้านใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ ซึ่งสร้างรายได้กับครอบครัว ไม่มีปัญญาคความอดอยาก หรือความขาดแคลน ชาวบ้านจึงมีชีวิตอยู่ในชุมชนด้วยความสุข ไม่มีความทุกข์หรือความเครียด เพราะการมีชีวิตที่เรียบง่าย ชยันในการประกอบสัมมาอาชีพ ส่งผลให้ไม่เกิดปัญหาความขาดแคลน ครอบครัวมีความอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง

บทที่ ๓

การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

เมื่อมีการกระตุ้นการบริโภค ในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า และความจำเป็นในการใช้เงินตรา ในกระแสแห่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของสังคมไทย โดยเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปีที่รัฐบาลได้ริเริ่มจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่เน้นการเร่งรัดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญ บนพื้นฐานที่มีความต้องการสร้างความมั่นคง ร่ำรวยแก่ระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ส่งผลให้มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในระดับสูง เพื่อที่จะเป็นการกระจายความมั่งคั่งเหล่านี้อย่างทั่วถึง ประชาชนชาวไทยจะได้มีระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้น แนวคิดนี้ได้แผ่ขยายเข้ามาถึงหมู่บ้านท่าก้ำอย่างหลีกเลี่ยงมิได้เช่นกัน และนำมาสู่การปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตของ ชุมชนเพื่อที่จะให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง

ท่าก้ำ เป็นหมู่บ้านริมทะเล จากประวัติศาสตร์ของชุมชน นับตั้งแต่มีการตั้งหมู่บ้านมา ทรัพยากรทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์จากทะเล เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชน และสร้างระบบการเรียนรู้ให้ชุมชน เพื่อที่พวกเขาจักได้นำสิ่งมีค่าจากทะเล มาใช้เพื่อการดำรงชีวิตของพวกเขา อาชีพการทำประมง รวมทั้งอาชีพต่าง ๆ อีกหลายอาชีพของชาวชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง เช่น การรับจ้างต่อเรือ ซ่อมเรือ การถักอวน ซ่อมอวน จึงนับได้ว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างรายได้ที่ดีแก่ชุมชน ส่งผลให้ให้ชุมชนมีศักยภาพ มีความมั่นคง เข้มแข็ง ส่งผลให้ชาวบ้านมีกระบวนการของตนเองในการการสืบต่อถ่ายทอดความรู้ เอก

ลักษณะ และอุดมการณ์ และวิทยาการ เทคนิคแห่งการเป็นชาวประมง รวมทั้งวิธีการต่อเรือประมง การทำวน จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เป็นการสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน

ข้อจำกัดอย่างหนึ่งของท่ากำชำ เนื่องด้วยผืนดินในชุมชนไม่มีความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินทราย ไม่เหมาะสมสำหรับปลูกพืช ต่าง ๆ เพื่อใช้บริโภคได้ นอกจากอาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติที่หามาได้จากทะเล เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เพื่อใช้จำหน่าย และบริโภค ดังนั้น จึงพบว่าภายในชุมชน มีร้านขายของสดวกซื้อ เพื่อขายของใช้จำเป็นต่าง ๆ เปิดกิจการอยู่หลายร้าน โดยในระยะเริ่มแรกร้านค้าเหล่านี้ ใช้วิธีการซื้อสินค้าจากร้านขายส่งในเมือง แต่เมื่อมีร้านค้าขายส่งขนาดใหญ่จากบริษัทข้ามชาติเข้ามาเปิดกิจการ พวกเขาจึงนิยมซื้อสินค้าจากร้านขายส่งเหล่านี้ เพื่อนำมาจำหน่ายเป็นสินค้าราคาปลีกในชุมชน เนื่องจากมีราคาถูกกว่าร้านขายส่งในเมือง ประกอบกับที่ร้านค้าส่งมีสินค้าให้เลือกมากมายหลายชนิด การจำหน่ายสินค้าของร้านค้าปลีกในชุมชนมีการจำหน่ายสินค้าทั้งระบบเงินสด และระบบเงินเชื่อ โดยในการซื้อสินค้าระบบเงินเชื่อเจ้าของร้านจะเป็นผู้พิจารณาว่าผู้ใดมีความน่าเชื่อถือหรือมีประวัติในการชำระหนี้ดี จึงยอมให้ซื้อสินค้าเงินเชื่อได้ จากการศึกษาพบว่าอาชีพขายของสดวกซื้อเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนเป็นอย่างดี

อาชีพหลักที่นิยมทำกันมาอีกอย่างหนึ่งของชุมชนคือ การแกะเนื้อปู เพื่อส่งเนื้อปูสำเร็จรูปไปจำหน่ายยังตลาดรับซื้อที่หาดใหญ่ และตลาดรับซื้อที่กรุงเทพมหานคร ชาวบ้านหลายคนเป็นเจ้าของกิจการโรงงานแกะเนื้อปู และรับจ้างแกะเนื้อปูภายในชุมชน โดยการรับซื้อปูจากผู้ทำประมงรายย่อยทั้งภายใน และภายนอกชุมชนมาแกะจำหน่ายเป็นปูเนื้อ การแกะปูเป็นอาชีพที่ต้องการความชำนาญ เพื่อให้ได้เนื้อปูในปริมาณมาก และเพื่อความรวดเร็วในการได้ปริมาณของเนื้อปูเพื่อขายส่งต่อตามความต้องการของผู้ซื้อ โดยผู้ที่มีความชำนาญมากเป็นพิเศษ ผู้ที่มีทักษะที่ดีจะแกะเนื้อปูได้เร็ว โดยได้รับค่าตอบแทนจากการแกะเนื้อปูเป็นกิโลกรัม โดยผู้แกะปูได้รับค่าตอบแทน

แทนในการแกะปูในราคากิโลกรัมละ ๓๐ บาท ดังนั้น รายได้ของชาวบ้านจากการแกะปูจึงขึ้นอยู่กับความขยัน และความชำนาญ และความรวดเร็วในการแกะเนื้อปู นอกจากการรับจ้างแกะเนื้อปูแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ประกอบอาชีพจากการไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ดำเนินกิจการอยู่ในจังหวัด หรือจังหวัดใกล้เคียง เนื่องจากการสร้างถนนหนทางที่มีความสะดวกมากขึ้นกว่าในอดีต จึงมีรถบริการรับจ้างรับส่งชาวบ้านไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในตัวจังหวัด

ถาม : เคยทำงานรับจ้างไหม

ตอบ : ฉันไม่เคยทำ แต่เดี๋ยวนี้มีการรับจ้างแกะปูกันเป็นส่วนใหญ่ บางคนรับจ้างในเมือง

แต่เดี๋ยวนี้ถึงงานทำที่บ้านเอง เพราะประหยัดดี รับปูมาแกะที่บ้าน ใช้จ่ายไม่มาก

ถ้าทำงานในเมือง ต้องใช้เงินค่ากิน ค่ารถ เปลือง ฉันก็เลยรับจ้างแกะปูเอาแถว ๆ

บ้านนี้แหละ ค่ากินก็ไม่สิ้นเปลือง เพราะกินที่บ้านเรา ประหยัดดี

จากการศึกษาข้อมูลในอดีตพบว่า ทำกำชำเคยเป็นหมู่บ้านที่มีทุนทางสังคมในเรื่องของการแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกัน เช่น การช่วยกันต่อเรือ การถักอวน การสร้างบ้านใหม่ หรือการสร้างบ่อน้ำใช้ การไปช่วยและร่วมงานพิธีต่าง ๆ การช่วยกันดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน ซึ่งชาวบ้านมักผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนแรงงานช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนแบบต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยไม่ต้องว่าจ้างแรงงาน แต่นั่นเป็นปรากฏการณ์ของชุมชนแห่งนี้ตั้งแต่ในอดีต

ประเด็นที่น่าสนใจจากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่านับตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของ ของชาวบ้านที่มีน้อยมาก เนื่องเหตุผลจากระบบการผลิตในชุมชนแห่งนี้ และในชุมชนใกล้เคียง มีผลิตภัณฑ์ที่ได้จากจากทะเลเหมือนกัน และไม่สามารถผลิตอาหาร

อย่างอื่นได้ในชุมชน พวกเขาจึงไม่มีสิ่งของสำหรับการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน มีบางครั้งที่ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยน เช่น การแลกเปลี่ยนปลากับข้าวเปลือก หรือข้าวสาร แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมการแลกเปลี่ยน พวกเขาชอบระบบ การซื้อขายของกันมากกว่า เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความสะดวก และสามารถนำเงินที่ได้ไปเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในครัวเรือน หรือใช้สำหรับซื้อสิ่งของตามที่ต้องการได้ด้วยความสะดวก รวดเร็ว ชาวบ้านให้ข้อมูลว่าในอดีตที่ผ่านมาพวกเขาต้องใช้เงิน เพื่อซื้อสิ่งของต่าง ๆ ตามความจำเป็น เพื่อใช้ภายในครอบครัว และใช้เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น ซื้อน้ำมัน ซ่อมแซมเรือ ซ่อมแซมอวน รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร

ถาม : ในสมัยก่อนใช้เงินซื้ออะไรบ้าง

ตอบ : ซื้อทั้งนั้น ข้าวสาร ไข่ เนื้อวัว ยาสิฟัน แปรงสีฟัน หนักหน่อยก็ค่าสมุด

ค่าหนังสือเรียนลูก ๆ คือทุกอย่างต้องซื้อนอกจาก ปลา ปู หอย ที่จับได้เท่านั้น

ในการซื้อขายสิ่งของในสมัยก่อนนั้น พวกเขาต้องอาศัยการเดินทางโดยทางเท้า ไปตามทางเดินเล็ก ๆ ระหว่างหมู่บ้าน หรือใช้การโดยสารทางเรือ เพื่อไปซื้อขายสิ่งของยังตลาดที่อยู่ต่างอำเภอ หรือตลาดในจังหวัด แต่ในปัจจุบันนี้ นับตั้งแต่รัฐบาลได้เริ่มมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ มีการขยายความเจริญมาสู่ภูมิภาค ทำกำชำเริ่มมีระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ มีถนนลาดยาง ระบบไฟฟ้า และน้ำประปา เข้าสู่ชุมชน การเดินทางสัญจร และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย การติดต่อกันระหว่างชุมชนมีความรวดเร็ว มีการติดต่อระหว่างกันเพื่อซื้อขายสินค้าเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ปัจจุบันนี้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นชุมชนแห่งการค้า

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีของเครื่องมือในการผลิตของชุมชน การที่มีเครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำประมงในสมัยปัจจุบัน มีความ

ทันสมัยมากกว่าในสมัยก่อน มีการพัฒนาเครื่องจักรกลสำหรับใช้ในการเดินเรือให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประหยัดน้ำมันมากขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถออกไปหาปลาได้ไกลยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มผลผลิต และเพิ่มรายได้มากขึ้นกว่าในอดีต ทำให้ชาวบ้านทำกำขำมีรายได้ที่ดีขึ้น สามารถมีเงินส่วนเกินสะสมไว้สำหรับใช้จ่ายมากขึ้น โดยเห็นจากเมื่อมีตลาดนัดเคลื่อนที่ เข้ามาขายของกินของใช้ในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะซื้อสินค้าทั้งของกินของใช้กันอย่างอุ่่นาฝาคั่ง จนพ่อค้าแม่ค้าต่างจำหน่ายสินค้าของตนได้ครั้งละมาก ๆ และมีเงินสำหรับการสร้างบ้าน หรือการต่อเติมบ้านเรือน

เมื่อมีฐานะดีขึ้น พวกเขามักสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ โดยเปลี่ยนจากบ้านหลังคามุงจาก และใช้สังกะสีเป็นฝาบ้าน มาเป็นบ้านก่ออิฐถือปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้อง เป็นวัสดุที่สวยงาม มีความคงทนถาวรเหมาะสมต่อสภาพอากาศชายทะเล ที่มีฝนตกชุก ลมพัดแรง และมีลมมรสุม พัดผ่านอยู่เป็นประจำตลอดทั้งปี ในปัจจุบันการสร้างบ้านของชาวบ้าน ไม่มีระบบการช่วยแรง แต่เป็นการจ้างแรงงาน หรือหาช่างรับเหมาก่อสร้าง เนื่องจากระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานของชุมชนได้หมดลง เนื่องจากชาวบ้านต้องการเงินเพื่อใช้จ่ายสำหรับการดำรงชีวิต สิ่งต่าง ๆ ต้องซื้อหาด้วยเงินตรา การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งเป็นเรื่องของการตอบแทนในรูปของระบบเงิน ได้เข้ามาทดแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบต่างตอบแทนของชุมชนโดยสิ้นเชิง

ไม่เพียงแต่มีการสร้างบ้านใหม่ ๆ ของชาวบ้าน ทุกวันนี้เมื่อรัฐได้มีการสร้างถนนหนทาง เชื่อมต่อกันระหว่างชุมชนกับชุมชน และชุมชนกับเมืองต่าง ๆ มากขึ้น การเดินทางติดต่อไปมาหาสู่ระหว่างกันมีความสะดวกมากขึ้น การเดินทางเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ความต้องการใช้พาหนะเพื่อการเดินทางระหว่างชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มหาซื้อรถจักรยานยนต์ รถยนต์ รถบรรทุก เพื่อใช้ในการเดินทาง ใช้ในการขนส่งสินค้า ส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือยังโรงเรียนในเมือง โดยการซื้อรถพวกเขาใช้ทั้งระบบเงินสด และเงินผ่อน ตามฐานะและรายได้ของครอบครัว

ครัว เพื่อใช้สำหรับใช้ในการหาซื้อสิ่งของ การบรรทุกสิ่งของไปขายต่างชุมชน หรือขายยังตลาดในชุมชนใกล้เคียง

นอกจากนี้แล้ว พบว่าในปัจจุบันชุมชนได้มีระบบตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ที่มีเพียงตลาดที่เป็นสถานที่ที่พ่อค้าในชุมชนใช้ขายของเป็นประจำ ได้เริ่มมีระบบตลาดเพื่อขายของในชุมชนแบบตลาดนัด ตลาดเคลื่อนที่ (เปิดท้าย) และระบบการนำสินค้าต่าง ๆ มา ขายตรงถึงหมู่บ้าน ทำให้การจับจ่ายใช้สอยของชาวบ้านมีความสะดวกมากขึ้น และสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการเข้ามาของร้านสะดวกซื้อ ห้างสรรพสินค้า ร้านค้าขายส่งขนาดใหญ่ที่มีทุนข้ามชาติเป็นเจ้าของ เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ชาวบ้านเข้าถึงทรัพยากรที่เกินความจำเป็นในการดำรงได้อย่างรวดเร็ว ไม่เหมือนชีวิตเมื่อครั้งในอดีต ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเป็นความต้องการมีสิ่งของเหล่านั้นไว้เพื่อเป็นสิ่งที่แสดงฐานะทางสังคม และรสนิยมที่ดีกว่า ทันสมัยกว่าเพื่อนบ้าน เช่น การมีรถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องเสียง เครื่องเล่นวิดีโอ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่ทันสมัย ราคาแพง เป็นต้น ภาะระดังกล่าว ทำให้จากชีวิตที่เคยพออยู่พอกิน พวกเขาเริ่มมีภาะระที่เพิ่มขึ้น กล่าวคือคือการสร้างหนี้ และภาะระในการชำระหนี้

แต่อย่างไรก็ดี การเป็นหนี้ของชาวบ้านส่วนใหญ่ แล้วจะเป็นหนี้ในระบบ โดยเมื่อเงินขาดมือ ชาวบ้านอาศัยการกู้ยืมจากญาติ พี่น้อง เพื่อนสนิท มากกว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสถาบันทางการเงินของรัฐ โดยมีเหตุผลที่ว่า การกู้เงินจากหน่วยงานของรัฐมีความยุ่งยาก ต้องเตรียมเอกสารต่าง ๆ มากมาย ที่สำคัญต้องมีบุคคลค้ำประกัน และไม่ยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ยเนื่องจากเป็นข้อห้ามตามหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

คำถามที่ต้องการแสวงหาคำตอบอีกประการหนึ่งคือเมื่อชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ความสัมพันธ์กับทรัพยากรทางธรรมชาติทางทะเลที่พวกเขานำมาปรับเปลี่ยนเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต จนกระทั่งเกิดเป็นเอกลักษณ์ของระบบความรู้ ความสัมพันธ์ เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเป็นทุนที่มีค่าของชุมชน ชุมชนมีการปรับตัวอย่างไรเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ ซึ่งจะนำเสนอในบทที่ ๔

บทที่ ๔

การปรับตัวของชุมชน

เนื่องจากท่ากำชำ เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนการค้ามาตั้งแต่โบราณ เพราะการขายสินค้าจากการทำประมง เป็นรายได้ที่ทำให้พวกเขามีความสะดวกในการซื้อสินค้าอย่างอื่นที่พวกเขามีความต้องการได้อย่างสะดวก ชาวบ้านไม่นิยมการแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา ในขณะที่การเข้ามาของกระบวนการการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบความรู้ ความสัมพันธ์ และวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของชุมชน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา จากการมีเงินไว้เพื่อใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต กลับกลายเป็นการมีเงินเพื่อใช้บ่งบอกฐานะทางสังคมที่เหนือกว่าบุคคลอื่น ทำให้ชุมชนแข่งขันกันสร้างสมสิ่งที่ไม่เกินความจำเป็นแก่การดำรงชีพ ซึ่งแตกต่างจากในอดีต

เนื่องจากชุมชนต้องปรับตัวเพื่อให้ทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ ที่ลดน้อยลง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ตลอดจนความต้องการของระบบตลาดจากภายนอก ทำให้ระบบความรู้ และระบบการผลิตของชุมชนปรับเปลี่ยนไป เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากร และการดำรงอยู่ของคนในชุมชน จึงมีอาชีพใหม่ ๆ ซึ่งอาชีพเหล่านี้ไม่เคยมีมาก่อน หรือคนในชุมชนไม่เคยทำมาก่อนเกิดขึ้นในชุมชน เช่น การเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง การแกะเนื้อปูส่งตลาดในเมือง การออกไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

การเลี้ยงปลาในกระชังของชุมชนเริ่มมีขึ้นเนื่องจากการมีเครื่องมือทำการประมงที่ทันสมัย สามารถจับปลาได้ไกล ๆ ทำให้ปริมาณปลาตามธรรมชาติมีไม่ทัน หรือหมดลง ทำให้ชาวบ้านจับปลาได้น้อยลง ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ไม่เพียงพอขายให้แก่พ่อค้าที่มีความต้องการ เช่น ปลากะพง ชาวบ้านจึงเริ่มต้นการทำอาชีพเลี้ยงปลากะพงในกระชังบริเวณหมู่บ้าน ซึ่งให้ผลตอบแทนที่ดี แต่ส่งผลในเรื่องของปัญหามลพิษจากน้ำเสียเนื่องจากสิ่งตกค้างจากการให้อาหารปลา

อาชีพการแกะเนื้อปูม้าส่งขาย โดยชาวบ้านส่วนหนึ่งเป็นนายทุนรับซื้อปูมาจ้างแรงงานจากชาวบ้านในชุมชนแกะเป็นปูเนื้อ โดยพวกเขามีเรือหาปลาเอง หากไม่มีเรือพวกเขาจะใช้วิธีการรับซื้อปูจากผู้ประกอบการเรือประมงรายย่อย ๆ ภายในหมู่บ้าน หรือรับซื้อปูจากหมู่บ้านประมงใกล้เคียง ที่นำมาขายหรือออกไปรับซื้อด้วยตนเองมาแกะเนื้อส่งขายต่อ นับว่าอาชีพการแกะปูเป็นอาชีพที่ทำให้เกิดการว่าจ้างแรงงานที่ดีในชุมชนแห่งนี้ นายทุนมีรายได้จากการขายปูเนื้อที่ดี ส่วนชาวบ้านที่เป็นแรงงานรับจ้างแม้ว่าพวกเขามีรายได้ที่ได้รับจากการรับจ้างแกะปูวันละร้อยละบาท แต่เนื่องจากชาวบ้านสามารถทำงานในชุมชน ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับค่าอาหาร และค่าเดินทางในการไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านพอใจ และมีรายได้มากกว่าชาวบ้านที่ไปประกอบอาชีพรับจ้างแรงงานนอกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่แรงงานเหล่านี้จะเป็นวัยรุ่น ทั้งผู้หญิง และผู้ชาย แต่มักมีแรงงานที่เป็นผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่

การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่เปลี่ยนไป เช่น การเย็บอวน ในสมัยก่อนชาวบ้านจะซื้อด้ายสำหรับถักอวน และอุปกรณ์ต่าง ๆ มาถักอวนด้วยตนเอง เพื่อใช้ในการทำประมง หรือเพื่อซ่อมแซมอวน เมื่อมีการชำรุดหรือหมดสภาพการใช้งาน แต่ในปัจจุบันความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้ชาวบ้านสามารถซื้ออวนสำเร็จรูป นำมาเย็บเพื่อใช้ในการทำประมง หรือเพื่อจำหน่ายตามขนาดที่ต้องการ ชาวบ้านสามารถทุ่นเวลาในการถักอวน และราคาอวนมีราคาไม่สูงมากนัก แต่ความ

เปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้การถ่ายทอดวิธีการ การทำลวดลาย ตลอดจนความรู้ในการถักอวน การเลือกใช้วัสดุที่มีความคงทน การทำให้วัสดุในการถักอวนมีความคงทน ซึ่งเป็นวัฒนธรรม อย่างหนึ่งของชุมชนต้องสูญเสียไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นกัน เนื่องจากการซื้ออวนสำเร็จรูป ไม่ต้องเสียเวลาถัก และเมื่อต้องการใช้พวกเขาหาซื้อได้ทันที ซึ่งมีความสะดวก และรวดเร็วกว่าการถักใช้เอง แต่ก็มีข้อข้อมแซมอวนอยู่บ้าง

ปัจจุบันชาวพบว่าบ้านมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เป็นภาระของพวกเขามากขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการผ่อนชำระสินค้าเงินเงินผ่อน เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องเสียง ฯลฯ ค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของบุตรหลานเนื่องจากนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ตลอดจนความนิยมในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ค่าใช้จ่ายเรื่องน้ำดื่ม เนื่องจากน้ำฝนตามธรรมชาติ ไม่มีความสะอาดเพียงพอ มีการปนเปื้อนของฝุ่นละอองมาก เมื่อรองน้ำฝนเพื่อใช้ในการบริโภคจึงต้องนำน้ำมาต้มให้สุกก่อน เป็นความไม่สะดวก ชาวบ้านจึงนิยมซื้อน้ำดื่มบรรจุขวดจากร้านค้าในชุมชนใช้ดื่มแทน

เมื่อชาวบ้านเป็นหนี้ พวกเขาใช้วิธีการหยิบยืมเงินจากญาติสนิท หรือคนที่รู้จักไว้ใจกัน ไม่นิยมกู้จากธนาคาร เนื่องจากเป็นเรื่องของดอกเบี้ยที่ผิดหลักปฏิบัติ และเป็นข้อห้ามของศาสนาอิสลาม แม้ว่าปัจจุบันจะมีระบบธนาคารอิสลาม แต่ยังไม่เป็นที่นิยม ชาวบ้านให้เหตุผลว่าการติดต่อกับธนาคารมีความยุ่งยาก ต้องเดินทางไปติดต่อกับธนาคารในอำเภอเมือง หรือในตัวจังหวัด อีกทั้งต้องใช้หลักฐาน เอกสารต่าง ๆ มากมายหลายอย่าง และต้องมีบุคคลคนค้ำประกัน ขั้นตอนการกู้ยืมต้องใช้เวลาการพิจารณา และการอนุมัติจากธนาคารเป็นเวลานาน ไม่ทันต่อความต้องการในการใช้เงินรวมทั้งคนรุ่นเก่าที่มีอายุมากมีปัญหาเรื่องการสื่อสารด้วยภาษาไทย เนื่องจากไม่สามารถเขียน อ่านภาษาไทยได้ ทำให้มีความรู้สึกละอายใจว่าเป็นสิ่งยุ่งยาก ไม่มีความสะดวกเป็นอย่างยิ่งทำให้ไม่ต้องการกู้เงิน

ถาม : ทำไมไม่กู้เงินจากธนาคาร

ตอบ : ถ้ากู้ที่อื่น เช่น ธนาคาร สหกรณ์ ลำบาก ต้องออกไปนอกหมู่บ้าน ต้องวางโฉนด

เป็นประกันต้องหาสมาชิกค้าอยู่ยาก ต้องกรอกเอกสารเยอะเป็นอุปสรรคมากกว่า

จะได้เงินมา บางทีล่าช้าไม่ทันกับเวลาที่ต้องการ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ความคิดการพึ่งพาสถาบันการเงินจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงของชุมชนแห่งนี้ และชุมชนชาวมุสลิมโดยทั่วไป การยืมเงินจากญาติพี่น้องคนสนิทไม่มีการคิดดอกเบี้ย มีบ้างที่ผู้ยืมมอบเป็นเงินตอบแทน และหากมีปัญหาในการคืนเงินผู้ยืมยังสามารถผ่อนไม่ถูก ทวงถาม และได้รับเงินรวดเร็วทันต่อความต้องการในการใช้เงิน การให้กู้เงินกันระหว่างญาติสนิท จึงเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนมุสลิม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยของชุมชนท่ากำชำ เป็นการเปลี่ยนแปลงดังนี้

๑. เทคโนโลยี ในการประกอบอาชีพ เช่น อุปกรณ์ในการทำประมง การใช้รถยนต์ในการขนส่งสินค้าแทนเรือ การติดต่อสื่อสารด้วยโทรศัพท์เคลื่อนที่ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการทำงาน

๒. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน จากระบบการพึ่งพิง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ภายในชุมชน ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบต่างตอบแทนหมดลง เนื่องจากสังคมเปลี่ยนเป็นระบบเงินตราแนวใหม่คือเงินไม่ได้มีไว้เพื่อใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น แต่มีไว้เพื่อยกระดับฐานะทางสังคม ที่เรียกว่า มีเงินนับว่าน้อย มีทองนับว่าดี มีเงินและทองนับว่าน้อยและดี

๓. ระบบความรู้ของชุมชนในบางเรื่อง เช่น การจับปลา ยังเป็นระบบความรู้ที่มีการถ่ายทอดเทคนิค วิธีการ ต่าง ๆ ที่เป็นเทคนิคเฉพาะกันภายในครอบครัว มีการปรับเปลี่ยนตาม

เทคโนโลยีที่ทันสมัย มีระบบความรู้ใหม่จากการประกอบอาชีพใหม่ตามความต้องการของตลาด เช่น การแกะเนื้อปูม้า เพื่อส่งจำหน่ายเป็นเนื้อปูแกะสำเร็จ เพื่อความสะดวกในการใช้ประกอบอาหารของร้านอาหาร และมีการประกอบอาชีพที่เป็นที่นิยมอีกอย่างหนึ่งของชุมชนคือการเลี้ยงปลากระพงในกระชัง

๔. ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเปลี่ยนแปลงไม่มากนักเนื่องจากชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนแห่งการค้ามาเป็นเวลานาน สิ่งที่เปลี่ยนคือการเปลี่ยนแปลงค่าแห่งเงินตรา จากความต้องการใช้เงินเพื่อซื้อของใช้ที่จำเป็นในการยังชีพในอดีต เปลี่ยนเป็นการมีเงินเฟ้อยกระดับฐานะทางสังคม การซื้อของเพื่อบอกระดับฐานะทางสังคม หรือซื้อสิ่งของในการอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากการพออยู่พอกิน มาเป็นค่านิยมในวัตถุ ทำให้เกิดภาวการณ์เป็นหนี้ เพื่อสนองความต้องการทางด้านวัตถุ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชุมชน ที่มีรากฐานเดิมจากสังคมที่ใช้เงินตราเพื่อซื้อสิ่งของจำเป็นในการอยู่กิน พัฒนาจนกลายเป็นสังคมที่มีค่านิยมเพื่อยกระดับฐานะทางสังคม โดยการซื้อสินค้า อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต หรือเป็นส่วนเกินของชีวิต

บทที่ ๕

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนา และผลที่มีต่อชุมชน

จากการที่รัฐบาลมีนโยบายเร่งด่วน ในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองแห่งชาติ สำหรับเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งเพื่อให้ท้องถิ่นมีขีดความสามารถของท้องถิ่นในการจัดการระบบและการบริหารจัดการเงินกองทุนของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งระบบการจัดการของรัฐ เพื่อเป็นการสร้างศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต รัฐบาลได้ออกระเบียบ ที่เรียกว่า “ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔” โดยมีปรัชญาหรือหลักการสำคัญของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ คือ

๑. เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
๒. ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วย คุณค่า และภูมิปัญญาของตนเอง
๓. เกื้อกูลผลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
๔. เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม
๕. กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน

ทั้งนี้กองทุนหมู่บ้านทำกำขำมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ รายละเอียดดังนี้

๑. เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน สำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ

สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินหรือจำ

เป็น แรงจูงใจ และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิภาพที่ดีแก่ประชาชนใน
หมู่บ้าน

๒. ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและ

บริหารจัดการเงินทุนของตนเอง

๓. เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้าน ในด้านการเรียนรู้ การสร้าง

และพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อการแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างศักยภาพ และ

ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้าน

๔. กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทาง

เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต

๕. เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนใน

หมู่บ้าน

คณะกรรมการจัดสรรเงินจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติไปยังบัญชีกองทุน

หมู่บ้าน และบัญชีกองทุนชุมชนเมือง บัญชีละหนึ่งล้านบาท จากคำแถลงนโยบายของ พันตำรวจ

โท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภาวันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๔ ความตอน

หนึ่งว่า

“รัฐบาลจึงตั้งเป้าหมายที่จะดำเนินนโยบายเพื่อลดความยากจนและนำไปสู่การ

สร้างงาน สร้างรายได้ลดค่าใช้จ่ายให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพียงพอกับ

รายจ่ายนำไปสู่การพอมีพอกินและเหลือจากนั้นจึงนำไปสู่การสร้างชีวิตใหม่ โดยใช้กลไก

ทุกส่วนของภาครัฐในการสร้างโอกาสให้ประชาชนใช้ทุนทางปัญญา ศักยภาพส่วนตัว และสินทรัพย์ที่มีอยู่ทำงานอย่างเต็มที่ เมื่อประชาชนมีรายได้ก็จะทำให้ครอบครัวมีรายได้ และประเทศชาติมีรายได้ ซึ่งจะกลายเป็นฐานภาษีใหม่ให้รัฐมีรายได้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่ การลดภาระหนี้สินของประเทศในโอกาสต่อไป ในสถานการณ์นี้ รัฐบาลจะเป็นผู้ลงทุน ทางสังคม ไม่ใช่เป็นเพียงผู้จ่ายเงินโดยไร้เป้าหมาย เพราะ การใช้จ่ายเงินเพียงอย่างเดียว มักจะก่อให้เกิดการสูญเปล่าไม่ได้ผล นโยบายของรัฐบาล อาทิ กองทุนหมู่บ้าน การจัด ตั้งธนาคารประชาชน จึงเป็น ส่วนหนึ่งของการลงทุนเพื่อสร้างรายได้ใหม่ให้กับประชาชน และให้กับรัฐในที่สุด”

นโยบายอันชัดเจนของรัฐบาล ในการมอบอำนาจการจัดการกองทุนหมู่บ้าน อย่างอิสระ สู่ประชาชนในระดับรากหญ้า โดยชุมชนเป็นผู้วางกรอบ ระเบียบ กฎเกณฑ์กติกา และบริหารกองทุนด้วยตนเอง ประเด็นคำถามในการศึกษาครั้งนี้คือ กระบวนการดำเนินงาน และผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร และเกิดผลอย่างไรต่อชุมชน ซึ่งมีวิถีการดำรงชีวิต และทุนชุมชนที่ได้สะสมมา อันเป็นการสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการ พัฒนาไปสู่การพึ่งตนเองได้ของคนในสังคมโดยรวม

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านท่ากำชำ

กองทุนหมู่บ้านทำกำขำก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๔ โดยเริ่มต้นจาก ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมชาวบ้าน เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องวัตถุประสงค์ของกองทุน รายละเอียดของกองทุน ระเบียบ สิทธิ ต่าง ๆ ในการกู้ยืมเงิน บทบาทของชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านต้องมีคณะกรรมการเข้ามาบริหารจัดการกองทุน มีระยะเวลาการรับสมัครกรรมการกองทุน โดยมีผู้สมัครเป็นสมาชิกกองทุนทั้งสิ้น ๘๕ คน หลังจากนั้นจึงมีการจัดเวทีชาวบ้านขึ้นเพื่อเลือกกรรมการเข้ามาบริหารกองทุน โดยมีคณะกรรมการดำเนินการบริหารกองทุนชุดแรกจากการเลือกตั้ง จำนวน ๑๕ คน คณะกรรมการเป็นเพศชาย ๘ คน เพศหญิง ๗ คน การเลือกตั้งใช้วิธียกมือเพื่อนับคะแนน โดยมีปลัดอำเภอ พัฒนาการ เกษตรอำเภอ และตัวแทนจากธนาคารเกษตรและสหกรณ์ เป็นตัวแทนจากฝ่ายรัฐบาล เป็นพยานในการเลือกตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๔ และรับโอนเงินงวดแรกจากรัฐบาลเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ และเปิดให้กู้ยืมงวดแรกวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๔๕

การคัดเลือกกรรมการกองทุนใช้ ระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สำนักงานกฤษฎีกาตรากำหนด คือมีคณะกรรมการกองทุนจำนวนสิบห้าคน ประกอบด้วยคณะกรรมการซึ่งมาจากการคัดเลือกกันเองโดยสมาชิก ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และมีความรับผิดชอบ ที่จะบริหารจัดการกองทุน เป็นที่ยอมรับของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง และต้องมีคุณสมบัติ ไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังนี้

- ๑.เป็นผู้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกัน เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสองปี ก่อนวันที่ได้รับคัดเลือกเป็นคณะกรรมการกองทุน
๒. เป็นผู้บรรลุนิติภาวะโดยมีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์
๓. ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศาสนา มีความรับผิดชอบ เสียสละ มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

ไม่ติดการพนัน ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และไม่มีประวัติเสียทางการเงิน ตลอดจนยึดมั่นใน
การปกครองระบอบประชาธิปไตย

๔. ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย คนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ

๕. ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่
ได้กระทำโดยประมาท

๖. ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีความผิดแต่รอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษใน
ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่หรือความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ยกเว้นความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์และ
ความผิดฐานบุกรุก

๗. ไม่เคยถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ องค์กฤษฎาะตามรัฐธรรมนูญแห่งราช
อาณาจักรไทย หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เพราะทุจริตต่อหน้าที่หรือสร้างความเดือดร้อนอย่างร้ายแรง
แก่ทางราชการ องค์กร หรือหน่วยงานที่สังกัด

๘. ไม่เป็นผู้ไม่ไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เสียสิทธิตามมาตรา ๖๘ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

๙. ไม่เป็นผู้ที่เคยพ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการกองทุน

หลังจากเสร็จสิ้นการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนแล้ว คณะกรรมการกองทุนที่ได้คัด
เลือกจึงเป็นผู้ร่วมกันคัดเลือกผู้ที่พวกเขาเห็นว่ามีความสามารถมากที่สุดมาเป็นประธานกองทุน
คณะกรรมการกองทุนทำกำขามีอำนาจ และหน้าที่ของดังนี้

๑. บริหารจัดการกองทุน รวมทั้งตรวจสอบ กำกับ ดูแล จัดสรรผลประโยชน์ของเงินกองทุน
เพื่อสอดคล้องและเกื้อกูลกับกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๒. ออกระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์หรือวิธีการเกี่ยวกับการบริหารกองทุนที่ไม่ขัดแย้งกับ
ระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด และต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมาชิก

๓. รับสมาชิกและจัดทำทะเบียนสมาชิก ทั้งที่เป็นกลุ่ม องค์กรชุมชน หรือปัจเจกบุคคลในหมู่บ้าน

๔. สำรวจและจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมครัวเรือน และวิสาหกิจชุมชนในเขตท้องที่หมู่บ้าน ตลอดจนสำรวจและจัดทำข้อมูลดังกล่าว ของกองทุนอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้าน

๕. พิจารณาการให้กู้เงินตามระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีการที่กองทุนกำหนด

๖. ทำนิติกรรมสัญญา หรือดำเนินการกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับภาระผูกพันของกองทุน

๗. จัดทำหรือเรียกประชุมสมาชิกตามที่กำหนดหรือได้ตกลงกัน หรือตามที่สมาชิกจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของสมาชิกทั้งหมดลงลายมือชื่อทำหนังสือร้องขอ และจะต้องดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในสิบห้าวัน นับแต่วันที่ได้รับคำร้อง

๘. จัดทำบัญชีและส่งมอบเงินที่ได้รับจัดสรร ผลตอบแทน หรือรายได้ที่เกิดขึ้นจากเงินที่ได้รับการจัดสรรจากคณะกรรมการคืนให้แก่กองทุนให้ครบเต็มตามจำนวนที่ได้รับอนุมัติให้เบิกจ่ายในกรณีที่คณะกรรมการมีหนังสือหรือออกคำสั่งเป็นที่สุด เนื่องจากคณะกรรมการกองทุนไม่ปฏิบัติตามหรือบริหารจัดการกองทุนให้เป็นไปตามระเบียบหรือข้อบังคับที่กองทุนกำหนด

๙. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะกรรมการกำหนดหรือมอบหมาย

ขั้นตอนการกู้เงินของหมู่บ้านมีดังนี้

๑. ชาวบ้านที่ประสงค์กู้เงินกองทุนต้องสมัครเป็นสมาชิกกองทุน โดยชำระค่าธรรมเนียม ๕๐ บาท ค่าหุ้น หุ้นละ ๑๐ บาท รวม ๕ หุ้น ค่าตอบแทนโดยผู้กู้ ๑ หมื่นบาทเสียค่าตอบแทน ๕ ร้อยบาท เนื่องจากไม่มีระบบดอกเบี้ยเนื่องจากเป็นชุมชนมุสลิม โดยต้องนำหลักฐานทะเบียนบ้าน และบัตรประชาชนมาแสดง

- . ขั้นตอนต่อมาคือการเขียนสัญญาการกู้ยืม ในกรณีที่สมาชิกไม่สามารถเขียนด้วยตนเองได้ ทางคณะกรรมการกองทุนจะเป็นผู้ช่วยเหลือ แนะนำ ตลอดจนบางครั้งมีบริการช่วยกรอกสัญญาให้ ในรายที่ไม่สามารถเขียนภาษาไทยได้
- . หาบุคคลค้ำประกันเงินกู้ ๒ คนโดยสมาชิกที่กู้เงินหมุนเวียนกันค้ำประกันซึ่งกันและกัน
- . วางหลักทรัพย์ค้ำประกัน ในราคาที่ไม่ต่ำกว่าหรือสูงกว่าเงินกู้ เช่น รถจักรยานยนต์ จักรเย็บผ้า เป็นต้น
- . การผ่อนชำระแบ่งชำระเป็น ปีละ ๔ งวด โดยชำระคืนทุก ๓ เดือน กรรมการจะแบ่งหน้าที่กันดูแลติดตามสมาชิกที่กู้เงินจากกองทุน เป็นกลุ่ม โดยกรรมการ ๑ คนดูแลสมาชิกประมาณ ๕ คน กรรมการ ๑ คนสามารถกู้เงินได้ ๒ หมื่นบาท ส่วนสมาชิกกู้ได้รายละ ๑ หมื่นบาท กรรมการต้องคอยให้คำปรึกษา ดูแลสมาชิก คอยเตือนเมื่อถึงเวลาต้องชำระเงินตามงวด หากมีการผิดนัดผู้กู้ต้องเสียค่าปรับเข้ากองทุน ร้อยละ ๑ บาท ยกเว้นหากมีความจำเป็น เช่น มีลมมรสุมไม่สามารถทำงานได้ผู้กู้สามารถขอผ่อนผันได้
- . ประธาน และกรรมการกองทุนหมู่บ้านร่วมกันอนุมัติเงินกู้
- . เบิกเงินกู้ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์
- . การปันผลคืนให้แก่สมาชิกเมื่อดำเนินงานครบรอบ ๑ ปี
  - คืนสมาชิก ๕๐ %
  - เป็นรายได้เข้าสวัสดิการกองทุน ๒๐ %
  - จัดสรรเป็นเงินกองกลาง ๒๐ %
  - เป็นเงินตอบแทนคณะกรรมการ ๑๐ %

ตามข้อตกลงของคณะกรรมการ และสมาชิกกองทุนหมู่บ้านมีความเห็นว่าเมื่อบริหารกองทุนจนมีผลประโยชน์มากขึ้น ควรจะจัดรายได้ส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริจาคแก่สาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน เช่น มัสยิด คนชรา เด็กกำพร้า

จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านรู้สึกเป็นเจ้าของเงินกองทุนดังกล่าว และมีความคิดร่วมกันว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่มีความยุติธรรมกับทุก ๆ คน มีความโปร่งใสในการดำเนินการและมีความรู้สึก ร่วมกันในการทำให้เงินกองทุนมีประโยชน์ เป็นแหล่งเงินทุนที่พึงสำหรับชาวบ้านมากที่สุด

ถาม : กองทุนหมู่บ้านต่างจากแหล่งเงินกู้อื่น ๆ อย่างไร

ตอบ : ต่างกันตรงที่ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเงินนี้ ต้องช่วยกันทำให้เงินนี้เกิดประโยชน์

กับหมู่บ้านมากที่สุด และเงินที่กู้มานี้มีหน้าที่ต้องใช้คืน

ชาวบ้านยอมรับว่า กองทุนหมู่บ้านเป็นการส่งเสริมให้เกิดอาชีพ ส่งเสริมให้เกิดการทำงาน ช่วยในการขยายการลงทุน เช่น ในรายที่กู้ไปขายของสะดวกซื้อ ซื้อปุ๋ยมาแกะเป็นปุ๋ยเนื้อ จะนำเงินไปลงทุนซื้อของเพิ่มมากขึ้น หรือในบางกรณีที่ชาวบ้านทำการประมง จะนำเงินที่ได้ไปเปลี่ยนเครื่องยนต์ของเรือประมงเพื่อใช้ในการออกหาปลา การมีเครื่องยนต์ที่ดีสามารถทำให้ออกจับปลาได้ไกลมากยิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มโอกาสที่จะจับปลาได้มากกว่า ทำให้พวกเขามีรายได้เพิ่มมากขึ้น

การเปิดโอกาสให้ผ่อนชำระได้ ๔ งวดทำให้ชาวบ้านไม่มีความวิตกกังวลในการชำระหนี้ ชาวบ้านบางคนที่ไม่เคยมีอาชีพ หรือไม่เคยได้รับเงินกู้มาก่อน พยายามคิดหาอาชีพ เพื่อนำเงินกู้ที่ได้รับมาสร้างรายได้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด มีความตั้งใจในการสร้างฐานะ พัฒนาอาชีพ เพื่อให้มีฐานะ และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม

ถาม : กองทุนทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนไปหรือไม่

ตอบ : ก็เปลี่ยนไปนะ ชาวบ้านตื่นตัวดีขึ้น ชยันทำงานขึ้น คนที่ไม่มืงานทำ ไม่มีทุน

ก็คิดสร้างงาน เพราะเห็นคนอื่นมืงานทำ มีเงินทุน ฐานะดีขึ้น ก็เป็นสิ่งที่ทำให้

ตนเองอยากได้ อยากมีเหมือนคนอื่นเขาบ้าง

ปัญหาในการกู้ยืมเงินกองทุน

- . ชาวบ้านต้องการเงินกู้มากกว่านี้ เนื่องจากหากมีเงินเพื่อการลงทุนมากขึ้น พวกเขาสามารถทำกำไรจากการขายสินค้ามากขึ้น เช่น มีเงินเปลี่ยนเครื่องยนต์เรือทำให้ออกไปจับปลาได้ไกลขึ้น ได้ปลามากขึ้น มีเงินลงทุนเลี้ยงปลาในกระชังมากขึ้น หรือมีเงินเพื่อลงทุนในโรงงานกิจการแกะเนื้อปูได้เพิ่มมากขึ้น การเพิ่มทุนทำให้เกิดการเพิ่มงาน เพิ่มรายได้ หากชาวบ้านมีวินัยในการใช้เงิน และใช้เงินตามวัตถุประสงค์ของเงินกู้อย่างแท้จริง
- . ในฤดูมรสุม ผู้ประกอบอาชีพทำประมง ไม่สามารถออกไปจับปลาได้ ทำให้การชำระเงินคืนกองทุนล่าช้า
- . มีสมาชิกบางส่วน ซึ่งเป็นส่วนน้อย ไม่ทำตามวัตถุประสงค์ ในการกู้เงิน และไม่สามารถส่งคืนเงิน หรือส่งคืนได้ล่าช้ากว่ากำหนด

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

กองทุนเงินล้านกับการสร้างโอกาส

การเติมเต็มความมั่นคงทางสังคมของชุมชน

ดร. อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและฐานคิดการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัยการศึกษา	5
วิธีวิทยาและการเลือกปรากฏการณ์.....	6
การเลือกปรากฏการณ์ที่ศึกษา.....	7
การเข้าสู่พื้นที่และการเก็บข้อมูล	8
การเก็บข้อมูลในพื้นที่.....	8
ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	9
การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน	14
บริบททางกายภาพของชุมชนวังมดแดง	15
บทที่ 2 ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	23
"ทุนชุมชน" ในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน "วังมดแดง"	23
การก่อรูป ความหมาย และกระบวนการสะสมทุนชุมชน.....	24
ทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ และกระบวนการสะสมทุนชุมชน	25
ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และกระบวนการสะสมทุนชุมชน	31
การก่อรูป กระบวนการสร้างความรู้และการได้รับการศึกษา	35
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	38
การพัฒนา : จุดเปลี่ยนและเงื่อนไขของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชน	38
การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน.....	39
การทำนากั้นน้ำเค็มและการเข้ามาของเกษตรผสมผสาน	40
การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน	44
การเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ และโครงการรัฐและกองทุนต่าง ๆ .	46
บทที่ 4 การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน	49
การเกิดการจัดระเบียบชุมชน	49
การสร้างความหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ.....	52
การเชื่อมโยงและการผนวกชุดความรู้เดิมกับชุดความรู้สมัยใหม่.....	54

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 กองทุนหมู่บ้านในกระแสด้านการพัฒนาที่มีผลต่อชุมชน.....	57
กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตรา.....	57
กองทุนหมู่บ้านกับการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน	60
บทสรุป	61
ปัญหาอุปสรรคการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน.....	62
ภาคผนวก.....	64

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและฐานคิดการวิจัย

นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติของรัฐบาล เป็นนโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น โดยมุ่งหวังให้ชุมชนหมู่บ้าน เป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนภายใต้ โครงการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมืองที่รัฐได้จัดสรรเงินไปให้ชุมชนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท พร้อมทั้งกำหนดนโยบายให้ หมู่บ้านหรือชุมชนเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงาน โดยเฉพาะการให้ชุมชนร่วมกันวางกติกาและระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับกองทุน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการจัดสรรเงิน และดูแลการใช้เงินให้เป็นไปตามความต้องการ ซึ่งหลักการของการดำเนินการนี้ เป็นการเปิดมิติใหม่ของการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนและบุคคลอื่น ๆ ภายนอกชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่นำไปสู่การวางนโยบายและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน

การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากโครงการอื่น ๆ ของรัฐที่เคยมีมา คือเป็นโครงการที่มีนโยบายที่ชัดเจนว่า **“...ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายเฉพาะตามความต้องการของชุมชนเอง รวมทั้งให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมกำหนดกรอบกติกา ในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนและให้ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบต่อการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน...”** โดยกองทุนมีเป้าหมายอย่างชัดเจนในการให้กองทุนหมู่บ้าน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ เพื่อนำไปสู่ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคต โดยมีเป้าหมายในระยะยาว คือ **การสร้าง**
ความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ซึ่งผลการดำเนินกองทุนหมู่บ้านดังกล่าวนี้ สามารถสะท้อนภาพได้จากการทำการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน

ฐานความคิดของการศึกษาวิจัยภายใต้โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านนี้ (นภาพร หะวานนท์ และคณะ 2544) สรุปโดยย่อได้ว่า เป็นโครงการที่มีเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่ง คือ **การสร้างความรู้ (knowledge creation)** เป็นการทําวิจัยเพื่อมุ่งหวังให้การทำงานวิจัย เป็นการนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ที่ชุมชนได้สั่งสมมา รวมทั้งเป็นการสร้างความรู้เกี่ยวกับชุมชน โดยมีนักวิจัยเป็นผู้ศึกษาและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ จากมุมมองของชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ที่มีชุมชนเป็นศูนย์กลาง **โดยการวิจัยเพื่อการเรียนรู้และการสร้างความรู้** เป็นการสร้างความเข้าใจกับวิถีชีวิตชุมชนตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง รวมทั้งทราบถึง ศักยภาพและปัญหาอุปสรรคที่ชุมชนเผชิญอยู่ เพื่อให้รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถวางนโยบายและกำหนดยุทธศาสตร์ของการดำเนินงานได้อย่างคมชัด และสนองตอบต่อสภาพการณ์และความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้การวิจัยนี้ยังมุ่งสร้างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน **เพื่อให้ชุมชนสามารถนำความรู้จากการวิจัยและกระบวนการวิจัย** ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน โดยกระบวนการวิจัยดังกล่าว เป็นการศึกษาวិถีการดำเนินชีวิตของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เป็นกรณีศึกษา (case study) เพื่อเป็นการทำความเข้าใจถึงกระบวนการสะสมทุนชุมชนทั้งทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ โดยเป็นการศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนที่มีเงื่อนไข ความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน รวมทั้งการมีจุดอ่อน จุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ที่มีผลต่อระดับความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านและผลที่ได้รับจากการมีกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างกัน

จากการที่ชุมชนหมู่บ้านมีทุนเดิมที่เรียกว่า **“ทุนชุมชน”** ที่นำไปสู่การมีเงื่อนไขของการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ภายใต้กระบวนการสะสมทุนชุมชนที่แตกต่างกัน และเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่ระดับความสำเร็จของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างกัน ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ละเลยมิได้เลย ก็คือการให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงทุนชุมชนเดิมของแต่ละชุมชนหมู่บ้าน โดยความหมายของทุนชุมชนในที่นี้ มีความหมายกว้าง คือเป็นสิ่งที่ชุมชนได้พยายามสร้างและสะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารที่เพียงพอต่อการบริโภค มีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข นอกจากนี้ทุนชุมชนยังหมายถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำมาหากิน การแบ่งปันผลที่ได้จากการผลิต การดูแลผู้ป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยกันป้องกันโจรผู้ร้าย การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง นอกจากนี้ การสะท้อนภาพการดำเนินการของ กองทุนหมู่บ้าน ยังต้องให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจกระบวนการสะสมทุนชุมชนว่ามีผลอย่างไรต่อกระบวนการสะสมทุนชุมชน โดยทุนชุมชนตามความหมายดังกล่าวข้างต้นนี้ จำแนกออกไปเป็น 3 มิติ คือ **มิติแรก ทุนสังคม** หมายถึงระบบ

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กฎเกณฑ์ กติกาของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นการศึกษาถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในลักษณะที่ชุมชนมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละและมีคุณภาพ สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความรักและผูกพันกับชุมชน มีเครือข่ายขององค์กรทางสังคมนอกชุมชน และชุมชนมีกิจกรรม มีช่องทางที่ทำให้คนในชุมชนได้รับประสบการณ์และความรู้สมัยใหม่ **มิติที่สอง ทุณวัฒนธรรม** หมายถึง อุดมการณ์ ระบบความคิด ความเชื่อ และระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างสรรค์ และสืบสานในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจถึงระบบความคิด ความเชื่อ ระบบความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายที่สะสมอยู่ในชุมชน และเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาแหล่งองค์ความรู้ในชุมชนกับความรู้สมัยใหม่ รวมถึงการสร้างเสริม สะสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่ง สู่คนอีกรุ่นหนึ่ง **และมิติที่สาม ทุณเศรษฐกิจ** หมายถึง การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิต และการจัดสรร โดยเป็นการทำความเข้าใจถึงระบบการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการจัดสรร ในลักษณะของการทำความเข้าใจถึงการมีศักยภาพของชุมชนตามสภาพธรรมชาติ ลักษณะที่ตั้งและการติดต่อกับภายนอกชุมชน ความหลากหลายของกิจกรรม การผลิต คุณภาพของการผลิตและการบริโภค เครือข่ายการแลกเปลี่ยนของชุมชน ความสมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค โดยเป็นการทำความเข้าใจถึงการที่ ชุมชนหมู่บ้านมีความพอเพียงในตัวเอง โดยมีการผลิตเพื่อกิน เพื่อใช้ที่กระบวนการผลิตมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและแหล่งอาหาร และชุมชนผลิตสิ่งที่ไม่อาจเก็บหาจากธรรมชาติได้ รวมทั้งนำสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาปรับเปลี่ยนให้สามารถบริโภคได้

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้น การดำรงอยู่ของชุมชนในอดีต จึงมีทุนชุมชนอันได้แก่ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ เป็นรากฐานที่สำคัญที่ค้ำจุนให้ชีวิตชุมชนไม่เพียงแต่ดำรงอยู่เท่านั้น หากแต่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ ทำให้ชุมชนมีพลวัตที่ปรับเปลี่ยนตัวเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

“กองทุนเงินล้าน” หรือที่เรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า **“กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง”** ได้เข้าไปในชุมชนหมู่บ้านในฐานะเป็น **“ทุนเงินตรา”** ภายใต้นโยบายรัฐในการจัดสรรทุนไปให้ชุมชนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท เพื่อเอื้ออำนวยให้ชุมชนหมู่บ้านได้แสวงหาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่พอเพียงและพึ่งตนเองได้ โดยมี **“ทุนเงินตรา”** ซึ่งสมาชิกในชุมชนหมู่บ้าน สามารถนำไปใช้ได้ โดยไม่มีขั้นตอนที่ยยุ่งยากภายใต้การบริหารของคนในชุมชนเองและจากที่ได้กล่าวข้างต้นแต่ละชุมชนหมู่บ้านต่างก็มีเงื่อนไขเดิม คือ **ทุนชุมชน** ไม่ว่าจะเป็น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและทุนเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวแล้ว **ประเด็นคำถามที่สำคัญก็คือ ทุนเงินตราที่ลงไปสู่ชุมชนนี้ จะสามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการสะสมทุนชุมชนในมิติ**

อื่น ๆ ที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างพอเพียงและพึ่งตนเองได้ในลักษณะ **โตบ้าง** ซึ่งการทำความเข้าใจถึงกระบวนการสะสมทุนชุมชนนี้ พิจารณาใน 3 ด้าน คือ **ด้านแรก กระบวนการสะสมทุนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน** ซึ่งพิจารณาถึงกระบวนการที่ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิต การสร้างอำนาจอิสระในการแลกเปลี่ยน การแลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชนกับองค์กรของรัฐและเอกชน และสังคมภายนอก และการปรับเปลี่ยนความรู้และเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน **ด้านที่สอง กระบวนการบูรณาการทุนชุมชน** เป็นการพิจารณาถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของกองทุนหมู่บ้าน การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการตัดสินใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน การสร้างและบูรณาการความรู้ที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ การสร้างกระบวนการสืบทอดอุดมการณ์และความรู้ของชุมชนให้กับคนรุ่นใหม่ และการสร้างระบบที่ทำให้คนยากจนสามารถพึ่งตนเองได้ และ**ด้านที่สาม กระบวนการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน** เป็นการพิจารณาถึงความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ ความชัดเจนของนโยบายและยุทธศาสตร์และการสร้างระบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งจากฐานหรือเงื่อนไขเดิมที่เป็นทุนชุมชนทั้ง 3 ด้านรวมถึงกระบวนการสะสมทุนเดิมของแต่ละชุมชนที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน การวิจัยจึงมุ่งสนใจศึกษากระบวนการที่กองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับทุนที่ชุมชนมีอยู่แต่เดิม และผลที่ติดตามมาจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวว่า สามารถทำให้ชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบพอเพียงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ทั้งด้านความรู้และเทคโนโลยี ซึ่งงานวิจัยศึกษา ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการกองทุนหมู่บ้านใน 2 ลักษณะ คือ **ลักษณะแรก การศึกษาถึงสิ่งที่เกิดขึ้น (output)** เป็นผลในลักษณะที่ชุมชนมีกิจกรรมเพื่อสมาชิกโดยรวมมากขึ้น มีกิจกรรมที่เชื่อมโยงชุมชนกับสังคมภายนอกชุมชนมากขึ้น ชุมชนมีกิจกรรมทางด้านการทำมาหากินเพิ่มขึ้น คนในชุมชนมีรายได้และพึ่งตนเองได้ และชุมชนมีระบบสวัสดิการเพื่อผู้ยังพึ่งตนเองไม่ได้ และ**ลักษณะที่สอง การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม (impact)** เป็นการพิจารณาผลที่การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านเกิดการเชื่อมโยงและ/หรือบูรณาการทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ การเพิ่มและการสะสมทุนชุมชน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชน และท้ายที่สุดกองทุนหมู่บ้านทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นความสำคัญและฐานความคิดของโครงการวิจัย และประเมินกองทุนหมู่บ้านในการสะท้อนภาพของผลการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน โดยมีประเด็นคำถามการวิจัยว่า **ทุนชุมชน และกระบวนการสะสมทุนชุมชนในแต่ละวิถีการดำรงชีวิตเป็นอย่างไร เงื่อนไขต่าง ๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน ลักษณะ**

ที่ตั้ง ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จะทำให้ชุมชนมีกระบวนการสะสมทุนชุมชนเป็นอย่างไร เงื่อนไขและกระบวนการสะสมทุนชุมชนที่ต่อเนื่อง ยั่งยืน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนเป็นอย่างไร การชะลอตัวหรือความเสื่อมถอยของกระบวนการสะสมทุนชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร มียุทธศาสตร์ใดบ้างที่สามารถนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา นอกจากนี้ โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านยังตั้งคำถามว่า ทุนชุมชนที่สะสมมาก่อนกองทุนหมู่บ้านจะเริ่มดำเนินการมีผลต่อการเรียนรู้ การคาดหวัง และการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านอย่างไร ชุมชนนิยามความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านอย่างไร และการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านชุมชนนิยามว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ประสบความสำเร็จมีลักษณะเป็นอย่างไร โครงการวิจัยกรณีศึกษาเพื่อสะท้อนภาพการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านภายใต้ฐานคิดดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากฐานราก (grounded theory) เพื่อทำความเข้าใจกับชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน โดยวิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีฐานรากเป็นการสร้างความรู้จากจุดยืน และมุมมองของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัยกรณีศึกษา

1. เพื่อศึกษาแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต (mode of living) ของชุมชนที่มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และทรัพยากร โดยวิถีการดำรงชีวิตมีความหมายรวมถึง สิ่งที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้ เช่น ระบบการผลิต การบริโภค การจัดสรร การแลกเปลี่ยน ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมในด้านต่าง ๆ (เช่น ระบบการแลกเปลี่ยน การรวมกลุ่มระบบความคิด ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชีวิตชุมชนดำรงอยู่)
2. เพื่อศึกษากระบวนการที่วิถีการดำรงชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชนสัมพันธ์กับบุคคลและองค์กรสังคมภายนอกชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเติบโต หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาถึงระดับของความพอเพียงของวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนแต่ละรูปแบบว่ามีความพอเพียงในลักษณะใด หรือยังคงต้องพึ่งพิงบุคคลและองค์กรภายนอกชุมชนในลักษณะใด
3. เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจ อันมีพลวัตของการปรับเปลี่ยนมาจากอดีต ทุนชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนสร้างขึ้นมา และทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และสามารถสะสมทุนชุมชนต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

จนถึงปัจจุบัน การศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนจะทำให้เข้าใจถึงความหมายของทุนชุมชนในมิติต่าง ๆ รวมทั้งศักยภาพและจุดอ่อนของชุมชนว่าเป็นอย่างไร

4. ในส่วนของทุนทางเศรษฐกิจ จะศึกษาถึงภาวะหนี้สินของคนในชุมชน กระบวนการที่หนี้สินสะสมพอกพูนขึ้น หรือลดน้อยถอยลง รวมทั้งกระบวนการจัดการเกี่ยวกับหนี้สิน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการกับหนี้สิน

5. เพื่อศึกษาว่ากองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน ซึ่งรวมถึงทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนเศรษฐกิจอย่างไร และกองทุนหมู่บ้านมีปฏิสัมพันธ์กับวิธีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างไร เช่น ในเรื่องของการทำมาหากิน การจัดการกับหนี้สิน การทำงานร่วมกันของชุมชน

วิธีวิทยาและการเลือกปรากฏการณ์

โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน มีเป้าหมายหลักที่สำคัญในการศึกษา คือ การสะท้อนภาพการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะการวิจัยกรณีศึกษาที่มีเป้าหมาย เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนที่มีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการแตกต่างกัน รวมทั้งจุดอ่อนจุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการของกองทุนหมู่บ้าน อันมีผลต่อระดับความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน และผลที่ได้รับจากการมีกองทุนหมู่บ้านที่แตกต่างกัน ซึ่งการวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในการวิจัยและเก็บข้อมูลจากปรากฏการณ์จริงที่ดำรงอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน เพื่อนำมาวิเคราะห์และสร้างเป็นทฤษฎีฐานราก (grounded theory) เพื่อนำมาอธิบายกระบวนการต่าง ๆ ทั้งการสะสมทุน การบูรณาการ และการบริหารจัดการที่เกิดขึ้นจากการมีกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นทุนเงินตราเข้าไปในหมู่บ้าน และเนื่องจากแต่ละชุมชนมีความหลากหลายทั้งในส่วนของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทรัพยากร สังคมและวัฒนธรรม การเลือกปรากฏการณ์หลากหลายในการศึกษา จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ได้ภาพตัวแทน (representation) ของชุมชนต่าง ๆ สำหรับเกณฑ์ในการเลือกมี 3 มิติ คือ 1. ระบบนิเวศน์ของชุมชน ที่พิจารณาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่มีผลถึงการทำมาหากิน เช่น เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ เขตชายฝั่งทะเล เขตที่ราบสูง เขตที่สูง เป็นต้น 2. วิธีการดำรงชีวิต ที่พิจารณาจากการทำมาหากินในแต่ละสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ชุมชนจะมีการทำมาหากินในแบบต่าง ๆ และ 3. ระดับความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จ ในการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างกระบวนการที่ทำให้ทุนสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชนเติบโต และมีความมั่นคง

การเลือกปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การวิจัยกรณีศึกษาในการวิจัยนี้ เลือกศึกษาปรากฏการณ์ในพื้นที่ที่เป็นชายฝั่งทะเลภาคใต้ มีวิถีการดำรงชีวิตและอาชีพหลักในด้านการแปรรูปผลผลิต และเป็นชุมชน ที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งได้แก่ “บ้านรังมดแดง” หมู่ 3 ต.รำแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา เนื่องจากเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มคลองสทิงหม้อ ที่เป็นคลองที่เชื่อมต่อกับทะเลสาบสงขลา โดยลักษณะ พื้นที่ดังกล่าวนี้ ก็คือ เป็นชุมชนหมู่บ้านที่นับได้ว่า มีระบบนิเวศของชุมชนหมู่บ้านที่เป็นชายฝั่งทะเลภาคใต้ และนอกจากนี้ “บ้านรังมดแดง” เป็นชุมชนหมู่บ้านที่อยู่บนพื้นที่ที่มีต้นตาลโตนดเป็นจำนวนมากที่ขึ้นอยู่โดยรอบคันทนา และขึ้นเป็นกลุ่มในพื้นที่นาหนาแน่นเป็นบริเวณกว้าง ประกอบกับเป็นพื้นที่ที่เป็นที่ราบกว้างใหญ่ ทำให้ชาวชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” มีวิถีการดำรงชีวิตและอาชีพในการปลูกข้าวและขึ้นตาล (ชาวบ้านเรียกทำต้นโนนด) และมีการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากการขึ้นตาล อันได้แก่ การเคี้ยวเป็นน้ำฝั้นเหลว การทำน้ำตาลแว่น และการหมักน้ำส้มสายชู นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผลผลิตอย่างอื่นอีก เช่น การทำกล้วยฉาบ ที่มีการแปรรูปผลผลิตกันเกือบทุกครัวเรือน แม้กระทั่งในปัจจุบันก็มีการดำเนินวิถีชีวิตเช่นนี้อยู่ แต่ในปัจจุบันชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” ในปัจจุบันได้มีการเชื่อมโยงองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาของตนเองกับความรู้สมัยใหม่จากองค์กรภายนอกชุมชน คือ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด ที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกร ทำให้น้ำส้มสายชูกลั่นจากตาลโตนดได้รับรางวัลจากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย และได้รับการคัดเลือกจากตำบลให้เป็น หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล นอกจากนี้ ในเรื่องของเงื่อนไขเดิม ชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” ในด้านความเข้มแข็งของชุมชน “บ้านรังมดแดง” มีฐานเดิมในด้าน “กระบวนการรวมกลุ่ม” และ “การจัดระเบียบชุมชน” มาตั้งแต่ก่อนได้รับเงินกองทุนหมู่บ้าน และเมื่อมีกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะที่เป็นทุนเงินตราลงไป ที่ “บ้านรังมดแดง” มีผลทำให้การรวมกลุ่มและการจัดระเบียบชุมชนที่เป็นฐานเดิม สามารถสร้างสมกระบวนการสะสมทุนและสามารถบูรณาการทุนชุมชนกับกองทุนหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนหมู่บ้านเอง ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ ในการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน พร้อมทั้งได้นำผลที่ได้จากกองทุนหมู่บ้าน ในรูปของดอกเบี้ยกลับมาสู่ชาวบ้านในหมู่บ้านรังมดแดง ในการสร้างสวัสดิการและสร้างความมั่นคงให้ชาว “บ้านรังมดแดง” ภายใต้อำนาจบูรณาการเข้าไปในองค์กรหรือกลุ่มที่มีอยู่แต่เดิม โดยการบูรณาการระหว่าง “กองทุนหมู่บ้าน” ที่เป็นทุนเงินตรา กับเงื่อนไขเดิมที่ฐานของชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง สามารถสะท้อนได้อย่างชัดเจนจากการสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้าน และประธานกองทุนหมู่บ้านได้ว่า “...การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านนั้น มา

ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ ทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่ได้เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน มีความรู้สึกว่าเป็นการมาเติมเต็มให้กับการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ในการมีความคล่องตัวในการนำเงิน หรือกู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้านไปใช้ในการลงทุน ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาชีพ และในขณะเดียวกันก็ได้รับการดูแลในด้านสวัสดิการต่าง ๆ อีกด้วย...”

การเข้าสู่พื้นที่และการเก็บข้อมูล

การวิจัยกรณีศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ คือ “บ้านวังมดแดง” และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการเข้าสู่พื้นที่ในการศึกษาเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนหมู่บ้าน “บ้านวังมดแดง” เป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อีกทั้งผู้สูงอายุในชุมชนหมู่บ้านยังใช้ภาษาท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน ดังนั้น ผู้วิจัย ซึ่งเป็นคนต่างถิ่นจึงต้องเข้าสู่พื้นที่ด้วยการได้รับความร่วมมือจากคนในท้องถิ่นคือ นักวิจัยจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ทั้งในด้านการสำรวจพื้นที่ การสำรวจโครงสร้างทางกายภาพของพื้นที่ รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนหมู่บ้าน จนชาวบ้านรู้สึกเป็นกันเอง และพร้อมที่จะให้พูดคุยและสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เจาะลึกในประเด็นต่าง ๆ ตามแนวข้อคำถามที่เกี่ยวกับทุนชุมชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขเดิมและผลของการมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามาในหมู่บ้าน โดยการแสดงถึงความไว้วางใจในการยินยอม และเต็มใจในการให้ข้อมูลนั้น ชาวบ้านแสดงออกโดยการพาผู้วิจัยไปยังบ้านของผู้ที่ผู้วิจัยต้องการพูดคุยใน แต่ละวัน ซึ่งเห็นได้จาก เมื่อผู้วิจัยไปถึงพื้นที่แล้ว ชาวบ้านที่พบกับผู้วิจัย จะอำนวยความสะดวกโดยถามว่า “...วันนี้อาจารย์จะคุยกับใคร...” “...อาจารย์จะไปบ้านไหน...” “...อาจารย์ไปบ้านนั้นมาหรือยัง...”

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยการสำรวจลักษณะทางกายภาพบริเวณโดยรอบหมู่บ้าน พร้อมทั้งได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำ ชาวบ้าน และได้สอบถามถึงการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสืบหาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสียกับกองทุนหมู่บ้าน และหลังจากนั้นผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นมาของหมู่บ้าน กลุ่มต่าง ๆ และกระบวนการรวมกลุ่มของชาวบ้าน และถามถึงการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน และเมื่อได้ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนหมู่บ้านแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำสนทนากลุ่ม (focus groups) เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน 3 ครั้ง โดยครั้งแรกเป็นการสอบถามถึงความเป็นมาของการเข้ามากองทุนหมู่บ้าน ครั้งที่สองเป็นการสอบถามถึงระเบียบและความต้องการเปลี่ยนแปลงระเบียบกองทุนหมู่บ้าน และครั้งที่สามเป็นการสอบถามถึงการเปลี่ยนแปลงระเบียบกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังใช้วิธีการสังเกตเพื่อแสวงหา ผู้ที่ให้ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยกรณีศึกษานี้มีเป้าหมายหลักในการสะท้อนการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน ที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตในแบบต่าง ๆ กัน และมีเงื่อนไขความพร้อมและกระบวนการนำกองทุนหมู่บ้านมาดำเนินการที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยนี้ จึงประกอบไปด้วย คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ผู้สูงอายุ กลุ่มชาวบ้าน และผู้ที่กู้และไม่กู้กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 15 ราย ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
1. ครูจ่าง ไกรดิษฐ์	92	อดีตครูใหญ่ โรงเรียนวัดป่าขวาง เป็นครูใหญ่คนแรก และเป็นผู้ก่อตั้ง โรงเรียนวัดป่าขวางซึ่งเป็นโรงเรียนแรกในตำบลสิงหนคร เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ตั้งแต่หมู่บ้านยังไม่มีชื่อ จนทางการมาสำรวจพบว่าหมู่บ้านมีการตั้งบ้านเรือนหนาแน่นขึ้นกัน มีลักษณะเหมือนรังมดแดง จึงเรียกชื่อว่า “บ้านรังมดแดง”
2. นางหวง ชัยกิจ	77	เป็นผู้สูงอายุที่เกิดที่บ้านรังมดแดง และเป็นมารดาของอดีตผู้ใหญ่บ้าน (นายอุดม ทักขระ ต่อมาได้รับเลือกเป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน และปัจจุบันได้รับเลือกตั้งเป็นประธาน อบต.) เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา อดีต และการเป็นแหล่งชุมนุมของตลาดนัดบ้านรังมดแดง เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพหลากหลาย ดังเช่น ผู้ประกอบอาชีพค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาดนัด นำสินค้า อันได้แก่น้ำผึ้งโหนด ข้าวสาร จากบ้านรังมดแดงไปขายยังตลาดในเมืองจังหวัดสงขลา และเป็นผู้ที่นำของจากเมืองสงขลา ดังเช่น เสื้อผ้า และของใช้จากเมืองสงขลามาขายที่ตลาดนัดวันเสาร์ เป็นช่างตัดเสื้อคนเดียวในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นเจ้าของร่วมเรอยนต์ รับส่งผู้โดยสารจากบ้านรังมดแดงซึ่งเป็นแหล่งชุมนุมที่อยู่ปากคลอง สทิงหม้อ ที่เป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่เข้าไปสู่ตำบลอื่น ๆ เรือไปยังเมืองสงขลา ซึ่งการเป็นเจ้าของเรอยนต์นี้เอง ทำให้นางหวงลดต้นทุนของสินค้าที่นำมาจำหน่ายเป็นการสร้างช่องทางทางการค้าและความหลากหลายในอาชีพของตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่เล็งเห็นในการเลี้ยงหมูในที่นี้เป็น

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
		<p>การสะสมทุน เนื่องจากเป็นการเลี้ยงหมูเพื่อขาย เอาเงินส่งลูกเรียนหนังสือ โดยนางหวงเป็นผู้ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบบคมนาคม การย้ายตลาดนัด การมีถนน การมีไฟฟ้า และข้อมูลพื้นฐาน อื่น ๆ และในปัจจุบันนางหวงก็ยังคงเป็นแม่ค้าที่ขายของในตลาดนัด ซึ่งของที่ขายก็คือเสื้อผ้า</p>
3. นายขิม ศึกหาญ	70	<p>เป็นผู้ที่มาจากบ้านอื่น คือตำบล สทิงหม้อ แล้วมาแต่งงานที่นี่ โดยเจ้าของเรือยนต์ร่วม เป็นคนขับเรือยนต์เอง ในขณะเดียวกันก็มีอาชีพทำนาและขึ้นตาล เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมทางน้ำ การกั้นทำนบ การจัดระเบียบ การเดินเรือโดยสาร และการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน การแบ่งเส้นทางและเวลาในการเดินเรือ และเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับช่วงจังหวะของการเปลี่ยนแปลงได้ดี รวมถึงเป็นผู้มีความจำการเปลี่ยนแปลงแต่ละช่วงได้เป็นอย่างดี</p>
4. นายขอบ โชติช่วง	55	<p>เป็นตัวแทนเก็บเงินค่ากระแสไฟฟ้า ต.รำแดง และปัจจุบัน เป็นรองประธานกองทุนหมู่บ้าน มีอาชีพทำนา และขึ้นตาล ในสมัยก่อนจนมาถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันไม่ได้ขึ้นตาลแล้ว แต่มีอาชีพ เป็นผู้รับสีข้าว โดยเป็นเจ้าของโรงสีขนาดเล็ก และมีกิจการค้าขายของชำเป็นของตัวเอง เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัย การจัดระเบียบชุมชน ในการสร้างความมั่นคงในด้านการรวมกลุ่ม รวมถึงเป็นผู้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งมีอยู่ประมาณ 15 กลุ่ม ก่อนที่จะมีกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนี้ เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสะสมทุนเศรษฐกิจ และทุนสังคม และกลไกการแลกเปลี่ยน และระบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน</p>
5. นายอุดม ทักขระ	46	<p>เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน (ปัจจุบันได้รับเลือกเป็นประธาน อบต. ตำบลรำแดง) ในอดีตดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ และมีความเสียสละ โดยเฉพาะการสร้างกระบวนการรวมกลุ่มและมีความคิดในการสืบทอดกระบวนการรวมกลุ่ม และมีแนวคิดในการสืบทอดอุดมการณ์</p>

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
		<p>อุดมการณ์ของการรวมกลุ่มไปสู่กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน เป็นผู้นำในการร่างกฎเกณฑ์ กติกา กฎระเบียบต่างๆของรรมาเผยแพร่และมาบริหารจัดการภายในหมู่บ้านโดยเฉพาะเป็นผู้ที่มีถิ่นกำเนิดอยู่บ้านไร่แดง เนื่องจากเป็นผู้มีการศึกษาและมีประสบการณ์หลายด้าน เป็นผู้ศึกษามากในสมัยนั้น ได้เรียนต่อในโรงเรียน ตั้งแต่โรงเรียนวัดป่าขวาง จนถึงเรียนจบมัธยมปลายที่โรงเรียนมหาวิทยาลัยแล้วได้ไปเรียนต่อที่วิทยาลัยเทคนิคปัตตานี เมื่อจบการศึกษาและไปทำงานที่ต่างประเทศ แล้วกลับมาเมืองไทย ทำให้มีประสบการณ์ในด้านความคิดการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้าน ในช่วงปี 2533 แล้วได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นเวลานาน ชาวบ้านให้การยอมรับ ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนคนอื่นมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน และต่อมาได้รับการคัดเลือกเป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน และได้รับเลือกเป็นประธานอบต. และเนื่องจากเป็นผู้ที่มีที่สมรสแล้วแต่ไม่มีบุตร ประกอบกับได้ภรรยาเป็นคนที่ชอบทำงานเพื่อชุมชนทั้งคู่ ทำให้มีเวลาทำงานอย่างเต็มที่ ปัจจุบันมีอาชีพเสริม คือ เลี้ยงวัว เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดกำเนิดของกลุ่มแต่ละกลุ่ม การดำเนินการ การเปลี่ยนแปลงการจัดระเบียบชุมชน และการสร้างความหลากหลายในอาชีพ การเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก ดังเช่น สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะเป็นผู้นำแนวนโยบายจากรัฐบาล มาสู่การปฏิบัติ โดยเป็นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นผู้ให้ข้อมูลโดยละเอียดเสริมเพิ่มเติมในแต่ละด้าน และเป็นผู้ประสานงานในชุมชน</p>
6. นางสาวลักษณ์ ทักขระ	46	<p>เป็นประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เจริญญีกองทุนหมู่บ้านและกองทุนอื่น ๆ เป็นภรรยาประธานกองทุนหมู่บ้าน (นายอุดม ทักขระ) เป็นแกนนำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และเป็นผู้ที่เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกชุมชน ในการผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด ในอดีตเป็นครูโรงเรียนเอกชนในกรุงเทพมหานคร และบ้านเกิดอยู่จังหวัดสงขลา ปัจจุบันทำหน้าที่ในการเป็นผู้รับ</p>

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อ า ย (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
		ฝากเงิน เป็นเหรียญกษาปณ์ต่างๆ รวมถึงกองทุนหมู่บ้าน เป็นผู้จัดทำระบบบัญชีของแต่ละกองทุน เป็นผู้ให้ข้อมูล โดยละเอียดการเกิดกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและกระบวนการรวมกลุ่ม และชุมชน รวมถึงเป็นผู้ประสานงานให้กับผู้วิจัย
7. นายเลือน พระธาตุ	73	เป็นผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตอนอายุ 39 ปี เป็นนาน 21 ปี เกษียณครบอายุ 60 ปี เป็นผู้ที่เกิดในบ้านวังมดแดง อาชีพทำนา และขึ้นตาล จนถึงปัจจุบันก็ยังทำนาอยู่ แต่ใช้ระบบจ้างทำ และไม่ได้ขึ้นตาลแล้ว ตอนนี้มีอาชีพอีกอย่างหนึ่งคือ เลี้ยงวัว เป็นผู้ไม่กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน แต่ภรรยาเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน และระบบการรักษาความปลอดภัย ที่อดีตตำบลนี้ ยกเว้น หมู่ 3 บ้านวังมดแดงจะมีใจผู้ร้ายชุกชุมมาก
8. นางฉลวย โสมทาน	47	เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน และสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นผู้ไม่กู้กองทุนหมู่บ้าน เนื่องจากกลัวไม่มีเงินคืน ภายใต้วงจรของการกู้เงินเพียง 1 ปี เป็นผู้ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการกู้ยืมเงินก่อนที่จะมีกองทุนหมู่บ้าน และกองทุนหมู่บ้านของหมู่บ้านอื่น โดยเฉพาะดอกเบี้ยที่ถูกกว่า และให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหมู่บ้าน อดีตมีอาชีพทำนาและขึ้นตาล ปัจจุบันมีอาชีพทำนา เลี้ยงหมู และเลี้ยงวัว แต่ปัจจุบันได้กลายมาเป็นผู้กู้เงิน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอัตราดอกเบี้ย
9. นางลาก บุญรัตน์		เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ การดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน และข้อมูลพื้นฐานโดยทั่วไป อดีตมีอาชีพทำนา และในปัจจุบันนอกจากทำนาแล้ว ยังมีอาชีพเกษตรทำไร่ผสมผสาน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
10. นางโลม ไกรดิษฐ์	54	เป็นผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นจำนวนเงินมากกว่า 20,000 บาท คือ กู้ 50,000 บาท โดยนำไปเลี้ยงเป็ด ที่เป็นการเลี้ยงเป็ดในแบบสมัยปัจจุบัน คือ มีการสร้างเป็นกรงลอยสูงจากพื้น เลี้ยงด้วยอาหารสัตว์ ให้อาหารและน้ำอย่างเป็นระบบ ใช้เวลาในการเลี้ยง 55 วัน ได้กำไรแต่ละครั้งเป็นจำนวนประมาณไม่ต่ำกว่า 10,000 บาท ถือว่าเป็นอาชีพที่มั่นคง และมีผู้ที่ซื้อเป็ด ที่เรียกว่า แก้วแก่ประจำเป็นเจ้าจำนำในการเลี้ยงเป็ดส่งผู้ค้าส่งในเมือง เลี้ยงเป็ดไปแต่ละคราวมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 300 ตัว ในบางคราวเมื่อได้ยอดจำนวนเลี้ยงเป็ดมาเป็นจำนวนมาก เช่น จำนวนเป็นพัน จะแบ่งให้ชาวบ้านรายอื่นเลี้ยงบ้าง
11. นายเวียน พันภัย	65	ผู้ที่ย้ายมาจากหมู่บ้านอื่น โดยมาซื้อที่ดินแล้วปลูกบ้านโดยเหตุผลที่ย้ายก็คือ เห็นว่า "บ้านร่มดแดงนี้" มีความปลอดภัย มีคนอยู่หนาแน่น และปัจจุบันครอบครัวลุงเวียนยังคงดำรงชีวิตด้วยการทำนาและขึ้นตาล เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำตาลโตนด โดยละเอียดและเป็นผู้ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบของกองทุนหมู่บ้านที่เข้ามาพร้อมทั้งเป็นผู้ที่ยังไม่เคยกู้ด้วย เหตุผลว่าอัตราดอกเบี้ยแพง แต่ตอนหลังได้มีการเสนอให้ปรับอัตราดอกเบี้ยเป็นร้อยละ 6 ต่อปี
12. นายประพนธ์ กล้ามาตย์	52	เป็นครอบครัวที่ยังมีวิถีชีวิตในด้านการทำนาและการขึ้นตาล โดยผู้ให้ข้อมูลมีอาชีพทำน้ำตาลมีรายได้ส่งลูกเรียนหนังสือที่กรุงเทพ
13. เจ้าอาวาสวัดโลการาม	72	เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความเป็นมาของคลองสทิงหม้อโดยเฉพาะให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิม ความเป็นมาของการเปลี่ยนแปลง และวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้ให้ข้อมูลหลัก	อายุ (ปี)	คุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูล
14.เจ้าอาวาสวัดห้วยพุท	38	เป็นผู้ที่มีความใส่ใจต่อความเป็นมาเป็นไปของหมู่บ้าน โดยเฉพาะเป็นพระนักพัฒนาที่มีความคิดสมัยใหม่ มีการตื่นตัวต้องการได้รับข้อมูลข่าวสาร โดยมีการจัดการของหมู่บ้าน และเป็นที่ปรึกษาของประธาน อบต. และประธานกองทุนหมู่บ้าน
15.น.ส.อนงค์ ธรรมภักดิ์	39	เป็นเหรียญกฐนกลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตรปัจจุบันมีหน้าที่หลายด้านโดยเป็นผู้ที่อยู่กลุ่มดำเนินงานกองทุนต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน

* **หมายเหตุ** 1. ชาวบ้านรังมดแดงเกือบทุกคน เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ดังเช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มปุ๋ย กลุ่มข้าว ดังนั้นในการนำเสนอคุณลักษณะผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยหมายรวมว่า แต่ละผู้ให้ข้อมูลจะเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนหมู่บ้านแล้ว (มีเพียงแค่ 3 บ้านเท่านั้นที่ไม่เป็น คือบ้านที่เป็นครู บ้านที่ย้ายไปอยู่ข้างนอก เหลือแต่พ่อแม่ยังอยู่ เป็นต้น)

2. ชาวบ้านรังมดแดงส่วนใหญ่เป็นผู้ที่พูดคุยกับผู้วิจัยในหลายๆ เรื่อง นับได้ว่าเป็นผู้ให้ข้อมูล แต่ไม่มีการจดบันทึก ดังนั้นจึงไม่ได้มีการเอ่ยนามไว้ ณ. ที่นี้

การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในชุมชน

การวิจัยกรณีศึกษา (case studies) เพื่อวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านนี้ ใช้วิธีวิทยาของการสร้างทฤษฎีจากรากฐาน (grounded theory) ที่นักภรณ์ หะวานนท์ และคณะ (2543 : 7, 2545 :) ได้นำเสนอไว้ว่า

“... วิธีวิทยาในการสร้างทฤษฎีจากรากฐานราก (grounded theory) เป็นวิธีวิทยาที่เน้นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยยึดหลักการทำความเข้าใจวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทักษะ จากมุมมองของคนในสังคมนั้นเอง จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสร้างมโนทัศน์หาความเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการหา คำอธิบาย ทฤษฎีจึงเป็นพลวัตของการปรับเปลี่ยนปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความจริงที่มีอยู่ในสังคมให้อยู่ในระดับที่สามารถใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ประเด็นสำคัญของการสร้างทฤษฎีจากรากฐาน คือ ทฤษฎีที่สร้างขึ้นมาจะต้องสะท้อนความจริง มีความชัดเจนเหมาะสมและต้องตรงกับเรื่องที่ศึกษา รวมทั้งต้องมีการนำเสนอเงื่อนไขที่มีความสำคัญต่อข้อสรุปเชิงทฤษฎีอย่างชัดเจน และเนื่องจากทฤษฎีถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลที่มีความหลากหลาย (diverse) ทฤษฎีจะต้องมีลักษณะที่เป็นนามธรรมมากพอที่จะหลอมรวมความหลากหลายต่าง ๆ เข้าไว้ในหมวดหมู่และสามารถที่นำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ใกล้เคียงในท้องถิ่นได้...

ดังนั้น การวิจัยกรณีศึกษา โดยใช้วิธีของการสร้างทฤษฎีจากรากฐานดังกล่าวข้างต้นนี้ จึงเป็นการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้การเข้าไปของกองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุน “เงินตรา” และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในทิศทางที่ดีและไม่ดีของชุมชนหมู่บ้าน โดยการอธิบายหรือการทำความเข้าใจนี้ มีฐานความคิดและจุดยืนที่สำคัญคือ ผู้วิจัยเป็นผู้เข้าไปศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากจุดยืนและมุมมองของชุมชนเอง ทั้งทางด้านการกำหนดความหมาย (meaning) วิธีต่าง ๆ ดังเช่น การให้ความหมายของทุนชุมชน ทั้งทุนธรรมชาติ ทุนสังคม ทุนการเมือง และทุนวัฒนธรรม และการให้ความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังเช่นการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้น ภายใต้การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย การเปลี่ยนแปลงของ ชุมชนที่เกิดขึ้นจากการมีกองทุนเงินล้าน ในฐานะที่เป็นทุนเงินตราเข้าไปในชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงการทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขกระบวนการที่นำไปสู่การปรับตัว หรือการตอบโต้ของชุมชนที่มีต่อระบบการพัฒนาประเทศและการแสวงหาทางออกและทางเลือกของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งการศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นการนำมาสู่ข้อสรุปเชิงทฤษฎีและนำความรู้หรือการศึกษาที่ได้นำมาเสนอต่อสาธารณะชนอันประกอบไปด้วย รัฐบาล ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป และที่สำคัญที่สุดคือชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น

บริบททางกายภาพของชุมชนรังมดแดง

รังมดแดง เป็นชุมชนหมู่บ้านที่ได้ตั้งถิ่นฐานมานานหลายร้อยปีมาแล้ว และตั้งบ้านเรือนอยู่กันหนาแน่น เป็นชุมชนที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม ศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งนี้เพราะที่ตั้งของชุมชนรังมดแดงเป็นท่าเรือทางเหนือสุดของคลองสทิงหม้อ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญที่สุด จากคลองสทิงหม้อออกสู่ทะเลสาบสงขลาไปเมืองหาดใหญ่ และสถานที่อื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้ท่าเรือชุมชนรังมดแดงยังเป็นตลาดนัด (ทุกวัน

เสาร์) ชุมชนต่าง ๆ โดยรอบ เช่น ม่วงงาม ปะโอ หนองหอย วัดขุ่น ด้านตะวันออก ชะแล้ ปากกรอ ด้านตะวันตก และทำนบ สทิงหม้อ ทางทิศใต้ ล้วนมาค้าขายที่ตลาดนัดวังมดแดงทั้งสิ้น

ชุมชนวังมดแดง จึงเป็นชุมชนที่มีความเจริญและเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมตลอดมาจนมีถนนเข้าถึง ความนิยมในการเดินทางเปลี่ยนไปใช้ รถยนต์แทนเรือ ชุมชนวังมดแดงกลายเป็นชุมชนปิดตันที่

ที่ตั้งและขนาด

ชุมชนวังมดแดงที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ คือ หมู่ที่ 3 ตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ หมู่ที่ 5 บ้านนอก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ หมู่ที่ 6 บ้านรำแดง
ทิศใต้	ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 บ้านขมวน และ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ หมู่ที่ 4 บ้านหนองโอย

หมู่ที่ 3 บ้านวังมดแดง มีขนาดพื้นที่ 256 ไร่ 3 งาน 79 ตารางวา เป็นหมู่บ้านที่มีขนาดพื้นที่เล็กที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลรำแดง และมีประชากร 230 คน เป็นชาย 98 คน หญิง 132 คน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 52 ครัวเรือน เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นพบว่า มีจำนวนประชากรน้อยเป็นที่ 2 รองจากหมู่ที่ 4 บ้านหนองโอย (ดูรายละเอียดจากตารางข้างล่างนี้)

ตารางที่ 1 แสดงขนาดของพื้นที่ ประชากร และจำนวนครัวเรือนของหมู่บ้านในตำบลรำแดง

ลำดับที่	หมู่บ้าน	พื้นที่ (ไร่/ตร.วา)	จำนวนประชากร	จำนวนครัวเรือน
1.	หนองโด	840/29	675	127
2.	ขมวน	1,396/34	709	139
3.	วังมดแดง	256/379	230	52
4.	หนองโอย	450/342	57	27
5.	นอก	872/276	353	80
6.	รำแดง	573/334	262	64
7.	ป่าขวาง	704/386	433	95
รวม		5,096/380	2,721	584

ที่มา : ฐานข้อมูล สำนักทะเบียนราษฎร อำเภอสิงหนคร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย กันยายน 2545

ลักษณะภูมิประเทศ

ชุมชนวังมดแดงมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำคลองสทิงหม้อ โดยอยู่ห่างจากคลองสทิงหม้อไปทางตะวันตกประมาณ 160 เมตร ซึ่งเดิมคลองสทิงหม้อ เชื่อมกับทะเลสาบสงขลา จึงมีน้ำเค็มจากทะเลสาบเข้ามาถึงชุมชนวังมดแดง โดยเฉพาะในฤดูแล้งที่ปริมาณน้ำจืดมีน้อย แต่ปัจจุบันได้สร้างประตูน้ำปิดกั้นไม่ให้น้ำเค็มเข้ามา และได้สร้างฝายกั้นน้ำเป็นช่วง ๆ เพื่อเก็บกักน้ำจืดเพื่อการเกษตรและอุปโภค บริโภคของประชชนที่อาศัยอยู่ 2 ฝั่งคลอง โดยเฉพาะใช้เพื่อการเพาะปลูก และเป็นแหล่งน้ำประปาหมู่บ้าน

พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านวังมดแดงใช้ทำนาข้าว และตามแนวคันนาจะมีต้นตาลโตเนด และมีพื้นที่บางส่วนเริ่มเปลี่ยนมาทำไร่ผสมผสาน หรือเกษตรทฤษฎีใหม่แทรกอยู่เป็นระยะๆ

ลักษณะภูมิอากาศ

ชุมชนวังมดแดงมีลักษณะภูมิอากาศเหมือนกับพื้นที่อื่นในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา คืออยู่ในเขตอากาศร้อนชื้น และอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม กล่าวคือ มีภูมิอากาศทั่วไปร้อนชื้น มีอุณหภูมิค่อนข้างสูง มีฝนตกชุก

1. **อุณหภูมิ** ลักษณะทั่วไปของอุณหภูมิบริเวณชุมชนบ้านวังมดแดง มีอุณหภูมิสูงเกือบสม่ำเสมอตลอดทั้งปี คือ มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 28.1 องศาเซลเซียส เดือนเมษายนและเดือนพฤษภาคม เป็นเดือนที่ร้อนที่สุด คือมีอุณหภูมิสูงเฉลี่ย 29.1 องศาเซลเซียส เดือนพฤศจิกายน และเดือนธันวาคม เป็นเดือนที่อุณหภูมิต่ำที่สุด คือ มีอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 26.7 องศาเซลเซียส ส่วนอุณหภูมิสูงสุดและต่ำสุดประจำวัน มีลักษณะที่สัมพันธ์กับแสงอาทิตย์ คือ อุณหภูมิสูงสุดจะอยู่ในช่วงเวลา 13 นาฬิกา ถึง 16 นาฬิกา ส่วนช่วงเวลาที่อุณหภูมิต่ำสุดจะอยู่ในช่วงเวลา 3 นาฬิกา ถึง 6 นาฬิกา

2. **ความชื้นและปริมาณน้ำฝน** ชุมชนบ้านวังมดแดงมีอากาศชื้นเกือบตลอดทั้งปี ทั้งนี้เนื่องจากตั้งอยู่ในคาบสมุทรทิงพระ มีทะเล 2 ด้าน คือ ด้านตะวันออกเป็นอ่าวไทย และด้านตะวันตกเป็นทะเลสาบสงขลา จึงได้รับความชื้นจากทะเลตลอดเวลา ไม่มีเดือนไหนที่มีความชื้นสัมพัทธ์ต่ำกว่า 70.0% ความชื้นเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 77.0% และจะชื้นสูงสุดในเดือนพฤศจิกายน จะมีความชื้นสัมพัทธ์ถึง 83.0%

สำหรับปริมาณน้ำฝนพบว่า จะกระจายเกือบตลอดปี ฝนจะตกมากในฤดูหนาว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอ่าวไทย และขึ้นฝั่งบริเวณฝั่งตะวันออกของภาคใต้ จะนำฝนมาตกด้วย เดือนพฤศจิกายนเป็นเดือนที่มีฝนตกมากที่สุด คือมี

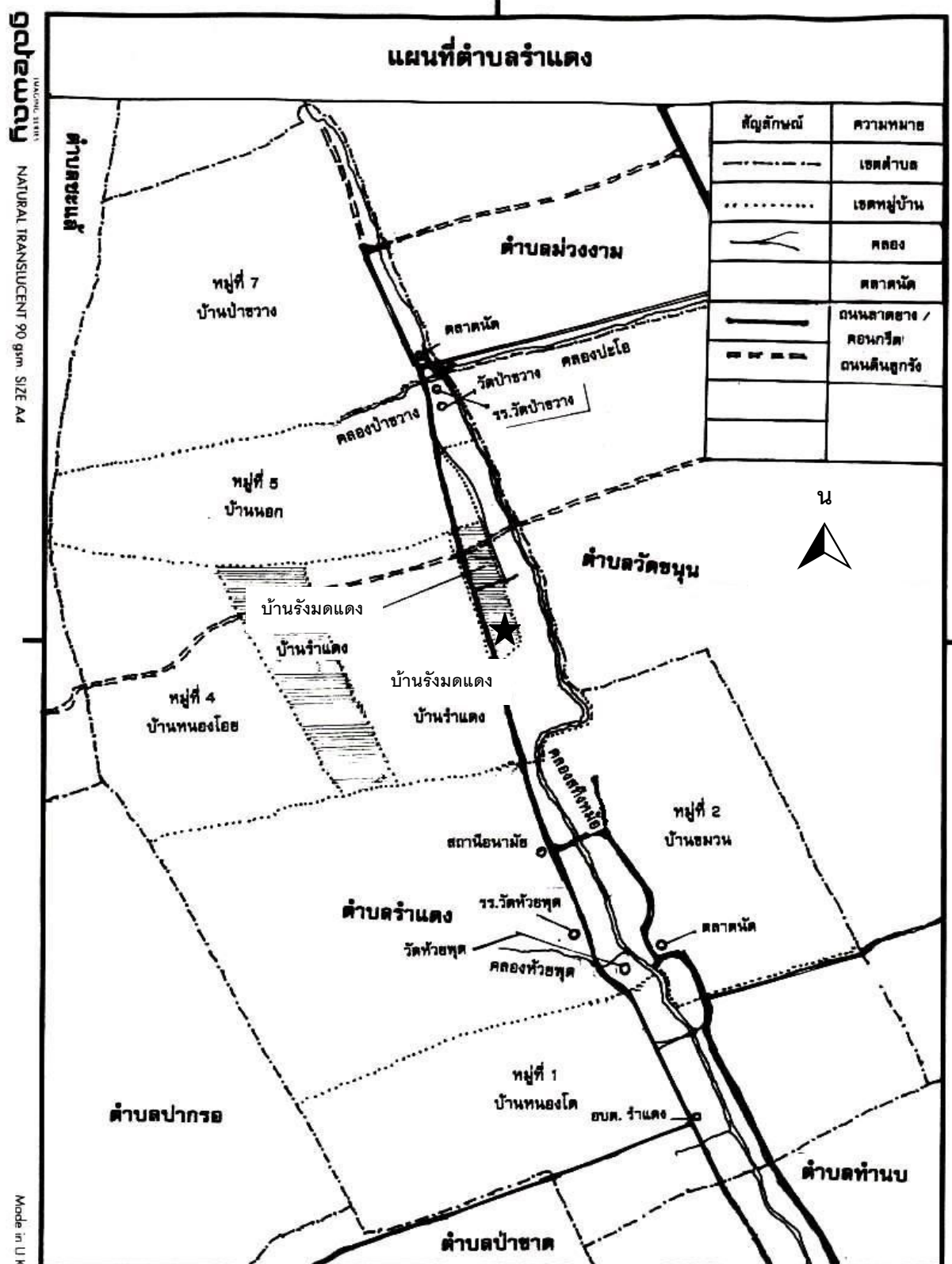
ปริมาณถึง 582.5 มม. รองลงไปคือเดือนธันวาคมรวม 404.9 มม. และฝนตกน้อยในฤดูร้อน คือเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคมมีฝนตกรวม 31.7 มม. และ 36.3 มม. ตามลำดับ ปริมาณน้ำฝนรวมทั้งปี 2,093.8 มม. นับเป็นปริมาณค่อนข้างสูง

**ตารางที่ 2 แสดงอุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝนและความชื้นสัมพัทธ์ของจังหวัดสงขลา
ในคาบ 30 ปี (2514 – 2543)**

สงขลา	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	เฉลี่ยรวม
อุณหภูมิเฉลี่ย	27.2	27.7	28.4	29.1	29.1	28.8	28.6	28.5	28.1	27.6	26.9	26.7	28.1
ปริมาณน้ำฝน	54.6	37.0	43.9	77.6	119.5	93.1	88.0	111.4	130.0	252.2	567.3	420.3	1994.9
ความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย	75	75	75	75	76	75	75	74	76	81	83	80	77

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา 2544

3. **ลมและทิศทางลม** ชุมชนวังมดแดงเป็นชุมชนหนึ่งในคามสมุทรสทิงพระ ซึ่งอยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของลมมรสุม ที่เป็นลมประจำฤดูกาลที่สำคัญของทวีปเอเชีย ทั้งมรสุมหน้าหนาวหรือมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และมรสุมหน้าร้อน หรือมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ อย่างละประมาณ 5 – 6 เดือน กล่าวคือในฤดูร้อนหรือมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดผ่านชุมชนวังมดแดงและคาบสมุทรสทิงพระ ปกติจะพัดระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม และลมมรสุมหน้าหนาว หรือมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จะพัดผ่านระหว่างปลายเดือนตุลาคมถึงเดือนมีนาคม ช่วงนี้จะมีคลื่นลมแรงและมีฝนตกชุก บางครั้งที่มีพายุหมุนพัดเข้ามาด้วย และอาจรุนแรงถึงขั้นพายุไซนร้อน (Tropical Storm)

ชุมชนบ้านวังมดแดงมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ดินที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เหมาะที่จะทำการเพาะปลูก และพื้นที่ส่วนใหญ่ปลูกข้าว ตามแนวคันนาปลูกต้นตาล โตนด และตามแนวรั้วบ้านจะปลูกไม้ไผ่

ส่วนทรัพยากรน้ำและแหล่งน้ำ วังมดแดงอาจกล่าวได้ว่า ขาดแคลนทรัพยากรน้ำ แม้จะมีคลองสทิงหม้อ และสระน้ำอีก 2 – 3 แห่ง ก็ไม่เพียงพอ และใช้ได้เฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น พอถึงฤดูแล้งก็จะขาดน้ำ ไม่สามารถจะทำการเพาะปลูกได้

สภาพเศรษฐกิจ

ชุมชนวังมดแดง นับเป็นชุมชนเกษตรกรรม เพราะประชากรทุกครัวเรือนประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และอาชีพดั้งเดิมของชุมชนนี้คือ การทำนากับขึ้นตาลโตนด โดยมีความเชื่อว่าดินที่นี่จะปลูกพืชอย่างอื่นไม่ขึ้นหรือไม่เจริญงอกงาม เมื่อประมาณไม่กี่ปีมานี้เอง เริ่มมีการเปลี่ยนสภาพที่นาบางส่วนมาทำเป็นไร่นาสวนผสมตามทฤษฎีใหม่ เริ่มมีการปลูกพืชชนิดอื่นนอกจากข้าว ได้แก่ ไม้ผล และพืชผัก นานาชนิด

อาชีพของประชากร ที่สำคัญได้แก่ เกษตรกรรม รองลงไปก็การค้าขายและรับจ้าง

1. การเกษตรกรรม ที่สำคัญ คือการเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์

■ **การเพาะปลูก** ที่สำคัญคือการทำนา ทำกันทุกครัวเรือน ตามแนวคันนาจะมีต้นตาลโตนดงอกขึ้น กระจายกระจายอยู่ทั่วไป นอกจากมีการทำไร่นาสวนผสมบ้าง พืชเศรษฐกิจสำคัญของชุมชนวังมดแดง ได้แก่ ข้าว ตาลโตนด มะพร้าว ถั่วลิสง มะม่วงเบา และพืชผัก

■ **การเลี้ยงสัตว์** ชุมชนวังมดแดงมีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำนา และมีการเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน โดยเฉพาะ วัว สุกร และสัตว์ปีก พวกเป็ด และไก่ ในอดีตการเลี้ยงสัตว์มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้แรงงาน คือ ไถนา แต่ปัจจุบันเลี้ยงเพื่อขาย แนวโน้มการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพคู่กับการทำนา ได้แก่ การเลี้ยงวัว การเลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เป็นการเลี้ยงแบบเข้มข้น (Intensive) มีโรง หรือคอก และมีการให้อาหารตามหลักการ

2. **การอุตสาหกรรม** ชุมชนวังมดแดงมีการแปรรูปผลผลิตจากน้ำตาลโตนดเป็นน้ำส้มสายชูหมัก โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมวังมดแดง หมู่ที่ 3 ตำบลลำแดง และได้รับคัดเลือกให้เป็นหนึ่งผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบล ของตำบลลำแดง นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปน้ำตาลสดจากตาลโตนด เป็นน้ำผึ้งโหนด (น้ำตาลเหลว) และน้ำตาลแว่น

3. **การค้าขาย** ลักษณะของอาชีพของการค้าขายในชุมชนวังมดแดง ดังนี้ ชาวชุมชนจะนำผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูก ได้แก่ ข้าว ผลผลิต จากตาลโตนด พืชผัก ผลไม้ จากสวน ไปขายที่ตลาดนัดใกล้บ้าน คือตลาดนัดป่าขวางในทุกวันเสาร์ เมื่อได้เงินก็ซื้อสิ่งของ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตกลับมา และมีบางคนนำผลผลิตของตนเองและรับซื้อของเพื่อนบ้าน ไปขายที่ตลาดในนัดใกล้บ้าน หรือตลาดนัดในเมืองสงขลาในวันอาทิตย์ เป็นต้น สำหรับร้านค้าในหมู่ที่ 3 บ้านวังมดแดงมีเพียงรายเดียว

4. **รับจ้าง** มีชาวบ้านในชุมชนวังมดแดงหมู่ที่ 3 จำนวนหนึ่งออกไปรับจ้าง ทำงานในโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำที่อยู่ในตำบลใกล้เคียง คือโรงงานในตำบลท่าบและ ตำบลวัด ชนุณ เป็นต้น

สภาพสังคม

1. **ประชากร** ชุมชนหมู่ที่ 3 ตำบลลำแดงอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มี ประชากร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2545 จำนวน 230 คน เป็นชาย 98 คน และเป็นหญิงจำนวน 132 คน เมื่อ เปรียบเทียบกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลเดียวกันพบว่ามีจำนวนน้อยเป็นที่ 2 รอง จากหมู่ที่ 4 บ้านหนองโอย คือบ้านหนองโอยมีประชากรเพียง 59 คน เท่านั้น

ลักษณะทั่วไปของประชากรของชุมชนหมู่ 3 บ้านวังมดแดง ทั้งหมดเป็นคนไทย เชื้อชาติไทย พูดภาษาไทยถิ่นใต้ และภาษากลาง และนับถือศาสนาพุทธ

2. **การสาธารณูปโภค** ชุมชนหมู่ 3 บ้านวังมดแดง มีไฟฟ้าทุกครัวเรือน และมีน้ำประปาชุมชนของตำบลลำแดงบริการน้ำประปาทุกครัวเรือน มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 1 ตู้

3. **การคมนาคมขนส่ง** เดิมชุมชนบ้านวังมดแดงมีการคมนาคมติดต่อกับชุมชนอื่นได้เฉพาะทางเรือ ตามคลอง สทิงหม้อออกสู่ทะเลสาบสงขลา และติดต่อไปยังสถานที่ต่าง ๆ ต่อไปนี้มีเรือรับจ้างจากบ้านวังมดแดงไปยังเมืองสงขลาวันละหลายเรือ ในปัจจุบันเมื่อมีถนนสายผ่านชุมชนวังมดแดง และสามารถเชื่อมโยงไปยังสถานที่ต่าง ๆ ได้ ทางเรือก็ถูกยกเลิกไป ภายในชุมชนเองก็มีถนนคอนกรีตของ อ.บ.ต. เชื่อมโยงกันตลอด

4. **วัฒนธรรมและประเพณี** ชุมชนวังมดแดงมีลักษณะวัฒนธรรมและ ประเพณีแบบชาวพุทธทั้งหลาย มีประเพณีที่สำคัญในรอบปี ดังนี้

4.1 **ประเพณีงานบุญเดือนสิบ** ซึ่งจะทำกันปีละ 2 ครั้ง คือในวัน
แรม 1 ค่ำ เดือนสิบครึ่งหนึ่ง และวันแรม 15 ค่ำ เดือนสิบอีกครั้งหนึ่ง

4.2 **ประเพณีชักพระ หรือลากพระ** ซึ่งจัดขึ้นทุกปีในวันแรม 1 ค่ำ
เดือน 11 คือหลังเทศกาลออกพรรษา

4.3 **ประเพณีสงกรานต์** คือจัดในวันที่ 13 เมษายนของทุกปี

บทที่ 2

ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การวิจัยกรณีศึกษานี้เป็นความพยายามในการทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นจากการมีกองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็น “ทุนเงินตรา” เข้าไปในหมู่บ้าน โดยการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวมีวิธีวิทยาและมีฐานคิดที่สำคัญ คือ เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากจุดยืนและมุมมองของชุมชนเอง ทั้งทางด้านการสร้างความหมาย การให้ความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ รวมถึงการทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งบริบททางวัฒนธรรม หรือทางเศรษฐกิจและตลอดจนสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สามารถทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ซึ่งแต่ละชุมชนต่างก็มีบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้นการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนที่เกิดจากการมี “กองทุนหมู่บ้าน” ในฐานะที่เป็น “ทุนเงินตรา” ไปในชุมชนหมู่บ้าน สิ่งสำคัญที่เป็นรากฐานที่จำเป็นต่อการทำความเข้าใจ ก็คือ ผู้วิจัยต้องเข้าใจถึงความหมายของ “ทุนชุมชน” ตามความหมายที่ถูกกำหนดขึ้นโดยชุมชนหมู่บ้านเอง รวมถึงการจัดประเภท (Category) ของทุนในมิติต่าง ๆ ซึ่งการทำความเข้าใจนี้ จำเป็นต้องมีการสืบค้นถึงรากฐานประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่อดีตในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจถึงการดำรงอยู่และเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของชุมชน และการทำความเข้าใจเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการเชื่อมโยงไปถึงการบูรณาการระหว่างทุนชุมชนกับกองทุนหมู่บ้าน ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์ทางสังคมขึ้น

“ทุนชุมชน” ในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน “รังมดแดง”

การศึกษานี้ให้ความสำคัญต่อความเป็นตัวตน ลักษณะของชุมชนในการสร้างความรู้ความเข้าใจถึงวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต้องมีความ เข้าใจอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะบริบทในแต่ละชุมชนหมู่บ้านต่างก็มีความแตกต่างกันทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความสูงต่ำของพื้นที่ สภาพความอุดมสมบูรณ์ของดิน แหล่งน้ำ หรือสถานที่ตั้ง การคมนาคม สภาพทางกายภาพ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อกระบวนการสร้างสมความรู้และประสบการณ์ที่นำไปสู่การดำรงอยู่ของชุมชน ทั้งทางด้านการทำมาหากิน การสร้างที่อยู่อาศัย การสร้างความปลอดภัยในการดำรงชีวิต การสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นใน

ชุมชน โดยสภาพดังกล่าวนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนตามบริบทสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง และมีเป้าหมายหลักเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายและความต้องการของคนในชุมชน กระบวนการสร้างความรู้และประสบการณ์ของชุมชนนี้นำไปสู่การก่อให้เกิดเป็น **ทุน (Capital) ในมิติต่างๆ ของชุมชน** ดังเช่น ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ การก่อรูปของทุนต่าง ๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะก่อให้เกิดการสะสมทุนในด้านต่าง ๆ ต่อไป ดังนั้นทุนชุมชนในการวิจัยนี้จึงใช้ในความหมายกว้าง ๆ ว่า

“...ทุนของชุมชนมีความหมายกว้าง หมายรวมถึงสิ่งที่ชุมชนได้พยายามสร้างและสะสมมาเป็นเวลานาน เพื่อให้ชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภค การมีสุขภาพที่ดี มีการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทุนชุมชนจึงอาจหมายถึงแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชน การร่วมมือร่วมใจกันทำมาหากิน การแบ่งปันผลได้จากการผลิต การดูแลผู้ป่วย การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ การช่วยป้องกันโจรผู้ร้าย การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างหมู่บ้านเมื่อเกิดฝนแล้ง ฯลฯ ทุนชุมชนอาจมีการสะสมพอกพูนขึ้น หรือสูญหายไปตามช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ชุมชน การสืบค้นเพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้เข้าใจถึงการสะสมทุนของชุมชนที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน...” (นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ 2544 : 21)

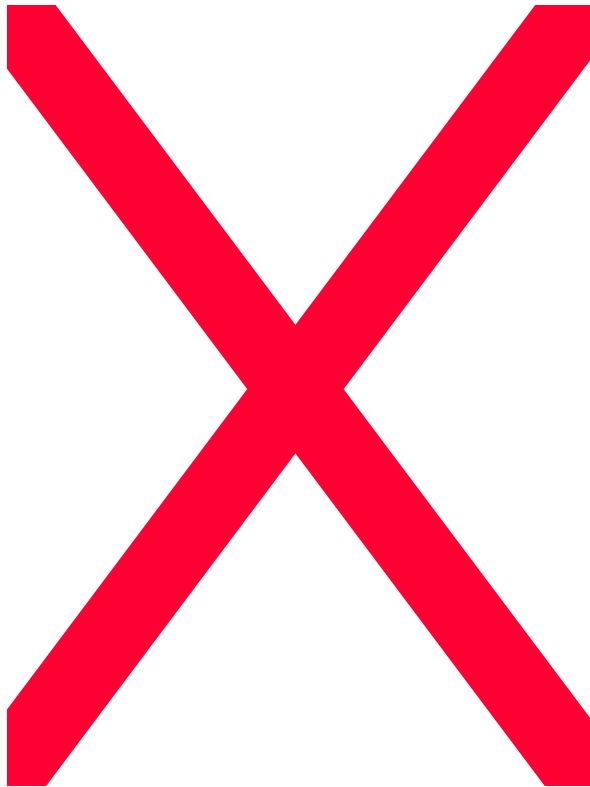
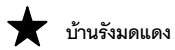
การก่อรูป ความหมาย และกระบวนการสะสมทุนชุมชน

การก่อรูปของ “ทุนชุมชน” เกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของชุมชนหมู่บ้านที่มีต่อสิ่งต่างๆ โดยรอบ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็น “บริบททางกายภาพ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง” เพื่อเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การดำรงชีวิตของคนในชุมชนเอง โดยการก่อรูปทุนชุมชนนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วยังก่อให้เกิดการสะสมทุนอื่นๆ เกิดขึ้นตาม โดยทุนชุมชนอาจแบ่งออกเป็น 4 มิติ อันได้แก่ 1) **ทุนธรรมชาติ** หมายถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนที่แต่ละชุมชนจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน ดังเช่น สภาพดิน สภาพน้ำ สภาพอากาศ ลักษณะที่ตั้ง ปริมาณน้ำฝน เส้นทางการคมนาคม เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลและเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งวิถีการผลิต การบริโภค และการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นๆ 2) **ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม** หมายถึงระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน กฎเกณฑ์ กติกาของการอยู่ร่วมกัน รวมถึงการดูแลจัดสวัสดิการในเรื่องต่างๆ ให้กับคนในชุมชน รวมถึงอุดมการณ์ ระบบความคิดความเชื่อ และระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างสรรค์สืบสานในชุมชนจากคนกลุ่มหนึ่งสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง 3) **ทุนทางเศรษฐกิจ** หมายถึง

ความสามารถในการผลิต การเพิ่มมูลค่าให้กับสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ ทรัพยากร รายได้ เครดิต เงิน ทุนหมุนเวียน นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงการบริโภค การแลกเปลี่ยนผลผลิตและการจัดสรรผล ได้จากการผลิต และ 4) **ทุนทางการเมือง** หมายถึงความสามารถในการจัดการกับความขัดแย้ง การประสานผลประโยชน์และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ โดยทุนทั้ง 4 มิติดังกล่าวนี้ แยกออกจากกันอย่างชัดเจน แต่มีการก่อรูปมีการให้ความหมายและมีกระบวนการ สะสมทุนแต่ละมิติที่มีความเชื่อมโยงกัน การแบ่งทุนชุมชนออกเป็นมิติต่างๆ ก็เพียง เพื่อช่วยให้มองเห็นมิติอันซับซ้อนของทุนชุมชนที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิต ของชุมชน

ทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจและกระบวนการสะสมทุนชุมชน หมู่บ้าน “**รังมดแดง**” เป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งและมีการรวมกลุ่มกันเป็นเวลานานกว่า 200 ปี ประวัติ ศาสตร์อันยาวนานของ **หมู่บ้านรังมดแดง**ผูกพันอยู่กับสายน้ำสั้งหม้อ “**คลองสั้งหม้อ**” (คลองในที่นี้ หมายถึง ลำน้ำขนาดใหญ่หรือในภาษาภาคกลาง เรียกว่า “แม่น้ำ”) เป็นคลองที่มีความยาวที่เริ่มต้นจากบ้านสั้งหม้อ จนถึงวัดป่าขาว มีความยาวประมาณ 11 กิโลเมตร ด้วยความยาวของคลองสั้งหม้อนี้ ทำให้เกิดมีชุมชนอยู่ริมสองฝั่งเป็นจำนวนมาก ดังเช่น บ้านสั้งหม้อ บ้านเหียง บ้านสีกัก บ้านมะพร้าว บ้านแม่ลาด บ้านตางหน บ้านทำนบ บ้านหนองโค บ้านขมวน บ้านรังมดแดง และบ้านป่าขาว (ดูแผนที่หน้า 24 ประกอบ) โดย คลองสั้งหม้อนี้นับได้ว่าเป็นคลองที่มีความสำคัญมากที่สุดของอำเภอสิงหนครและเป็นคลอง ที่เชื่อมต่อทะเลสาบสงขลา ดังนั้นคลองนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีการดำรงชีวิตของ ชุมชนหมู่บ้าน นับตั้งแต่การเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก การเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ สำคัญ เช่น เป็นแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ ตลอดจนเป็นแหล่งชุมทางของการเกิดการแลกเปลี่ยน ขึ้นในชุมชนนับได้ว่า**คลองสั้งหม้อเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนหมู่บ้านริมสอง ฝั่งคลองรวมทั้งหมู่บ้านรังมดแดงด้วย** การเป็นทุนธรรมชาตินี้ชาวคลองสั้งหม้อนี้ ชาว บ้านมองว่า เป็นเส้นทางการคมนาคมหลักที่สำคัญที่ไม่่ว่าจะเดินทางไปยังสงขลา หรือไปติดต่อค้าขายที่ใดก็ตาม ก็ต้องมาที่คลองนี้และชุมทางนี้เป็นหลัก

“...พูดถึงคลองสั้งหม้อนี้ ก็เป็นเส้นเลือดสำคัญของคนแถวนี้ ที่ สิงหนครนี้ เรียกว่าต้องใช้คลองนี้กันหมดเลย สมัยก่อนไม่มีรถ มีแต่ทำ เรือ สมัยก่อนเขาว่า...ให้เข้าท่าเข้าทาง...เข้าท่าเข้าทางก็คือท่าเรือ แต่ สมัยนี้ท่าเรือไม่มีแล้วหมดไม่เสียแล้ว...เมื่อตอนอาตมายังเป็นเด็กอยู่ อาตมาเป็น...โยมพ่อก็พาอาตมาไปรักษาที่สงขลาที่หมอคณิศ ต้องนั่ง เรือแจว ก็มาที่คลองสั้งหม้อ...”

จากการที่ทุนชุมชนเมื่อก่อรูปแล้ว ยังส่งผลต่อการก่อให้เกิดทุนชุมชนอื่น ๆ ตามมาด้วย การเป็นเส้นทางคมนาคมหลักของคลองสีทั้งหมดนั้น นำไปสู่การก่อรูปทุนทางเศรษฐกิจทางด้านการแลกเปลี่ยนผลผลิต กล่าวคือ การเป็นเส้นทางคมนาคมหลักนี้ยังผลให้เกิดเป็นแหล่งชุมทางที่ ชาวบ้าน เรียกว่า “ตลาดนัด” ที่กลายเป็นแหล่งหรือพื้นที่ที่ชาวบ้าน

นำสินค้าหรือผลผลิตทางการเกษตรมาซื้อขายแลกเปลี่ยน โดยตลอดลำคลองจะมีตลาดนัดทุกวันครบอาทิตย์สลับกันไป ดังเช่น วันอาทิตย์ ตลาดนัดบ้านพร้าว วันจันทร์ ตลาดนัดท่าเสา วันอังคาร ตลาดนัดวัดธรรมโฆษ วันพุธ ตลาดนัดบ้านตาหน วันเสาร์ ตลาดนัดบ้านรังมดแดง เป็นต้น ซึ่งแต่ละชุมชนจะนำสิ่งของหรือผลผลิตทางการเกษตรมาแลกเปลี่ยนแตกต่างกันไปตามวิธีการผลิตของตนเอง ดังเช่น บ้านรังมดแดง มีการปลูกข้าวและทำน้ำตาลโตนดมาก ก็จะนำข้าวและนำน้ำตาลโตนดมาขาย บ้านม่วงงาม มีการทำกะปิ น้ำปลา ปลุกหอม พริก และบ้านสทิงหม้อก็จะมีการทำหม้อ และไปขายยังตลาดนัด และเรื่อยไปขายยังสงขลา หรือบางครั้งมีการไปขายไกลถึงพัทลุง เป็นต้น สำหรับ “บ้านรังมดแดง” นอกจากจะเป็นชุมชนที่มีความได้เปรียบในเชิงการค้าจากการมีที่ตั้งเป็นท่าเรือที่มีคนมาใช้บริการมากที่สุด นับตั้งแต่บ้านประตู่เขียน บ้านหนองหอย บ้านวัดขนุน บ้านปะโอ บ้านชะแล้ บ้านม่วงงาม และบ้านปากรอก โดยเป็นท่าเรือปลายทางสุดของลำคลองสทิงหม้อ ที่ทำให้บ้านรังมดแดงกลายเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมและกลายเป็นแหล่งชุมนุมของการแลกเปลี่ยนด้วย โดยตลาดนัดของบ้านรังมดแดงเป็นตลาดนัดวันเสาร์จะเป็นตลาดนัดใหญ่ และผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย และจากสภาพการคมนาคมที่ต้องอาศัยเรือแจวเป็นหลัก ชาวบ้านรังมดแดงยังได้มีการนำผลผลิตของชุมชนเอาไปขายตามตลาด นัดเรื่อยไปตามคลอง สทิงหม้อจนถึงปากคลองออกทะเลสาบสงขลา โดยไม่ว่าจะค้าขายที่ใดก็ตามชาวบ้านรังมดแดงจะเอาของที่ผลิตได้ ดังเช่น ข้าว น้ำตาลโตนด ใส้เรือแจวไปแวะตามรายทาง เรื่อยไปจนถึงเมืองสงขลา (แต่เดิมเรียกเมืองสงขลาว่า บ่อยาง) แต่ต่อมามีคนมากขึ้น ระบบการคมนาคมขนส่งทางน้ำมีความทันสมัยมากขึ้น ได้มีการนำเรือยนต์มาใช้ในการเดินทาง ค่าโดยสารในสมัยนั้น 5 บาท นับระยะทาง ตั้งแต่บ้านรังมดแดงถึงปลายทาง จากลักษณะและปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ชุมชนหมู่บ้าน “บ้านรังมดแดง” เป็นแหล่งแห่งความเจริญ มีผู้คนอยู่อย่างหนาแน่น ในลักษณะที่ชาวบ้านเรียกว่า “แมวเดินบนหลังคาได้ทั้งหมู่บ้าน โดยไม่ต้องลงพื้นดิน” และเนื่องจากสมัยก่อนที่บ้านเรือนหนาแน่นมาก ชาวบ้านจะมาตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกัน ซ้อนกัน ชิดติดกันมาก ๆ เหลื่อมซ้อนกัน และเมื่อมีทางการมาสำรวจหมู่บ้าน ได้เห็นลักษณะการตั้งบ้านเรือนคล้ายกับ “รังมดแดง” จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านรังมดแดง” แต่ต่อมารู้จักเรียกชื่อ ดังกล่าวได้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม

จากบริบททางกายภาพ สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ที่มีลักษณะเป็นที่ราบกว้าง มีต้นตาลและต้นไผ่ขึ้นเป็นจำนวนมากนับเป็นแสนต้น ทุนธรรมชาตินี้นำไปสู่การก่อรูปทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงมีอาชีพหลักดั้งเดิมตามวิธีการผลิต คือ การทำนาปลูกข้าว ขึ้นตาล และการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากตาล ดังเช่น น้ำผึ้งโหนด ลูกโหนด และมีการนำต้นไผ่มาใช้ประโยชน์ในการทำกระบอกตาล และนำต้นตาลและต้นไผ่

มาทำเป็นฝ้ายบ้าน เสาบ้านและปลูกบ้านได้ทั้งหลัง “...แต่ก่อนดั้งเดิมมานี้เขาทำมาหากินกันคือ ทำนา ขึ้นตาล ... มีต้นไผ่ เอาน้ำตาลมาเคี่ยวเป็นน้ำผึ้งเหลวใส่ไว้เป็น ปอด (ปอด หมายถึง ปิ๊ป)...” ซึ่งเห็นได้ว่า บ้านวังมดแดงมีแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ นับได้ว่าบ้านวังมดแดงมีทุนธรรมชาติเพียงพอต่อการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน นอกจากนี้บ้านวังมดแดงยังมีการก่อรูปทุนเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกันอีกทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการจัดสรร โดยการผลิตนั้น ชาวบ้านวังมดแดงปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก และเนื่องจากฐานที่ตั้งของบ้านวังมดแดงอยู่ในบริเวณเป็นที่ราบกว้าง มีฝนตกชุกในช่วงหน้าทำนา ดังนั้น การผลิตข้าวของชาวบ้านจึงมีเพียงพอต่อการบริโภค อีกทั้งยังมีการสะสมข้าวที่เป็นผลผลิตทางการเกษตรในรูปของต้นข้าวแห้งไว้ในยุ้งฉาง ซึ่งทุกบ้านจะมีการยุ้งฉางข้าวไว้เก็บข้าว และเมื่อต้องการบริโภคหรือนำออกมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ต้องบริโภคอื่น ๆ ชาวบ้านจึงจะนำออกมาสีเท่าที่ต้องการบริโภคหรือแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ชาวบ้านวังมดแดงยังมีฐานของ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านจะไม่ขายข้าวที่มีอยู่จนกว่าจะมีความแน่ใจว่าจะมีข้าวบริโภคในปีถัดไป

“...เมื่อก่อนชาวบ้านทำนาได้ก็จะเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉาง เมื่อถึงเวลาขายจะขาย ไม่หมด เพราะว่าถ้าทำได้ปีนี้ก็เก็บห้องนี้ ห้องหนึ่งไว้ขายปีหน้า และเมื่อแน่ใจว่าจะได้กินข้าวใหม่ก่อนถึงจะขายข้าวเก่า...”

และจากสภาพดิน น้ำ และอากาศ และวิธีการผลิตข้าวปีละครั้งที่เรียกว่า “ข้าวปี” ทำให้ข้าวของบ้านวังมดแดงเป็นที่นิยมรับประทาน คนในบริเวณโดยรอบนิยมซื้อข้าวที่บ้านวังมดแดง เนื่องจากมีรสชาติดี หอม เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเป็น “ข้าวพระยาเสวย” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ข้าวยาเหวย” ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีการปลูกเพื่อบริโภคกันอยู่ แต่ไม่นิยมมากเช่นกับสมัยก่อน เนื่องจากในปัจจุบันมีการปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ เรียกว่า “ข้าวหลวง” หรือ “ข้าวชัยนาท” ที่ชาวบ้านบอกว่าเป็นพันธุ์ข้าวที่ได้ผลผลิตมาก

สำหรับผลผลิตจากตาลโตนด ชาวบ้านวังมดแดงแทบทุกครัวเรือน จะมีการขึ้นตาลทุกวัน เนื่องจากการปาดตาลจำเป็นต้องปาดทุกวัน จึงจะได้น้ำตาล ถ้าเว้นจากการปาดตาลเพียงวันเดียว น้ำตาลที่ได้จะไม่มี การสะสมน้ำตาลที่ได้จากต้นตาลโตนด ชาวบ้านจะนำมาเคี่ยวเป็น น้ำตาลผึ้งเหลวใส ที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำผึ้งโหนด” แล้วชาวบ้านจะเก็บสะสมน้ำผึ้งนี้ไว้ในปิ๊ป หรือในโถง และจะนำออกมาขายที่ตลาดนัดหรือมีคนมารับซื้อ ซึ่งการนำออกมาขายหรือ แลกเปลี่ยน ชาวบ้านจะนำออกมาที่ละปิ๊ป ที่เพียงพอต่อการแลกเปลี่ยนเพื่อการบริโภค ยกเว้นแต่ถ้ามีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก จึงจะนำน้ำผึ้งโหนดออกมาขายเป็นโถง ดังนั้น เห็นได้ว่า การสะสมทุนของชาวบ้านวังมดแดง จะเป็นการสะสมทุนรูปของ

ผลผลิตต้นน้ำ กล่าวคือ การเก็บข้าวในทุ่งฉางโดยไม่สี การเก็บน้ำผึ้งโหนด แต่ชาวบ้านรังมดแดงไม่นิยมแปรรูปผลผลิตสำเร็จรูปดังเช่นน้ำตาลแว่น ทั้งนี้อาจมีฐานมาจากการมีแหล่งธรรมชาติมากเกินพอต่อการสะสมในแต่ละปี

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการจัดระบบการผลิตระหว่างทุนธรรมชาติและทุนเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ทั้งสภาพดิน น้ำ อากาศ และปริมาณน้ำฝน กล่าวคือ การจัดระบบการทำนากับการขึ้นตาล ในหน้าทำนาคือหน้าฝน ในช่วงนี้ชาวบ้านจะขึ้นตาลน้อย หรือไม่ขึ้นเลยเป็นระยะเวลา 4 เดือนของฤดูของการทำนา เนื่องจากลักษณะธรรมชาติของตาล คือ น้ำน้อยในช่วงฝนตกมาก ดังนั้น ในช่วงหน้านาชาวบ้านจะทำนาข้าวอย่างเต็มที่ และเมื่อถึงหมดหน้านา ปริมาณน้ำฝนน้อย ต้นตาลจะมีน้ำตาลมาก ชาวบ้านก็จะขึ้นตาลเป็นจำนวนมาก โดยชาวบ้านจัดระบบการทำนากับการขึ้นตาลสลับกันไปอย่างนี้ทุกปี และนอกจากชาวบ้านจะมีการสะสมทุนในรูปผลผลิตแล้ว ชาวบ้านยังนิยมนำเงินที่ได้จากการขายข้าว ขายน้ำตาลไปซื้อที่นา นับได้ว่าเป็นการสะสมทุนของชาวบ้านที่ไม่ได้อยู่ในรูปของเงินตรา

“...ก็พอเก็บไว้ในเดือนยี่ขึ้น เดือนกุมภาพันธ์ พอมีนาคม ถึงเมษายน พฤษภาคมมิถุนายน ก็เริ่มขาย กลัวว่าน้ำจะท่วมของที่เก็บไว้ เมื่อก่อนน้ำท่วมใหญ่ที่นี่ แต่ก่อนมีพ่อค้า แม่ค้า มาซื้อไปผัด (คือเคี้ยวต่อ) ทำน้ำตาลแว่น... เมื่อก่อนที่นาก็ได้มาเพราะขายข้าวซื้อนา ขายน้ำตาลซื้อนา...”

สำหรับการสะสมทุนเศรษฐกิจในรูปอื่น ๆ นั้น ชาวบ้านสะสมทุนโดยการเลี้ยงหมู ซึ่งชาวบ้านรังมดแดงยังนิยมการเลี้ยงหมู โดยการเลี้ยงหมูในสมัยดั้งเดิมนั้น แตกต่างจากการเลี้ยงหมูปัจจุบัน กล่าวคือ เลี้ยงตามแบบธรรมชาติ เป็นการเลี้ยงแบบตามมีตามเกิด พันธุ์หมูดั้งเดิม เรียกว่า “หมูขี้พริ้ว” ซึ่งระยะเวลาเลี้ยงหมูให้โตมากพอที่จะขายได้นั้น ต้องใช้เวลาเลี้ยงนาน 9 – 10 เดือน ชาวบ้านจะขายหมูก็ต่อเมื่อ มีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ดังเช่น การใช้จ่ายในการศึกษาของลูก

“..พอตมจวัดป่าขาว แล้วเห็นว่าไปสอบได้มหาฯ (คือโรงเรียนวชิราวุธ โรงเรียนมัธยมขนาดใหญ่ในจังหวัดสงขลา) ก็ให้ลูกไปอยู่สงขลา พอจบมหาฯ ก็สอบปัตตานี ก็ส่งเบี้ย (คือเงิน) ให้ลูกเดือนละ 300 บาท สมัยก่อน ขายหมูสักตัวได้ 300 บาท ไม่จ่ายแล้ว ไม่แตกแล้ว เป็นแบงก์ร้อยแล้วส่งให้ลูกเลย...”

นอกจากนี้การสะสมทุนของชาวบ้านรังมดแดง ยังเห็นได้จากการสร้างบ้าน โดยในสมัยก่อนชาวบ้านรังมดแดงนิยมที่จะสร้างบ้านที่เล็กจะน้อยกว่าการสะสมทุน เป็นการสร้างบ้านจากเล็กไปใหญ่ มีการสะสมผาบ้าน เสาบ้าน หน้าต่าง เมื่อครบแล้วจึงจะสร้างบ้านเป็นหลัง และวัสดุการสร้างบ้านนั้น ก็เป็นวัสดุที่หาได้ภายในหมู่บ้านเอง ซึ่งการสร้างบ้านผ่านการสะสมทุนนี้ ชาวบ้านมองว่า เป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่สร้างบ้านได้โดยไม่ต้องเป็นหนี้ กล่าวคือมีวิถีคิดที่แตกต่างจากคนในสมัยปัจจุบัน

“...คนสมัยนี้พอเขาปลูกบ้านก็จะปลูกบ้านใหญ่ ๆ เลย แต่ก่อนปลูกหน้าอยู่ (หน้า คือ บ้านหลังเล็ก ๆ) พอแต่งงานแล้ว ปลูกหน้าอยู่ก่อน กว่าจะได้ปลูกเรือนใหม่ ฉันยังพูดว่า คนสมัยนี้พอสร้างแล้วสร้างใหญ่เลย แต่ก่อนสะสม ปีนี้ซื้อเสา 6 เสา ปีหน้าซื้อโคนตะโหนด (ต้นตาลที่มีอายุมากสามารถนำมาสร้างบ้านได้) ปีละต้น 2 ต้น ได้ครบแล้วจึงสร้างบ้านทั้งหลัง...”

ดังนั้นจากที่กล่าวมา การผลิตซึ่งเป็นทุนทางเศรษฐกิจของชาวบ้านรังมดแดงนั้น อยู่บนฐานของปัจจัยการผลิตที่อยู่ในชุมชนหมู่บ้าน อันได้แก่การปลูกข้าว การทำน้ำฝั้งโหนด การเลี้ยงหมู และผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ และมีการสะสมทุนซึ่งไม่ได้เป็นการสะสมทุนในรูปของเงินตรา กล่าวคือ การสะสมทุนในรูปของต้นข้าว น้ำฝั้งโหนด การเลี้ยงหมู การสร้างบ้าน ที่นำไปสู่การสร้างความมั่งคั่ง แต่เป็นการสะสมทุนเพื่อนำไปสู่การสร้าง ความมั่นคง คือ การตอบสนองความเพียงพอต่อการบริโภคในแต่ละปี

นอกจากนี้ทุนเศรษฐกิจในด้านการแลกเปลี่ยน บ้านรังมดแดงมีข้อได้เปรียบในเชิงการแลกเปลี่ยนมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนศูนย์กลางเส้นทางคมนาคมหลัก คือ คลองสทิงหม้อ (แม่น้ำสทิงหม้อ) ที่ไม่ว่าจะเดินทางไปยังเมืองสงขลา ไม่ว่าจะไปติดต่อค้าขายที่ใดก็ตาม ก็ต้องมาที่ชุมทางปลายทางของคลองเป็นทางหลัก ดังนั้นบริเวณบ้านรังมดแดงจึงเป็นแหล่งตลาดนัดที่พ่อค้าแม่ค้าต่างนำสินค้ามาขาย หรือแลกเปลี่ยน ซึ่งเรียกว่า “ตลาดนัดวันเสาร์” ที่เป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งชุมนุม การแลกเปลี่ยน และการค้าจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในลำคลองเดียวกัน ดังเช่น ม่วงงาม วัดขนุน ทานบ ปาขาด ปากรอ โดยสินค้าที่ชาวบ้านนำมาขาย (ใช้คำว่า “ขาย” มากกว่าการแลกเปลี่ยน เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีการแลกเปลี่ยนระบบเงินตรามาตั้งแต่ในอดีต) ก็คือ ข้าว โดยเฉพาะข้าวที่มีชื่อเสียงของบ้านรังมดแดง คือ “ข้าวยาเหวย” และสินค้าอีกอย่างหนึ่งที่เป็นผลผลิตที่สำคัญคือ น้ำฝั้งโหนด ซึ่งจะมีคนมารับซื้อเป็นจำนวนมาก สำหรับของที่ชาวบ้านรังมดแดงต้องการซื้อจากคนอื่นก็คือ สิ่งของหรืออาหารที่ชาวบ้านรังมดแดงไม่ได้ผลิตเอง ดังเช่น กะปิ พริก หอม กระเทียม ที่เป็น

ผลผลิตจากตำบลม่วงงาม เป็นต้น ดังนั้น เห็นได้ว่าบ้านรังมดแดงมีความได้เปรียบในเชิงภูมิศาสตร์ ที่ทำให้ ชาวบ้านมีฐานะทางด้านการค้ามาตั้งแต่ในอดีต

“...เมื่อก่อนตลาดใหญ่กว่านี้อีก เมื่อก่อนคนตำบลชะแล้มาขายของที่นี่ เพราะ ที่นี่มีแม่ค้ามาจากสติงหม้อ พายเรือมาซื้อข้าว มาซื้อน้ำผึ้งที่นี่ คนตำบลชะแล้ตำบลบางเขียด ตำบล วัดขนุน มาซื้อน้ำผึ้ง ตำบลม่วงงาม ก็มาที่นี่หมด เมื่อก่อนตำบลวัดขนุนนี้ พอดตอนเย็น คนจะหาบแดงมา กองไวยิมคลอง หาบมาตั้งไว้เป็นกองเลย...”

สำหรับทุนเศรษฐกิจด้านการบริโภคนั้น ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ต้องบริโภคสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ได้ผลิตเองผ่านกลไกการแลกเปลี่ยน กล่าวคือ “บ้านรังมดแดง” มีฐานการผลิตหลักอยู่ที่การปลูกข้าวและการทำน้ำผึ้งโหนด และจากการบ้านรังมดแดงเป็นแหล่งชุมนุมการแลกเปลี่ยน ได้แก่การมีตลาดนัดทุกวันเสาร์ จึงทำให้ชาวบ้านรังมดแดงไม่มีความจำเป็นต้องผลิตสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาบริโภค ประกอบกับความเชื่อของชาวบ้านรังมดแดงว่า ในพื้นที่นี้ไม่สามารถปลูกอะไรได้ เพราะปลูกอะไรก็ไม่ขึ้น เพราะสภาพน้ำ มีลักษณะเป็นน้ำกร่อย และมีความเชื่อว่าการห้ามมีการขุดและไม่ต้องการให้พื้นที่นาของตนเองมีการขุดเป็นรู เนื่องจากมีความเชื่อว่า ถ้าที่นาเป็นรูแล้วจะทำให้ข้าวได้ผลผลิตที่ไม่ดี แต่อย่างไรก็ตาม จากการที่บ้านรังมดแดง เป็นแหล่งชุมนุมจากการแลกเปลี่ยนนี้เอง ชาวบ้านรังมดแดงจึงนำของที่ตนเองผลิตได้ไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของอุปโภคและบริโภคที่จำเป็น โดยจะนำทุนเศรษฐกิจที่สะสม ดังเช่น ข้าว ออกมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งของ หรือผลผลิตทางการเกษตรเฉพาะในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในแต่ละอาทิตย์เท่านั้น

จากที่กล่าวมา ทุนชุมชนในด้านทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ รวมทั้งกระบวนการสะสมทุนชาวบ้านรังมดแดงนั้น ในด้านการผลิตข้าว น้ำตาลโหนดและมีการสะสมทุนเศรษฐกิจ โดยเฉพาะมีการสะสมทุนในรูปที่ไม่ใช่เงินตรามาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านรังมดแดงก็ยังมีการสะสมทุนในลักษณะเช่นนี้อยู่ และเป็นการสะสมทุนที่นำไปสู่ความมั่นคงเพื่อการบริโภค การดำรงชีวิต การมีชีวิตความเป็นอยู่ และไม่ได้เป็นการสะสมทุนเศรษฐกิจในลักษณะที่เป็นไปเพื่อการสร้างความมั่งคั่ง ดังเช่นที่เห็นได้จากกลไกการแลกเปลี่ยนในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภคในแต่ละสัปดาห์ และการไม่ขายข้าวจนกว่าจะแน่ใจว่าจะมีข้าวเพียงพอเพื่อการบริโภคในปีหน้าและในแต่ละปี

ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และกระบวนการสะสมทุนจากบริบททางกายภาพ ทุนเศรษฐกิจ และกระบวนการสะสมทุนเศรษฐกิจ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ชุมชนบ้านรังมดแดงที่เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ก็มีการสะสมทุนทางสังคมผ่านการแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนแรงงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ มีการพัฒนาปรับปรุงความรู้และเทคโนโลยี มีการวาง กฎเกณฑ์ กติกา และบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน มาตั้งแต่ในอดีต รวมถึงการดูแล จัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน โดยชุมชนบ้านรังมดแดงมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในด้านการ ผลิตข้าว มาตั้งแต่อดีตผ่านประเพณีที่เรียกว่า “การวานนา”

“...สมัยก่อนนั้นมีการรวมกลุ่ม ถึงแม้มันจะไม่ใช่กลุ่มแต่ก็เหมือนกับ เป็นกลุ่มเพราะอย่างหมายความว่า วันนี้ผมไปขอแรงจากชาวบ้านมา 20 – 30 คน ช่วยกันทำนา ตอนเก็บเกี่ยว ตอนดำ ตอนถอนกล้า ชาวบ้านเอา วัวมาด้วย ช่วยกันไถและในบางครั้ง บ้านไหนมีลูกอ่อน ไม่มีเวลาเลี้ยง ลูก ชาวบ้านบางบ้านก็จะระดมกันมาช่วยกันวันสองวัน และตอนที่ไป ช่วยกัน เจ้าของนาต้องเลี้ยงข้าว ตอนเช้าก็มีข้าวเหนียว ทำถั่วต้ม ถั่ว เขียวต้มราดข้าวเหนียว แกงคั่วไก่คั่วหยวก แล้วจะมีของหวานเป็นข้าว เหนียวคลุกมะพร้าว ในตอนเย็นอาจมีการเลี้ยงเหล้ากันแล้วแต่ความ ต้องการของคนมาช่วยว่าจะเรียกร้อยอะไร...”

ซึ่งการพึ่งพาอาศัยกันนี้เป็นทุนทางสังคม ที่ชาวบ้านรังมดแดงถือเป็น ประเพณีที่มีการเอื้ออาทร พึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอด แต่มาสมัยในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะ มีการจ้างทำนากัน แต่การสืบทอดก็ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะของการรวมกลุ่มกันในการ ผลิต เช่น การตั้งกลุ่มปุ๋ย กลุ่มเกษตรกร (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก) นอกจากนี้ยังมีการ รวมกลุ่มกันในการดูแลสวัสดิการของชาวบ้านกันเองนั้น ชาวชุมชนบ้านรังมดแดง ได้มีการจัด สวัสดิการ และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมา ดังเช่น ในการขึ้นตาลโดยการดำรงชีวิตประจำ วันนั้น ชาวบ้าน รังมดแดงต้องขึ้นตาลอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง และจากลักษณะทางธรรมชาติ ของต้นตาล ที่ต้องมีการปาดตาลทุกวัน มิฉะนั้นน้ำตาลจะไม่ไหล ซึ่งจากลักษณะตามธรรม ชาติของต้นตาลนี้เอง ชาวบ้านก็มีการเรียนรู้ในการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน กล่าว คือ ถ้ามีคนในชุมชนหมู่บ้านป่วย ไม่สามารถขึ้นตาล ชาวบ้านก็จะมาช่วยขึ้นตาลโดยแบ่งกัน หลายคน ดังเช่น ถ้าคนป่วยขึ้นตาล วันละ 20 – 30 ต้น ชาวบ้านที่มาช่วยขึ้นตาลก็ต้องแบ่งไป คนละ 5 – 10 ต้น เพื่อปาดตาลแทน คนป่วยจนครบจำนวนต้นตาลของผู้ป่วย ซึ่งกระบวนการ การสะสมทุนสังคมนี้ได้ดำรงอยู่และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในรูปของการรวมกลุ่มกันเป็น กองทุนสวัสดิการที่ไม่เพียงแต่จะพึ่งพาอาศัยดูแลกัน แต่เป็นการกระทำต่อกันโดยนัยของการ กระทำระหว่างกันทางสังคม

“...การขึ้นตาลปกติต่างคนต่างขึ้น แต่ถ้าเจ็บป่วย คือไม่ได้ขึ้น ขึ้นไม่ ได้ ต้องขอไปช่วยแรงจากเพื่อน ช่วยกันคนละ 5 ต้น 10 ต้น ได้ เพราะ คนที่ไข้อยู่ขึ้น ไม่รอด (หมายถึง ไม่สามารถขึ้นตาลได้) เพราะ ถ้าวันสักวันสองวันตาลจะเสีย

หมดตลันนี้มันไม่เหมือนอย่างอื่น เพราะต้องขึ้นวันละ 2 ครั้ง ถ้าไม่ขึ้น
วันละ 2 ครั้งก็เจ็บเท่านั้นแหละ มันแห้งเลย... เพราะมันต้องไปขอแรง
จากพวกที่ขึ้นตาลด้วยกันช่วย 2 ต้น 3 ต้น ตอนผมไม่สบาย คุณช่วย
ตอนคุณไม่สบาย ก็ผมก็ไปช่วย...”

นอกจากนี้ ในเรื่องของการจัดระบบรักษาความปลอดภัยของชาวบ้าน
รังมดแดง ก็มีการจัดระเบียบมาตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือบริเวณโดยรอบของบ้านรังมดแดงใน
สมัยก่อนมีโจรผู้ร้ายชุกชุมมาก ชาวบ้านเรียกว่า “มีการอุกกัน” ชาวบ้านรังมดแดง โดยเฉพาะ
ผู้นำชุมชน อันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และลูกบ้านที่เป็นชาย จะช่วยกันเดิน
ผลัดเวรยาม เพื่อรักษาความปลอดภัย ประกอบกับบ้านรังมดแดงเป็นแหล่งชุมชนที่มีคนอยู่
อย่างหนาแน่น และเป็นชุมชนคน จึงทำให้บ้าน รังมดแดงไม่ค่อยถูกปล้น ไม่ค่อยได้รับ
อันตรายจากโจรผู้ร้าย และชาวบ้านเองก็มีความรู้สึก ว่าปลอดภัยที่ได้อาศัยอยู่ชุมชนหมู่บ้าน
นี้ และแม้กระทั่งชาวบ้านหมู่บ้านอื่นเองก็ยอมย้ายจากบ้านเกิดของตนเอง มาซื้อที่ในบ้านรังมด
แดงซึ่งในสมัยนั้นที่ดินในบริเวณบ้านรังมดแดงมีราคาแพงมาก มาสร้างในบ้านรังมดแดง ถึง
แม้ว่าที่อยู่อาศัยจะอยู่ห่างไกลจากที่นาก็ตาม จากการจัดระเบียบในด้านการจัดสวัสดิการ
ความปลอดภัยดังกล่าว จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้บ้านรังมดแดงกลายเป็นแหล่งชุมชนที่มี
ผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น

สำหรับการดูแลในเรื่องของความขัดแย้งผลประโยชน์นั้น ชาวบ้านรังมดแดง
มีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา กันเอง เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทั้งในด้านการจัดสรรผลประโยชน์
และการรักษาผลประโยชน์ กล่าวคือ การจัดสรรผลประโยชน์ด้านปัจจัยการผลิต ที่ดินที่บ้านรังมด
แดง เป็นแหล่งที่มีต้นตาลโตนตมมาก และในอดีตชาวบ้านรังมดแดงไม่มีการจับจองเป็นเจ้าของต้น
ตาล แต่ต่อมาลูกตาลมีราคาดี และน้ำตาลโตนตมมีราคาเพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านก็แบ่งต้นตาล โดยถ้าต้น
ตาลอยู่ในที่นาใคร คนนั้นก็เจ้าของตาล แต่ถ้าต้นตาลไปขึ้นอยู่ระหว่างที่นาของ 2 เจ้าของแล้ว
ถ้าต้นตาลโน้มเอียงไปทางด้านของเจ้าของที่นาใด ต้นตาลต้นนั้นก็จะเป็นของเจ้าของที่นานั้น แต่ถ้า
มันอยู่กึ่งกลางพอดี และไม่สามารถแบ่งชี้ หรือกำหนดตายตัวลงไปได้ว่าเป็นของใคร เจ้าของที่นาทั้ง
สองก็จะสลับกันคนละหนึ่งวันในการขึ้นปาดตาล และถ้ายังตกลงกันไม่ได้และต้นตาลโตมากพอที่
จะตัดต้นตาลไปแปรรูปสร้างบ้านได้ เจ้าของที่นาทั้งสอง อาจทำการตกลงโค่นต้นตาลต้นนั้น แล้ว
แบ่งการใช้ประโยชน์จากต้นตาลคนละครึ่ง ซึ่งการจับจองเป็นเจ้าของต้นตาลมีผลต่อเนื่องใน
ระยะต่อมา โดยเจ้าของเองไม่ขึ้นตาล แล้วอาจปล่อยให้คนอื่นขึ้นได้ โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
แต่ต่อมาในสมัยหลังมา มีการเช่าต้นตาลกัน ปีละ 5 บาทต่อหนึ่งต้น

ถาม : ต้นตาลของลุงเหวอะคะ

ตอบ : ก็ไม่ สมัยก่อนนี้ต้นตาลขึ้นทั่วไป ไม่มีการจับจองเป็นเจ้าของ ตาลนี้ขึ้นได้ทั้งหมด หมายความว่า ถึงต้นตาลจะเป็นของผม แต่ผมไม่ขึ้น อาจารย์มาถึงขอขึ้นตาล ผมก็ให้ไปเลย แต่มาตอนหลังมีการเช่ากันเลย แต่ก่อนนี้ให้ เปล่า ๆ กัน แต่คนขึ้นตาลกันมากก็เช่า... แล้วต่อมาตอนหลังน้ำตาลมีราคาดี ปีบละ 100 บาท ราคาดีแล้ว ต่างคนต่างแย่งกันขึ้น ที่นี้มีการเช่ากัน และถ้าตาลไปอยู่ในนาใครก็เป็นของคนนั้น อย่างสมมติว่า ถ้าเกิดเราเดินผ่านทางนี้ แล้วตาลอยู่ฝั่งโน้น แล้วเราเดินผ่านได้เป็นอันว่าเป็นของเจ้าโน้น และถ้าต้นตาลอยู่ตรงกลางพอดีเลย ก็โค่นแล้วแบ่งซีกกันเลย ถ้าจะสร้างบ้าน โค่นตาลเพื่อสร้างบ้านก็จะแบ่งคนละซีกเลย ต้องทำการตกลงกัน

นอกจากนี้ ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ยังมีทุนทางการเมืองที่เป็นเรื่องของความสามารถในการจัดการประสานผลประโยชน์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังเห็นได้จากการประสานผลประโยชน์จากการเก็บค่าโดยสารเรือ ซึ่งในสมัยแรกที่มีการนำเรือยนต์มาวิ่งรับ คนโดยสารนั้นการคิดราคาค่าบริการจาก “บ้านรังมดแดง” ปากคลองสทิงหม้อถึง “เมืองสงขลา” ตลอดเส้นทาง 5 บาท โดยในระยะแรกมีเรือรับจ้าง 2 ลำเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีคนใช้บริการมากขึ้น รายได้จากค่าโดยสารเรือมีมากขึ้น ทำให้มีผู้ประกอบการเรือมากขึ้น ทั้งเรือขนาดเล็กรับผู้โดยสารได้เที่ยวละ 10 และเรือขนาดใหญ่ที่รับผู้โดยสารได้เที่ยวละหลายสิบคน ทำให้มีการแย่งกันรับผู้โดยสาร ด้วยการลดราคาค่าโดยสาร เพื่อชักจูงให้ผู้โดยสารมาใช้บริการเรือของตนเอง แต่ถึงแม้ว่าการกระทำดังกล่าวจะเป็นเรื่องของการตัดราคากันก็ตาม แต่ชาวบ้านรังมดแดง ก็มีวิธีการจัดการประสานผลประโยชน์ได้อย่างลงตัว ก็คือการสลับเวลารับผู้โดยสาร โดยเรือลำใหญ่ซึ่งเป็นเรือยนต์คอยรับผู้โดยสารที่หลงเหลือจากเรือโดยสารลำเล็ก

“...คือตอนแรกมีเรืออยู่ 2 ลำ คิดราคา 5 บาท แต่ต่อมามีเรือวิ่งมาก เป็นเรือลำเล็กคิดราคาถูกลง เหลือแค่ 2 บาท แล้วมีการแข่งราคากัน อย่างเช่น คุณไปหาผู้โดยสารบอกว่าไปเรือผมเถอะ เรือผม 2 บาท แต่ไม่มีการทะเลาะกัน ใครใกล้เรือลำไหนก็ไปแต่ตอนหลังเราก็กดราคาให้เท่ากับเขา แล้วตอนหลังผมเป็นเรือยนต์ใหญ่กว่ารับผู้โดยสารได้มากกว่า เรือผมต้องออกช้ากว่าคนอื่น ตอนหลังผู้โดยสารที่มาไม่ทันเรือเล็ก คือ ให้คนอื่นเขาไปกันหมดก่อน ซึ่งก็มีคนตกค้างมาขึ้นเรือผม แล้วเวลากลับเราก็จะกลับช้ากว่าคนอื่นเขา อยู่อย่างนี้แหละ เราไม่ไปแข่งเรือเขา...”

สำหรับทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านร่มดแดงนั้นเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกยิ่งนัก ในการปฏิบัติของชาวบ้านที่ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็ยังมีอยู่นั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่สร้างให้คนร่มดแดงมีทางวัฒนธรรมที่ยึดเหนี่ยวเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ที่มีต่อกันไว้ คือ **"ประเพณีชักพระ"** และ **"ประเพณีวันว่าง"** โดยประเพณีชักพระเป็นการแต่งเรือเพื่อนำพระล่องไปตามคลองสทิงหม้อเรือยาวไปจนถึงแหลมสมิหลา เพื่อให้ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองและตามลำคลองสทิงหม้อได้กราบไหว้บูชา ส่วน "ประเพณีวันว่าง" นั้น เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเฉพาะในลุ่มน้ำคลองสทิงหม้อ ที่คนในครอบครัวต้องมากราบไหว้พ่อแม่และผู้ใหญ่ในบ้าน และคนในชุมชนหมู่บ้านต้องมารวมกันเพื่อทำบุญ โดยลักษณะแล้ววันนี้เปรียบเสมือน "วันสงกรานต์" โดยแต่ละหมู่บ้านในตำบลเดียวกันจะกำหนดวันแตกต่างกัน ดังเช่น หมู่ 3 เป็นวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 นอกจากที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว ชาวบ้านร่มดแดงยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับการทำบุญ เช่น การไปวัดวันพระ การทำบุญทอดกฐิน การทำบุญวันเข้าพรรษา และการทำบุญเดือนห้า เป็นต้น ซึ่งการทำบุญนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านร่มดแดงรู้สึกมีความสุขใจ **"...แม่ชอบทำบุญ เป็นเจ้ากฐิน ถึงแม้ว่าจะใช้เงินมาก แต่ก็มีความสุข แต่ก็ทอดเสร็จแล้วก็กลับมาบ้าน ยังแจกเงินให้ลูกอีก ลูกชาย ลูกสะใภ้ แจกคนละ 500 พอใจ มีความสุข ..."**

"...คลองนี้เขาชักพระมาก่อนโน้นแหละ ถึงเดี๋ยวนี้ก็มี แต่ไม่เท่าเดิมแต่ก่อน เขาแต่งเรือพระเข้ารถ พาไปแหลม ...ในเรือ ชักทำน้ำ แต่ก่อนคำเราก็ลาก ก็ 10 คำ แล้วก็ร้องเพลง คนในคลองก็ร้องเพลงกันดังลั่นใน ฉันว่าสนุกกว่าในสมัยนี้แหละ..."

การก่อรูป กระบวนการสร้างความรู้ และการได้รับการศึกษา

สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวไปข้างต้นไม่ว่าจะเป็นการก่อรูป ความหมายและกระบวนการสะสมทุนทั้งทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนการเมือง รวมถึงทุนทางวัฒนธรรม ต่างเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากฐานคิดของการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดของชาวบ้าน "ร่มดแดง" ที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของธรรมชาติ ที่ไม่สามารถเพาะปลูกพืชที่หลากหลายเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคได้ ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดในลักษณะทางกายภาพที่แหล่งน้ำตามธรรมชาติมีสภาพเป็นน้ำกร่อย ไม่สามารถปลูกพืชชนิดใดได้ ยกเว้น ข้าวและตาลโตนด และด้วยข้อจำกัดทางธรรมชาตินี้เอง ชาวบ้านร่มดแดงในอดีต จึงมีการสร้างระบบความรู้ที่จะแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาตอบสนองการ

บริโศกที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ผ่านกลไกหรือกระบวนการแลกเปลี่ยนที่ชาวบ้าน " รังมดแดง" เป็นแหล่งชุมทางเส้นทางคมนาคมหลัก และในขณะเดียวกันข้อจำกัดทางธรรมชาตินี้ ก็เป็นสิ่งที่สร้างแรงผลักดันให้ชาวบ้านรังมดแดงสร้าง สังคม ความรู้และระบบความรู้ รวมถึงกระบวนการสะสมความรู้จากสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังเช่น การแปรรูปผลผลิตน้ำผึ้งโหนดที่นำไปสู่การสะสมทุน ประสบการณ์ในการสร้างระบบความปลอดภัย การสร้างบ้านโดยการสะสมฝาบ้าน หลังคา ที่นำไปสร้างความมั่นคง ความปลอดภัยในเรื่องที่อยู่อาศัยการเลี้ยงหมูที่นำไปสู่การสะสมเงินเพื่อส่งลูกเรียน การนำข้าวหรือน้ำผึ้งไปทำขายเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบริโภค เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการสั่งสมความรู้ที่ชุมชนเป็นผู้ผลิตขึ้นมาเอง และนำเอาความรู้เพื่อดำรงชีวิตของตนเอง

แต่ในขณะเดียวกัน ระบบความรู้ที่อยู่นอกชุมชน ดังเช่น การได้รับศึกษาก็เป็นเรื่องที่ชาวบ้านรังมดแดงได้ให้ความสำคัญ และมีช่องทางมาตั้งแต่ในอดีตชาวบ้านรังมดแดงเป็นคนที่มีความภาคภูมิใจในตนเอง และให้ความหมายต่อความเป็น "บ้านรังมดแดง" หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "**คนเอ็ด**" โดยนัยยะก็คือ คนที่มีความภาคภูมิใจในการมีดีของตัวเอง (คนละความหมายกับการเป็นคน "หยิ่ง") กล่าวคือ ชาวบ้านรังมดแดงให้นิยามต่อตัวเองว่า เป็นที่อยู่ในความเจริญ มีการศึกษา อยู่ในแหล่งรับความรู้และวัฒนธรรมจากเมืองหรือจากต่างถิ่นก่อนเพื่อน ดังนั้น คนในหมู่บ้านรังมดแดงจึงนิยมให้ลูก ๆ ได้รับความศึกษาดังแต่ในอดีตก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก กล่าวคือ ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2500 คนในบ้านรังมดแดงได้ส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนมหาวิทยาลัย จังหวัดสงขลา และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การให้ความสำคัญต่อการศึกษานี้ ได้เชื่อมโยงถ่ายทอดมาถึงชาวบ้านรังมดแดงในปัจจุบัน มักส่งลูกเรียนจนสำเร็จการศึกษามาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการให้ความสำคัญต่อการศึกษานี้ ชาวบ้านรังมดแดงมองว่าเป็นฐานของชุมชนที่ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงภูมิใจในการมีดีของตนเอง และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านรังมดแดงเห็นว่า "...เป็นฐานที่สำคัญที่ทำให้ชาวบ้านรังมดแดง สามารถบริหารจัดการหรือปรับเอาประโยชน์จากโครงการต่าง ๆ กองทุนต่าง ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และเป็นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งที่กระบวนการจัดการที่ชาวบ้านรังมดแดง สามารถสร้างจิตสำนึกสาธารณะที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน..." ดังเห็นได้จาก ในการประชุมชาวบ้านเมื่อมีความเห็นที่แตกต่างกันในที่ประชุม ทั้งในเรื่องการบริหารจัดการ ปัญหาความขัดแย้ง ชาวบ้านก็จะมีวิธีการจัดการคือ "...เอาเหตุผลมาคุยกัน..."

"... คนรังมดแดงมีการศึกษาทั้งนั้น ฉันเองเมื่อก่อนก็เรียนหนังสือแต่ไม่ทันจบ พอจบ ป.4 ก็ออกเสีย ต้องออกมาค้าขาย ไปมาลำบาก ต้องไปเรียนในเมืองโน้น...รุ่นฉันนั้นเรียนกันแทบทุกคน แต่ว่าจบหรือเปล่าเท่านั้นแหละ..."

(ชาวบ้านอายุ 77 ปี)

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ชาวบ้านรังมดแดงมีทุนชุมชน มีทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนการเมือง และกระบวนการสะสมทุนในลักษณะที่มีการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ชุมชนมีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการดูแลจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน และสามารถจัดการประสานความขัดแย้งให้ชาวบ้านรังมดแดงได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสันติ และมีผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่นำไปสู่การสร้าง ความมั่นคง โดยเฉพาะความมั่นคงทางด้านสังคม และการรักษาความปลอดภัย และจัดสวัสดิการให้แก่ชาวบ้านรังมดแดง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถูกสร้าง สัมพันธ์ขึ้นมาจากระบบความรู้ที่คนในชุมชนสร้างขึ้น มาเองผ่านการแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ข้อจำกัดการดำรงชีวิต การสั่งสมประสบการณ์ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นฐานที่สำคัญของชาวบ้านรังมดแดง ที่ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงมีวิถีชีวิต การดำรงอยู่ของตนเองได้ และสามารถเตรียมตั้งต่อกระแสการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่หมู่บ้าน ได้ โดยใช้ฐานชุมชนและกระบวนการสะสมทุนชุมชน รวมถึงการมีฐานที่สำคัญทั้งทางด้านการ จัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและการเป็นคนที่ได้รับการศึกษาดีมาแต่ในอดีต

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

ชุมชนหมู่บ้าน “รังมดแดง” ถึงแม้ว่าจะมีฐานการสะสมทุนตั้งแต่ทุนธรรมชาติ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม ซึ่งมีกระบวนการก่อรูปการสร้างความหมาย และมีกระบวนการสะสมทุนชุมชน ที่นำไปสู่การสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนหมู่บ้าน ผ่านกระบวนการจัดระเบียบชุมชนในลักษณะที่เป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีการพึ่งพาอาศัยกัน ดูแลจัดสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชน รวมถึงความสามารถในการจัดการความขัดแย้งและประสานผลประโยชน์ ให้ชาวบ้านรังมดแดงได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสันติ และผ่านการมีผู้นำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่สร้างการมีส่วนร่วมให้ชาวบ้านรังมดแดงได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมในกลุ่มต่าง ๆ การทำกิจกรรมผ่านการมีส่วนร่วมนี้เป็นสิ่งที่มีการสะสมจนกลายเป็นระบบความรู้หรือชุดความรู้ ที่สร้างให้เกิดขึ้นในชุมชนและนำไปสู่การดำรงอยู่ของชาวบ้านรังมดแดงก็ตาม แต่ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ก็เป็นอีกชุมชนหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากภาคปฏิบัติการต่าง ๆ ของภาครัฐและเอกชน ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนแปลงและเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการจัดสรร การเปลี่ยนแปลงผู้นำ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงเอง รวมถึงการเข้าไปของชุดความรู้ ระบบความรู้ต่าง ๆ ที่ไปมีปฏิสัมพันธ์กับชุดความรู้ ระบบความรู้ของชาวบ้านรังมดแดงที่มีแต่เดิม ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนหรืออาจกลายเป็นการบูรณาการชุดความรู้ ระบบความรู้เข้าด้วยกันที่เป็นไปเพื่อการดำรงอยู่ของชาวบ้าน “รังมดแดง”

การพัฒนา : จุดเปลี่ยนและเงื่อนไขของการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชน

ผลการพัฒนาประเทศทำให้เกิดเป็นจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขที่สำคัญของการปรับวิถีชีวิตชุมชนหมู่บ้าน “รังมดแดง” ในหลายด้าน กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน และการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ รวมถึงการเข้ามาของโครงการของรัฐและกองทุน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถนน การทำ ทานบกั้นน้ำเค็ม และกักเก็บน้ำจืด โดยถนนนั้นเริ่มมีการสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 โดย ระยะเวลาเป็นถนนเส้นเล็กๆ ที่เชื่อมต่อกับถนนสายหลัก ยังใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ แต่ อย่างไรก็ตามการเริ่มสร้างถนนดังกล่าว ก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งที่เป็นจุดเริ่มต้น ของการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพที่ยิ่งใหญ่ของชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" ที่มีรากฐานที่ ผูกพันอยู่กับคลองและใช้ชีวิตอยู่ริมสองฝั่งคลอง

"...ถนนสายแรกเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2518 ในสมัยคึกฤทธิ์ เป็นถนนเส้น เล็กๆ ที่เชื่อมต่อมาจากถนนสายหลัก โดยเชื่อมเข้ามาที่หมู่ที่ 7 แต่ยัง เป็นถนนที่ใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากเป็นถนนเส้นเล็กๆ ที่ เชื่อมต่อมาจากถนนเชื่อมต่อกันที่ ความเจริญที่แต่เดิมอยู่ริมคลองที่เป็น เส้นทางคมนาคมหลักก็เริ่มย้ายมาอยู่ที่ริมถนน เพื่อความสะดวกในการ เดินทาง แต่อาชีพหลักก็ยังเป็นการขายข้าวและทำน้ำตาลโตนดอยู่..."

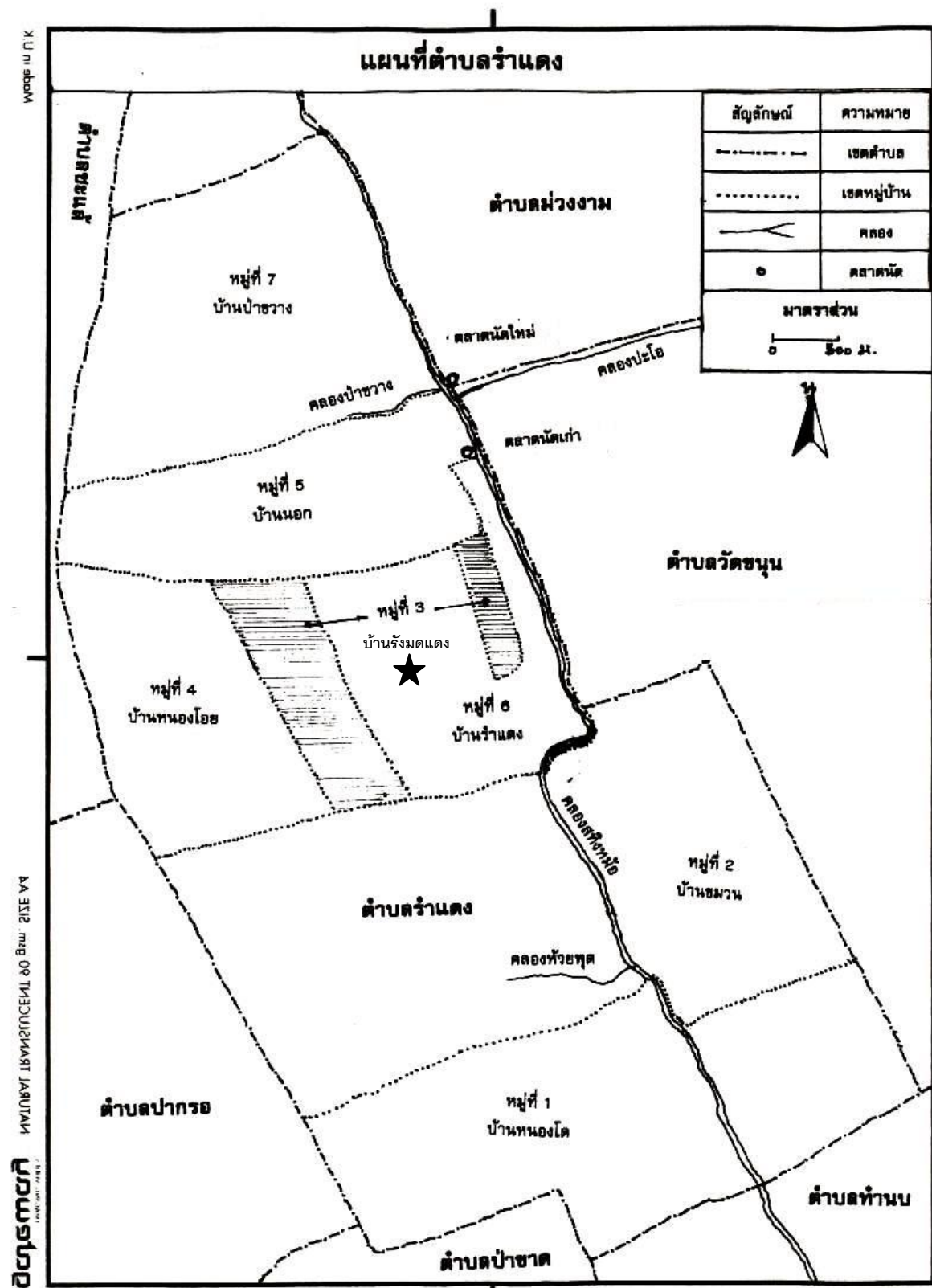
ถนนที่เกิดขึ้นที่ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมหลักจากทาง น้ำคือเส้นทางคลองซึ่งหม้อมาเป็นการใช้เส้นทางคมนาคมหลักทางบกคือถนน ถึงแม้ว่าใน ช่วงที่มีถนนเข้ามาครั้งแรกยังไม่ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายนัก แต่ชาวบ้านบอกว่า **“เป็นที่ มี ผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านรังมดแดงและชุมชนไปในทิศทางที่แย่งลง”** ทั้งนี้เนื่อง จากเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือมีการเคลื่อนจุดแนวความเจริญออกไปจากฐานที่ตั้งเดิมคือ "ชุมทาง คลองสั้งหม้อม" ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงต้องมีการปรับตัวทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงเส้นทาง การเดินทางและการสูญเสียแหล่งความเจริญของชุมชนหมู่บ้านตัวเองไป

"...ก่อนมีถนน การสร้างความเจริญก็มาจากทางเรือ บ้านสั้งหม้อมและ คนแถบนี้เจริญเพราะทางเรือ การสร้างความเจริญก็มาจากทางเรือ แต่ พอเดี๋ยวนี้ทางรถมันมี ทางเรือมันก็ตายหมด...ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ก็แย่งลง เศรษฐกิจตก คนไม่มีงานทำ คนแถบนี้ย้ายไปหาต.ใหญ่ สงขลา บัตตานี กันหมด ไปทำการค้า แต่เขาก็ไม่ทิ้งบ้าน เขาก็ส่งเงินกลับมา พอมีงานมีการจะทำอะไรก็กลับมา...สมัยก่อนถึงสมัยนี้ หน้ามือเป็นหลัง มือ เมื่อก่อนอุดมสมบูรณ์ แม้กระทั่งไข่ปลาตะลุมพุกเอาไปไหนไม่มี หมด...แล้วก็หารายได้ยาก คนที่อยู่ในบ้าน คนที่อยู่อย่างนี้ก็ บางทีถูก ออกไปทำมาหากินข้างนอกช่วยส่งเสีย พูดถึงการทำมาหากินข้างนอก ช่วยส่งเสีย พูดถึงการทำมาหากิน ค่าขายไม่มีต้องโยกย้ายไปข้างนอก มันไม่มีรายได้....."

ผลจากการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพของบ้านวังมดแดงดังกล่าวที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านวังมดแดงเป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านการทำมาหากิน การไปมาหาสู่ การเป็นฐานที่ตั้งของแหล่งความเจริญ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม เมื่อปี พ.ศ. 2533 ที่ชาวบ้านวังมดแดงต้องมีการปรับตัวมากขึ้น เมื่อลักษณะทางกายภาพที่เป็นทุนธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน การเข้ามาของถนนที่เริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ. 2518 สภาพถนนตอนแรกนั้นมีสภาพเป็นทางดิน ทางเกวียน และมีลักษณะเป็นดินเหนียว และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้มีการพัฒนาถนนลาดยางเป็นเส้นทางหลัก จากบ้านปะโอ ซึ่งเป็นเส้นทางที่แยกจากทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 408 ผ่านสามแยกป่าขวาง ผ่านตำบลรำแดง ไปจนถึงตำบลท้านบและตำบลสิงห์หม้อ ซึ่งการเข้ามาของถนน มีผลทำให้เส้นทางคมนาคมหลักที่แต่เดิมใช้เส้นทางทางน้ำเป็นเส้นทางหลัก ลดความสำคัญลงเปลี่ยนมาเป็นเส้นทางทางบก ทางจากถนน ประกอบกับ **"ตลาดนัดวันเสาร์"** ที่เป็นแหล่งชุมนุมการค้าขายและการแลกเปลี่ยน ขาดคนดูแลเอาใจใส่จากเจ้าของตลาด เนื่องจากการขาดการสืบทอด การบริหารจัดการ การตลาดมาสู่รุ่นลูก โดยลูก ๆ ของเจ้าของตลาดได้ไปทำงานในเมืองสงขลา ทำให้เกิดการย้ายแหล่งชุมนุมทางการค้าขายจาก **"บ้านวังมดแดง"** ไปยังแหล่งชุมนุมทางการค้าคือ **"ตลาดนัดใหม่"** ที่ปากคลองปะโอ (ดูแผนที่หน้า 38 ประกอบ) ทั้งนี้เนื่องจากที่ปากคลองปะโอนั้นเป็นสถานที่แหล่งชุมทางจุดเริ่มต้นของถนนที่ตัดเข้ามาไปเขตพื้นที่บ้านวังมดแดง การย้ายแหล่งชุมนุมนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมหลัก และการขาดการบริหารจัดการ ดังจะเห็นได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงนี้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่สำคัญที่ทำให้ **"บ้านวังมดแดง"** ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นแหล่งและเป็นสถานที่ชุมนุมทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลผลิตในชุมชนหมู่บ้านและชุมชนต้องมีอันต้องปิดตัวและทำให้กลไกการแลกเปลี่ยนของชาวบ้านวังมดแดงต่างต้องได้รับผลกระทบด้วยเช่นเดียวกัน

การทำทํานบกั้่นน้ำเค็ม และการเข้ามาของการเกษตรผสมผสาน

เมื่อสมัย พ.ศ. 2535 โครงการรัฐที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรผสมผสานได้เข้ามาในหมู่บ้าน โดยทางการได้เข้ามาทำการสำรวจและชุดคลองเพื่อให้ชาวบ้านได้เก็บกักน้ำจืดเพื่อสนับสนุนการทำไร่นาสวนผสม และในขณะเดียวกันก็ทำทํานบกั้่นน้ำเค็มเพื่อการเก็บกักน้ำจืดเพื่อประโยชน์ในการเพาะปลูกมากขึ้น

ถาม : เมื่อก่อนทำไมไม่ทำอย่างอื่นคะ

ตอบ : นั้นแหละอาชีพของคนในคลองสมัยหม้อ คือทำนาทำไร่ทำตาล พอเลิกนาทำตาล พอเลิกทำตาลก็มาทำนา สมัยก่อนสวนทำกันไม่ได้ เขากลัวนาของเขาจะขูดรู เขาเอาไว้ทำนา นี่แหละพอมาตอนหลัง ในหลวงเขาออกโครงการไร่นาสวนผสมมานี้แหละถึงได้ขูดกันเยอะ เพราะอะไรละ เขาขูดให้ฟรีด้วยนะ ขูดฟรีไม่ทันก็จ้างเขามาขูด เพื่อที่จะทำไร่นาสวนผสม...

ถาม : เริ่มตั้งแต่ปีไหน

ตอบ : น่าจะเป็นปี พ.ศ. 2535 นะ ตอนนั้นเขาก็ทำทำนบด้วย อาจก่อนหลังกันไม่เท่าไร

คลองสทิงหม้อที่แต่เดิมมีสถานะที่เป็นน้ำกร่อย ไม่สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ ถูกทางการทำนบกั้น เพื่อประโยชน์ในการเก็บกักน้ำจืดไว้ใช้เพื่อการเกษตร ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ชาวบ้านรังมดแดงได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิต ทั้งในด้านการสร้างปริมาณการผลิตและการสร้างความหลากหลายการผลิตให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิต ดังเช่น การปลูกข้าว การทำน้ำผึ้งเหลว และการแปรรูปผลผลิตจากตาลโตนดให้สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพที่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ แต่เดิมชาวบ้านรังมดแดงมีการผลิตข้าวที่เรียกว่า "ข้าวพระยาเสวย" หรือ "ข้าวยาเหวย" เป็นข้าวพันธุ์พิเศษเฉพาะของชาวบ้านรังมดแดง เนื่องจากสภาพดิน น้ำ และอากาศ แตกต่างจากที่อื่น โดยข้าวยาเหวยนี้เป็นข้าวที่ผลิตได้ปีละครั้งที่เรียกว่า "ข้าวปี" ซึ่งในปัจจุบันก็จะมีการปลูกเพื่อบริโภคกันอยู่แต่ไม่นิยมมากเช่นเดียวกับสมัยก่อน ทั้งนี้ เนื่องจากในปัจจุบันชาวบ้านนิยมที่จะบริโภคข้าวพันธุ์ใหม่ เช่น ข้าวหอมมะลิ ที่ชาวบ้านบอกว่า เมื่อหุงข้าวจะหอม และนิ่มกว่าข้าวพันธุ์เดิม และในขณะเดียวกัน "บ้านรังมดแดง" ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการปลูกข้าวจากแบบแผนการผลิตดั้งเดิมที่ปลูกข้าวปีละครั้ง เพราะต้องรอน้ำฝนในแต่ละปีและใช้พันธุ์ข้าวเดิมที่เรียกว่า "ข้าวหนัก" มาเป็นการปลูกข้าวนาหว่านที่เรียกว่า "ข้าวเบา" ซึ่งเป็นข้าวที่เรียกว่า "ข้าวหลวง" หรือ "ข้าวชัยนาท" โดยข้าวพันธุ์นี้สามารถปลูกได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี สำหรับปริมาณน้ำที่ใช้ในการปลูกข้าวนั้น เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานนั่นก็คือ การทำนบกั้นกักเก็บน้ำจืด ทำให้ชาวบ้านมีน้ำเพียงพอที่จะปลูกได้มากกว่า 1 ครั้งต่อปี และถึงแม้ว่าข้าวพันธุ์นี้ชาวบ้านต้องหาซื้อมาในราคาแพง แต่ชาวบ้านบอกว่าเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากเป็นข้าวที่ให้ผลผลิตได้ดี "...แต่ตอนนี้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวแพงมาก กิโลกรัมละ 14 บาท ข้าวพันธุ์ชัยนาท แต่คนเขาบอกว่า แพงสักนิดแต่ข้าวมันงอกดี..."

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้เป้าหมายของการผลิตเพื่อการบริโภคมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือ การเปลี่ยนเป้าหมาย “การผลิตเพื่อการบริโภค” ไปเป็นเป้าหมาย “การผลิตเพื่อการขาย” **“...สมัยก่อนเป็นการปลูกเพื่อกินเพื่อใช้ แต่ตอนหลังปลูกเพื่อกินอย่างเดียว ไม่พอ ปลูกเพื่อขายอย่างสมัยก่อนก็ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องเพิ่มการปลูกเป็นปีละ 2 ครั้ง...”** ซึ่งผลการพัฒนาประเทศที่เป็นเหตุปัจจัยที่เกิดเป็นจุดเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิต ในด้านการปลูกข้าวและการแปรรูปจากผลผลิตจากตาลโตนดที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ดังที่กล่าวข้างต้น การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่เกิดสืบเนื่องกันก็คือ ชาวบ้านวังมดแดงยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการผลิตในลักษณะที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ จากเดิมที่มีการผลิตข้าว น้ำตาลโตนด และการแปรรูปผลผลิตจากตาลโตนดเท่านั้น ต่อมาได้ปรับเป็นการทำการเกษตรผสมผสาน โดยเฉพาะการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อการบริโภคมากขึ้น นั่นคือ เริ่มมีการปลูกพริก ตะไคร้ กัลย และเริ่มมีการทำสวนกันมากขึ้น ทั้งนี้ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็คือ การมีปริมาณน้ำจืดสำหรับการเพาะปลูกมากขึ้น โดยในระยะเริ่มต้นนั้นมีชาวบ้านเพียงบางคนที่ทำกัน โดยเฉพาะบ้านผู้นำชุมชน จะเริ่มปลูกก่อน แล้วหลังจากนั้นก็มีการปลูกตามกันขึ้นมา จนในปัจจุบันบ้านวังมดแดงได้กลายเป็นแหล่งที่มีการเพาะปลูกพืชที่มีความหลากหลายมากขึ้น จนชาวบ้านในบริเวณข้างเคียงต้องมาซื้อผลผลิตทางการเกษตรดังกล่าวจากบ้านวังมดแดง

“...เมื่อก่อนนี้ ทำกันแต่ตาล ข้าว ตะไคร้ ของกินอื่น ถ้าต้องการก็ต้องไปซื้อมาจากตลาดนัด เพิ่งมาไม่นานนี้ ไม่กี่ปีนี่เอง มกราคม ปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีการปลูกพืชอื่น การทำไร่นาสวนผสม ปลูกตะไคร้กิน แล้วเอาใส่โหลได้ใช้กันตลอดสัปดาห์...มาทุกวันนี้ พวกเราไม่ต้องซื้ออะไร ผักเขาก็ปลูกกันแล้ว ไม่ต้องซื้อของเขา อย่างบ้านฉันเนี่ยปลูกบวบเมล็ดเดียว ตรงระหว่างบ้าน ตอนนี้เก็บกินทุกวัน เขาให้ฉันมา 5 เมล็ด ฉันปลูกทางโน้น 4 อีก 1 เมล็ด ฉันยังเล่นโยนเล่นไปอย่างนั้นแหละลูกบวบ เหลือเชื้อไหมละ แต่ก่อนต้องซื้อตะไคร้ มาสมัยนี้สวนตะไคร้เป็นป่าเลย บ้านไหนมีงานก็เอาไปได้เลย เอาจนพอเอาไปใช้ได้เลย...”

เห็นได้ว่าผลการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันได้แก่ การสร้างถนน การทำท่อน้ำดื่ม เป็นการพัฒนาเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพที่เป็นทุนธรรมชาติของชาวบ้านวังมดแดง และกักเก็บน้ำจืดไว้เพื่อการเกษตรนี้ ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนแปลงและเป็นเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านวังมดแดง โดยเฉพาะการปลูกข้าว การปลูกพืชผักสวนครัว ดังที่ได้กล่าวแล้ว นอกจากนี้ จากจุดเปลี่ยนแปลง

ดังกล่าว ยังเป็นผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน กิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านการสร้างความหลากหลายทางอาชีพ ดังเช่น การเลี้ยงหมู การเลี้ยงเป็ดเพื่อขาย โดยจะมีเถ้าแก่ซึ่งเป็นเจ้าจำนำผูกขาดในตลาดรายใหญ่ในเมืองสงขลาเป็นประจำ และสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการแลกเปลี่ยนนั้น ชาวบ้านรังมดแดงได้มีการนำผลผลิตทางการเกษตรดังเช่น กล้วย กระท้อน มะกูด มะนาว เป็นต้น ไปนอกหมู่บ้าน ดังเช่น ตลาดนัดสีเขียวในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ ทุกวันอาทิตย์ โดยเฉพาะ "กล้วย" ที่เป็นผลผลิตจากชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงนั้น กำลังเป็นที่นิยมกันมาก เนื่องจากเป็นกล้วยรสชาติดี

"...ตอนนี้คนในหมู่บ้านนี้เป็นแม่ค้ากันเป็นแถวเลยคะ เขาเป็นแม่ค้าขายของตลาดนัดวันอาทิตย์ เขาจะไปกันทุกอาทิตย์ เขาจะเอาของในหมู่บ้านไป เขาทำสวนผสมด้วยคะ เอาใบตะไคร้ ใบมะกรูด กล้วยไปขายเอง แล้วเขาก็รับซื้อของบางคนไปด้วย เพราะของเขามีน้อย ก็ซื้อของพวกเราไปด้วย เขาจะไปทุกวันอาทิตย์ มีตลาดนัดวันอาทิตย์ที่สงขลา...พอตลาดเลิกแล้ว แล้ว และเพราะมีถนนด้วย มันประกอบกัน 2 อย่าง คือ คนไม่นิยมเรือ หันมานิยมรถ แล้วตอนนี้มีเกษตรพันธุ์ใหม่ เพราะฉะนั้น 2 ประการนี้ ชาวบ้านเริ่มมีปรับเปลี่ยน ปลูกหลายอย่างมากขึ้น ขายหลายอย่างมากขึ้น..."

การเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน

นอกจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานที่ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" ดังที่กล่าวแล้ว จุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การมีผู้นำชุมชนที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ เสียสละ ยอมรับความคิดเห็น และสิ่งที่สำคัญก็คือการสร้างกลุ่ม การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกัน คือ การสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ที่โยงไปถึงการสร้างจิตสำนึกสาธารณะขึ้นมาในหมู่บ้าน จุดเปลี่ยนแปลงนี้เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2533 กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นจากคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการดำเนินการภายใต้ระเบียบของกระทรวงมหาดไทย โดยในยุคก่อนหน้านี้ คนในหมู่บ้านไม่ค่อยมีคนอยากเป็นกรรมการหมู่บ้าน เนื่องจากไม่มีบทบาทที่ชัดเจน ทำให้ขาดการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ดังเช่น การมีโครงการพัฒนาของรัฐเข้ามาในหมู่บ้าน

"...เมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยมีการประชุม แต่ตั้งแต่คุณอุดมเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ก็มีการจัดเป็นกลุ่มกันขึ้น ในหมู่บ้านซึ่งไม่มี เวลาหมู่บ้าน 3

เรียกประชุมส่วนมากมากันเกือบทุกครัวเรือน...หลักจากที่คุณอุดมมาก็ได้มีการจัดการ เริ่มจากหลาย ๆ กองทุน มีกองทุนมีกลุ่มเข้ามาหลายอย่าง เกือบทุกอย่างเป็นการเริ่มต้นขึ้นมาจากคุณอุดมเป็นผู้บุกเบิก..."

แต่ถึงแม้ว่าจุดเปลี่ยนในด้านตัวบุคคลจะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ ขึ้น ในชุมชนหมู่บ้านวังมดแดงก็ตาม แต่เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงนั้นที่สำคัญ ที่เห็นจากการกระทำหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นภายใต้บทบาทของการเป็นผู้นำเพียงคนเดียว แต่เกิดจากการสร้างกลุ่มและกระบวนการสร้างกลุ่มขึ้นมา โดยเห็นได้จากจุดเริ่มต้นการเกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นกิจกรรมเพื่อการเกษตร ดังเช่น กองทุนปุ๋ย กลุ่มกองทุนเพื่อการเกษตร เป็นต้น โดยกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน ดังเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีหน้าที่คือการจัดหาปุ๋ยในราคาถูก ชาวบ้านเรียกกองทุนนี้ว่า “กองทุนปุ๋ย” หน้าที่ของกองทุนนี้ก็คือเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านวังมดแดงที่รวมกันซื้อปุ๋ยในคราวเดียวกันเป็นจำนวนมาก ทำให้การซื้อปุ๋ยแต่ละครั้งสามารถต่อรองราคาในการซื้อได้ และกลุ่มหรือ “องค์กรในหมู่บ้าน” ต่าง ๆ ในปัจจุบันได้กลายเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ชาวบ้านวังมดแดงสามารถบริหารจัดการภายในหมู่บ้าน และในขณะเดียวกันยังสามารถดึงงบประมาณของรัฐบาลมาพัฒนาในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก และกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีการสืบทอดและสืบทอดการทำงานตามบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มมาจนถึงปัจจุบัน ในกลุ่มนี้ชุมชนหมู่บ้านได้ร่วมกันสร้างมา ปัจจุบันมีถึง 15 กลุ่ม โดยในกลุ่มนี้มีกลุ่มที่เป็นเยาวชนบ้านวังมดแดง เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มของลูกหลานของชาวบ้านวังมดแดง โดยหน้าที่และเป้าหมายของกลุ่มนี้ก็คือการสืบทอดเจตนารมย์ รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ของชาวบ้านวังมดแดงรุ่นปัจจุบันสู่รุ่นเยาวชน

"...องค์กรต่าง ๆ ที่ยังทำอยู่ในหมู่บ้านเป็นแนวคิด โดยเป้าหมายแต่ละกลุ่มอาจจะต่างกัน และในการทำงานผมจะให้ชุมชนในหมู่บ้านได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กันเอง บริหารกันเอง โดยมีตัวผมเป็นผู้ประสานงาน เชื่อมโยงและดูแลเท่านั้น... ทุกอย่างขึ้นอยู่กับมติของที่ประชุม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติ หรือวางระเบียบ หรือแม้กระทั่งบทลงโทษ หรือการเปลี่ยนกฎระเบียบ..."

การเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ และโครงการรัฐและกองทุนต่าง ๆ

การสร้างระบบการผลิตแบบสมัยใหม่ที่เป็นระบบความรู้ที่เกิดขึ้นมาและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ได้เข้ามาในหมู่บ้าน "รังมดแดง" แล้วเกิดการเชื่อมโยงและบูรณาการกับชุดความรู้เดิมนี้เห็นได้ว่าเป็นรูปธรรม เริ่มต้นจากการแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติ อันได้แก่ การคิดค้นการทำน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด โดยเริ่มต้นจากกลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตรเมื่อปี พ.ศ. 2540 ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของแม่บ้านเกษตรกรรังมดแดง โดยกลุ่มนี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณมาจากโครงการมาตรการเพิ่มการใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ (โครงการมิยาซาวะ) ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นจำนวนเงิน 17,142 บาท ซึ่งมีเป้าหมายของการดำเนินการคือการสนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพ รวมทั้งมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างผลผลิต ต่อมากรมการปกครองจะได้จัดสรรงบประมาณให้กับสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล โดยให้หน่วยงานทั้งสองจัดสรรงบประมาณให้กับหมู่บ้าน หมู่บ้านละไม่เกิน 100,000 บาท โดยให้แต่ละหมู่บ้านจัดทำโครงการเสนอมา จากการเข้ามาโครงการของรัฐดังกล่าว ชาวชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" ได้ร่วมกันจัดทำโครงการเสนอในนาม "กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร" เพื่อรองรับนโยบาย ซึ่งตอนนั้นกระบวนการผลิตน้ำส้มสายชู มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตแล้ว แต่ยังไม่ได้มาตรฐานและในช่วงปี พ.ศ. 2543 สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยได้ให้การสนับสนุนการทำวิจัยการผลิตน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด โดยมีงบประมาณเป็นจำนวน 400,000 บาท ต่อมาโครงการนี้ได้ขยายตัวในด้านมาตรฐานการผลิตซึ่งโดยสร้างของสถานที่ วิธีการผลิต การบรรจุภัณฑ์ การจัดหีบห่อ รวมถึงการขอการรับรองมาตรฐานการผลิตจากองค์การอาหารและยา (อย.) และในปัจจุบันก็มีการปรับเปลี่ยนการผลิตก็ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีกระบวนการบริหารจัดการในเชิงอุตสาหกรรมชุมชน

"...ตอนเริ่มแรกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรก่อนที่แต่ละตำบลได้เงินมาแสนสอง มี 7 หมู่ ก็เอา 7 หาร ได้คนละ 17,142 บาท ตอนนั้นเอามาซื้ออุปกรณ์การผลิตในกลุ่มแม่บ้าน แล้วต่อมาก็มาเปลี่ยนชื่ออีก ตอนได้รับเงิน 100,000 บาท เป็นเงินช่วยเหลือจากทางจังหวัด หลังจากนั้นก็เป็นสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ ในช่วงปี 2543 วท. เขามาทำเรื่องน้ำส้มโตนดโดยเฉพาะเลย ..."

จากที่กล่าวข้างต้นการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่คือการคิดค้นการผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนดนี้ ชาวบ้าน "รังมดแดง" ให้การยอมรับในส่วนหนึ่ง

พร้อมทั้งได้มีการบูรณาการเทคโนโลยีการผลิตแบบสมัยใหม่ อีกทั้งได้มีการผลักดันเข้าสู่ระบบตลาด โดยการพยายามสร้างมาตรฐานการผลิตเพื่อให้ได้การรับรองมาตรฐาน อย. โดยมีเป้าหมายในการวางจำหน่ายในตลาดทั่วไป ซึ่งดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหรือกองทุนแปรรูปการผลิตนี้ ด้วยการเขียนโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ มาปรับปรุงกรรมวิธีผลิตให้ได้มาตรฐาน ดังเช่นการทอดผ้าป่าที่ดิน เพื่อนำเงินมาซื้อที่ดินเพิ่ม ก็ได้รับการสนับสนุนจากคนในชุมชนหมู่บ้าน และคนนอกชุมชนหมู่บ้านเป็นจำนวนเงินนับแสนบาท เพื่อมาปรับปรุงสถานที่การผลิต ชาวบ้านเมื่อได้เห็นผลการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมเกิดขึ้น ชาวบ้านก็เริ่มให้การยอมรับวิถีการผลิตแบบใหม่มากขึ้น

ผู้สัมภาษณ์ : น้ำตาลที่ได้นี้ คุณลุงได้ส่งน้ำตาลให้เขาทำน้ำส้มไหมคะ

ลุงเวียน : ของจรเขาส่งอยู่เหมือนกัน เขาทำน้ำส้มในศูนย์ (ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี) ของชาวบ้านก็กินก็ใช้น้ำส้มสายชูธรรมชาติที่เป็นการเปรี้ยวตามธรรมชาติ เขาเรียกว่า "การเทน้ำส้ม" เทน้ำล้างกะทะเคี้ยวตาลที่เหลืมาเทใส่ไว้ในไห แล้วมันจะเปรี้ยวเอง ไม่ต้องผ่านกรรมวิธีการผลิต... แต่ น้ำส้มที่คุณอุดมเขาทำนั้นต่างกัน...ไม่เหมือนกัน

ผู้สัมภาษณ์ : ไม่เหมือนกันอย่างไรคะ

ลุงเวียน : ถ้าพูดกันตามหลัก แบบโน้นอร่อยกว่า แต่ถ้าใช้กันแบบบ้าน สู้ น้ำส้มแบบธรรมชาติไม่ได้ ไม่มีอะไรเจือปน แต่แบบธรรมชาติทำกันเองแบบนี้เก็บได้ไม่นาน แต่แบบโน้นจะเก็บไว้ได้นาน...

จากที่กล่าวมาผลกระทบการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ชุมชนหมู่บ้านวังมดแดงได้รับผลกระทบนั้น ได้แก่ การสร้างถนน การทำถนน และการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่และโครงการและกองทุนต่างๆของรัฐที่ได้สร้างจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้านวังมดแดง โดยสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังเช่น การเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้สมัยใหม่ และโครงการรัฐและกองทุนต่าง ๆ การผลิต บริโภค และการแลกเปลี่ยน ที่มีการเปลี่ยนแบบแผนการผลิตจากพันธุ์ดั้งเดิมมาสู่การผลิตข้าวใหม่ที่ให้ผลผลิตมากขึ้น การสร้างความหลากหลายในการผลิตเพื่อการบริโภคมากขึ้น การแลกเปลี่ยนที่มีการไปค้าขายนอกหมู่บ้านมากขึ้น และกระบวนการแปรรูปผลผลิตที่ได้จากต้นตาลโตนด “การทำน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด” ที่ใช้เทคโนโลยีการผลิตที่มีความทันสมัยมากขึ้น และสุดท้ายจากการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เสียสละ และการมีกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม

และสร้างการแลกเปลี่ยนที่ยังผลให้เกิดการจัดระเบียบชุมชน โดยที่การสร้างกลุ่มต่าง ๆ ที่มีหน้าที่ต่างกัน ให้มาเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงเป็นการสืบทอดเจตนารมณ์และแนวทางการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน

บทที่ 4

การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยที่ไปมีผลกระทบต่อชุมชน นับได้ว่าเป็นจุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านทั้งระบบทั่วประเทศ สำหรับ **“บ้านร่มแดง”** จุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดก็คือการสร้างถนน การทำท่อน้ำดื่ม และการเข้ามาของชุดความรู้ ระบบความรู้ และโครงการของรัฐและกองทุนต่าง ๆ อันได้แก่ การทำเกษตรกรรมผสมผสาน การผลิตน้ำส้มสายชูจากตาลโตนด เป็นต้น แต่จากการที่ **“บ้านร่มแดง”** มีฐานที่เป็นทุนชุมชนเดิมทั้งในด้านการก่อรูปของทุน การให้ความหมาย และกระบวนการสะสมทุนต่าง ๆ ของชาวบ้านร่มแดง รวมถึงการเกิดการเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย ซึ่งภายใต้การเปลี่ยนแปลงนั้นชาวบ้านร่มแดงได้มีการปรับตัว และในขณะเดียวกันก็ได้มีการตอบโต้ต่อ สิ่งต่าง ๆ ที่ได้เข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน ดังเห็นได้จาก**ประการแรก การเกิดการจัดระเบียบชุมชนที่เป็นมาจากรฐานเดิมของการสะสมทุนทางสังคม** ในด้านการจัดระบบความสัมพันธ์ กระบวนการรวมกลุ่มของชาวบ้าน การจัดการสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ในลักษณะที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมสร้างหรือร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงคนในชุมชนต่างก็มีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการด้านต่าง ๆ ของหมู่บ้าน **ประการที่สอง การสร้างความหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ** ทั้งในด้านการปรับตัว ในด้านวิธีการผลิต การตอบโต้ต่อระบบการค้าด้วยการรวมกลุ่มกันซื้อปุ๋ยเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง การนำผลผลิตพวกการเกษตรในหมู่บ้านไปขายตลาดในเมือง รวมถึงการสร้างคุณภาพการเลี้ยงเป็ดที่มีคนมารับซื้อเป็นประจำ และ**ประการที่สาม การเชื่อมโยงและการผนวกชุดความรู้เดิมกับชุดความรู้ใหม่** โดยด้านการค้นคว้าวิธีการผลิตน้ำส้มสายชูเพื่อให้ได้มาตรฐานเพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดภายนอกได้ โดยการนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ในบทนี้อาศัยการวิเคราะห์ฐานชุมชนและการสะสมทุนชุมชนเดิมและการเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การเกิดการจัดระเบียบชุมชน

ชาวบ้าน **“ร่มแดง”** มีรากฐานเดิมที่สำคัญ อันได้แก่การสะสมทุนทางสังคมที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนแรงงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา และมาตรฐานของการจะร่วมกันมาตั้งแต่ในอดีต รวมถึงการดูแลจัดสวัสดิการให้แก่คนในชุมชนสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เกิดขึ้นจากการกระทำต่อกันภายใต้ขนบธรรม

นิยมประเพณีที่มีการเชื้ออาหารและ การอาศัยกันมาโดยตลอด รวมถึงการจัดระบบการพึ่งพาอาศัย การจัดระบบรักษาความปลอดภัย และการดูแลความจัดแบ่งผลประโยชน์ของคนในหมู่บ้าน เมื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเมื่อกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ไปมีผลทำให้การเปลี่ยนแปลงทั้งลักษณะทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ทั้งในเรื่องของการสร้างถนน การทำทึมน้ำเค็ม และการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชน จากฐานเดิมและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ชาวบ้านวังมดแดงได้มีการปรับเปลี่ยนระบบการจัดการของชาวบ้านเอง ที่มีลักษณะของการต่างคนต่างอยู่ **"...สมัยก่อนต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างกัมน้ำเลี้ยงชีวิตและครอบครัว จากทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัด..."** แล้วต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำชุมชนทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น ในระยะเริ่มแรกเป็นการรวมกลุ่มกันในกลุ่มที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเดียวกัน ดังเช่น **"กลุ่มเกษตรกร (กลุ่มทำนา)"** เป็นการรวมกลุ่มของคนที่ทำนาเหมือนกัน และมีการให้ความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันทั้งการแลกเปลี่ยนแรงงาน การแลกเปลี่ยนพันธุ์ข้าว รวมถึง การแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องของการทำนา

"...ตอนแรก มีการตั้งกองทุนข้าว คือ ตอนแรก พวกราชการให้ข้าวมาให้ชาวบ้านทำกิน ชาวบ้านก็มีการรวมกลุ่มกัน และมีการรวมตั้งคนละ 100 บาท เพื่อตั้งเป็นกลุ่มเกษตร แล้วเอาเงิน 100 บาท นี่แหละมาตั้งเป็นกลุ่มไว้ซื้อปุ๋ย โดยต้องการเป็นจำนวนเท่าไรก็ได้ เราต้องติดประกาศไว้ โดยต้องการเท่าไร ก็มาแจ้งความจำนงค์ไว้ในตอนแรกทางกลุ่มก็จะออกเงินให้ก่อน แล้วต้องมาเก็บเงินชาวบ้านตอนหลัง..."

นอกจากนี้ ยังมี**กลุ่มเลี้ยงสัตว์** เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่เลี้ยงวัวด้วยกัน และการเลี้ยงวัวของชาวบ้าน **"วังมดแดง"** เป็นการเลี้ยงเพื่อขาย ไม่ใช่เป็นการเลี้ยงเพื่อใช้ งาน โดยชาวบ้านจะปล่อยให้วัวกินหญ้าตามธรรมชาติ มีการผสมพันธุ์กันก็เป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่การสะสมทุน การรวมกลุ่มของชาวบ้านนั้นเกิดเนื่องจากการที่ชาวบ้านได้ร่วมกันหาพื้นที่ที่มีหญ้าอุดมสมบูรณ์ ซึ่งอาจจะพื้นที่ที่ไม่ใช่ของตนเอง แต่เป็นของคนอื่นก็ต้องมีการพูดคุยกัน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนกันในการร่วมกันสร้างมูลค่าเพิ่มได้จากการเลี้ยงวัว กล่าวคือในปัจจุบันกลุ่มเลี้ยงวัวมีการขยายวงกว้างจากบ้านวังมดแดงไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลเดียวกัน ในการคิดค้นกันทำ **"ข้าวอัดเม็ด"** หรือ **"ข้าวแหม่ง"** เพื่อไปจำหน่าย เพื่อไปใช้ในการทำปุ๋ย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับหน้าที่ของแต่ละกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำร่วมกัน ซึ่งจากที่ได้ทำเสนอไว้ในบทที่ 2 แล้ว มีจำนวนถึง 15 กลุ่ม จากฐานของชุมชนนี้ทำให้ชาวบ้านวังมดแดงมีฐานของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แล้วมีการเชื่อมโยงไปถึงการเกิดกระบวนการจัดระเบียบชุมชน ที่เกิดขึ้นจากการกระทำต่อกันของคนในชุมชนเอง

กล่าวคือ เมื่อมีโครงการของรัฐเข้ามาในชุมชน และโครงการนั้นมีผลกระทบทั้งในเชิงการได้รับประโยชน์และการอาจต้องเสียประโยชน์ ถ้าไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมของ "ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง" หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง "ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" คือเป็นคนในชุมชนหมู่บ้านนั่นเอง ชาวบ้านรังมดแดงก็จะรวมตัวกันทั้งหมู่บ้าน มาประชุมร่วมกันที่อาจเรียกว่า "ประชาคมหมู่บ้าน" เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา และการจัดการเกี่ยวกับโครงการนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าเทียมและเสมอภาคต่อคนในชุมชนหมู่บ้าน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก : ...ตอนนั้นมีโครงการ กข คจ ของหลวงเข้ามาในหมู่บ้าน แล้วก็มิกลุ่ม ออมทรัพย์เข้ามา ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมประชุมกันหารือกัน แล้วมีการรวมหุ้นกัน ตอนนั้นหุ้นละ 10 บาท ถ้าใครจะฝากก็ให้ฝากเป็นหุ้น แล้วที่ประชุมก็มีการตกลงกันว่า แต่ละคนต้องลงหุ้นไม่เกิน 1 ใน 5 ของจำนวนหุ้น กองทุนทั้งหมด

ผู้วิจัย : ทำไมละคะ ถ้าเกิดสมมติพูดในแง่ของการระดมทุน ทุนยิ่งเยอะ ยิ่งดีใช่ไหมคะ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก : ตอนแรกคิดว่าเป็นการเปิดโอกาสให้คนมาเอง กองทุนนี้ไปประกอบกิจกรรม ประกอบธุรกิจ ประกอบอะไรก็ตาม แต่ตอนนี้จะจำกัดไว้บ้างเพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ถ้าคนมีเงินมีหุ้นมาก เขาก็จะดึงเงินคนอื่น เวลาถูกเขาก็กู้มาก แต่ถ้าเราได้ทุกคน ได้มีความเสมอภาคเท่าเทียม ไม่มีการได้เปรียบเสียเปรียบกันมาก ที่ประชุมก็เลยกำหนดตรงนี้ไว้ ไม่อยากให้มีคนใดคนหนึ่งได้เปรียบ

ผู้วิจัย : แล้วโครงการอื่นๆ ละคะ

ผู้ให้ข้อมูลหลัก : โครงการอื่นๆ ก็เช่นกัน เราเอามติที่ประชุมเป็นหลัก ผมทำเป็นองค์กรในหมู่บ้าน มีการวางแผนองค์กร เรากำหนดแนวทางโดยที่ประชุม คือ ในชุมชนมีอีกอย่างก็คือความเกรงใจ เราต้องสร้างให้ชุมชนเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน สร้างให้เขาเกิดมีส่วนร่วมในชุมชน ตอนนี้กองทุนโครงการต่างๆ มีหลายกองทุนมาก บางกองทุน อาจจะไม่เจริญเติบโต แต่ก็ยังมีอยู่ เพราะแต่ละกองทุน ชาวบ้านยังใช้บริการอยู่ ไม่สามารถยกเลิกได้ แต่ในทางกลับกันเวลาเราไปประชุมในระดับอำเภอ บอกว่าน่าจะรวมกันแต่พวกชาวบ้านบอกว่ารวมกันทัน

**ที่ไม่ได้ เพราะแต่ละกองทุนยังมีลูกค้า มีข้อผูกพันเก่าๆ
อยู่ ตอนแรกเราก็เอาเข้าที่ประชุมคุยกัน ชาวบ้านก็ยัง
บอกว่ารวมไม่ได้เพราะแต่ละกองทุนมันไม่เหมือนกัน**

จากที่กล่าวข้างต้น การกระทำต่อกันทางสังคมของชาวบ้านรังมดแดงที่เกิดขึ้น ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมผ่าน "การทำประชาคมหมู่บ้าน" นั้นนับได้ว่าเป็นการจัดระเบียบ ชุมชน ขึ้น ซึ่งการจัดระเบียบชุมชนนี้เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมเสมอภาค คำนึงถึงการได้ประโยชน์ที่เท่าเทียมกันของคนในชุมชนหมู่บ้าน รวมถึงการไม่คล้อยตามต่อคำแนะนำของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่จะให้ความสำคัญต่อการร่วมกันพิจารณาในที่ประชุมและยึดมติที่ประชุมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ นับได้ว่าเป็นการสร้างบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นโดยคนในชุมชนหมู่บ้านเอง สิ่งเหล่านี้ในแง่หนึ่งก็คือการเกิดการองงายทุนทางสังคมภายใต้ระบบความรู้ที่ถูกสร้างไว้มาจากคนในชุมชนเอง ที่เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อการดำรงอยู่ของคนในชุมชนหมู่บ้าน นั่นคือการเกิดความรู้ขึ้นมาพร้อมกับการเกิดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหมู่บ้าน และความรู้นั้นก็กลายเป็นมาตรฐานที่คนในชุมชนหมู่บ้านต้องปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นวิธีที่ชุมชนทั้งมีการปรับตัว และในขณะเดียวกันก็มีการตอบโต้ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน

การสร้างหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

จากการที่ชาวบ้านรังมดแดงมีข้อจำกัดในด้านทุนธรรมชาติ ที่มีสภาพเป็นที่ราบกว้าง ทำนาได้เพียงอย่างเดียว และมีต้นตาลโตนดอยู่เป็นจำนวนมาก และสภาพดั้งเดิมคลอง สทั้งหม้อเป็นน้ำกร่อย ทำให้ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงมีผลผลิตทางการเกษตรอย่างจำกัด กล่าวคือ มีเพียงข้าวและการแปรรูปจากตาลโตนดดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ดังนั้น การบริโภคในสังคมประจำวันของชาวบ้าน จำเป็นต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนค้าขายจากตลาดนัดวันเสาร์ แต่เมื่อกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้เข้าไปในชุมชนหมู่บ้านรังมดแดง ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานในด้านการทำนบกั้นน้ำเค็ม เพื่อให้มีปริมาณน้ำจืดทำการเกษตรมากขึ้น การเข้าไปของโครงการเกษตรผสมผสาน เป็นต้น ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตที่มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดที่จำเป็นและเพียงพอต่อการบริโภคภายในหมู่บ้าน โดยไม่ต้องอาศัยหมู่บ้านอื่นซึ่งปัจจุบันการปลูกพืชนี้ไม่เพียงแต่จะเพียงพอต่อการบริโภคเท่านั้น แต่ยังเหลือไปขายในตลาดนัดในเมืองอีกด้วย และจากการที่มีปริมาณน้ำจืดเพื่อการเพาะปลูกมากขึ้น ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนการปลูกข้าวเพื่อบริโภคมาเป็นการปลูกขายเพื่อขาย ด้วยการปรับแบบแผนการผลิตที่ใช้เครื่องจักรมากขึ้น แล้วใช้พันธุ์

ข้าวที่ให้ผลผลิตมาก ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แต่การปลูกข้าวของชาวบ้านวังมดแดง เป็นการปลูกความกำลังความสามารถโดยเฉพาะทางการเงิน โดยชาวบ้านไม่ได้ปลูกเพื่อเป็นการขายในปริมาณที่มาก และต้องมีการลงทุนด้านการกู้ยืมเงินจากกองทุนต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังเห็นได้จากชาวบ้านจะไม่กู้เงินมาลงทุนทำนาแล้วขายข้าวเพื่อใช้หนี้ที่ลงทุนเป็นจำนวนมาก ๆ

"...เรื่องการกู้ยืม เมื่อก่อนผมก็กู้เหมือนกัน กู้ ธกส. กู้มาทำนาข้าว ชื่อปุ๋ย กู้ไม่มาก 10,000 บาท กู้มา 2-3 ครั้ง ครั้งละ 3,000 บาท 5,000 บาท ถึงกำหนดซื้อปุ๋ยบ้าง พอถึงกำหนดก็ส่งให้เขา ตอนส่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่ปล่อยเรื่องสหกรณ์มา พอคนรู้ว่าได้กู้ คนก็เริ่มรวมตัวกันตอนนั้น แต่ก็กู้กันมาทำนาเหมือนเดิม ตอนนั้นใช้คนค้า ตอนหลังใช้ นส 3 ค้า ตอนนั้นกู้ก็เพียงคนเดียว ตอนหลังไม่เอาแล้ว กลับเป็นภาระ ตอนนี้องทุนหมู่บ้านก็ยังไม่กู้ ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร..."

ผลที่เกิดขึ้นเห็นได้ชัดเจนว่าถึงแม้ว่าชาวบ้านวังมดแดง ต้องมีการปรับเปลี่ยนแบบการผลิต แต่ชาวบ้านก็นับว่า "รู้เท่ากันต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต" กล่าวคือ การเป็นหนี้จากการเร่งการผลิตข้าวเพื่อขาย สิ่งนี้นับได้ว่าเป็นการปรับตัวของชาวบ้านที่เกิดขึ้นจากผลของการพัฒนา

และจากการที่ชุมชนหมู่บ้าน "วังมดแดง" มีที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมหลักเดิมและได้กลายเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งชุมนุมการแลกเปลี่ยนทางการค้า ทำให้ชาวบ้านมีความได้เปรียบและมีู่ทางการค้ามาตั้งแต่ในอดีตดังที่ได้กล่าวแล้ว ผลกระทบที่เกิดจากการทำถนน และการทำท่ำนบัก้นน้ำเค็ม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมหลัก ทำให้เกิดผลกระทบต่อชาวบ้านวังมดแดง คือ การสูญสลายของการเป็นแหล่งความเจริญทางการค้า สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือ ชาวบ้านวังมดแดงได้ทำผลผลิตทางการเกษตรไปขายนอกหมู่บ้าน และนอกจากผลผลิตทางการเกษตรแล้ว ชาวบ้านยังมีการทำขนมขึ้น ดังเช่น ขนมสอดไส้ ขนมตาล ข้าวหมากไปขาย ตลาดนัดวันอาทิตย์ในหาดใหญ่ และดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ว่า "ชาวบ้านวังมดแดง" สร้างความหลากหลายทางอาชีพ ดังเช่น การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงหมู การเลี้ยงวัวเพื่อขาย และมีเ้าแก่ซึ่งเป็นเจ้าจำนำผูกขาดตลาดรายใหญ่ในเมืองสงขลาเป็นประจำ สิ่งนี้นับได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปรับตัวของชาวบ้านวังมดแดง ในเชิงการสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นโดยตัวของชาวบ้านเอง และในขณะเดียวกันก็เป็น การสร้างอำนาจต่อรองในเชิงการค้า โดยนัยยะของการเลี้ยงเป็ดให้มีความสมบูรณ์ เป็นเป็ดที่มีคุณภาพ

สิ่งที่นำเสนอในการวิจัยนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่นำเสนอเพื่อให้เห็นแบบอย่างของการปรับตัว การตอบโต้และการสร้างอำนาจต่อรองของชาวบ้านรังมดแดงในแง่การสร้าง ความหลากหลายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยแท้ที่จริงแล้วยังมีแบบอย่างอื่น ๆ อีกมากมายที่ไม่อาจนำเสนอในงานวิจัยนี้ได้อย่างครบถ้วน

การเชื่อมโยงและการผนวกชุดความรู้เดิมกับชุดความรู้สมัยใหม่

จากฐานรากเดิมของชาวบ้านรังมดแดง ที่มีการแปรรูปผลผลิตจากตาลโตนด ที่นอก จากจะมีทำน้ำผึ้งเหลว และ น้ำตาลแว่นจากต้นตาลแล้ว ยังมีทำน้ำส้มสายชูที่เป็นผลผลิต จากล้างกระเพาะเคี้ยวน้ำตาลโตนด โดยชาวบ้านจะหมักน้ำส้มสายชูไว้ในไหแล้วสามารถนำมา บริโภค ซึ่งการทำน้ำส้มสายชูหมักแบบนี้ เป็นการทำน้ำส้มสายชูที่เป็นการเรียนรู้ของชาวบ้าน ที่มีมาแต่เดิม แต่ต่อมาชาวบ้านชุมชนหมู่บ้านรำแดงได้มีการบูรณาการเชื่อมโยงระหว่าง **ความรู้เดิมที่มีอยู่ในชุมชนหมู่บ้านกับองค์ความรู้สมัยใหม่** ผ่านกระบวนการรวมกลุ่ม ของชาวบ้านเอง ดังเช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยการบูรณาการที่เกิดขึ้นนี้ เกิดขึ้นจากใน ลักษณะการเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้สมัยใหม่ที่เป็นกระบวนการทั้งความรู้ที่มาจาก ภายนอกและองค์กรที่อยู่ภายนอกชุมชน โดยจุดเริ่มต้นนั้นเกิดขึ้นมาจากนโยบายของรัฐที่ ต้องการสร้างอาชีพ เพื่อเสริมรายได้ให้กับชาวบ้าน โดยมีเงื่อนไขในการพิจารณาให้การส่ง เสริมผ่านกลุ่มหรือองค์กรชาวบ้าน ดังนั้น บ้านรังมดแดงที่มีรากฐานของชุมชนที่เป็นแหล่งต้น ตาลโตนด และในขณะนั้นบ้านรังมดแดงมีฐานทุนชุมชนที่เป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรองรับ จึง ทำให้เกิดการบูรณาการนี้ให้ผลในเชิงรูปธรรม กล่าวคือ การเกิดการร่วมมือกันระหว่างสถาบัน วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย กับ กองทุนแปรรูปผลผลิตเกษตร กลุ่มแม่ บ้านเกษตรรังมดแดง ภายใต้โครงการ “โครงการขยายผลการผลิตน้ำส้มสายชูหมักจาก **น้ำตาลโตนดที่ถูกสุขอนามัย**” ในปี 2544 ที่ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ โครงการวิจัยทดลองผลิตน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนดที่เป็นการผลิตในเชิงวิทยาศาสตร์ และมีการขยายผลการผลิตจนในปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรต้องรับซื้อน้ำตาลโตนดจากชาวบ้าน มาเพื่อผลิตน้ำส้มเพื่อจำหน่ายอย่างเป็นขั้นตอน และต่อมาได้รับการพัฒนาและได้รับการคัดเลือกเป็น “โครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์” จนถึงในปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนี้ ได้มีการพัฒนาปรับปรุงระบบการหีบห่อ และปริมาณของการผลิต เพื่อให้ได้รับการรับรอง มาตรฐานขึ้นเป็นทะเบียนตำหรับอาหาร (อ.ย.) ได้ (ดังที่ได้กล่าวไว้โดยละเอียดในบทที่ผ่านมา)

จากที่กล่าวมา การบูรณาการทุนชุมชนนี้ เกิดขึ้นในเชิงบูรณาการระหว่างทุนชุมชนเดิมกับการปรับเปลี่ยนองค์ความรู้เดิมให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นของ ชาวบ้านวังมดแดง ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต ในเชิงการปลูกพืชผสมผสาน โดยการสร้างความหลากหลายของผลผลิต เพื่อให้เกิดความพอเพียงในการบริโภค การสร้างความหลากหลายทางอาชีพ เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านวังมดแดง การบูรณาการในการเชื่อมโยง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ ตลอดจนการพยายามเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจระดับชาติ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งการเกิดการรวมกลุ่มขึ้นมาเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 11 กลุ่ม เพื่อเป็นการขยายฐานของทุนชุมชน และกระบวนการสะสมทุนชุมชน และนอกจากนี้ยังมีการสืบสาน และสืบทอดเจตนารมณ์นี้ ผ่านกลุ่มเยาวชนสัมพันธ์ที่มีการก่อตั้งขึ้นในกลุ่มเยาวชนในบ้านวังมดแดง กระบวนการสะสมทุน กระบวนการบูรณาการและการบริหารจัดการต่าง ๆ ของบ้านวังมดแดง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนี้ เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละ และมีคุณภาพ สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ผูกพันกัน การมีเครือข่ายกับองค์กรภายนอกชุมชน และการมีกิจกรรม หรือช่องทางที่ทำให้คนในชุมชนได้รับประสบการณ์และความรู้สมัยใหม่

“...การรวมกลุ่มสมัยก่อน ไม่ค่อยมีอะไร ล้มลุกคลุกคลานเรื่อย มาเริ่มต้น ตอนที่อุดมเขากลับมานี่แหละ เขาเริ่มมาทำกลุ่มรวมตัวกันเรื่อย ๆ มาจนถึงกองทุนเงินล้านที่ใคร ๆ เขาก็พูดว่า หมู่ 3 โครงการเขาดี ประธานเขามีความรู้ เวลาทำโครงการเขาเข้าใจกว่าคนอื่น แล้วผมเขายังดิงเด็ก ๆ มาเล่นกีฬา เอาดอกเบี้ยจากกองทุนมาจัดสวัสดิการหาอุปกรณ์กีฬามาให้เด็ก ๆ เล่นอีก.....”

จากที่กล่าวมา การบูรณาการทุนชุมชนทั้งในเรื่องของการรวมกลุ่มและการเชื่อมโยงภูมิปัญญาหรือชุดความรู้เดิมกับความรู้สมัยใหม่ ภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งก็คือ การมีผู้นำที่มีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น ที่เอื้อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมสาธารณะ รวมถึงการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นผ่านการจัดระเบียบชุมชนภายใต้กลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการสืบเนื่อง ยาวนานมาเป็นระยะเวลาเกินกว่า 10 ปี การเรียนรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้น นับว่าเป็นบทเรียนที่ทำให้ชุมชนหมู่บ้าน “วังมดแดง” สามารถที่จะปรับตัวหรือตอบโต้ต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังที่เห็นได้จากการเกิดผลกระทบจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ที่มีผลกระทบต่อกันในชุมชนหมู่บ้านที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ต้องกลับมาหมู่บ้านเนื่องจากต้องประสบความเดือดร้อนลำบาก แต่การกลับมาเช่นนี้ก็กลับไม่ได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนหมู่บ้านเลย โดยชาว

บ้านบอกว่า เป็นการนำเอาประสบการณ์จากการไปทำงานที่อื่น มาผนวกกับ ภูมิปัญญาเดิมที่เป็นการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนหมู่บ้าน

"...ทีนี้ละ จากสภาพการพัฒนา เป็นเหตุให้คนในพื้นที่นี้ดิ้นรน พยายาม อยู่รอดและพยายามหนีออกจากพื้นที่ไปอยู่ที่อื่น ทีนี้ก็เหลือแต่คนแก่ เด็กวัยรุ่น เด็กสาวจะไปทำงานในเมืองประกอบอาชีพอื่น ตอนหลังเป็น สาวโรงงานอะไรต่าง ๆ แล้วทิ้งนาให้กร้างว่างเปล่า ซึ่งพ่อแม่ทำไม่ไหว แล้ว ลูกก็ไม่ยอมทำ และระยะหลังเริ่มกลับมาอีก เริ่มกลับมาเมื่อ ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำนี้แหละ ไม่รู้จะไปไหนแล้ว เมื่อเดือดร้อนก็กลับมา และกลับมาด้วยความรู้ ภูมิปัญญาใหม่ ยอมที่จะอยู่กับบ้าน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าที่บัณฑิตกองทุนจะมีผู้เรียน บัณฑิตก็จะกระจายไปถึง ใน ขณะนี้ที่เป็นภาพโดยทั่วไปจะเป็นอย่างนี้ของพื้นที่ในภาคชนบท และถ้า หากว่า เรามองในอนาคต การส่งเสริมให้อยู่กับบ้าน อยู่กับท้องถิ่นตัวเอง ช่วยกันระดมทุน ทั้งวัฒนธรรม ทั้งสังคม ทั้งสมอง ทั้งตัวเองด้วย ช่วยกัน พัฒนาให้ประเทศยั่งยืน อาจจะดี นี่คือลักษณะสภาพทั่ว ๆ ไปเป็นอย่าง นี้..."

สำหรับผลจากการเกิดจุดเปลี่ยนและเงื่อนไขที่ทำให้เกิดเปลี่ยนวิถีชีวิตชุมชนที่ เกิดขึ้น ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 โดยสรุปก็คือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน อันได้แก่ ถนน การทำทอานบักน้ำเค็ม และการเก็บกักน้ำจืด ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งลักษณะทางกาย ภาพและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ดังเช่น การเปลี่ยนเส้นทางคมนาคมจากทางน้ำมาเป็นถนน การ ปิดตัวของตลาดนัดวันเสาร์ และการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ และ ในขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลงในด้านของการบริหารจัดการ ดังเช่น การเปลี่ยนวิธีการผลิต ด้านการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวที่ได้ผลผลิตมากขึ้นกว่าเดิม และสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ทำให้เกิด กระบวนการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากการใช้แรงงานคน แรงงานสัตว์ และการช่วยเหลือพึ่งพา ะหว่างคนในชุมชนหมู่บ้านด้วยกัน มาเป็นการใช้เครื่องจักรและการรับจ้างแทน ดังนั้น เห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ เป็นการปรับตัวของชาวบ้านวังมดแดง ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนหมู่บ้านที่ต่างก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเช่นเดียวกันกิจกรรม ทางเศรษฐกิจด้านการบริโภคนั้น ชาวบ้านวังมดแดงแต่เดิมนั้น ต้องบริโภคโดยผ่านการแลก เปลี่ยน เนื่องจากผลิตได้แต่เพียงข้าว น้ำผึ้งเหลวจากตาลโตนด แต่ในปัจจุบันวิธีการบริโภค ของชาวบ้านวังมดแดงได้มีการปรับเปลี่ยน โดยการบริโภคในสิ่งที่ระบบปลูกขึ้นเองได้ เนื่องจากมีการผลิตหรือการปลูกพืชผักสวนครัวที่จำเป็นต่อการบริโภคได้

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนามีผลต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตราที่รัฐจัดสรรลงไปพร้อมกับการให้ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการกองทุน โดยมุ่งหวังให้กองทุนหมู่บ้านที่เข้าไปในชุมชนนี้เกิดผลในทางบวก กล่าวคือ การเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนหมู่บ้าน และถึงแม้ว่ากองทุนหมู่บ้านจะเข้าไปในชุมชนในจำนวนเงินที่เท่ากันทุกหมู่บ้านคือ "หนึ่งล้านบาท" และอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่เปิดกว้างเช่นเดียวกันก็ตาม แต่เงื่อนไขของความสำเร็จและความไม่สำเร็จของกองทุนหมู่บ้านนั้น ขึ้นอยู่กับทุนชุมชนเดิมที่มีอยู่ว่า "...จะสามารถผนวกเอากองทุนหมู่บ้านนี้เข้ามาบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เท่าเทียม และเสมอภาคแก่คนในชุมชนหมู่บ้านได้อย่างไร..." สำหรับชุมชนหมู่บ้าน "รังมดแดง" แล้ว กองทุนหมู่บ้านนับได้ว่าเป็นทุนเงินตราหนึ่งที่ได้เข้าไปชุมชนหมู่บ้าน แล้วไปผนวกรวมหรือบูรณาการเข้ากับทุนทางสังคมเดิมที่เป็นเรื่องของการบริหารจัดการ กระบวนการรวมกลุ่มและการจัดระเบียบชุมชน ทำให้ชาวบ้านรังมดแดงสามารถบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์ เท่าเทียมและเสมอภาคของชาวบ้าน "รังมดแดง" เอง

กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตรา

ชาวบ้านรังมดแดงมีการใช้ "เงินตรา" เป็นกลไกการแลกเปลี่ยนในอดีตมาตั้งแต่อดีต โดยเริ่มจากการนำข้าวและน้ำผึ้งโหนดไปขายในตลาดนัด แล้วไปซื้อสิ่งของที่จำเป็นต่อการบริโภค ระบบเงินตราได้หมุนเวียนอยู่ในชุมชนหมู่บ้านในปริมาณที่เพียงพอต่อการดำรงชีพในแต่ละสัปดาห์ ทั้งนี้เนื่องจากการสะสมทุนของชาวบ้านไม่นิยมสะสมในรูปเงินตรา แต่สะสมในรูปของผลผลิตทางการเกษตร (ข้าว) การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (น้ำผึ้งโหนด) การเลี้ยงหมู การเลี้ยงวัว ด้วยเหตุผลคือ เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยชาวบ้านบอกว่า "...เก็บน้ำผึ้งโหนดไว้ปลอดภัยดีกว่า เพราะถ้าโจรมาปล้นก็ไม่สามารถยกออกไปได้...ถ้าเก็บเงิน คนมาปล้นทีก็อาจหมดตัวได้เลยในคราวเดียว..." นอกจากนี้ จากการเดินหรือโดยสารและการไปขายของโดยอาศัยเรือที่มีทางไปค้าขายถึงในเมืองสงขลานั้น ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ชาวบ้านได้เงินมาจากการสร้างรายได้ในอาชีพดั้งเดิมเอง แต่ถึงแม้กระนั้นก็ตาม ชาวบ้านรังมดแดงได้ใช้เงินที่ได้มานั้นเป็นทุนในการค้าขาย โดยซื้อข้าวของเครื่องใช้กลับมาขายยังหมู่บ้าน ดังนั้น ระบบการหมุนเวียนเงินของชาวบ้านรังมดแดงนั้น เป็น

ไปเพื่อการบริโภค การลงทุนทางการค้าและการแลกเปลี่ยน และไม่ได้เป็นไปเพื่อการลงทุนสร้างผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการค้าขาย

สำหรับทุนเงินตราที่อยู่ในรูปของโครงการที่เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้มีการกู้ยืมนั้น เริ่มต้นจากโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (โครงการ กข.คจ.) ในปี พ.ศ. 2538 ที่รัฐมีนโยบายให้ชาวบ้านสามารถกู้ยืมเงินของโครงการไปเพื่อสนับสนุนการประกอบอาชีพโดยไม่มีดอกเบี้ย จากเงื่อนไขของโครงการชาวบ้านได้เริ่มด้วยการบริหารจัดการจากการมีทุนสังคมเดิมด้วยการใช้ **"ประชาคมหมู่บ้าน"** กำหนดเกณฑ์ก่อนการร่วมกันคือการนำเงินโครงการนี้ไปไว้ในการประกอบอาชีพ พร้อมทั้งกำหนดวันเวลาในการคืนเงิน ซึ่งจากที่ดำเนินโครงการนี้มาจนถึงปัจจุบัน คนที่กู้ยืมเงินสามารถนำเงินมาคืนได้ตามระยะเวลาที่กำหนด ทั้งนี้การไม่คืนเงินกู้ในระยะเวลาที่กำหนดนั้นเป็นสิ่งที่น่า **"อับอาย"** สำหรับคนในหมู่บ้าน ตอนเมื่อโครงการเข้ามาในระยะแรกชาวบ้านนิยมกู้เงินจากโครงการนี้มากกว่ากองทุนหมู่บ้านเนื่องจากเป็น **"โครงการปลอดดอกเบี้ย"** (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก)

ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นจากโครงการนี้ ชาวบ้านได้สร้างระบบความปลอดภัยทางการเงิน โดยชาวบ้านได้มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ ขึ้น รวมถึง **"สัจจะออมทรัพย์"** ที่เป็นการรวมทุนของชาวบ้านเพื่อให้ในชุมชนหมู่บ้านมีระบบเงินออม เพื่อป้องกันการสูญหายจากไม่คืนเงินของสมาชิกในหมู่บ้าน และถึงแม้ว่าดำเนินการโครงการนี้และโครงการอื่น ที่ผ่านมาไม่พบว่ามีปัญหาการไม่คืนเงินกู้เมื่อครบกำหนดเวลาก็ตาม แต่ชาวบ้านจำเป็นต้องมีกองทุนเพื่อค้ำประกันไว้เพื่อความไม่ประมาท มิฉะนั้นพอถึงเวลาแล้วไม่รู้จะเอามาจากไหนเพื่อจ่ายคืนโครงการ การบริหารจัดการระบบเงินตราในรูปของโครงการรัฐนี้ นับได้ว่าเป็นการเข้าไปของทุนเงินตราที่เป็น **"การสร้างความมั่นคง"** ให้กับคนชุมชนหมู่บ้านเอง ซึ่งไม่ว่าจะมีกองทุนหรือโครงการใด ๆ ที่อยู่ในรูปเงินตราของรัฐเข้ามา ชาวบ้านรังมดแดงก็จะมีการบริหารจัดการในทำนองเดียวกัน การบริหารจัดการเกิดขึ้นนี้กลายเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน โดยเฉพาะการบริหารจัดการนี้ไปเกี่ยวข้องถึง **"การจัดระเบียบชุมชน"** ในลักษณะของการกำหนดกฎเกณฑ์ กติการ่วมกันของคนทั้งชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งพบว่าการบริหารจัดการนี้มีฐานมาจากการกำหนดของมาตรฐาน แนวทางปฏิบัติต่อการบริหารจัดการเงินที่เข้ามาในหมู่บ้านพร้อมกัน โดยเฉพาะการสร้างจิตสำนึกของ **"การเป็นเจ้าของ"** ร่วมกัน

"...พวกเราได้มีประสบการณ์มาจากโครงการ กข. คจ. ที่มีมาก่อน เวลากองทุนหมู่บ้านเข้ามา พวกเราก็มาร่างกฎระเบียบกัน จะต้องมีคนค้ำคั่น กู้เงินเป็นจำนวนเท่าไร จะส่งคืนอย่างไร ถ้าไม่มีประสบการณ์มาก่อนเหมือนหมู่บ้าน พวกเราก็คงไม่สามารถทำบัญชี ทำอะไรต่าง ๆ ได้อย่างนี้...เวลาที่มีโครงการเข้ามา เราต้องสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้าน มีการสร้างแนวทางโครงการทำงานว่า โครงการกองทุนนี้เป็นของพวกเราทุกคน..."

"กองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท" เป็น "ทุนเงินตรา" ที่เข้าไปในหมู่บ้านเมื่อกรกฎาคม 2544 พร้อมด้วยการกำหนดให้ชาวบ้านร่างระเบียบแนวทางปฏิบัติด้วยตัวชาวบ้านเอง ชาวบ้านในฐานะที่เป็น "คนที่เกี่ยวข้อง" หรือ "ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย" และเป็น "เจ้าของเงิน" ดังนั้น การร่างกฎ ระเบียบ กติกา ดอกเบี้ย แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ชาวบ้านได้ดำเนินการเช่นเดียวกับโครงการอื่น ๆ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทุนทางสังคมในด้าน "การจัดระเบียบชุมชน" กล่าวคือเริ่มต้นจากขั้นตอนแรก การนัดประชุม "ประชาคมหมู่บ้าน" เพื่อสร้างและทำความเข้าใจในกฎ ระเบียบ ขั้นตอนการใช้เงินต่าง ๆ **ขั้นตอนที่สอง** การกำหนดจำนวนคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้กำหนดให้มี 9 คน พร้อมทั้งให้กรรมการได้เลือกประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิก ซึ่งการดำเนินการนี้ได้รับความเห็นชอบจากมติในที่ประชุม **ขั้นตอนที่สาม** การร่างกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ จำนวนคนค้ำประกัน กำหนดสัจจะเงินล้านเพื่อค้ำประกัน การจัดทำบัญชี **ขั้นตอนที่สี่** การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการ การอนุมัติเงินกู้ การกำหนดวันส่งเงินกู้ วันประชุม (รายละเอียดปรากฏในระเบียบกองทุนหมู่บ้านร่มดแดง) ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ นี้เป็นวิธีที่ชาวบ้านร่มดแดงได้มีการเรียนรู้และมีประสบการณ์มาจากโครงการและกองทุนของรัฐมาแล้ว เพียงแต่การดำเนินการในช่วงแรกนั้นถึงแม้ชาวบ้านต่างก็ให้ความร่วมมือโดยเข้าร่วมประชุมกันทั้งหมู่บ้านก็ตาม แต่ประธานในที่ประชุมยังคงต้องสร้างความเข้าใจและในขณะเดียวกันจากการประชุม "ประชาคมหมู่บ้าน" หลังจากมีการสร้างความเข้าใจแล้วชาวบ้านต่างมีความเห็นว่า "เป็นการทำให้ชาวบ้านได้เข้าถึงเงินทุนและมีสิทธิมีโอกาส"

"...ผมเห็นว่ากองทุนเงินล้านนี้ ประชาชนชาวบ้านมีสิทธิโอกาสจริง ๆ มีสิทธิมีโอกาส ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไร จะต้องเอามาจากมติที่ประชุมทั้งนั้น เพราะจะเป็นกฎระเบียบต่าง ๆ ของหมู่บ้านของเราที่มี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของดอกเบี้ยถูกหรือแพง หรือการจัดสรรเงินกำไรเงินดอกเบี้ยไปทำอะไร มันเป็นสิทธิของเราทั้งสิ้น การทำงานในแนวนี้เราปรับความคิดกันว่า กองทุนนี้เป็นของเราจริง ๆ..."

จากที่กล่าวมา การเข้ามา "กองทุนหมู่บ้านหนึ่งล้านบาท" นับเป็นอีกหนึ่งโครงการรัฐ (intervention) ที่เข้าไปในชุมชนหมู่บ้านในรูปของเงินตราที่ทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าถึงเงินทุน และจากฐานเดิมทุนทางสังคมของชุมชนอันเป็นระบบความรู้หนึ่งของชุมชน ทำให้ชาวบ้านร่มดแดงสามารถจัดการบริหารจัดการกองทุน การได้มีส่วนร่วมชาวบ้าน

ทั้งหมู่บ้าน ทั้งยังผลให้เกิดความเท่าเทียม เสมอภาค ภายใต้การบริหารจัดการของชาวนา
ทุกครัวเรือนโดยไม่ต้องผ่านระบบผู้แทน

กองทุนหมู่บ้านกับการปฏิสัมพันธ์บริบทชุมชน

กองทุนหมู่บ้านในฐานะที่เป็นทุนเงินตราเข้าไปในชุมชนหมู่บ้านด้วยความ
เป็นอิสระในการบริหารจัดการ ประกอบกับการปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชนในกระแสการ
พัฒนาดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 ว่าชาวบ้านสร้างความหลากหลาย กิจกรรมทางเศรษฐกิจ
มากขึ้น ดังเช่น การปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตมากขึ้น การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงหมู การเลี้ยง
วัวเพื่อขายและการไปขายของในตลาดเมืองสงขลา การประกอบกิจการค้าขายในชุมชนหมู่บ้าน
ที่เกิดขึ้นมาก่อนที่กองทุนหมู่บ้านจะเข้าไปในหมู่บ้าน ดังนั้น การเข้าไปของกองทุนหมู่บ้าน
นั้นเกิดการปฏิสัมพันธ์กับฐานเดิมในเชิงการสร้างโอกาสในการประกอบกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจที่เป็นการใช้ทุนเงินตราที่ทำให้ชาวบ้านร้งมดแดงมีช่องทาง มีความอิสระและมีความ
คล่องตัวในการใช้ทุนเงินตราจากการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านมากขึ้น โดยสังเกตเห็นได้จากชาวบ้านมี
การกู้ยืมเงินจากกองทุนไปเพื่อการลงทุนเลี้ยงเป็ด การซื้อขายวัว หมู มาเลี้ยง รวมถึงการซื้อ
อุปกรณ์การขึ้นตาลโตนด เช่น เชือก ฝอง เป็นต้น และในแง่ของการบริหารจัดการที่ชาวบ้านมี
ทุนเดิมอยู่นั้น ดังเช่น การกำหนดการคั้นวงรอบเงินชาวบ้านจะคำนวณระยะเวลาของการคั้น
เงินกองทุนตามวงรอบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแต่ละประเภท ดังเช่น การเลี้ยงเป็ด วงรอบ
ของการคั้นเงินจะประมาณ 55 - 60 วัน ถ้าเป็นเลี้ยงวัวอาจมีวงรอบในการคั้นเงิน 1 ปี หรือถ้า
ไปค้าขายอาจมีวงรอบของการคั้นเงินเป็นระยะเวลา 4 เดือน ทั้งนี้การกำหนดวงรอบของการ
คั้นเงินนี้ กำหนดขึ้นโดยผ่านมติที่ประชุมกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งการกำหนดแต่ละครั้งที่ประชุมจะ
สามารถทำการตกลงกันได้ เนื่องจากชาวบ้านต่างก็มีความเข้าใจในวงรอบกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจแต่ละประเภทได้ดี ดังนั้น การบริหารจัดการกองทุนดังเห็นได้อย่างชัดเจนข้างต้นจึง
นับได้ว่า **"...เป็นการสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบกันเองได้ และสามารถที่จะมีการ
ปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม..."** หรือแม้กระทั่งการเกิดการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบ
ต่าง ๆ ชาวบ้านร้งมดแดงต่างก็มีความเคารพในมติที่ประชุมเป็นหลักว่า **ที่ประชุมมีความ
เห็นชอบร่วมกันเป็นอย่างดีก็ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกัน** ดังเช่น การกำหนดอัตรา
ดอกเบี้ย โดยระยะเบื้องต้นของการบริหารจัดการนั้น มติที่มาสรุปได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้
ร้อยละ 10 ต่อปี โดยการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้เพงนั้น เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่า มีการจัด
สรรเงินได้จากอัตราดอกเบี้ยกลับไปเป็นสวัสดิการหมู่บ้านร้อยละ 47 (รายละเอียดปรากฏใน
ภาคผนวก) แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปหนึ่งปี ชาวบ้านมีความต้องการลดอัตราดอกเบี้ย เนื่องจาก
ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าอัตราของหมู่บ้านเองนั้นสูงกว่าคนอื่น ชาวบ้านจึงนำเรื่องเข้าสู่ที่
ประชุมเพื่อพิจารณา ผลการพิจารณาพบว่าที่ประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยให้มีการแก้อัตรา

ดอกเบี้ยย ดังนั้น จึงเกิดปรับอัตราดอกเบี้ยขึ้น การปรับที่เกิดขึ้นเป็นการดำเนินการโดยยึดผลจากมติที่ประชุมเป็นหลัก ตามผลจากการประชุมกองทุนหมู่บ้านเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2545 มติที่ประชุมตรงนั้นเห็นชอบกับเรื่องการลดอัตราดอกเบี้ยเหลือร้อยละ 6 ปีต่อไป

ประธาน : วันนี้เรามาประชุมกันเนื่องจากกองทุนหมู่บ้านจะครบกำหนดหนึ่งปีแล้ว เราต้องมาร่วมกันพิจารณาปรับเปลี่ยน แกไข เพิ่มเติม ตรงไหน ก็ลองเสนอมาดู...

ผู้เข้าประชุม : มีอยู่ 3 เรื่อง คือ ระยะเวลาการคืนบางอย่างมันคืนไม่ได้ในหนึ่งปี อย่างเช่น การลงทุนโรงงานน้ำส้ม อย่างเรื่องดอกเบี้ยคิดว่าหมู่บ้านเราแพงกว่าหมู่บ้านอื่น และเรื่องคนค้าประกัน คนละ 500 บาทมันน้อยไป ถ้ากู้ 20,000 บาท ค่าต้อง 4 คนขึ้น หมู่เราน้อย คนมีอยู่ไม่พอค้ากันเอง มันน่าจะต้องเปลี่ยน

ประธาน : อย่างนั้นเรามาพิจารณาทีละเรื่องละครั้ง แล้วผมจะขอมติที่ประชุมทีละเรื่องด้วยการยกมือเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยนะครับ

ผลจากการประชุมมีการปรับเปลี่ยนในเรื่องอัตราดอกเบี้ยดังที่ได้กล่าวแล้ว พร้อมกันนั้นในการประชุมคราวนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนจำนวนคนค้าต่อวงเงิน และการปรับวงรอบของการคืนเงิน บางกิจกรรม ดังเช่น การลงทุนโรงงานน้ำส้มอาจใช้เวลามากกว่า 1 ปี เห็นได้ว่ากองทุนหมู่บ้านเมื่อเข้าไปในหมู่บ้านไปแล้ว มีปฏิสัมพันธ์กันร่วมชุมชนหมู่บ้าน ทั้งในเชิงการสร้างความคล่องตัวในการประกอบอาชีพทางเศรษฐกิจที่มีความหลากหลาย การบูรณาการเข้ากับระบบการบริหารจัดการ การจัดระเบียบชุมชนและการประชุมประชาคมหมู่บ้านที่มีอยู่เดิม แล้วทำให้กองทุนหมู่บ้านนับได้ว่าเป็น "การไปสร้างโอกาสการเติมเต็มความมั่นคงทางสังคม" ให้กับชุมชนหมู่บ้าน

บทสรุป

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านของ “บ้านร่มแดง” นี้ เป็นการดำเนินการภายใต้การรวมกลุ่ม และการจัดระเบียบชุมชน ที่เป็นเงื่อนไขเดิมที่เกิดจากกระบวนการสะสมทุนชุมชน ที่มีมาแต่เดิมของชุมชนหมู่บ้านร่มแดง ดังเห็นได้จากการดำเนินการภายใต้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ที่ใช้มติที่ประชุมในการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ ที่ชาวบ้านต่างร่วมกันพิจารณาให้ความเห็นชอบที่จากรากฐานเดิมที่มีกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้น ก่อนที่จะมีกองทุนหมู่บ้าน ทำให้ผลการดำเนินการกองทุนหมู่บ้านดำเนินการในลักษณะของการตอบสนองต่อชาวบ้านในการสร้างความคล่องตัว ในการนำเงินจากกองทุนหมู่บ้านไปใช้ลงทุนในการในกิจกรรมที่มีความหลากหลาย ดังเช่น การเลี้ยงเป็ด การเลี้ยงวัว ซื้รถไถ การเปิดร้านค้าย่อยในหมู่บ้าน นอกจากนี้ จากการร่วมกันพิจารณาการจัดสรรดอกเบี้ย หรือผลประโยชน์ที่

ได้รับจากการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน การจัดสรรดอกเบี้ยยร้อยละ 10 ต่อปี ที่เป็นอัตราดอกเบี้ยที่ค่อนข้างสูง แต่ชาวบ้านรังมดแดงต่างก็ยอมรับ เนื่องจากดอกผลดังกล่าวได้ย้อนกลับไปสู่การสร้างสวัสดิการแก่ชุมชนหมู่บ้านรังมดแดงเอง ดังเช่น การจัดสรรผลประโยชน์ กำไรสุทธิจำนวนร้อยละ 47 เป็นการมอบสวัสดิการให้หมู่บ้าน ได้แก่ กองทุนสวัสดิการ ศูนย์ส่งเสริมและศูนย์เยาวชน การจัดสรรผลกำไรสุทธิดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้ทุนชุมชนที่มีอยู่เดิม ที่ชาวบ้านรังมดแดงมีทุนชุมชนที่เน้นในด้านการสร้างสวัสดิการและการสร้างความมั่นคงให้กับคนชุมชนหมู่บ้านเอง (พิจารณาการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านในภาคผนวกประกอบ)

ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุนและปัญหาอุปสรรค

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเบื้องต้น สรุปความคิดเห็นเบื้องต้นได้ดังนี้

1. การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท ชาวบ้านมีความเห็นว่าเป็นกองทุนที่เข้ามา “เต็มเต็ม” การประกอบอาชีพของชาวบ้าน โดยชาวบ้านสามารถนำเงินดังกล่าวไปหมุนเวียน และสำหรับเงื่อนไขที่ชาวบ้านเห็นว่ากองทุนหมู่บ้านที่เข้ามาในชุมชนนี้ค่อนข้างประสบความสำเร็จและนับว่าเป็นการทำให้ชาวบ้านมีความเข้มแข็ง ก็คือ ชาวบ้านได้มีการจัดระเบียบชุมชน และมีประสบการณ์ในการบริหารจัดการเงินกองทุนอื่น ๆ และการรวมตัวกันเป็นองค์กรต่าง ๆ มาแล้ว และเมื่อมีกองทุนหมู่บ้านเข้ามา ชาวบ้านจึงสามารถบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์จากโครงการ กข. คจ. กองทุนปุ๋ย กองทุนเพื่อการเกษตร โครงการเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นกองทุนเพื่อกระตุ้นผลผลิตการเกษตร และจากการที่คณะกรรมการบริหาร กองทุน กำหนดดอกเบี้ยที่ร้อยละ 10 นั้น มีผลดีและผลเสียคือ ผลดีดอกเบี้ยที่ได้มีการกำหนดไว้สูงนั้น มีชาวบ้านส่วนหนึ่งยอมรับ เนื่องจากมีการปันผลคืนให้แก่ สวัสดิการหมู่บ้าน ร้อยละ 47 ใน 3 ส่วนคือ 1) กองทุนสวัสดิการ 2) ศูนย์ส่งเสริมราษฎร และ 3) ศูนย์เยาวชน แต่ชาวบ้านบางส่วนมีความเห็นแตกต่างคือเป็นดอกเบี้ยที่กำหนดไว้สูงเกินไป โดยชาวบ้านหลายคนทราบว่าบางหมู่บ้านกำหนดไว้ร้อยละ 5 เป็นอัตรา ดอกเบี้ยที่ชาวบ้านเห็นว่ามีเหมาะสม ดังนั้นชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นจึงมากู้เงินกองทุนหมู่บ้านจนหมดวงเงิน แต่หมู่บ้าน 3 บ้านรังมดแดง ยังมีเงินเหลืออยู่ ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าถ้าดอกเบี้ยน้อยกว่าน่าจะมีคนกู้มากขึ้น

2. ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านมองว่าจำนวนเงินที่ให้กู้กับระยะเวลาคืนเงิน 1 ปีนั้น เป็นข้อจำกัดของการนำเอาเงินมาใช้ เนื่องจากบางกิจกรรมไม่สามารถคืนเงินได้ใน 1 ปี ดังเช่น การเลี้ยงวัว ต้องใช้เวลานานมากกว่า 1

ปี จึงจะขายวัวหรือลูกวัวมาคืนกองทุนได้ และในบ้านรังมดแดงเป็นหมู่บ้านที่มีการแปรรูปผลผลิต ดังเช่น การนำน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด และแปรรูปปลาชิงฉัง ซึ่งกลุ่มชาวบ้านแปรรูปผลผลิตได้กำลังพยายามพิจารณาการกู้เงินเพื่อมาสร้างกิจกรรมการแปรรูปให้ได้ผลผลิตทางเกษตรในเชิงการสร้างรายได้ และนอกจากนี้ ปัญหาอุปสรรคชาวบ้านให้ความคิดจากการสัมภาษณ์ ก็คือ การยังไม่สามารถสร้างความหลากหลายในการประกอบอาชีพเพื่อนำเงินกองทุนไปสร้างผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตทางการเกษตรให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งจากสภาพปัญหาดังกล่าว กรรมการบริหารกองทุนหมู่บ้านได้พยายามแสวงหาช่องทางของการดำเนินการดังกล่าว ด้วยการพูดคุยหรือแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

ภาคผนวก

กลุ่มและโครงการต่าง ๆ ที่มีมาตั้งแต่ปี 2534 จนถึงปัจจุบัน

1) ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน (ศ.ส.บ.ช.) (พ.ศ. 2534) รัฐโดยกระทรวงสาธารณสุข ได้มีนโยบายตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารและเป็นแหล่งที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระบบสาธารณสุข ดังเช่น จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) เป็นโครงการของรัฐที่มีเป้าหมายให้ชาวบ้านมีการเก็บข้อมูลกันเอง

2) โครงการแก้ไขปัญหาคอรัณย (โครงการ กข.คจ.) (พ.ศ. 2538) เป็นโครงการในความรับผิดชอบของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โครงการนี้มีเป้าหมายให้ชาวบ้านสามารถยืมเงินของโครงการ ฯ นี้ไปสนับสนุนการประกอบอาชีพโดยไม่มีดอกเบี้ย เป็นจำนวนเงิน 280,000 บาท ในจุดเริ่มต้นมีการประชุมเสวนาปรึกษาหารือกันภายใต้คณะกรรมการหมู่บ้านแต่ภายหลังได้มีการประชุมแล้ว ชาวบ้านรังมดแดงมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทำหน้าที่ 1 ชุด มีคณะกรรมการทั้งหมด 8 คน มีนายเจริญ โชติช่วงเป็นประธาน โดยดำเนินการโครงการ กข. คจ. มีขั้นตอนในการดำเนินงานและการคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมายดังนี้

1. การคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมาย
2. การคัดเลือกครัวเรือนยากจนเป้าหมายและการจัดทำบัญชีครัวเรือนยากจนเป้าหมาย
3. การฝึกอบรมเตรียมความพร้อมองค์กร / ประชาชน
4. การรับเงินทุนของหมู่บ้าน
5. การพิจารณาอนุมัติโครงการที่ครัวเรือนและการอนุมัติเงินยืม
6. การทำสัญญาเงินยืมของครัวเรือน
7. การจ่ายเงินให้ครัวเรือนที่ได้รับอนุมัติให้ยืมเงิน
8. การรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการ กข. คจ. ของคณะกรรมการหมู่บ้านและการจัดทำเอกสารบัญชี 4 เล่ม คณะกรรมการหมู่บ้านต้องรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการ กข. คจ.
9. การรับคืนเงินยืมจากครัวเรือน
10. การหมุนเวียนการยืมให้กับครัวเรือนในครั้งต่อไป
11. การติดตาม กำกับ ดูแล และสนับสนุนครัวเรือนที่ยืมเงินไปประกอบอาชีพ
12. การประชาสัมพันธ์โครงการ กข. คจ.
13. การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
14. การผลักดันให้ครัวเรือน กข. คจ. ตอบสนองต่อนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
15. การสนับสนุนให้ครัวเรือนได้รับการพัฒนาให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน

จากขั้นตอนในการดำเนินงานที่เป็นผลมาจากการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านผู้เข้าร่วมประชุมได้ข้อสรุปที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน โดยการพิจารณาอนุมัติโครงการ และเงินยืมของคณะกรรมการหมู่บ้านดังนี้

1. พิจารณาคร่าวเรือนยากจนจากเกณฑ์ จปฐ.
2. อาชีพที่ผู้กู้ยืมมีความเหมาะสมและถนัด
3. ระยะเวลาที่ใช้คืน โดยพิจารณาจากสิ้นไปหายาว
4. สามารถสร้างงานได้และใช้คืนได้
5. ตอบสนองต่อบริบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
6. ไม่ทำโครงการในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล
7. การทำโครงการเสนอ ต้องนำเสนอข้อมูล ดังเช่น ต้นทุน ผลกำไร ต่อวัน/เดือน/ปี

โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้จัดทำแบบฟอร์มเพื่อให้ชาวบ้านได้ยื่นกู้เงินจากโครงการ ซึ่งในการดำเนินการ โครงการ กข. คจ. นี้ในตอนแรก บ้านวังมดแดงได้ประสบกับปัญหาจากการไม่มีคนกู้ยืม เนื่องจากการกู้ยืมจากโครงการนี้ชาวบ้านจะถูกเรียกว่า “**เป็นผู้ที่ยากจน**” แต่อย่างไรก็ตามจากการสร้างความเข้าใจโดยใช้การประชุมเสวนาในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน ผลจากการดำเนินการในระยะต่อมาพบว่า มีชาวบ้านขอยื่นแบบฟอร์มเพื่อยืมเงินเป็นจำนวน 30 รายเพื่อนำไปเสริมการประกอบอาชีพ 6 ประเภทคือ

1. เลี้ยงวัวขุน	4	ราย
2. เลี้ยงหมู	3	ราย
3. ทำนา	17	ราย
4. เลี้ยงเป็ด	1	ราย
5. ค้าขาย	4	ราย
6. ซื้อมอเตอร์ไซด์	1	ราย

โดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้พิจารณาร่วมกับชาวบ้านได้กำหนดเกณฑ์และพิจารณาความเป็นไปได้ร่วมกัน และทำความเข้าใจและอนุมัติเงินกู้เพื่อการประกอบอาชีพตามโครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจนดังนี้

เลี้ยงวัวขุน ให้เลี้ยงได้ครัวเรือนละ 1 ตัว งบประมาณที่ได้ประมาณ 7,000 บาท

เลี้ยงหมู ให้พิจารณาข้อเท็จจริง

- 2.1 ค่าโรงเรือนและอุปกรณ์
- 2.2 ค่าลูกหมู
- 2.3 ค่าอาหารและวัคซีน

ทำนา ให้พิจารณาข้อเท็จจริง

- 3.1 ค่าไถ ไร่ละ 300 บาท
- 3.2 ค่าน้ำมัน ไร่ละ 40 บาท
- 3.3 ค่าเก็บเกี่ยว ไร่ละ 500 บาท
- 3.4 ค่าปุ๋ย ไร่ละ 330 บาท
- 3.5 ค่าเมล็ดพันธุ์ ไร่ละ 70 บาท

เลี้ยงเป็ดเนื้อ ให้พิจารณารายละเอียดคือ

- 4.1 ค่าลูกพันธุ์ ตัวละ 28 บาท
- 4.2 ค่าอาหารและยา ตัวละ 52 บาท

ค้าขาย ให้กู้ได้ไม่เกิน 10,000 บาท

ซื้อรถไถนา ให้กู้ได้ไม่เกิน 10,000 บาท

สำหรับการกำหนดค่างาน ที่ประชุมได้ร่วมกันพิจารณากำหนดระยะเวลาครบสัญญาและระยะเวลาผ่อนชำระดังนี้

1. เลี้ยงวัวขุน กำหนดผ่อนชำระ 2 งวด เมื่อครบ 1 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50 และครบ 2 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50
2. เลี้ยงหมู กำหนดผ่อนชำระ 6 งวด หรือเมื่อขายหมูทุก ๆ รุ่น งวดละ 16.7 %
3. ทำนา กำหนดผ่อนชำระ 2 งวด เมื่อครบ 1 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50 และครบ 2 ปี ผ่อนชำระร้อยละ 50
4. เลี้ยงเป็ด กำหนดผ่อนชำระ 6 งวด หรือเมื่อขายเป็ดทุก ๆ รุ่น งวดละ 16.7 %
5. ค้าขาย กำหนดผ่อนชำระ 4 งวด งวดละ 25 % เมื่อครบ 6 เดือน 12 เดือน 18 เดือน และ 24 เดือน
6. ซื้อรถไถนา กำหนดผ่อนชำระ 2 งวด เมื่อครบ 1 ปี 50 % 2 ปี 50 %

การดำเนินงานให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินจากโครงการ กข. คจ. ได้ดำเนินงานมาจนถึงปัจจุบันผลการดำเนินงานก็คือ มีการผ่อนชำระตรงตามกำหนดของมติที่ประชุมของคณะกรรมการ และมีผลสืบเนื่องก็คือมีการดำเนินการให้กู้ยืมอย่างต่อเนื่อง

3) ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน (พ.ศ. 2539) เป็นศูนย์ที่เกิดขึ้นมาจากการที่บ้านวังมดแดงได้รับการจัดสรรเงินงบประมาณจากกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย เป็นจำนวนเงิน 12,500 บาท จากจุดเริ่มต้นเงินงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรนี้ ชาวบ้านวังมดแดงได้ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน และได้คณะกรรมการชุดหนึ่งจำนวน 15 คน ขึ้นมาทำหน้าที่โดย มีหน้าที่ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้สูงอายุ 75 ปีขึ้นไปรายละ 300 บาทต่อปี

ผู้เสียชีวิตรายละ 2,000 บาท และให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดป่าขวางชั้นประถม ปีที่ 1 – 6 จำนวน 6 ทุน ทุนละ 300 บาททุกปี การดำเนินกิจกรรมของศูนย์ ฯ นี้ ดำเนินงาน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณดังกล่าวและต่อมา การได้มาซึ่งงบประมาณนั้นได้มาจากการบริจาคจากคนในชุมชนหมู่บ้าน ได้รับการจัดสรรจากดอกเบี้ยของกองทุนหมู่บ้าน และการจัดสรรจากกองทุนเพื่อการเกษตร

4) **กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (ก่อนปี พ.ศ. 2540)** เป็นกลุ่มที่มีจุดเริ่มต้นมาจากแม่บ้านของเกษตรกรที่มีความคิดรวมกลุ่มกันเพื่อแปรรูปผลผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่น อันได้แก่ กล้วยอบเนย ข้าวซ้อมมือ ขนמדอกจอก ต่อมาเมื่อมีโครงการของรัฐที่ใช้ชื่อว่า “โครงการภายใต้มาตรการเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐเพื่อยกระดับเศรษฐกิจ” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โครงการมียาชาว่า” เป็นโครงการที่รัฐ โดยกรมการปกครองได้จัดสรรให้กับสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พร้อมทั้งให้หน่วยงานทั้งสองโดยจัดสรรต่อให้แก่ทุกหมู่บ้าน หมู่บ้านละไม่เกิน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) โดยให้คณะกรรมการหมู่บ้านเสนอโครงการ เป้าหมายของโครงการนั้นเน้นที่การจ้างแรงงาน การสนับสนุนให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สร้างเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ดังเช่น การก่อสร้างซ่อมแซมโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาแหล่งน้ำกินน้ำใช้และการเกษตร ป้องกันหรือบรรเทาสาธารณภัย ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างเสริมเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ พัฒนาคุณภาพชีวิต และจากโครงการของรัฐที่มีการจัดสรรให้ดังกล่าว ชาวบ้านวังมดแดงภายใต้การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและการมีกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอยู่แล้ว จึงทำให้ชาวบ้านวังมดแดงร่วมกันช่วยคิดและมีการนำเสนอในที่ประชุมจัดตั้งกลุ่ม “แปรรูปผลผลิตการเกษตร” ขึ้น เพื่อเป็นการรองรับนโยบายดังกล่าว

5) **กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร (พ.ศ. 2540)** เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นภายใต้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยเป้าหมายเบื้องต้นนั้นเป็นการรวมกลุ่มเพื่อเป็นการสร้างงานและแก้ปัญหาผลผลิตการเกษตรตกต่ำ ด้วยการนำผลผลิตทางการเกษตรในท้องถิ่นมาแปรรูป รวมทั้งเป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐ การดำเนินการของกลุ่มองค์กรนี้จะทำภายใต้คณะกรรมการกลุ่มที่มีจำนวน 8 คน ที่เป็นแม่บ้านของเกษตรกรวังมดแดง โดยทุนงบประมาณเบื้องต้นนั้น ได้รับการจัดสรรจากรัฐภายใต้โครงการมาตรการเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ (โครงการมียาชาว่า) ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลของวังมดแดง จำนวนเงิน 17,142 บาท โดยเป้าหมายของการดำเนินการก็คือ สนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพรวมทั้งมีการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างผลผลิต และจากการรวมกลุ่มนี้ ต่อมาภายหลังมีนโยบายของรัฐโดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ให้การสนับสนุนโดยมีการวิจัยการทำน้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด โดยงบวิจัยที่กระทรวง ฯ ให้เป็นจำนวนเงิน 400,000 บาท (สี่แสนบาทถ้วน) เพื่อการดำเนินการรวมถึงการก่อสร้างสถานที่ดำเนินการผลิต เพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดโครงการ

มีรายงานว่า การรับรองมาตรฐานการผลิตขององค์การอาหารและยา (อย.) ซึ่งต่อมากลุ่มที่ได้มีการปรับบทบาทและหน้าที่เป็นกองทุนแปรรูปผลผลิตเกษตรกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรมดัดแปลงขึ้น ในปี พ.ศ. 2545 ขณะอยู่ในการดำเนินการในเชิงอุตสาหกรรมชุมชน

6) **กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต (พ.ศ. 2541) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต** จัดตั้งขึ้นในปี 2541 สืบเนื่องมาจากการรวมตัวของแม่บ้านในการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปอาหาร เป็นการนำผลกำไรจากการขายผลิตภัณฑ์มาปันผลคืนสมาชิกในกลุ่มทุกเดือน จึงได้มีการร่วมกันคิดว่า เราน่าจะมีการออมทรัพย์ทุกเดือน โดยให้ฝากได้ตั้งแต่ 10 บาทขึ้นไป (หุ้นละ 10 บาท) โดยครั้งแรกมีสมาชิกก่อตั้งในหมู่บ้าน 78 คน มูลค่าหุ้น 721 หุ้น และมีสมาชิกสืบทอดมาเป็น 149 คน จากเกือบทุกหมู่บ้าน ปัจจุบัน ได้เกิดกองทุนหมู่บ้านขึ้นทุกหมู่บ้าน จำนวนสมาชิกคงเหลือเพียง 59 คน มีเงินทั้งหมด 116,625 บาท

7) **ธนาคารหมู่บ้าน (พ.ศ. 2541)** เป็นการจัดตั้งขึ้นภายใต้นโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยแนวทางการดำเนินงานนั้นรับสมาชิกครัวเรือนละ 1 ราย และให้สมาชิกซื้อหุ้น ๆ ละ 50 บาท และซื้อได้ไม่เกิน 1 ใน 5 ของหุ้นทั้งหมด ในการดำเนินงานนั้น ให้สมาชิกได้มีโอกาสกู้ยืมเงินเพื่อการเกษตร

8) **กองทุนสวัสดิการหมู่บ้าน (พ.ศ. 2542)** จุดเริ่มต้นของกองทุนสวัสดิการหมู่บ้านนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชาวบ้านวังมดแดงมีความเห็นว่า ในหมู่ 3 บ้านวังมดแดง มีกลุ่มเกิดขึ้นหลายกลุ่ม (ข้อมูลจากบันทึกการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2542) ดังเช่น กลุ่มเกษตรกรประจำตำบล กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านวังมดแดง กลุ่มกองทุนปุ๋ย กลุ่มแปรรูปผลผลิตการเกษตร ศูนย์ส่งเสริมวิสาหกิจประจำหมู่บ้าน ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ประกอบกับที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านในปัจจุบันได้กลายเป็นศูนย์ประสานงาน ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิตการเกษตร ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสะดวกในการจัดประชุม และเพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์หรือการดำเนินการของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านวังมดแดงเป็นไปอย่างมีระบบแบบแผนและเป็นการยกฐานะของการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่ประชุมจึงได้มีการพิจารณาว่าการมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการหมู่บ้านขึ้น เพื่อรับบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อดำเนินการต่าง ๆ โดยกิจกรรมหลักของกองทุนสวัสดิการก็คือการให้บริการอุปกรณ์การจักเลียง เครื่องมือ เครื่องใช้ ให้แก่สมาชิก และเป็นการบำรุงสาธารณสุข ประโยชน์ นอกจากนี้ต่อมาภายหลังกองทุนสวัสดิการหมู่บ้านยังให้บริการเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวแก่ประชาชนในหมู่บ้านด้วย พร้อมกันนี้ที่ประชุมยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุน โดยมีนายอุดม ทักขระ เป็นประธาน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อมีคณะกรรมการประจำกองทุนสวัสดิการแล้ว หน้าที่ ภารกิจหลักของกองทุนนี้ มีดังนี้

1. บำรุงรักษาที่ทำการของหมู่บ้าน และซ่อมแซมเครื่องใช้สอยประจำศูนย์ข้อมูล

2. บำรุงรักษา ปรับปรุงซ่อมแซมสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน
3. จัดหาของใช้ที่จำเป็นไว้ใช้ภายในหมู่บ้าน และประชาชนทั่วไปตามมติของคณะกรรมการ ฯ

4. จ่ายค่าน้ำ – ไฟ และรับรองแขกที่มาเยือนตามมติของคณะกรรมการ
5. จัดงานประเพณีต่าง ๆ

โดยในการบริหารจัดการและการจัดหาเงินทุนนั้น มีการดำเนินการโดยการประชาสัมพันธ์ ขอรับบริจาค โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการบริจาคแต่ละคราว ขอรับเงินปันผลจากกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการจัดตั้งขึ้น ดังเช่นในเวลาต่อมาได้รับเงินจัดสรรจากกองทุนหมู่บ้านและเงินจัดสรรจากเงินกองทุนเพื่อการเกษตร

9) **ศูนย์เยาวชนหมู่ที่ 3 รังมดแดง** เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มของลูกหลานของชาวบ้านรังมดแดง เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ลูกหลานของชาวบ้านรังมดแดงมีการรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ ประสพการณ์ มีความสามารถในการผลิต บริหาร จัดการ สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกิจกรรมและร่วมตระหนักถึงการอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในกลุ่มของเยาวชนนี้มีจำนวนสมาชิก 22 คน และมีที่ปรึกษาเป็นชาวบ้านรังมดแดง โดยงบประมาณการดำเนินงานนี้ได้รับการจัดสรรจากกองทุนเพื่อการเกษตรและกองทุนหมู่บ้านละล้านบาท

10) **กองทุนปุ๋ย (พ.ศ. 2542)** จุดเริ่มต้นของกองทุนเกิดขึ้นภายใต้การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2542 โดยที่ประชุมได้มีการเสนอแนวคิดในการรวมกลุ่มว่า เนื่องจากชาวบ้านรังมดแดงส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา และปุ๋ยเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะในช่วงปีที่เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือผลผลิตราคาตกต่ำ ชาวบ้านรังมดแดงมีความเดือดร้อนในการหาเงินมาซื้อปุ๋ย ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการรวมกลุ่มกันภายใต้ชื่อ “กองทุนปุ๋ย” เพื่อเป็นการสร้างพลังต่อรองทั้งในด้านการจำหน่ายผลผลิต และซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อเพิ่มผลผลิต และเพื่อเป็นการสนองตอบต่อนโยบายในการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่รัฐมุ่งสนับสนุนให้ประชาชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน จากมติที่ประชุมดังกล่าวชาวบ้านรังมดแดงจึงเห็นชอบร่วมกันในการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนปุ๋ยขึ้น โดยมีนายอุดม ทักษะ ผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นเป็นประธานกลุ่ม ฯ ซึ่งในการดำเนินการนั้น ชาวบ้านต้องการรวมกลุ่มกันจัดซื้อเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองในการซื้อปุ๋ยเป็นคราวละมาก ๆ และผลกำไรที่เกิดขึ้นจากการซื้อขายปุ๋ย กองทุนจะจัดไว้เป็นทุนในการจัดซื้อครั้งต่อไป สำหรับการดำเนินการเพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมกันนั้น ชาวบ้านได้มีการลงหุ้นกัน หุ้นละ 100 บาท เพื่อเป็นกองทุนสำรองในการจัดซื้อสำหรับการดำเนินการชาวบ้านที่ต้องการซื้อปุ๋ยนั้นต้องมาแจ้งความจำนงค์ที่กองทุนปุ๋ย เพื่อรวบรวมจำนวนไว้ เพื่อซื้อปุ๋ยคราวละเป็นจำนวนมาก

จากการดำเนินการเรื่อยมา ในช่วงปี พ.ศ. 2544 (ข้อมูลจากบันทึกการประชุม คณะกรรมการหมู่บ้าน ครั้งที่ 1/2544 วันที่ 8 พฤษภาคม 2544) ได้มีโครงการของรัฐ คือ โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านละ 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) การพิจารณาการดำเนินการเพื่อตอบสนองนโยบายดังกล่าว หมู่ 3, 5, 6, 7 ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้าและบริการ ตำบลราแดง โดยมีการดำเนินการ กำหนด กฎ ระเบียบ ข้อบังคับการสมัครดังนี้

1. กำหนดราคาหุ้น หุ้นละ 50 บาท สมาชิก 1 รายถือหุ้นได้ไม่เกิน 1 ใน 5 ของราคาหุ้นทั้งหมด
2. สมาชิกต้องมาจาก 4 หมู่บ้าน
3. คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก 10 คน แล้วมาจากการเลือกตั้งของคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ละ 2 คน
4. วาระของคณะกรรมการมีกำหนด 2 ปี

และต่อมาภายหลังกองทุนปุ๋ยและการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าและบริการได้มีการดำเนินการรวมกันภายใต้การจัดตั้งกองทุนใหม่ขึ้นมา ชื่อว่า “กองทุนเพื่อการเกษตร” (พ.ศ. 2544) (ข้อมูลจากบันทึกการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2544) เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้ประชาชนมีการรวมตัวรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองต่าง ๆ ทั้งในด้านการจัดซื้อและการจำหน่ายผลผลิต โดยรัฐจัดสรรเงินตามโครงการเศรษฐกิจชุมชนเป็นจำนวนเงิน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) โดยเป้าหมายของการดำเนินการ ก็คือ การมีเงินทุนหมุนเวียนให้เกษตรกรกู้ยืมประกอบอาชีพการเกษตร โดยเฉพาะให้เกษตรกรกู้ยืมปุ๋ยแล้วจ่ายคืนภายใน 8 เดือน โดยไม่มีดอกเบี้ย โดยการดำเนินการดังกล่าวที่ประชุมมีมติให้คณะกรรมการฯ 1 ชุด ขึ้นมาบริหารจัดการ และกองทุนนี้มี น.ส.อนงค์ ธรรมศิริรัตน์ เป็นประธาน มีคณะกรรมการทั้งหมด 9 คนรวมประธาน กองทุนนี้มีกำหนดการจ่ายเงินคืนองค์การบริหารส่วนตำบล 3 งวด คือ งวดแรกในปี พ.ศ. 2547 จำนวนเงิน 10,000 บาท งวดที่ 2 ในปี พ.ศ. 2548 จำนวนเงิน 20,000 บาท และงวดที่ 3 ในปี พ.ศ. 2549 จำนวนเงิน 70,000 บาท และการดำเนินการของกองทุนเพื่อการเกษตรดังกล่าว ชาวบ้านได้ทำการยืมปุ๋ยจากกองทุนไปใช้กันแล้วมีกำหนดของการใช้คืนหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว

11) กองทุนหมู่บ้าน (พ.ศ. 2544) เป็นการดำเนินการภายใต้นโยบายของรัฐ โดยสำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี จากชาวบ้านร่วมแสดงสนองตอบนโยบายของรัฐ โดยได้มีการประชุมเพื่อเลือกคณะกรรมการ พร้อมทั้งกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของการดำเนินการกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท (ข้อมูลจากบันทึกการจัดเวทีเพื่อเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2544 ณ ศูนย์เทคโนโลยีการเกษตร) ผลจากการประชุม (รายละเอียดปรากฏในเอกสารแนบ) มีดังนี้

1. คณะกรรมการการบริหารกองทุนมีจำนวน 9 คน เป็นชาย 4 คน เป็นหญิง 5 คน
2. ที่ปรึกษามีจำนวน 8 คน
3. ผู้มีอำนาจ เบิก – ถอนเงิน มี 3 คน
4. สถานภาพคณะกรรมการมีวาระ 1 ปี เมื่อครบ 1 ปี จับฉลากออกครั้งหนึ่ง และสามารถรับเลือกเข้าดำรงตำแหน่งได้อีกไม่เกิน 2 วาระติดต่อกัน และวาระการดำรงตำแหน่ง วาระละ 2 ปี

สำหรับแนวคิดในการบริหารจัดการกองทุน ฯ นั้นมีดังนี้

1. แหล่งที่มาของกองทุน มี 3 แหล่ง คือ เงินที่ได้รับจากกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท ดอกผลที่เกิดจากกองทุน และเงินฝากสัจจะ นอกจากนี้ภายใต้การดำเนินการของ กองทุนมีกองทุนเงินฝากสัจจะ โดยสมาชิกทุกคนต้องส่งเงินฝากสัจจะทุก ๆ เดือน เดือนละเท่า ๆ กัน ไม่ต่ำกว่า 50 บาท แต่ไม่เกิน 1 ใน 5 ของทุน หรือ 2,500 บาททุกเดือน และแหล่งของกองทุน ยังได้จากการสมัครเป็นสมาชิกแรกเข้า ค่าสมัคร 30 บาท โดยการดำเนินการทุกอย่างทั้งในการ ยื่นการสมัคร การฝาก การขอกู้ ให้ดำเนินการในวันที่ 5 ของทุกเดือน เวลา 13.00 – 15.00 น. ณ ศูนย์ข้อมูล หมู่ที่ 3 รังมดแดง

2. กิจกรรมในการกู้ยืม อัตราดอกเบี้ย ระยะเวลาชำระคืน ข้อกำหนด เงื่อนไข

– กู้เงินเพื่อลงทุนในกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน วงเงิน 20,000 บาท ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 10 สมาชิกค้ำ 4 คน

– เลี้ยงวัวพันธุ์พื้นเมือง เพาะเห็ด ทำน้ำตาลโตนด หัตถกรรมในครัวเรือน วงเงิน 10,000 บาท ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 10 สมาชิกค้ำ 2 คน

– เลี้ยงสัตว์ปีก ค้าขาย เลี้ยงสัตว์น้ำ เพาะกล้วยไม้ ซื้อมือถือ เกษตร เครื่องมือช่าง เลี้ยงหมู 20,000 บาท ระยะเวลาชำระคืน 1 ปี ดอกเบี้ยร้อยละ 10 สมาชิกค้ำ 4 คน

โดยในแต่ละกิจกรรมผ่อนชำระเงินกู้พร้อมดอกเบี้ย 6 เดือนต่อครั้ง ในกรณีที่มีการ กู้เงินเกิน 20,000 บาท จะพิจารณาโดยการนำเข้าที่ประชุมคณะกรรมการกองทุนแล้วให้สมาชิก ลงคะแนนเสียงอนุมัติ

3. ขั้นตอนการกู้และอนุมัติเงินกู้

- ยื่นคำขอกู้ทุกวันที่ 5 ของทุกเดือน เวลา 13.00 – 15.00 น.
- คณะกรรมการประชุมพิจารณาอนุมัติทุกวันที่ 10 ของทุกเดือน เวลา 13.00 – 15.00 น.
- กู้ไม่เกิน 20,000 บาท คณะกรรมการมีอำนาจอนุมัติ

– กู้เกิน 20,000 บาท แต่ไม่เกิน 50,000 บาท ที่ประชุมสมาชิกทั้งหมด ต้องมีมติเกินครึ่งของจำนวนสมาชิก

– กู้ฉุกเฉิน 3,000 บาท ไม่ต้องมีผู้ค้ำ

หลักค้ำประกันเงินกู้

– ใช้สมาชิกเป็นผู้ค้ำประกันเท่านั้น

– สมาชิก 1 คน สามารถค้ำประกันผู้กู้ได้ 4 คน รวมทั้งตนเอง (กู้ 20,000 บาท ใช้ผู้ค้ำ 3 คน กู้ 50,000 บาท ใช้ผู้ค้ำ 9 คน)

อัตราดอกเบี้ย – ค่าปรับ - ระยะเวลาการกู้

– ดอกเบี้ยร้อยละ 10 ต่อปี หรือร้อยละ 83 สตางค์ต่อเดือน

– หากพ้นกำหนดสัญญาและก่อนมีกำหนดวันยื่นฟ้อง กองทุน ฯ จะปรับ วันละ 50 สตางค์ใน 100 บาท หรือร้อยละ 0.50 ต่อวัน

– ระยะเวลาการกู้ไม่เกิน 1 ปี

4. จะนำดอกผลไปใช้

คณะกรรมการการบริหารกองทุนให้แบ่งดอกผลที่เกิดจากกองทุนเป็น 5 ส่วน

ส่วนแรก - 47 % มอบให้เป็นสวัสดิการในหมู่บ้าน

– กองทุนสวัสดิการ : บริการให้ยืมวัสดุอุปกรณ์ ค่าน้ำ – ไฟฟ้า

สาธารณูปโภค

– ศูนย์สงเคราะห์ : คนชรา ทุนการศึกษา ผู้พิการ งานศพ ช่วยเหลือ

ผู้เดือดร้อนกรณีฉุกเฉิน

– ศูนย์เยาวชน : กิจกรรมเยาวชนอบรมอุปกรณ์กีฬา จัดการแข่งขันกีฬา

ส่วนที่ 2 - 10 % ค่าดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุน ฯ

ส่วนที่ 3 - 10 % ปันผลให้สมาชิก

ส่วนที่ 4 - 13 % คืนปันผลให้แก่สมาชิกผู้กู้

ส่วนที่ 5 - 20 % สมทบกองทุน ฯ

ผลการดำเนินงานของกองทุน (ณวันที่ 10 กรกฎาคม 2545)

1.จำนวนผู้กู้ ไม่เกิน 20,000 บาท จำนวน 15 ราย

2.จำนวนผู้กู้ 50,000 บาท จำนวน 5 ราย คือ

1) นางโลม ขยายฟาร์มเลี้ยงเป็ดเทศ

2) นางเลียนห้อง ซื้รถตุ๊กตุ๊กให้เช่า

3) นายอ้น	ชื่ออุปกรณ์การรับเหมาก่อสร้าง
4) นายสุทธิ	เลียงว้าวขุน
5) นางสาวลักษณ	เลียงว้าวขุน
3. ยอดเงินฝากสัจจะ	48,073.21 บาท
4. ยอดเงินกองทุนคงเหลือ	440,335.21 บาท

ข้อมูลตาลโตนด

ตาลโตนด ปลูกกระจายในทุกอำเภอ แหล่งปลูกที่สำคัญ 6 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอสิงหนคร ระโนด สิงหนคร กระแสสินธุ์ รัตภูมิ และควนเนียง ประมาณ 3,964,460 ต้น เกษตรกรประกอบอาชีพตาลโตนด ประมาณ 2,950 ราย และผลิตภัณฑ์ตาลโตนด อาทิ

การทำน้ำผึ้งตาลโตนด	จำนวน 747 ราย
น้ำส้มสายชูหมักจากตาลโตนด	จำนวน 662 ราย
น้ำตาลสด	จำนวน 194 ราย
เก็บลอนตาลสดเพื่อจำหน่าย	จำนวน 1,308 ราย

นอกจากนี้ยังสามารถสร้างงานให้กับผู้เกี่ยวข้องอีกเป็นจำนวนมาก เช่น

- กลุ่มแม่บ้านแปรรูปน้ำผึ้งแว่น
- กลุ่มแปรรูปลอนตาลโตนด
- กลุ่มแปรรูปจาวตาล
- กลุ่มผลิตขนมพื้นเมือง
- กลุ่มแปรรูปไม้ตาลโตนดเพื่อทำเฟอร์นิเจอร์

ตาลโตนด

เริ่มให้ผลผลิตเมื่ออายุประมาณ 12 – 15 ปี สามารถคาน้ำตาลโตนดได้ทั้งต้น ตัวผู้ และตัวเมีย ต้นตัวผู้จะให้น้ำตาลและความเข้มข้นน้อยกว่าต้นตัวเมีย โดยเฉลี่ยตาลโตนดจะได้น้ำตาลสด ประมาณ 10 – 20 ลิตร/วัน ฤดูกาลทำน้ำตาลโตนด ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม ของทุกปี น้ำตาลสด จำนวน 8 – 9 ส่วน เคี่ยวเป็นน้ำผึ้งตาลโตนดได้ 1 ส่วน ราคาจำหน่ายในปี 2544 ราคาสูงสุด 850 บาท/ปี๊บ ราคาโดยเฉลี่ย 600 – 800 บาท/ปี๊บ

ผลตาลโตนด

จะเกาะติดอยู่บนทะลายตาล ในหนึ่งทะลายจะมีผล ประมาณ 7 – 15 ผล ใน 1 ผล จำนวน 1 – 3 เมล็ด

ตาลโตนด

ในจังหวัดสงขลา เท่าที่ทราบมี 2 สายพันธุ์

- ตาลโตนดข้าว ผลสีเหลืองดำ ผลขนาดเล็ก เนื้อมีรสหวานเข้ม จำนวนผล/ทะลาย ประมาณ 10 – 15 ผล
- ตาลโตนดกา ผลมีสีม่วงดำ – ดำ ผลมีขนาดใหญ่กว่า ตาลโตนดข้าว จำนวนผล/ทะลาย ประมาณ 8 – 13 ผล ลอนตาลมีขนาดใหญ่ ความหวานจะน้อยกว่าลูกตาลโตนดข้าว

การทำน้ำตาลโตนด

เกษตรกร 1 คน จะขึ้นตาลโตนดได้ประมาณ 30 – 40 ต้น/วัน ขึ้นปาดตาลโตนดวันละ 2 ครั้ง

จาวตาล

ได้จากเพาะผลตาลสุก เพาะให้งอกแล้วผ่า จะได้จาวตาล 1 จาว/เมล็ด นำมาเชื่อมจำหน่ายกิโลกรัมละ 50 – 60 บาท

ลอนตาล

เกษตรกรจะเก็บผลตาลที่มีอายุเพาะเหมาะเพื่อเจาะลอนตาลภายใน เพื่อจำหน่ายลอนตาลสด โดยบรรจุถัง จำนวน 8 – 12 ลอน/ถัง หรือ หนักประมาณ 750 – 850 กรัม ราคาจำหน่าย 6.50 – 17 บาท/ถัง ราคาปัจจุบัน 12 บาท/ถัง

เมล็ดตาลสุก

เกษตรกรในแหล่งตาลโตนด จะนำผลตาลสุกนำมาตากแดด แล้วแกะเปลือกแปรรูปเป็นจาวตาลเชื่อม เพื่อจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น ส่วนหนึ่งจะส่งไปจำหน่ายจังหวัดเพชรบุรี จำนวนนับล้าน ๆ เมล็ด ลูกตาลสุก สามารถนำมาทำเป็นสึผสมอาหาร ซึ่งมีสีเหลืองสดใส และกลิ่นหอม

น้ำตาลสด

เป็นผลิตภัณฑ์สำคัญของตาลโตนด สามารถใช้ประโยชน์หลายลักษณะ อาทิ

- น้ำตาลสดพร้อมดื่ม
- น้ำส้มตาลโตนดหมัก
- สุราพื้นบ้าน
- กระแช่ (หาวาก)
- น้ำผึ้งตาลโตนด สามารถแปรรูปได้หลายรูปแบบ อาทิ
  - น้ำผึ้งแวนใหญ่
  - น้ำผึ้งแวนเล็ก
  - น้ำผึ้งผง (สำหรับชงกาแฟ)
  - น้ำผึ้งปึก (ส่งน้ำจำหน่ายมาเลเซียเป็นส่วนใหญ่)
  - น้ำผึ้งนม
  - ส่วนประกอบของอาหารพื้นบ้าน

ใบตาลโตนด สามารถใช้มุงหลังคาโรงเรือน และคอกสัตว์ได้ดี และใช้เป็นวัสดุจักรสาน

ทางตาลโตนด ใช้เป็นเชื้อเพลิง และทำรั้วบ้าน

ไม้ตาลโตนด ใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ และเครื่องเรือน

* สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา 24 ธันวาคม 2544

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

บ้านโคกสัก: วิธีชีวิตจากชาวนาสู่สวนยาง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมจักร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ	1
ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา	1
• การเลือกชุมชน	1
• ลักษณะพื้นที่ศึกษา	3
• การเข้าสู่ชุมชน	6
• สนาม	7
• การเข้าสู่สนาม	7
• การเก็บรวมข้อมูล	8
• การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล	9
2. ทุ่ชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	10
• มิตที่ 1 ทุนสังคม	10
• มิตที่ 2 ทุนเศรษฐกิจ	13
• มิตที่ 3 ทุนวัฒนธรรม	16
• มิตที่ 4 ทุนภูมิปัญญา	17
• มิตที่ 5 ทุนทรัพยากร	19
3. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	22
• การเข้ามาของระบบชลประทานและเครื่องมือทุนแรง	22
• การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิต	23
• การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต	24
• การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์การผลิตและการบริโภค : จากความเป็นไทไปเป็นลูกหนี้	24
• สรุป	25
4. การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชน	27
• การปรับตัวทางด้านสังคม	27
• การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ	28

● การปรับตัวทางด้านกายภาพ	29
● การปรับตัวทางด้านชีวภาพ	29
● สรุป	29
5. กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน	30
● การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน	31
● กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน	33
● ผลการดำเนินงานกองทุน	35
● ผลกองทุนต่อการสะสมทุน	36
● ผลกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน	37
● ผลกองทุนต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ	37
● ผลกองทุนต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารและจัดการตนเอง	37
● ผลกองทุนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้การสร้างความเข้มแข็ง และการสร้างเครือข่าย	38
● ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา	45
บรรณานุกรม	46

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงรายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ หมู่ 2 บ้านโคกสัก อ.บางแก้ว	8
2 กิจกรรมการผลิตและรายได้ชุมชน	28
3 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้	32
4 ตัวอย่าง ความคิดเห็นและทัศนคติที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ กองทุนหมู่บ้านจากเวทีการเรียนรู้	34
5 แสดงชื่อผู้กู้ อาชีพ/วัตถุประสงค์การกู้ กิจกรรมบริหารจัดการ	38
6 ความเข้มแข็งของชุมชนตามทัศนะของประชาชนในบ้านโคกสัก	39

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงเขตติดต่อของชุมชนบ้านโคกสัก	4
2	แสดงลักษณะภูมิประเทศ และการใช้ที่ดิน	5
3	ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย	7
4	แสดงความเชื่อมโยงระหว่างทุนชุมชนแต่ละประเภท	21
5	การปรับตัวของชุมชนบ้านโคกสัก เมื่อเริ่มพัฒนาสู่ความทันสมัย	26

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่ศึกษาและวิธีการศึกษา

การเลือกชุมชน

ชุมชนบ้านโคกสัก ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง อยู่บริเวณ ตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลโคกสัก หมู่บ้านตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอบางแก้วมากนัก และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดพัทลุงประมาณ 42 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางจากชุมชนถึงตัวอำเภอเมืองจังหวัดพัทลุงประมาณ 30 นาที ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดเอียงจากทางทิศตะวันตก ลาดไปทางทิศตะวันออก ช่วงตอนกลางเป็นที่ราบมีถนนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน มีบ้านเรือนตั้งอยู่ริมถนน ตำบลโคกสัก มีประชากร 532 คน หรือ 158 ครัวเรือน เป็นเพศชาย 260 คน และเพศหญิง 272 คน

สาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจเลือกชุมชนบ้านโคกสักเป็นพื้นที่ศึกษา แม้ว่าบ้านโคกสักมีลักษณะพื้นที่และสภาพเศรษฐกิจสังคมคล้ายกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลโคกสัก แต่มีประเด็นที่น่าสนใจซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญ คือ (1) ชุมชนนี้มีประชากรที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันและช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี และมีประวัติมายาวนานใน ความสัมพันธ์ระหว่าง ประชาชนสองศาสนา ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีซึ่งไม่สามารถพบเห็นได้ง่ายในภาคใต้ (2) ชุมชนบ้านโคกสักเมื่อเทียบกับชุมชนอื่น ๆ ในตำบลโคกสัก จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร แต่จะมีความเข้มแข็งในบางเรื่องได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างคนสองศาสนา แต่ระบบการผลิต ชีวิตความเป็นอยู่ยังอยู่ในระดับต่ำ (3) การประกอบอาชีพหลักของคนในชุมชนคือ การทำนาและทำสวนยางเป็นส่วนใหญ่ ในอดีตประชาชนประกอบอาชีพทำนา ต่อมาการรุกเข้ามาของการทำสวนยาง ทำให้ปัจจุบันคนในชุมชนประกอบอาชีพทำนาและทำสวนยางควบคู่กันไป ด้วย และการเข้ามาของชลประทานทำเขื่อนที่ทำให้มีน้ำตลอดปี ที่ทำให้การทำนายังคงมีอยู่ในชุมชนบ้านโคกสัก ทำให้ผู้วิจัยสามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของ ประชาชนในสองอาชีพได้อย่างชัดเจน และ (4) เนื่องจากพื้นที่ชุมชนบ้านโคกสักเป็นพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา แม้ว่าจะมีพื้นที่ไม่ติดชายฝั่งก็ตาม ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวแทนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดี และสามารถนำไปใช้เปรียบเทียบการประกอบอาชีพและการเปลี่ยนแปลงชุมชนกับชุมชนที่อยู่ใกล้หรือติดต่อชายฝั่งทะเลสาบสงขลา นอกจากนี้ยังมีมูลเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาหมู่บ้านโคกสักคือ จากการเข้าไปสำรวจพื้นที่ครั้งแรกและได้สอบถามจากผู้รู้และคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้าน โดยบ้านโคกสักสมัยก่อนเป็นหมู่บ้านใหญ่มีประชากรและเนื้อที่มาก เป็นชุมชนที่มีคนนับถือศาสนาต่างกัน มีทั้งคนนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลามและศาสนาอื่นๆ ทำให้ยากต่อการปกครองคนขาดความสามัคคี ต่อมาเมื่อมีการแบ่งแยกออกเป็น 4 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านที่แยกออกไป

ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอื่นๆ ทำให้หมู่บ้านโคกสักในปัจจุบันร้อยละ 90 เป็นประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม ในขณะที่มีประชากรที่นับถือศาสนาพุทธเพียงร้อยละ 10 อย่างไรก็ตามยังนับได้ว่าหมู่บ้านนี้ยังมีประชากรนับถือสองศาสนา แม้ว่าชุมชนจะยังไม่เข้มแข็งในระบบการผลิตของชุมชน แต่การมีวิสัยทัศน์และแนวคิดในการพัฒนาหมู่บ้านของผู้นำที่ผ่านมาจนถึงผู้นำในปัจจุบัน ทำให้ชุมชนบ้านโคกสักรักใคร่ ประองคอง มีความสามัคคี กลมเกลียวกันมาก ความขัดแย้งมีน้อย มีการร่วมมือร่วมใจกันซึ่งเห็นได้จากการรวมกลุ่มกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเพาะเห็ดเพื่อการผลิต กลุ่มเลี้ยงโคพื้นบ้าน กลุ่มเลี้ยงแพะ กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ อย่างไรก็ตามยังเป็นกลุ่มที่ไม่เติบโตมาก กล่าวโดยสรุปจากมูลเหตุในการเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านโคกสักโดยอาศัยเกณฑ์ 3 เกณฑ์หลักด้วยกันคือ

- (1) ระบบนิเวศชุมชน โดยพิจารณาจากพื้นที่และที่ตั้งชุมชน อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคใต้
- (2) ความหลากหลายในการประกอบอาชีพของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านโคกสักมีการประกอบอาชีพหลักคือ สวนยางพารา และการทำงานควบคู่กัน แต่ยังมีอาชีพอื่น ๆ เสริมอีกด้วย เช่น การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผัก ค้าขาย
- (3) ระดับความเข้มแข็งของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านโคกสักยังไม่มี ความเข้มแข็ง ทำให้ทุนของชุมชนไม่ว่าจะเป็นทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม ยังไม่เข้มแข็งเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลโคกสัก

ซึ่งการศึกษามีเป้าหมายที่จะศึกษาถึงลักษณะชุมชนบ้านโคกสักใน 3 มิติด้วยกันคือ

1 มิติในอดีตที่จะสะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชน ในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ซึ่งเป็นเงื่อนไขเดิม (หรือทุนชุมชนเดิม) ประกอบด้วย (1) **ทุนทางสังคม** ซึ่งประกอบด้วย มิติของการพึ่งพา ได้แก่ การพึ่งพาในการผลิต การพึ่งพาแรงงานระหว่างกันภายในชุมชน การพึ่งพาการบริโภค การพึ่งพาในการดูแลรักษา การพึ่งพาในการดูแลความสงบเรียบร้อย การพึ่งพากันในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง (2) **ทุนทางเศรษฐกิจ** ซึ่งประกอบด้วยมิติระบบการผลิต การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ที่ตั้งและการติดต่อกับภายนอกชุมชน ความหลากหลายในกิจกรรมการผลิต คุณภาพการผลิต การบริโภคและกระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ของคนในชุมชน (3) **ทุนทางวัฒนธรรม** ได้แก่ ระบบความคิด ความเชื่อ ระบบความรู้ที่สะสมอยู่ในชุมชน (4) **ทุนภูมิปัญญา** ได้แก่ ความเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้สมัยใหม่ ภูมิปัญญาในการทำมาหากินของชุมชน ภูมิปัญญากับการสาธารณสุข และ (5) **ทุนทรัพยากร** เป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญในการผลิตและการบริโภค ได้แก่ ป่าไม้ น้ำ ดิน และทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนด้วย

2. มิติแห่งการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อการปรับเปลี่ยนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เพื่อให้มองเห็นภาพการตอบสนองของชุมชนที่มีต่อนโยบาย และกระบวนการพัฒนาจากภาครัฐและภาคอื่น ๆ ที่เข้ามาในชุมชน

3. มิติการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองที่มีผลต่อชุมชนทั้งระบบกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนประโยชน์ของการมีกองทุนหมู่บ้านที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนโดยรวมที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ ซึ่งส่งผลออกมาในรูปการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้ การสร้างกิจกรรมและเครือข่ายระหว่างคนในชุมชน ระบบสวัสดิการ ตลอดจนการเชื่อมโยง / บูรณาการ ทุนชุมชนต่าง ๆ การสะสมทุนชุมชน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม อันนำมาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

ลักษณะพื้นที่ศึกษา

จากการสืบค้นเชิงเอกสารเกี่ยวกับชุมชนบ้านโคกสัก ได้วิเคราะห์จำแนกลักษณะชุมชน โดยอาศัยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันได้แก่องค์ประกอบทางกายภาพ องค์ประกอบทางชีวภาพ องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ และองค์ประกอบทางสังคมโดย (ภาพที่ 1)

(1) องค์ประกอบทางกายภาพ

ชุมชนโคกสัก ตั้งอยู่หมู่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบโดย

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 6 บ้านหนองบ่อ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งนาเจริญ

ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ที่ 7 บ้านคอแห้งงาม และหมู่ที่ 3 บ้านลอน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยเนียง

ชุมชนมีพื้นที่ 3,000 ไร่ มีประชากร 532 คน หรือ 158 ครัวเรือน เป็นชาย 260 คน หญิง 272 คน ลักษณะภูมิประเทศ ชุมชนบ้านโคกสักเป็นพื้นที่ราบสูง โดยพื้นที่ลาดเอียงจากทิศตะวันตกลาดไปทางทิศตะวันออก (ภาพที่ 2) ช่วงตอนกลางเป็นที่ราบมีถนนตัดผ่านซึ่งบริเวณสองข้างถนนเป็นที่ตั้งบ้านเรือนเรียงรายตลอดแนวเขตของชุมชน อุณหภูมิเฉลี่ย 27.45 องศาเซลเซียส ในปี พ.ศ. 2544 มีปริมาณน้ำฝนรวมเฉลี่ย 3,717.80 มม. ชุมชนบ้านโคกสักมีแหล่งน้ำธรรมชาติ 2 สาย ไหลผ่านได้แก่ ห้วยพุด และห้วยเนียง สำหรับสาธารณูปโภค ชุมชนบ้านโคกสักมีครัวเรือนที่มีสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้าและระบบประปาหมู่บ้านครบทุกครัวเรือน (158 ครัวเรือน) และมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ 21 ครัวเรือน

(2) องค์ประกอบทางชีวภาพ

ชุมชนบ้านโคกสักกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนยางพาราและนา เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่ของชุมชนมาจากการประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและการทำนา นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่น ๆ อีก เช่น การปลูกผักและไม้ผลบ้างแต่มีจำนวนน้อย ผลผลิตเฉลี่ย ยางพารา 280 ก.ก. ต่อไร่ ข้าว 350 ก.ก. ต่อไร่ ผลผลิตรวมของยางพารา 2,807.84 ตัน และผลผลิตข้าว 2,975 ตัน ตามลำดับ (สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว, 2545) นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์อยู่บ้างแต่ไม่มากนัก

(3) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ

ชุมชนโคกสัก ประชาชนมีรายได้หลักจากการทำการเกษตร โดยจากการสืบค้นเอกสารหน่วยงานราชการพบว่า ในปี พ.ศ. 2545 รายได้ของครัวเรือนจากการทำนาเฉลี่ย 19,000 บาทต่อปี ต่อครัวเรือน ยางพารา 47,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน ไม้ผล ไม้ยืนต้น 76,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 150,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน รับจ้าง 14,000 บาทต่อปีต่อครัวเรือน นอกจากนี้ขนาดถือครองที่ดิน โดยเฉลี่ยของครัวเรือนชุมชนไม่เกิน 5 ไร่ มี 61 ครัวเรือน 6-10 ไร่ มี 47 ครัวเรือน 11-20 ไร่ มี 41 ครัวเรือน 21-50 ไร่ มี 9 ครัวเรือน

(4) องค์ประกอบทางสังคม

ชุมชนโคกสักมีการรวมกลุ่มกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาบ้านโคกสัก กลุ่มเพาะเห็ดเพื่อการผลิต กลุ่มเลี้ยงโคพื้นเมือง กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ สภาพขององค์กรแต่ละองค์กรยังมีหนี้สินและมีการระดมเงินออมน้อย การจัดการด้านสวัสดิการให้แก่สมาชิกยังไม่ทั่วถึง

การเข้าสู่ชุมชน

การวิจัยโดยสืบค้นเพื่อให้เห็นภาพดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้เข้าสู่พื้นที่หมู่บ้านโคกสักโดยในเบื้องต้นเข้าสำรวจพื้นที่ พบปะผู้อาวุโส ได้แนะนำตัวชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาในชุมชน ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชน ได้ซักถามรายละเอียดเบื้องต้นและสืบค้นจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาได้แก่ สภาพลักษณะของชุมชน โครงสร้างทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ประวัติความเป็นมา สภาพชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยอาศัยมิติทุนชุมชน ต่อด้วยการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย และการปรับตัวของชุมชนที่ตอบโต้กระบวนการพัฒนา เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงระบบความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาเบียดระบบความรู้ชุดเดิมออกไป ซึ่งต้องสืบค้นทั้งข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือ รายงาน และจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept interview) พร้อมการสังเกตร่วม การบอกเล่าของผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์และผู้อาวุโสของชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังได้สืบค้นเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการการพัฒนาชุมชนและผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบจากการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านในด้านระบบวิถีคิด กติกา การบริหารจัดการ การดำเนินการกองทุน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากกองทุน ซึ่งในประเด็นนี้จำเป็นต้องสืบค้นข้อ

มูลจากกรรมการกองทุน รายงานและการสัมภาษณ์ ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ที่สะท้อนออกมา ในรูปของการพัฒนาอาชีพ การสร้างงาน การสร้างรายได้ การลดรายจ่าย การสร้างสวัสดิการให้ กับสมาชิกในชุมชน

สนาม (Field)

สนามที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ ชุมชนบ้านโคกสัก หมู่ที่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยพื้นที่เป็นพื้นที่ชุมชนเกษตรที่มีการปลูกยางพาราและการทำนาเป็นส่วนใหญ่

การเข้าสู่สนาม

หลังจากผู้วิจัยได้เข้าสู่ชุมชนทำความรู้จักชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้วางแผนการเข้าสู่พื้นที่ศึกษา 4 ครั้ง โดยเป็นการศึกษาทั้งการสืบค้นจากเอกสาร รายงานสถิติที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ โดยมี ประเด็นคำถามตามกรอบศึกษาดังนี้

ครั้งที่

1

สำรวจพื้นที่
ศึกษาเบื้องต้น

ลักษณะงาน

- * เก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
- * สอบถามผู้รู้เกี่ยวกับสภาพพื้นที่เบื้องต้น
- * เก็บข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน
- * สร้างสรุปรอบคำถามและประเด็นที่ศึกษา

2

สัมภาษณ์
key Informant

- * สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน/กองทุนหมู่บ้าน
เกี่ยวกับรายละเอียดหมู่บ้าน
- * เก็บข้อมูลกองทุนหมู่บ้านเพิ่มเติม
- * สร้างข้อมูลเบื้องต้น

3

สนทนากลุ่มย่อย
(Group discussion)

- * สนทนากลุ่มย่อยในประเด็นประวัติ ความเป็นมา
ของชุมชน การปรับเปลี่ยน และการตอบสนอง
- * เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม
- * สร้างประเด็นที่ศึกษา

4

ประชุมกลุ่มย่อย
(Group Meeting)

- * สร้างประเด็นร่วมกันระหว่างประชาชนกับ
ผู้ร่วมวิจัย
- * เก็บข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการเข้าสู่สนามของผู้วิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากแผนการเข้าสู่สนาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล หรือสืบค้นจากเอกสารและสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) การสนทนากลุ่มย่อย (Group discussion) พร้อมทั้งการจดบันทึกด้วยแถบเสียงโดยอาศัยหลักเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) จากกลุ่มเป้าหมายดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ ม. 2 บ้านโคกสัก อ. บางแก้ว

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	อายุ	สถานภาพ
1.	นายสัน มั่นอารี	73	ผู้อาวุโส
2.	นายอุเส็น มุเก็ม	38	ผู้ใหญ่บ้าน, ประธานกองทุน
3.	นายชลเหล้า เบ็ญตาใต้	33	สมาชิกกองทุน ฯ
4.	นางสาวฝ้ายหะ หมัดอาดัม	45	สมาชิกกองทุน ฯ
5.	นายเจ๊ะเหล้า เบ็ญหิม	52	สมาชิกกองทุน ฯ
6.	นายเจ๊ะหิม ลายัง	52	สมาชิกกองทุน ฯ
7.	นายคัม เพอเหม	59	ประชาชน
8.	นายกวีศักดิ์ วงศ์งาม	25	เลขานุการกองทุน
9.	นายหนวด หมัดอาดัม	-	โต๊ะอิหม่าม
10.	นายสม สงดวง	-	ผู้อาวุโส
11.	นางสาวปราณี หมัดอาดัม	-	สมาชิกกองทุน
12.	นายพิน เฟ็งโต	55	ประชาชน
13.	นางสมิยะ หมัดอาดัม	42	ประชาชน
14.	นายหมัด เบ็ญอาหลี	68	ประชาชน
15.	นางสาวยุไรวรรณ ยีสมัญ	-	ประชาชน
16.	นางมารีนา หมัดอาดัม	-	สมาชิกกองทุน
17.	นางยามิหนะ หอเหล้า	-	สมาชิกกองทุน
18.	นายมานิตย์ สะอาด	-	สมาชิกกองทุน
19.	นายเอิน หมัดหมัน	-	สมาชิกกองทุน
20.	นายฮิน เฟ็งง	-	สมาชิกกองทุน

การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยในแต่ละครั้งที่เข้าสู่สนาม เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วจะวิเคราะห์และสรุปไปพร้อม ๆ กัน สำหรับข้อมูลที่ถูkBันทึกด้วยแถบเสียงจะนำมาถอดความ คำต่อคำเพื่อใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์

การรายงานผลการวิจัยอยู่ในรูปการบรรยายที่เน้นให้ได้คำตอบและครอบคลุมรายละเอียด มิติต่าง ๆ ซึ่งมีหัวข้อเรืองนำเสนอ ดังนี้ (1) บทนำ (2) ทุณชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ ความทันสมัย (3) การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (4) การปรับตัวของชุมชน (5) กองทุนหมู่บ้านในกระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

บทที่ 2

ทุนชุมชนช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษาส่วนนี้เน้นการสืบค้นย้อนอดีตเกี่ยวกับทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาเงื่อนไขเดิมของชุมชนซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงทุนชุมชนใน 5 มิติ คือ

มิติที่ 1 ทุนสังคม เป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพทุนสังคมของชุมชนในประเด็นระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพิงของคนในชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรและกลุ่มต่างๆ ในชุมชน การได้รับความรู้ของชุมชน ศักยภาพของคนในชุมชน

มิติที่ 2 ทุนเศรษฐกิจ เป็นการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนในประเด็นระบบการผลิตในอดีต การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชน เกี่ยวกับอาชีพ คุณภาพของการผลิตและการบริโภค กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนและการประเมินความสมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค

มิติที่ 3 ทุนวัฒนธรรม เป็นการศึกษาในประเด็นความเชื่อ ความคิด บรรทัดฐาน ค่านิยม และสภาพของชุมชนในอดีตและความเชื่อมโยงกันระหว่างประเพณี พิธีการ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากน้อยแค่ไหน แนวทางการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม

มิติที่ 4 ทุนภูมิปัญญา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่เคยมีอยู่ในชุมชนในประเด็นการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน และการเชื่อมโยงภูมิปัญญากับความรู้สมัยใหม่

มิติที่ 5 ทุนทรัพยากร เป็นการศึกษาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแวดล้อม สภาพทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการผลิตและการบริโภค ทุนทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ ป่าไม้ ดิน และน้ำ

มิติที่ 1 ทุนสังคม

ความสัมพันธ์และการพึ่งพิง

นับตั้งแต่มีการอพยพมาตั้งครัวเรือนในบ้านโคกสัก มีการจับจองที่ดินเพื่อตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน บริเวณที่มาจับจองคือบริเวณโรงเรียนบ้านโคกสักในปัจจุบัน เป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนา เพาะปลูก การอพยพมามีทั้งคนที่นับถือศาสนาอิสลามและนับถือศาสนาพุทธ แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในกฎเกณฑ์ของหลักศาสนาทั้งสอง คนในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ หลังจากนั้นก็มี การชักชวน ญาติ เพื่อนฝูง จากที่อื่นๆ เช่น จากบ้านปาย บ้านโคกทราย บ้านห้วยลึก ของอำเภอหาดใหญ่ จากบ้านตะเคียน อำเภอรโนด จนเกิดเป็นชุมชนและเป็นจุดเริ่มต้นของระบบความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งในเรื่องการผลิต แรงงาน การบริโภค การดูแลรักษา และการรักษาความสงบเรียบร้อย

(1) ด้านการผลิต

เนื่องจากการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบริโภคในครัวเรือน การผลิตที่สำคัญของชาวบ้าน โคกสักคือ การทำนา ซึ่งกระบวนการในการทำนาเริ่มจาก การไถตะ ไถแปร หว่าน ดำ เก็บเกี่ยว การทำนาของคนในชุมชนก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้งญาติและเพื่อนบ้าน ด้วยการร่วมแรงร่วมใจมาช่วยกันในลักษณะที่เรียกว่า “การออกปาก” (การออกปาก เป็นการลงแรงช่วยกันทำงานให้เสร็จเร็วขึ้น)

นอกจากนี้ยังมีพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องอื่น ๆ อีกเช่น การพึ่งพิงด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ พันธุ์พืชและปุ๋ย โดยพันธุ์ข้าวที่นำมาปลูก หากคนใดทราบว่าข้าวพันธุ์ไหนให้ผลผลิตดี และต้องการจะปลูกบ้างก็จะไปขอแบ่ง หรือนำข้าวของตนเองไปแลกเปลี่ยน สำหรับปุ๋ยก็เช่นกัน ก็จะไปช่วยกันขนมูลค่างควา (เรียกภาษาชาวบ้านว่า “มายา”) มาจากถ้ำเขาชัยสน แล้วนำมาแบ่งกัน ถ้าใครไม่เพียงพอ ก็จะไปขอหรือยืมคนที่มียี่เหลื่อ (มายา คือ หิน , ดิน ผุพังที่อยู่ในถ้ำผสมกับขี้ค่างควานำมาทำเป็นปุ๋ยใส่नाข้าว) ในอดีตชุมชนยังมีการพึ่งพิงกันในเรื่องการแบ่งปันพื้นที่ โดยถ้าใครไม่มีพื้นที่ทำกินก็ขอแบ่งจากญาติ จากเพื่อนบ้านที่มีที่ดินเหลือมาก ๆ

(2) ด้านแรงงาน

การพึ่งพากันด้วยแรงงานทำให้กิจกรรมต่าง ๆ เสร็จได้เร็วขึ้น นอกจากจะช่วยกันในการผลิตแล้ว การร่วมแรงกันในลักษณะ “การออกปาก” ก็ไม่เว้นในกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การขอแรงยกร่อน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “หามเร็น” เป็นการช่วยกันสร้างบ้าน หรือช่วยกันย้ายบ้านโดยการหามไปทิ้งหลัง นอกจากนั้นยังพึ่งพิงกันในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานบุญต่าง ๆ เวลาบ้านใดมีงานก็จะเตรียมของไว้เลี้ยงเพื่อนบ้านที่ถูกเชิญมา เช่น ดำข้าว ชูมะพร้าว โดยทั้งพุทธและอิสลาม ต่างก็ช่วยกันออกแรงช่วยเหลือกัน

(3) ด้านการบริโภค

การบริโภคของคนในชุมชนโคกสักเป็นไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ใครมีอะไรก็แบ่งปันกันกิน ใครขาดเหลืออะไรก็ขอ / แลกเปลี่ยนกันได้ ไม่มีการคิดเป็นมูลค่าเงิน ดังจะเห็นได้จากการอนุญาตให้เก็บผลผลิตของตนได้ ความผูกพันถึงขนาดกินข้าวบ้านคนอื่นได้ทุกบ้าน เช่น ลุงสมเล่าว่า พ่อของแกเวลาจะไปธุระ ถ้าออกจากบ้านแต่เช้าจะถึงจุดหมายก็ประมาณเที่ยง เพราะแกหยุดคุยทุกบ้าน สามารถหยุดกินข้าวได้ทุกบ้าน การพึ่งพากันในการบริโภคไม่ใช่มีภายในหมู่บ้าน

เท่านั้น ยังมีการพึ่งพากันภายนอกชุมชนด้วย บ้านไหนทำนา ปลุกข้าว ก็จะไปแลกเปลี่ยน(ขาย) กับบ้านที่มีปลา

นอกจากนี้ชุมชนมีกระบวนการแลกเปลี่ยนระบบอาหารระหว่างระบบนิเวศในหมู่บ้าน เช่น มีการพึ่งพาระหว่างคนทำสวนยางที่อยู่ที่ต้องพึ่งพาคนพื้นราบหรือคนทำนาที่มีผลผลิตข้าว เป็นต้น

(4) การดูแลรักษา

เมื่อคนในหมู่บ้านคนไหนเกิดเจ็บป่วยลง คนในหมู่บ้านก็จะไปเยี่ยมเยียนถามถึงอาการ มีการนำของฝากติดไม้ติดมือไปด้วย ถ้าเจ็บป่วยไม่มาก ก็จะดืมยาจากหมอบ้าน ซึ่งใช้การรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร แต่ถ้าคนไหนเจ็บป่วยมากก็จะช่วยกันหามเดินไปตามคันนา พาไปหาหมอจีนที่ตลาดบางแก้ว หมอจีนนี้มีชื่อว่า “หมอก้องมิน” ทั้งคนพุทธและคนอิสลามไปหาหมอก้องมินกันทั้งนั้น ในหมู่บ้านมีการพึ่งพาอาศัยกันตลอดไม่ว่าแม้กระทั่งการคลอดลูกของผู้หญิง ก็จะไปช่วยไปให้กำลังใจ ไปเยี่ยมเยียนกันทั้งหมู่บ้าน

(5) ด้านความสงบเรียบร้อย

ในอดีตส่วนใหญ่ชาวบ้านจะอยู่กันด้วยความสงบ ความขัดแย้งไม่ค่อยเกิดขึ้น การลักขโมยมีบ้าง แต่พอหลังสงครามโลก (พ.ศ. 2484) การลักขโมยมีมากขึ้น ส่วนใหญ่ก็จะลักขโมยวัวกัน เพราะสิ่งของอย่างอื่นไม่มีให้ลักขโมย บ้านโคกสักเป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพทำนา ดังนั้นทุกครัวเรือนจะเลี้ยงวัวไว้ใช้งาน คนที่มาลักขโมยก็จะมาจากคนต่างหมู่บ้านดังคำพังเพยที่พูดกันในชุมชนว่า “โหมรอนค้อนวัวโคกสัก” ซึ่งมีความหมายถึง คนบ้านลอนมาขโมยวัวคนบ้านโคกสัก หรือมีอีกคำที่ชุมชนกล่าวถึงในสมัยก่อน คือ “โหมเล ถ้าจะเอาไปแกงต้องไปประดก” มีความหมายถึง พวกที่อยู่ติดชายทะเล ทางทิศตะวันออก ถ้าต้องการลักขโมยวัวต้องมาบ้านโคกสักซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นต้น เมื่อของใครถูกขโมยไป ชาวบ้านทุกคนจะช่วยกันออกตามหา ใครมีอาวุธอะไรก็นำติดตัวไปจนกว่าจะเจอ บางครั้งไปข้ามวันข้ามคืน มาระยะหลังชาวบ้านช่วยกันออกตรวจตระเวน ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ช่วยกันเหวน” โจรก็ไม่กล้ามาลักขโมย

(6) ด้านการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

ในอดีตชุมชนโคกสักประชาชนอยู่กันอย่างเรียบร้อย ไม่ค่อยมีปัญหาความขัดแย้ง อย่างไรก็ตามมีความขัดแย้งบ้างระหว่างบุคคลสองคน ซึ่งมักจะเป็นเรื่องส่วนตัว ถ้าตกลงกันไม่ได้ก็จะให้ผู้ที่ชาวบ้านนับถือในหมู่บ้านเป็นผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาและช่วยตัดสินให้ คนในหมู่บ้านนอกจากให้ความเคารพกับผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโสจะเชื่อฟังผู้อาวุโส เด็ก ๆ จะเชื่อฟัง

มิติที่ 2 ทนเศรษฐกิจ

ระบบการผลิตในอดีต

ชุมชนหมู่บ้านโคกสัก นับเป็นชุมชนเกษตรกรรม เพราะประชากรเกือบทุกครัวเรือนประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนหมู่บ้านนี้ นั่นคือ การทำนาทำสวนยางและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งอาชีพเลี้ยงสัตว์ต้องควบคู่ไปกับอาชีพทำนา โดยเฉพาะการเลี้ยงวัว เพราะในอดีตการเลี้ยงวัวมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้แรงงานในการไถนา ซึ่งจะต่างกับปัจจุบันคือเลี้ยงวัวไว้เพื่อขาย และอาชีพการเลี้ยงสัตว์เป็นเพียงอาชีพเสริมรายได้ของอาชีพการทำนาและการทำสวนยาง ดังเช่น คนในสมัยก่อน จะไถนาโดยใช้วัว 2 ตัว สวมแอกไว้ตรงหัววัว ส่วนคนถือคันไถจะอยู่ระหว่างกลางวัว 2 ตัว ไถนาสมัยก่อนลำบาก เหนื่อย สันเท้าก็แตก ร้อนก็ร้อน (ตากแดด) กว่าจะได้ข้าวสักรวง

การทำนามิได้ใช้แรงงานจากวัวเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังนำมูลวัวในการทำปุ๋ยอีกด้วย หากมูลวัวไม่เพียงพอที่จะใช้มูลค่างควา ซึ่งต้องหาซื้อจากเขาชัยสน ในราคาปีบละ 50 สตางค์ ในสมัยก่อนปุ๋ยราคาถูก หาเอาได้ เช่น มูลวัว มูลค่างควา ซึ่งได้มาจากถ้ำในอำเภอเขาชัยสน หาพบเดินกันมาปีบหนึ่งราคา 50 สตางค์ สมัยนี้คนเลิกใช้แล้ว ของโบราณ จะหันมาใช้ปุ๋ยหัววัวคันไถราคากระสอบละ 300-400 บาท เพราะว่าสะดวกมากกว่า และเมื่อได้ผลผลิต (ข้าว) ก็จะเก็บเข้ายุ้งฉางไว้สำหรับกินตลอดทั้งปี หากเหลือเก็บก็นำไปขาย ซึ่งผลผลิตที่ได้ในอดีตจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและขนาดของพื้นที่ทำนา

การจัดสรรทรัพยากรในชุมชน

ภายใต้สภาพพื้นฐานทางธรรมชาติที่แวดล้อม และมีอิทธิพลต่อการผลิตและการบริโภคของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งหาเลี้ยงชีพด้วยการทำนา เลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชสวนครัวจำพวก พริก ตะไคร้ มะนาว มะเขือ เพื่อการบริโภคในครัวเรือน โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ ความมั่นคงในการบริโภค ที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ในรูปของการทำมาหากิน โดยการทำมาหากินของคนในพื้นที่เป็นไปในลักษณะของการผลิตในท้องถิ่น คือการปลูกข้าว ซึ่งพันธุ์ที่ปลูกคือ ข้าวขาวมาเลย์ โดยเฉพาะข้าวขาวมาเลย์เป็นพันธุ์ที่นำมาจากประเทศมาเลเซีย ในสมัยนายหะยีสัน ก่อเดิม ข้าวขาวพันธุ์มาเลย์นี้เป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูงและคุณภาพดีเป็นที่นิยมปลูกกันมาก ที่เหลือจากการบริโภคก็จะนำไปขาย ได้เงินมาก็จะนำไปซื้อเครื่องครัวจำพวก กะปิ เกลือ ปลาเค็ม ฯลฯ

อาชีพที่คู่ไปกับการทำนาคือเลี้ยงวัว สมัยก่อนเลี้ยงวัวเพื่อใช้แรงงานในการไถนาเป็นหลัก จะมีลัมวัวกินบ้างเวลามีงานแต่งงาน ทำบุญเนื่องจากไปประกอบพิธีฮัจย์ที่นครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า การลัมวัว อีกส่วนจะแยกไปขาย เช่นลูกวัวรุ่นหนุ่ม

สาวราคาก็จะอยู่ระหว่าง 400-500 บาท และหากจะขายพ่อวัว แม่วัว ก็เฉพาะเมื่อเค็ดร้อนจริง ๆ เท่านั้น เงินที่ขายได้ก็จะเก็บไว้เป็นทุนในยามจำเป็น

สภาพธรรมชาติและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ

สมัยก่อนชุมชนบ้านโคกสักเป็นชุมชนในเขตพื้นที่ราบสูง มีดินไม่สักราคาใหญ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก มีอาณาเขตกว้างขวาง มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นป่าสลับกับที่นา มีลำห้วยและคลองตามธรรมชาติ มีน้ำและสัตว์น้ำตลอดทั้งปี

การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้าน โดยการจับจองที่ดินจากการหักล้างทางพงจนสภาพป่ากลายเป็นที่อยู่อาศัย มีการนำไม้จากการโค่นป่ามาปลูกสร้างบ้านเรือนซึ่งมีสภาพเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ส่วนป่าสลับกับที่นา ชาวบ้านก็จะช่วยกันถางเพื่อให้สามารถทำนาได้ ที่อยู่อาศัยจะปลูกสร้างใกล้บริเวณแหล่งน้ำ ซึ่งชาวบ้านเรียกแหล่งน้ำ 2 แหล่งว่า “ห้วยพุด” และ “คลองลำธาร” เป็นแหล่งน้ำสำหรับการทำมาหากินของชาวบ้านซึ่งยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก ส่วนการทำสวนยางเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงประมาณ 10-15 ปีที่ผ่านมา

พื้นที่ ที่ตั้ง และการติดต่อภายนอกชุมชน

ชุมชนบ้านโคกสักในสมัยแรก ๆ มีอาณาเขตกว้างขวางมาก เมื่อเริ่มมีประชากรอยู่อาศัยมากขึ้น จึงแยกออกเป็นหมู่บ้านต่าง ๆ ประกอบด้วย หมู่ที่ 7 บ้านคอแห้งงาม หมู่ที่ 9 บ้านทุ่งนาเจริญ หมู่ที่ 10 บ้านงามทอง และหมู่ที่ 2 บ้านโคกสักในปัจจุบัน

การติดต่อกับภายนอกชุมชน สมัยก่อนยังไม่มีถนน การเดินทางต่างๆ ใช้การเดินทางด้วยเท้าและเกวียน เกวียนจะอยู่ต่างหมู่บ้าน คนที่มีเกวียนถือว่าเป็นฐานะดีจะมารับจ้างขนของไปขายที่ตลาด ถ้าใครไม่จ้างก็ต้องแบกของไปขายเอง ซึ่งในหมู่บ้านจะไม่มีตลาด หากชาวบ้านจะนำผลผลิตไปขาย ซื้อของใช้ หรือจะซื้อข้าวก็ต้องไปที่ตลาดแม่ขริหรือตลาดบางแก้ว ตลาดแม่ขริจะมีเฉพาะวันอังคาร ส่วนตลาดบางแก้วจะมีเฉพาะวันพุธและวันเสาร์ ซึ่งคนนิยมไปตลาดบางแก้วมากกว่าเพราะมีของขายมากกว่าและมีสถานีรถไฟด้วย

นอกจากนั้น ก็จะมีการติดต่อกันระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ส่วนใหญ่ก็จะใช้วิธีเดินเท้าเช่นเดียวกัน ซึ่งการเดินทางด้วยเท้า ต้องใช้เวลาานพอสมควร มีการนอนค้างคืนบ้านญาติ เพื่อนฝูง ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เหนียวแน่นมากขึ้น

ความหลากหลายของระบบการผลิต

ในอดีตระบบการผลิตของชุมชนบ้านโคกสัก พบว่ามีความหลากหลาย เช่น การทำนา ทำสวนยางและการเลี้ยงสัตว์ การทำนาที่ต้องอาศัยแรงงานจากคนและวัวเป็นหลัก โดยเริ่มจาก

ขั้นตอนที่ 1 ไถตะ เป็นการพลิกดินให้หน้าตาย

ขั้นตอนที่ 2 ไถแปร เป็นการทอนดินก้อนใหญ่ให้เล็กลง ซึ่งไถตามแนวขวาง

ขั้นตอนที่ 3 หว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว

ขั้นตอนที่ 4 ไถกลบ

เสร็จจากขั้นตอนที่ 4 คือ ไถกลบแล้ว ก็รอให้ฝนตก เพื่อหล่อเลี้ยงการเจริญเติบโตของต้นข้าว

ขั้นตอนที่ 5 หว่านปุ๋ย โดยใช้ปุ๋ยคอก คือมูลวัว หรือมูลค้างคาว

ขั้นตอนที่ 6 ซ่อมแซมต้นข้าวในแต่ละช่วงของพื้นที่นา ซึ่งข้าวไม่งอก โดยการนำต้นกล้ามาปัก เพื่อให้ข้าวงอกเสมอกัน

ขั้นตอนสุดท้าย คือเก็บเกี่ยว

หลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวบ้านก็จะเก็บข้าวไว้ในยุ้งฉางของตนเอง เก็บไว้เพื่อบริโภคตลอดทั้งปี ที่เหลือเก็บบางส่วน ก็นำไปขายที่ตลาดบางแก้ว

และหากต้องการให้ข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร ก็ต้องนำข้าวเปลือกไปนวด จากนั้นก็นำไปสีที่โรงสี จึงจะได้ข้าวสารตามที่ต้องการ การทำนามี 2 แบบ คือ นาดำกับนาหว่าน นาดำเป็นการเอาต้นกล้าข้าวมาปักดำลงในแปลงนาที่ผ่านการไถพรวนและปักดำเป็นแถวเป็นแนว ส่วนนาหว่านเป็นการนำเมล็ดข้าวหว่านลงไปแปลงนาเลย สำหรับการเลี้ยงสัตว์ ก็จะเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ เช่น วัว เป็ด ไก่ โดยวัวก็ต้อนไปที่ทุ่งนาให้กินชังข้าวในนาหลังเก็บเกี่ยวเสร็จ ส่วนเป็ด ไก่ ก็ปล่อยข้างบ้านให้คุ้ยเขี่ยหาอาหารกินเอง นอกจากการทำนาปลูกข้าวและการเลี้ยงสัตว์แล้ว ชาวบ้านในชุมชนได้มีการปลูกผักสวนครัวใกล้กับบริเวณบ้าน จำพวกพริก มะนาว ตะไคร้ มะเขือ ฯลฯ เพื่อเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนอีกด้วย

สำหรับการทำสวนยาง เป็นอาชีพดั้งเดิมควบคู่กับการทำนาภายหลังจากมีโครงการการปลูกแทนยางพาราของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พื้นที่ปลูกยางพาราได้ขยายการปลูกในชุมชนมากขึ้น พร้อมกับการเปลี่ยนสภาพจากที่นาไปเป็นสวนยาง จากการศึกษาพบว่าประชาชนในโคกสักประกอบอาชีพทำสวนยางนอกพื้นที่ หมายความว่า มีพื้นที่ปลูกนอกเขตหมู่บ้านโคกสักเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งรายได้จากยางพาราจะดีกว่ารายได้จากการทำนาเมื่อเปรียบเทียบกัน

กระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ในชุมชน

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้าน ที่สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของการกระทำ การดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การออกปากขอแรงในเรื่องการหว่าน ไถ เก็บเกี่ยว การหาเมล็ดและการสร้างบ้านอาศัย การทำนาปลูกข้าวด้วยการเรียนรู้ปฏิบัติจริงควบคู่กับการถ่ายทอดประสบการณ์จากท้องถิ่น เช่น พ่อแม่ นอกจากนี้การฝึกฝน สังเกต การอบรมสั่งสอน

และถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อในเรื่องศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยน และเรียนรู้ที่ถูกใช้มาตลอดตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การทำไถหรือคบไฟ โดยเอาเปลือกเสม็ด มาคลุกกับน้ำยางจากต้นยาง โดยเจาะในลำต้นยางให้เป็นหลุมแล้วเอาไฟลงไปให้น้ำยางออก น้ำยางมี สีดำจากนั้นเอาใบไม้มาห่อแล้วนำไปทำได้ ประเพณีการทำขวัญข้าว ซึ่งจะมีทั้งไทยพุทธและ ไทยมุสลิมถือเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้าง คำกล่าวก็จะเป็นการขอบคุณพระเจ้า ไม่กล่าวเหมือนไทยพุทธ ชาวพุทธจะเชิญแม่โพสพมาที่เก็บข้าว ขณะที่พามาที่แม่โพสพจะไม่คุยกับใคร แต่จะนำไปไว้บนข้อ เสี้ยก่อนในท้องข้าว นอกจากนี้ในศาสนาอิสลาม ก็มีการอบรมทุกวันศุกร์ ในด้านต่าง ๆ ทั้งศาสนา และสังคม ในศาสนาพุทธ ก็มีพิธีบวช เป็นต้น

คุณภาพของการผลิตและการบริโภค

การจัดการผลผลิตที่ได้รับจากการผลิตนั้น ได้ถูกกำหนดขึ้นจากความต้องการที่จะบริโภค ในครัวเรือน อันส่งผลให้เกิดความมั่นคงในการบริโภค นั่นคือ ความเพียงพอต่อความต้องการหรือ ความจำเป็นในการบริโภค ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าผลผลิตที่ได้ถูกปันส่วนไว้ 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเก็บ ไว้เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน ส่วนที่สองที่เหลือจากการเก็บไว้บริโภคจึงนำไปขาย เมื่อได้เงินจากการขายผลผลิตดังกล่าวจึงนำไปซื้อผลผลิตอย่างอื่นที่ไม่มีในครัวเรือนไว้เพื่อการบริโภค เช่น กะปิ เกลือ ปลาเค็ม

มิติที่ 3 ทุนวัฒนธรรม

ทุนวัฒนธรรมคือ รากฐานของการสืบทอดด้านกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐาน ที่ประมวลเอา ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อ ๆ กันไป แต่ทั้งนี้ก็ต้องอยู่บนพื้นฐาน ด้านศาสนาและประเพณีของแต่ละชุมชนหมู่บ้าน การเริ่มเข้ามาของศาสนาในชุมชนบ้านโคกสัก เริ่มจากการอพยพของ 4 ครอบครัวที่นับถือศาสนาอิสลาม และครอบครัวที่อพยพตามมาอีก 3 ครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ จึงเป็นชุมชนหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่ร่วมกันโดยมีการนับถือศาสนา 2 ศาสนา ซึ่งการดำรงชีวิตของชาวบ้านจะอยู่ภายใต้หลักของศาสนาและความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็น การแต่งกาย การบริโภค การประกอบพิธีกรรม และกิจกรรมอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้มีข้อแตกต่างที่เห็นได้ ชัดเจนระหว่าง 2 ศาสนา คือ

การแต่งกาย

ชาวมุสลิม จะต้องสวมเสื้อผ้าที่ปกปิดมิดชิด ใส่ผ้าโสร่ง (ที่มีลายดอก) เสื้อแขนยาว มีผ้าคลุมศีรษะ

ห้ามนุ่งกางเกงขาสั้น ผู้ชายนุ่งขาสั้นได้แต่ต้องเลยหัวเข่าลงไป

ชาวพุทธ สวมผ้าโสร่ง (มักจะเป็นลายไทย) เสื้อแขนสั้น / ยาว ก็ได้ กางเกงขาสั้นไม่ห้าม

การบริโภค

ชาวมุสลิม ห้ามบริโภคเนื้อหมู ห้ามบริโภคเนื้อสัตว์ที่ไม่ผ่านการฆ่าตามหลักศาสนาอิสลาม

ชาวพุทธ ไม่มีข้อห้าม

การประกอบพิธีกรรม

ชาวมุสลิม มีการประกอบศาสนกิจ (ละหมาด) ทุกวัน ๆ ละ 5 เวลา มีการละหมาดรวมทุกวันศุกร์ ซึ่งเรียกว่า “ละหมาดยุมอัต” มีการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนทุกปี ไม่ว่าผู้นั้นจะมีฐานะนครสูงส่งหรือไม่ ก็ต้องถือศีลอดเหมือนกัน เพื่อให้มุสลิมรู้จักการอดทน อดกลั้นถึงความหิวโหยและให้เกิดความเสมอภาคกันระหว่างคนรวยคนจน การไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย หากมีความสามารถ และมีทุนทรัพย์เพียงพอ

ชาวพุทธ มีการเข้าวัด สวดมนต์ ฟังธรรม บวช เป็นต้น

การทำบุญ

ชาวมุสลิม เรียกการทำบุญว่า นูหลี จะเชิญโต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม ญาติ เพื่อนฝูงมารับประทานอาหารที่บ้าน

ชาวพุทธ จะไปที่วัด นำอาหารใส่ปิ่นโต เพื่อถวายพระที่วัด

งานแต่งงาน

ชาวมุสลิม เรียกนิกะฮ์ และทำตามหลักศาสนา โดยมีโต๊ะอิหม่ามเป็นคนทำพิธีนิกะฮ์ ซึ่งจะมีพยานที่เชื่อถือได้และมีความยุติธรรม 2 คน เป็นสักขีพยานด้วย

ชาวพุทธ มีพิธีรดน้ำสังข์ การส่งตัวคู่บ่าวสาวเข้าเรือนหอ

การตาย

ชาวมุสลิม ใช้วิธีฝังศพที่กุโบร์ (ป่าช้า)

ชาวพุทธ ใช้วิธีเผาศพ

ซึ่งข้อแตกต่างเหล่านี้ ไม่เป็นปัญหาความขัดแย้งใดๆ ในการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านโคกสัก โดยชาวบ้านยังคงมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ทั้งด้านแรงงาน การผลิต และกิจกรรมอื่น ๆ ด้วยเป็นอย่างดี

มิตีที่ 4 ทุณภูมิปัญญา

ทุณภูมิปัญญาในที่นี้หมายถึง ระบบความคิดความเชื่อในการให้ความหมาย ความสำคัญ หรือคุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ความมุ่งหมายในการดำเนินชีวิต โดยระบบความรู้นี้จะเป็นตัวอธิบายสรรพสิ่งต่าง ๆ พร้อมกับการให้ความสำคัญในการจัดกระทำกับการดำเนินชีวิตในชุมชน

สาระสำคัญในมิตินี้อยู่ที่การสืบค้นให้เข้าถึงระบบความรู้ของชุมชน กำหนดพฤติกรรมของคนในชุมชน ระบบความรู้เหล่านี้สืบค้นได้จากกิจกรรมสำคัญในการดำรงชีพ เช่น การทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ และการสร้างระบบการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

ภูมิปัญญาในการทำมาหากิน

สภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อม เป็นทุนพื้นฐานและมีอิทธิพลอย่างมากกับระบบการผลิต การบริโภคของคนในชุมชน คนในชุมชนต้องพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก ในอดีตคนในชุมชน บ้านโคกสักมีอาชีพหลักคือการทำนา การทำนาของคนในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงการเข้าใจ ธรรมชาติ ตลอดจนการประสานส่วนต่าง ๆ จากธรรมชาติเพื่อประโยชน์ในการผลิตและการบริโภค การทำนาในสมัยก่อนต้องพึ่งพิงธรรมชาติ นั่นคือ ต้องรอน้ำฝนซึ่งเป็นน้ำธรรมชาติ คนในชุมชนจะต้องมีความรู้และความเข้าใจในการทำนาแบบอาศัยธรรมชาติ

โดยคนในชุมชนเริ่มไถนา โดยการไถตะ ประมาณเดือนแปดเดือนเก้า (สิงหาคม-กันยายน) ช่วงนี้จะเริ่มหว่านข้าวเพื่อเตรียมต้นกล้า ที่นาส่วนอื่นหลังจากไถตะแล้ว ก็เริ่มไถแปรเพื่อเตรียม ต้นกล้ามาปักดำ ชาวบ้านก็จะรู้ว่าช่วงที่เริ่มไถตะและไถแปรนั้นฝนตกลงมาแล้ว พร้อมเตรียมที่นา พอไถแปรเสร็จก็จะเริ่มดำนา การดำนาจะเริ่มเดือนสิบ (ตุลาคม) ช่วงนี้ฝนจะตกลงมาเรื่อยๆจนกว่า ข้าวจะตั้งท้อง (ข้าวตั้งท้อง คือ ต้นข้าวที่เริ่มผลิตเมล็ดข้าว) และจะเริ่มออกรวงในช่วงเดือนอ้ายเดือนยี่ (มกราคม-กุมภาพันธ์) แล้วจะเก็บเกี่ยวได้ก็เดือนสามเดือนสี่ (มีนาคม-เมษายน) จะเห็นได้ว่าการ ทำนาเป็นกิจกรรมที่ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ และในช่วงที่รอการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านก็ได้หากุ้ง หอย ปู ปลา ตามธรรมชาติไปด้วย ชาวบ้านจะต้องเรียนรู้ถึงเครื่องมือที่ใช้ทำมาหากิน เช่น คันไถ แอก (ที่ ครอบระหว่างวัว 2 ตัว) กระดัง ครกตำข้าว รวมทั้งอุปกรณ์ในการหาปลา เช่น คันเบ็ด (ใช้ตก ปลา) แคน (ใช้ตกกุ้ง) พร้า (ใช้ตัดปลาระหว่างช่องน้ำตามคันนา) อุปกรณ์ทุกชนิดจะทำด้วยไม้ เพราะไม้หาได้ง่าย รวมถึงมีการปลูกผักสวนครัวไว้กินบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ถั่ว บวบ ฟัก เมื่อกิน ลูกแล้วก็จะเก็บเมล็ดไว้ทำพันธุ์ ชาวบ้านจะเอาผ้ามาห่อเมล็ดพันธุ์ แล้วนำไปแขวนไว้ใกล้เตาไฟ ผูกโยงไว้บนผลา (ผลา คือ ชั้นที่ทำไว้เพื่อเก็บเครื่องครัว) การทำเช่นนี้เป็นการเก็บเมล็ดพันธุ์ที่ดี เพราะเมล็ดพันธุ์ถูกรวมควันจากเตาไฟ ทำให้ทนต่อมอด แมลงทำลาย และทำให้เพาะปลูกได้ดีด้วย

นอกจากนี้ชาวบ้านยังเรียนรู้ถึงเรื่องปุ๋ย ยาฆ่าแมลง โดยจังหวัดพัทลุงจะมีภูเขามาก ในภูเขา ก็จะมีถ้ำ และค้างคาวอาศัยอยู่จำนวนมาก ชาวบ้านก็จะไปเอาดิน หินในถ้ำที่ผสมกับขี้ค้างคาว มาทำปุ๋ย ซึ่งชาวบ้านที่นี้เรียกปุ๋ยว่า “มายา” ส่วนยาฆ่าแมลง ชาวบ้านก็จะนำตะไคร้หอมมาคองกับ ยาเส้นและใบสะเดา เป็นยาฆ่าแมลงที่ได้ผลมาก นอกจากนี้ชาวบ้านยังเรียนรู้ถึงสิ่งที่ทำให้เกิดแสงสว่างในยามค่ำคืนด้วย เนื่องจากชุมชนบ้านโคกสักจะมีต้นยางเป็นจำนวนมาก จนชาวบ้านเรียก บริเวณที่มีต้นยางมาก ๆ ว่า “ยางทอง” โดยชาวบ้านจะบากต้นยางให้เป็นร่องเพื่อให้น้ำยางออกมา ที่ชาวบ้านเรียกว่า “มันยาง” จะมีสีขาวขุ่น ใสบ้าง แล้วจะนำมาคลุกกับเปลือกไม้ เช่น เปลือกเสม็ด โดยนำเปลือกเสม็ดมาทุบให้ขุยแล้วคลุกกับน้ำมันยาง แล้วนำไปห่อกับกาบหมาก จุดไฟให้แสงสว่างกันทุกบ้าน ชาวบ้านเรียกว่า “ไต้”

ต่อมาต้นยางเริ่มลดน้อยลง เนื่องจากตัดไม้ไปสร้างบ้านบ้าง ตัดไม้เพื่อเป็นที่ทำกินบ้าง ชาวบ้านเปลี่ยนจากไต้ มาใช้ไม้ต้นตำเสา และบางครั้งอบครัวใช้น้ำมันวัว (ไขมันวัว) โดยนำไม้ตำเสา

มาทำเป็นชั้นเล็ก ๆ จุดไฟ คุณสมบัติของไม้ดำเสา คือ ติดไฟง่าย เมื่อไฟมอดจะไม่เป็นถ่านแต่จะเป็นขี้เถ้าเลย ส่วนน้ำมันวัวก็จะมีผ้าขี้ริ้วมาชุบกับไขมันวัว

ภูมิปัญญากับการดูแลสุขภาพ

การดูแลสุขภาพในสมัยก่อนก็ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ เพราะโรงพยาบาลมีน้อย มีบ้างก็ห่างไกลจากหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้านก็จะมี “หมอบ้าน” ที่คอยรักษาชาวบ้านยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยาในสมัยนั้นก็จะได้จากพืชสมุนไพร ซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ยาหมอ” ในสมัยนั้นมีพ่อของลุงสมซื้อลูเมน เป็นหมอคอยต้มยาให้ชาวบ้าน หมอบ้านก็จะรู้ว่าคนไข้มีอาการอย่างนี้ เป็นไข้อะไร รู้ว่าใช้สมุนไพรอะไรบ้าง โรคที่เกิดขึ้นกับคนสมัยก่อนก็ไม่เหมือนกับปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังรู้ว่า พืชชนิดไหนเป็นยาที่จะนำมาปรุงอาหารกินกัน เช่น ลูกมะเกลือใช้เป็นยาถ่าย เอาขอมะขามมาต้มน้ำอาบแก้ไข้หวัด ถ้าท้องเสียก็เอาใบชมพู (ฝรั่ง) มาเคี้ยวกิน บอระเพ็ดใช้หย่านมในเด็ก การกินอาหารตามธรรมชาติทำให้คนในสมัยก่อนแข็งแรง ไม่ค่อยจะเป็นอะไรง่าย ๆ

สำหรับการคลอด ก็เป็นเรื่องที่ต้องช่วยเหลือกันภายในครอบครัว โดยการคลอดจะอาศัยหมอดำแย ซึ่งมีประจำหมู่บ้านเป็นคนคอยทำคลอด ผู้หญิงที่คลอดแล้วก็จะทำการอยู่ไฟ นอกจากจะนอนผิงไฟแล้ว น้ำที่นำมาอาบก็มีสมุนไพรอยู่ด้วย เพื่อให้หมดลูกเข้าอุ้งเร็ว เช่น ใบกล้วยน้ำ และการกินอาหารของคนคลอดก็จะกินของที่ช่วยให้หมดลูกเข้าอุ้งเร็ว เช่น พริกไทย ตะไคร้ เป็นต้น

ระบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นหลัง

ภูมิปัญญาสะท้อนให้เห็นถึงระบบการเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆระบบการเรียนรู้นี้ได้สืบทอดจากการอบรมสั่งสอน การสังเกต การฝึกปฏิบัติ เพราะในสมัยก่อนไม่มีตำราที่เรียนรู้ในการดำเนินชีวิต ดังนั้นผู้ใหญ่ก็จะคอยสั่งสอนให้กับรุ่นลูก รุ่นหลาน และทำให้ดูเป็นตัวอย่าง บางครั้งคนที่ต้องการเรียนรู้จริง ๆ ก็ต้องไปช่วยผู้ที่ทำอยู่ก่อนแล้ว เช่น การเป็นหมอดำแย ก็ต้องเรียนรู้วิธีการทำคลอด ระบบการถ่ายทอดจึงผ่านการสังเกต จดจำ และฝึกฝนปฏิบัติเป็นสำคัญ

มิติที่ 5 ทุนทรัพยากร

ป่าไม้

บ้านโคกสักมีสภาพเป็นที่ราบและเป็นที่เนิน ลักษณะพื้นที่แบ่งเป็น 2 ฝั่ง ฝั่งหนึ่งจะเป็นป่าไม้ที่ไม่ใหญ่มากนัก เช่น ป่าเสม็ด อีกส่วนหนึ่งเป็นป่าไม้ที่มีไม้ขนาดใหญ่ ส่วนที่เป็นป่าเสม็ดชาวบ้านถางป่าเพื่อทำเป็นที่นา ปลูกข้าว คนที่มาจองที่ทำนาส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายมาจากอำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ส่วนที่เป็นป่าไม้ใหญ่ ชาวบ้านจะเอาไม้มาสร้างบ้าน บางคนตัดไม้เพื่อขยายที่ทำกินบ้าง พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ปลูกยางพารา คนที่มาจองพื้นที่ป่าส่วนใหญ่จะเป็นคนจีน ชาวบ้านพึ่งพิงธรรมชาติ อาศัยป่าไม้เป็นที่ทำมาหากิน ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ทำให้ชาว

บ้านไม่ต้องซื้อผักมาเป็นอาหาร แต่สามารถหาของป่ามากินได้ พื้นที่สมัยก่อนใครมาก่อนสามารถจับจองได้ก่อน แล้วจะแบ่งให้ลูก ๆ หลาน ๆ ใครมาหลัง ๆ อาจจะได้ น้อย นอกจากนี้ก็ยังมีสัตว์ป่า เช่น กวาง เสือ หมูป่า ชาวบ้านจับกวางเป็นอาหารกันบ่อย แสดงว่าสมัยนั้นสัตว์ป่ามีเยอะ และคนก็นิยมกินสัตว์ป่าด้วย

น้ำ

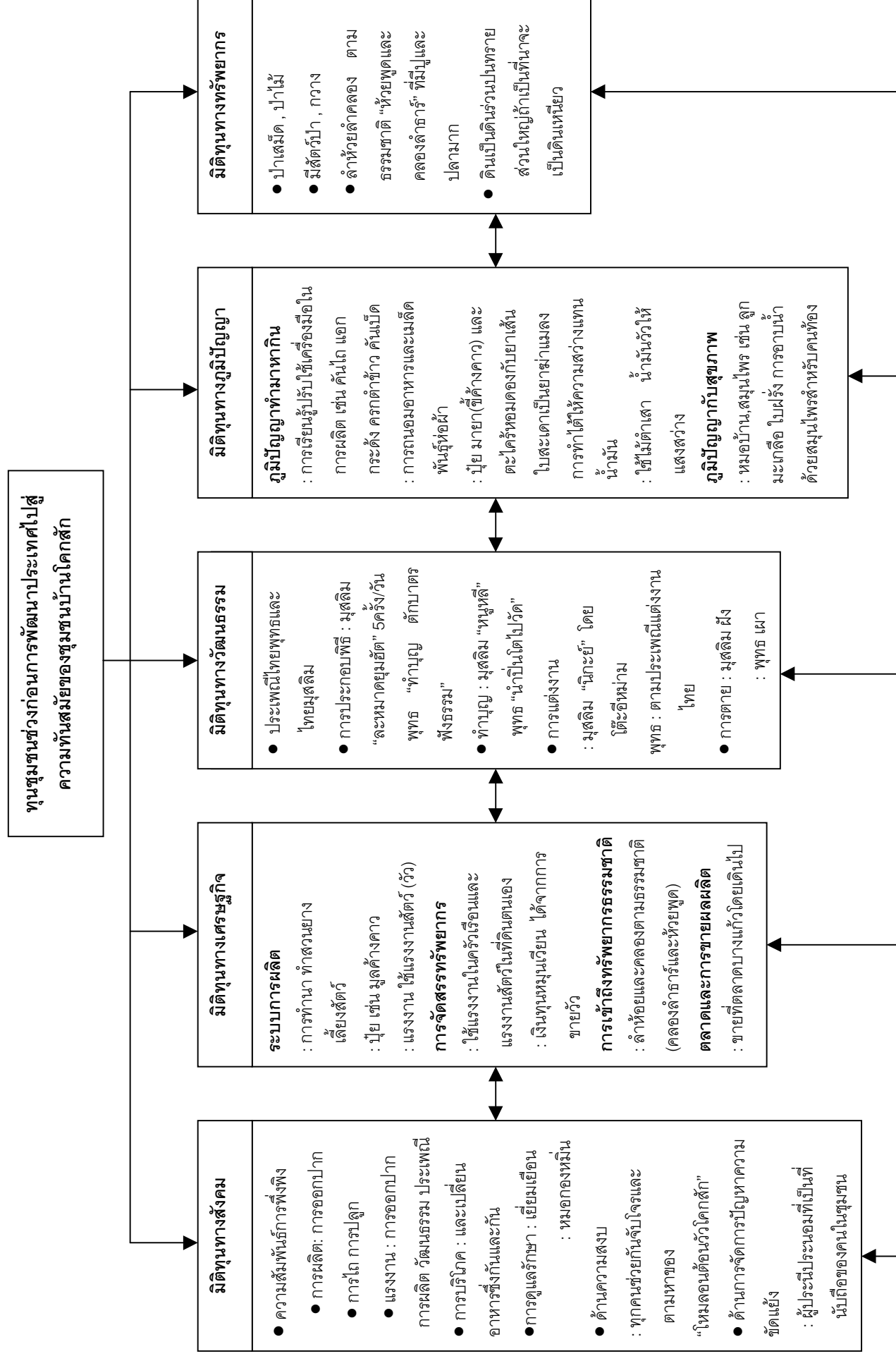
การดำรงชีวิตของชาวบ้านในสมัยก่อน อาศัยน้ำตามธรรมชาติ เช่น น้ำฝน น้ำคลอง ห้วย บึง ซึ่งบ้านโคกสักก็มีลำห้วยที่ชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยพุด” ไหลผ่านหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านได้ทำกินและบริโภค ในอดีตคลองลำธารไม่เคยแห้งเพราะแหล่งต้นน้ำมาจากคลองท่าเขียว คลองลำธาร ไหลมาจากอำเภอเขาชัยสนและมาสู่ห้วยพุด ในคลองก็มีสัตว์น้ำชุกชุม เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน น้ำที่ใช้ในการทำนาที่อาศัยน้ำฝน ฝนก็ตกตามฤดูกาล ชาวบ้านสามารถทำนา ปลูกข้าวได้ทุกปี ในนาที่มีสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ชุกชุม ชาวบ้านสามารถหากินหาอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้ได้

ส่วนน้ำที่นำมาบริโภค ดื่มกิน ก็จะกินน้ำบ่อซึ่งชาวบ้านขุดบ่อใช้เอง โดยอาศัยน้ำใต้ดิน น้ำบ่อ ก็จะแบ่งกันกิน ไม่ได้ขุดกันทุกบ้าน บ้านที่อยู่ใกล้ ๆ กันก็จะขุดไว้หนึ่งบ่อ แล้วใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดความผูกพันกัน

ดิน

สภาพดินในบ้านโคกสัก เป็นดินร่วนปนทราย ส่วนที่เป็นที่นา ก็จะเป็นดินเหนียว เหมาะแก่การทำนา ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชอะไรก็ได้ ไม่ต้องใส่ปุ๋ยก็ให้ผลผลิตดี ชาวบ้านในสมัยก่อนรู้จักดูแลรักษาและบำรุงดิน หลังจากฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านก็จะนำวัวไปปล่อยให้กินฟางข้าว วัวก็จะปล่อยมูลวัวในนา เมื่อหมดฟางข้าว ชาวบ้านจะปล่อยให้ตอข้าวเปื่อยสลายไปในดิน เป็นการบำรุงดิน อีกทางหนึ่งชาวบ้านจะนำขี้ค่างความาใส่เป็นปุ๋ยให้กับต้นกล้า ขี้ค่างควาและหินในถ้ำก็จะช่วยบำรุงดิน จะเห็นได้ว่าในอดีตทุนธรรมชาติจะเป็นทุนพื้นฐานของมนุษย์ในการดำรงชีวิต ให้มนุษย์ได้ใช้ในการผลิตและการบริโภค

โดยสรุปสามารถเขียนภาพความเชื่อมโยงของทุนชุมชนแต่ละประเภทของหมู่บ้านโคกสัก ได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 4 แสดงความเชื่อมโยงระหว่างทุนชุมชนแต่ละประเภท

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

ระบบชลประทานและเครื่องมือทุ่นแรง

ชุมชนหมู่บ้าน “โคกสัก” มีอาชีพหลักคือ การทำนาและบริโภคข้าวเป็นอาหาร เป็นวิถีชีวิตที่ถูกถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิมที่ดำเนินชีวิตอย่างสมถะ เคารพยำเกรงต่อธรรมชาติ นับถือแม่โพสพที่ให้ข้าวให้น้ำ ก่อเกิดศรัทธา ความเชื่อ เป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ถูกหล่อหลอมให้วิถีชีวิตชุมชนผูกพันไว้ด้วยวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา การใช้น้ำจากลำห้วยหรือการร่อนน้ำฝนตามฤดูกาล ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นที่มีคุณค่าในอดีต ที่ได้ถูกแปรเปลี่ยนด้วยวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกกำหนดด้วยเครื่องจักรและเทคโนโลยี การเข้ามาของรถไฟเหล็กเดินทาง รถแทรกเตอร์ และการเข้ามาของเหมืองน้ำชลประทาน จึงเป็นภาพสะท้อนการล่มสลายของวิถีการทำนาแบบสมัยเก่าที่ใช้วัวไถนา ซึ่งเป็นวิธีการดั้งเดิมที่ชาวนาทำมาแล้วยิ่งยดจน จากเจ้าของผืนนาที่สามารถขายข้าวส่งลูกให้ได้รับการศึกษาสูง ๆ ได้ “การเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยด้านเทคโนโลยี ทำให้เกษตรกรหรือชุมชนกลายเป็นลูกหนี้ธนาคาร สังคมเกษตรกรรมที่อบอุ่นอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน มีการแบ่งปันแรงงานช่วยเหลืออาหารซึ่งกันและกัน กลับกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานนอกชุมชน” ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอันเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ไม่จำกัดเฉพาะที่กล่าวเท่านั้น แม้แต่ความเจริญของถนนหนทาง การเกิดการรวมกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานการสะสมทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทางภูมิปัญญา

สมัยก่อนที่ชลประทานจะเข้ามา การทำนาของชาวบ้านจะขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกตามฤดูกาล ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำ ผลผลิตที่ได้ไม่คุ้มค่า หลังจากชลประทานเข้ามาในชุมชนหมู่บ้านประมาณ 30 ปี แล้ว ปัญหาการขาดแคลนน้ำลดลง ชาวบ้านสามารถทำการเกษตรได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และจากอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว ก็สามารถแปรเปลี่ยนเป็นหลายอาชีพขึ้นไม่ว่าจะเป็นการปลูกผัก ทำสวนผลไม้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จำต้องอาศัยน้ำเป็นหลักสำคัญ

การทำนาในชุมชนบ้านโคกสัก ตั้งแต่อดีตอาศัยแรงงานคน และสัตว์เลี้ยง คือวัว ใช้เป็นแรงงานหลัก และต้องแข่งขันกับสถานะของธรรมชาติ และฤดูกาล ซึ่งการไถนาด้วยวัว เป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันระหว่างคนกับวัว ที่ได้สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลานาน เพราะวัวที่ใช้ไถจะต้องนำมาฝึกไถ และรู้ภาษาคนไถ เช่น ถ้าต้องการให้ลากแนวไถเข้าชิดเนินดินที่ยังไม่ได้ไถ จะต้องออกคำสั่งตะโกนว่า “เข้า” หรือถ้าต้องการให้ลากแนวไถออกข้าง ๆ จะออกคำสั่งว่า “แฉ่ง” ถ้าต้องการให้ตัวงอเข้าจะต้องออกคำสั่งว่า “หยุด” และเมื่อต้องการจะหยุดก็จะออกคำสั่งว่า “โย” ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นภูมิปัญญาของชาวนาสมัยก่อนที่มีชีวิตผูกพันกับวัว โดยอนุชนรุ่นหลังมิได้สนใจรับการถ่ายทอด และสลายไปกับกาลเวลา

พร้อมกับความทันสมัยเข้ามาแทนที่ จากการไถนาด้วยวัวเป็นการไถนาด้วยเครื่องจักร รถไถเดินตาม หรือที่เรียกกันอีกอย่างว่า ควายเหล็ก และรถแทรกเตอร์ ได้เข้ามาทดแทนแรงงานวัว

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการแปรรูปผลผลิต : จากการ “ออกปาก” สู่ระบบโรงสี

การขาดแคลนน้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากอาชีพทำนาเป็นอาชีพทำสวนยาง โดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในที่สูง ๆ ซึ่งน้ำจากชลประทานไปไม่ถึง เกิดการปลูกยางพาราทดแทนการทำนา เพราะยางพารา ทนต่อการขาดน้ำ พร้อมกับรายได้ที่ดีกว่า

สำหรับการปลูกยางพารา เทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่จากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้รับทั้งปัจจัยการผลิตในรูปตัวเงินและพัสดุ จำนวนประชาชนที่มีอาชีพทำสวนยางมีจำนวนมากขึ้นกว่าในอดีต โดยมีสาเหตุคือ นโยบายเชิงรุกของการปลูกแทนด้วยยางพันธุ์ดี ด้วยการให้เปล่าปัจจัยการผลิตที่เป็นสิ่งล่อใจประชาชนผู้ปลูกยางพารา หรือ ต้องการปลูกยางพารา และปัจจัยการทดแทนแหล่งน้ำในบางพื้นที่ของชุมชนซึ่งการขาดแคลนแหล่งน้ำกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากอาชีพการทำนาเป็นอาชีพทำสวนยาง เพราะรายได้ดีกว่า และเช่นเดียวกันการแปรรูปจากข้าวเปลือก มาเป็นข้าวสารสำหรับบริโภคนั้นได้แปรเปลี่ยนไปด้วย ซึ่งการนวดข้าว ฝัดข้าว และการสีข้าวของชาวนาในอดีตที่มีวิธีการที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง นั่นคือ การสีข้าวเปลือกมาเป็นข้าวสารได้เอง โดยการใช้ครกสี ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงกระบอกอัดแน่นด้วยดินเหนียว และจัดวางฟันครกสี ซึ่งทำด้วยไม้แข็งเป็นตัวขัดสีข้าวเปลือก การสีด้วยครกสีจะใช้แรงงานคน คนเดียวจับวงครกสีคั่นให้ครกสีหมุนรอบตัวเอง เพื่อขัดให้เปลือกข้าวหลุดจากเมล็ดข้าวเปลือก ก่อนจะนำข้าวเปลือกมาสีจะต้องนำข้าวเลียงมานวดโดยใช้แรงงานสองเท้าของคนนวดเหยียบย่ำจนเมล็ดข้าวหลุดร่วงจากเลียงจนเหลือเป็นฟางข้าว เมล็ดข้าวเปลือกจะปนอยู่กับเศษฟางข้าว จึงต้องฝัดแยกฟางออกจากข้าวด้วยกระด้ง แล้วนำข้าวเปลือกไปตากแดดอย่างน้อยหนึ่งแดดก่อนจะนำมาสีได้ง่ายขึ้น ข้าวที่ได้จากการสีด้วยครกสีนั้น จะเป็นข้าวกล้อง ก็ยังไม่เกลี้ยงมีเปลือกติดอยู่บางส่วน ชาวนาจะต้องนำข้าวนี้มาตำอีกครั้งหนึ่ง โดยใช้ครกที่มีข้าวอยู่เรียกว่า “การซ้อมสาร” ตำจนได้ที่แล้วจะนำข้าวขึ้นจากครกมาฝัดด้วยกระด้ง เพื่อแยกข้าวสารกับรำข้าวออกจากกัน ก็จะได้ข้าวสารที่สามารถนำไปบริโภคต่อไปได้ จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารของชาวนาสมัยก่อนมีขั้นตอนที่ซับซ้อนยุ่งยากและลำบาก กว่าจะได้ข้าวสารซักเมล็ดเพื่อนำมาหุงกิน ต้องอาศัยแรงงานคนเป็นปัจจัยพื้นฐาน เมื่อมีโรงสีข้าวเข้ามา เครื่องมือทุ่นแรงประเภทต่างๆเข้ามา การพึ่งพาอาศัยแรงงานด้วยการ “ออกปาก” จึงหมดความสำคัญลงและสังคมที่อาศัยการลงแขกก็แตกสลายลงเป็นสังคมสมัยใหม่

การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต

การเข้ามาแนะนำเกี่ยวกับพันธุ์ข้าว การใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการป้องกันโรคของเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ ซึ่งพันธุ์ข้าวในสมัยก่อนชาวบ้านปลูกเป็นพันธุ์ข้าวของท้องถิ่น ที่นำไปหุงเมื่อข้าวเย็นลง เมล็ดจะแข็งนั่นคือ ข้าวเชือกไทร ข้าวหัวนา ข้าวช่องเล ข้าวหอมจันทร์ แต่พันธุ์เหล่านั้นได้สูญสลายไปจากบ้านโคกสักแล้ว คงไว้ด้วยพันธุ์ข้าวสมัยใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั่นคือ ข้าวพันธุ์ กข. ข้าวพันธุ์สุพรรณ ข้าวชัยนาท และข้าวหอมมะลิ เจกเช่นเดียวกับปุ๋ยและสารเคมี ซึ่งสมัยก่อนชาวนาจะใช้ปุ๋ยคอกที่ได้จากมูลสัตว์ เช่นมูลวัว มูลค่างควา และใช้ยากำจัดแมลงจากภูมิปัญญาของตนเอง คือ ใช้ตะไคร้หอม ใบสะเดา ข่า และยาเส้น (ยาเขียน) มาดองลงในไห ประมาณ 4-5 วัน แล้วนำมาฉีดลงในต้นข้าวหรือพืชผัก แต่ปัจจุบันสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ได้ถูกวิวัฒนาการสมัยใหม่กลืนไปกับกาลเวลาแล้วคายเอาสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่ นั่นคือ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และฮอร์โมนต่าง ๆ ที่ช่วยเร่งการเจริญเติบโต ด้วยปัจจัยดังกล่าวเหล่านั้น จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการจัดซื้อ จัดหาเพื่อให้ได้ซึ่งปัจจัยในการผลิต

การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์การผลิตและการบริโภค : จากความเป็นไทไปเป็นทาสการเงิน

เป้าหมายของการผลิตก็ได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิม ซึ่งผลิตเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนหากเหลือแล้วจึงขาย แต่ปัจจุบันผลิตเพื่อการค้าขายให้ได้มาซึ่งตัวเงิน ความอยู่รอด ความมั่นคงและความสะดวกสบายในวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่ห่อหุ้มไว้ด้วยเทคโนโลยี เมื่อเป้าหมายของการผลิตเปลี่ยนไป ความต้องการที่จะใช้เงินทุนเพื่อการผลิตเพิ่มขึ้น รวมถึงสิ่งล่อตาล่อใจในความสะดวกสบายของเทคโนโลยี เช่น ทีวี รถจักรยานยนต์ ฯลฯ จึงหันเหวิถีชีวิตแบบสมถะด้วยการเป็นลูกหนี้ธนาคาร

การเข้ามาของแนวคิด “ทางเลือก”

การเข้ามาของแนวคิดระบบทางเลือก ได้แก่ ระบบทางเลือกการผลิต ทางเลือกในการประกอบอาชีพ โดยมีจุดมุ่งหมายต้องการยกระดับรายได้ครัวเรือนอันนำไปสู่ความพยายามหลุดพ้นความยากจนและความต้องการในคุณภาพชีวิตของตนเองดีขึ้น โดยมีนโยบายการพัฒนาของรัฐช่วยเหลือหนุนเสริม ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ความหลากหลายในกิจกรรมการผลิตของครัวเรือนมีมากขึ้น เกิดกระบวนการกลุ่มและการเรียนรู้เกิดขึ้นในชุมชน การรับและเข้าใจข่าวสารของคนในชุมชนโคกสักมีมากขึ้น แนวคิดการผลิตเพื่อการบริโภค กลับกลายเป็นการผลิตทั้งการบริโภคและเหลือเพื่อขาย

ด้านสาธารณูปโภค

การที่รัฐมีโครงการพัฒนาเข้ามาในชุมชน ทำให้ชุมชนมีสาธารณูปโภค โดยเริ่มจากมีถนน มีไฟฟ้า มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มมีการใช้พาหนะทดแทนการเดินเท้า ชุมชนสามารถติดต่อกับภายนอก การไหลของแรงงานชุมชนออกสู่ภายนอกมากขึ้น เมื่อการคมนาคมสะดวก เด็ก เยาวชนได้

รับการศึกษาสูงขึ้น โดยพบว่าส่วนใหญ่ส่งลูกหลานเรียนที่อำเภอหาดใหญ่ ทำให้โครงสร้างของสมาชิกครัวเรือนปัจจุบันมักพบเพียงแต่คนเฒ่าคนแก่และเด็กโดยส่วนใหญ่

ด้านองค์กรชุมชน : ความเข้มแข็งและอำนาจในการต่อรองของชุมชน

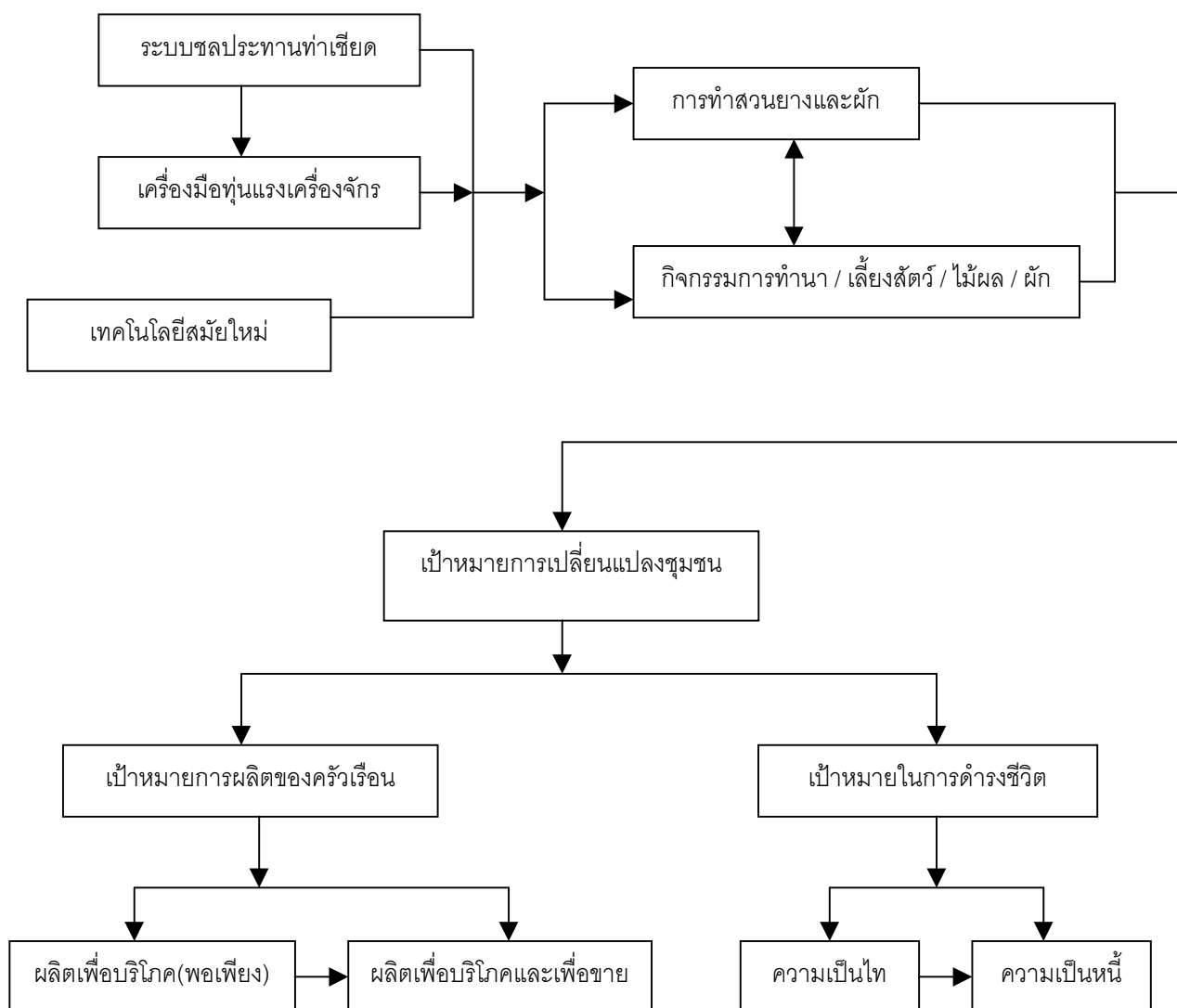
เมื่อความทันสมัยเข้ามาในชุมชน นำวิถีทางและแนวทางพัฒนาองค์กรมาควบคู่กับการพัฒนา โดยมีเป้าหมายเพื่อลดความขัดแย้ง ความแตกแยกในชุมชน เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังนั้นชุมชนโคกสักได้มีการรวมกลุ่มโดยการนำของผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ซึ่งเกิดการลงมือทดลองในอดีต และได้รับการสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน ซึ่งปัจจุบันเกิดกลุ่มองค์กรต่างๆ มากในชุมชน แม้ว่าเหตุผลในการเกิดองค์กรหรือกลุ่มแตกต่างกัน แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนโคกสักเห็นความสำคัญกับการรวมกันพอสมควร ซึ่งจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2543 เกิดกลุ่ม/องค์กร ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาโคกสัก (2543) กลุ่มทฤษฎีใหม่ (วันจัดตั้ง 10 พฤษภาคม 2544) กลุ่มเลี้ยงโคพื้นเมือง (วันจัดตั้ง 25 เมษายน 2543) กลุ่มเลี้ยงแพะ (วันจัดตั้ง 25 เมษายน 2543) และกลุ่มเพาะเห็ดเพื่อการผลิต (วันจัดตั้ง 15 มีนาคม 2544) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มองค์กรอื่นๆ อีกมากมาย ประชาชนสามารถเลือกเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ได้ตามใจปรารถนา และวัตถุประสงค์ในการเข้าเป็นสมาชิกก็มีความแตกต่างกัน

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดกลุ่มองค์กรในชุมชนดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างคนในชุมชนมีมากยิ่งขึ้น ภายใต้กระบวนการพัฒนา ประกอบกับเจ้าหน้าที่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดองค์กรหรือกลุ่มในชุมชนทำให้การพัฒนาองค์กรสอดคล้องกับเป้าประสงค์ในนโยบายและแผนของภาครัฐและเอกชน

สรุป

ภายใต้ยุคของการพัฒนาสู่ความทันสมัย ที่ความเจริญเข้ามาครอบงำ การกระทำ ดำเนินการต่าง ๆ ที่แพร่เข้ามาในชุมชน ตั้งแต่การจัดระบบน้ำโดยผ่านการสร้างเขื่อนชลประทานหรือเหมืองลอยเสาปูนซีเมนต์ หรือเหมืองใส่ไก่ ส่งน้ำเข้ามาในพื้นที่ทำให้น้ำใช้ในการเกษตรไม่ขาดแคลน และสามารถทำได้ตลอดปี ด้วยการพึ่งพาอาศัยเทคนิควิทยาการ เทคโนโลยี เครื่องจักรกลสมัยใหม่ ที่ให้ความสะดวกรวดเร็ว และในขณะเดียวกัน การพึ่งพาเงินทุนก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ในยุคของการพัฒนาสู่ความทันสมัย ดังเช่น คำบอกเล่าของผู้อาวุโสเกี่ยวกับความรวดเร็วของเครื่องจักร

ต่อไปนี่จะเป็นภาพแสดงการปรับตัวของชุมชนบ้านโคกสักเมื่อเริ่มพัฒนาสู่ความทันสมัยดังภาพ

ภาพที่ 5 การปรับตัวของชุมชนโคกสัก เมื่อเริ่มพัฒนาสู่ความทันสมัย

บทที่ 4

การปรับตัวของชุมชน

ด้วยการเข้ามาของระบบชลประทาน เครื่องจักรกล ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่และนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น และบทบาทของภาครัฐและเอกชน นับจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน คุณภาพชีวิต รวมถึงประสิทธิภาพการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ตอบสนองความต้องการชุมชนซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสะสมทุนชุมชน รวมถึงความพยายามในการบูรณาการชุมชนให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของระบบชุมชน ทางด้านเศรษฐกิจสังคม และทางกายภาพชีวภาพ

การปรับตัวทางด้านสังคม

ผลกระทบจากการที่ชลประทานเข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้นเพราะปัญหาการขาดแคลนน้ำลดลง

มีชาวบ้านบางส่วนที่อาศัยอยู่ในที่สูงหรือที่ดอนเท่านั้นที่น้ำชลประทานยังไม่ถึง คงมีปัญหาแต่เขาเหล่านั้นสามารถแก้ปัญหาจากการขาดแคลนน้ำในการทำนา โดยการปรับเปลี่ยนเป็นสวนยางพาราแทน เพราะยางพารามีความทนต่อการขาดแคลนน้ำ

ดังนั้นเมื่อเกิดเหมืองใส่ไก่ (ชลประทาน) ขึ้น ในชุมชนได้มีการบริหารจัดการน้ำที่เป็นระบบ มีชาวบ้านเป็นคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบในจุดต่างๆ ที่ปล่อยน้ำไป เพื่อจัดปัญหาการแย่งชิงน้ำ ทำให้ปัญหาเรื่องน้ำลดลงและสิ่งที่ตามมาคือ การผลิตของชาวบ้านเพิ่มขึ้น ผลผลิตที่ได้ดีขึ้น ก่อเกิดการรวมกลุ่มอาชีพทางการผลิตที่หลากหลายรูปแบบ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลา กลุ่มปลูกผัก กลุ่มทำนา กลุ่มทำสวน

ภายใต้การรุกร้าของกระบวนการพัฒนาสู่ความพยายามในการปรับตัวของชุมชน ทำให้ระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไป เนื่องจากชาวบ้านมีเวลาว่างน้อยลง ซึ่งเวลาส่วนใหญ่จะอยู่กับการทำงานเพิ่มผลผลิต โดยเฉพาะรุ่นพ่อ แม่ หรือหัวหน้าครอบครัว ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน รวมถึงค่าใช้จ่ายในสิ่งอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีเครื่องจักรกล ส่วนรุ่นหนุ่มสาวโดยเฉพาะวัยรุ่น ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากที่เคยเชื่อฟังพ่อแม่ ช่วยงานบ้านอยู่รวมกันด้วยความอบอุ่นในครอบครัวกลับกลายเป็นชอบจับกลุ่มอยู่กับเพื่อนฝูง ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่ใส่ใจช่วยเหลืองานบ้าน

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจที่แสดงถึงการตอบสนองการเข้ามาของเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในรูปของความหลากหลายการผลิตที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีผลผลิตมากขึ้น ส่งผลให้รายได้ของครัวเรือนโดยรวมสูงขึ้น ซึ่งเมื่อคิดเป็นมูลค่ารวมของครัวเรือนมากขึ้น

ตารางที่ 2 กิจกรรมการผลิตและรายได้ของชุมชน

กิจกรรมการผลิตชุมชน	รายได้ (บาท/ปี)
การทำนา	19,000
ยางพารา	47,000
ไม้ผล, ไม้ยืนต้น	76,000
เลี้ยงสัตว์	150,000
รับจ้าง	14,000
รวม	306,000

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว, 2545

ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นนำมาสู่รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น เฉกเช่นเดียวกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ไม่ว่าจะเป็นรายจ่ายในครัวเรือน ค่าเล่าเรียน อุปกรณ์การเรียน เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาในรูปของเงินผ่อน รวมถึงค่าใช้จ่ายในการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น

ซึ่งชาวบ้านจำต้องแบกภาระโดยตลอด ซึ่งภาวะที่รายจ่ายสูงกว่ารายได้ ทำให้ประชาชนชุมชนโคกสักต้องตกอยู่ในภาวะ “เป็นทาสทางการเงิน” กล่าวคือ เกิดการกู้ยืมเงินและเพิ่มหนี้สิน ซึ่งการเป็นหนี้พบเห็นทั่วไปตั้งแต่การกู้ยืมนอกระบบในหมู่เครือญาติ เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน การกู้ยืมในระบบ เช่น จากระบบการเงินที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรองรับ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รวมถึงกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้านและกองทุนกู้ยืมอื่นๆ ในชุมชน ซึ่งแหล่งเงินกู้ที่มากมายในชุมชน ปลุกฝังแนวคิดให้กับประชาชนให้เกิดการเรียนรู้ถึงการจัดการทางการเงินของตนเองในเรื่องการผ่อนชำระหนี้

นอกจากนี้จากผลกระทบจากการรุกเข้ามาของระบบอุตสาหกรรม และความเจริญของอุตสาหกรรมในตัวเมืองใหญ่ ทำให้แรงงานหนุ่มสาวหันเข้าไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมืองหาดใหญ่ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน และการเคลื่อนย้ายของเยาวชนในเรื่องของการศึกษา เป็นต้น

ด้านกายภาพ

เมื่อชลประทานเข้ามาในชุมชนหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ทำนาโดยอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลและที่ใช้น้ำจากลำห้วยในหมู่บ้านเป็นหลักจึงหมดความสำคัญลง ก่อเกิดผลกระทบที่ตามมาจากการจัดระบบน้ำชลประทาน ซึ่งส่งผลให้ลำห้วยเหือดแห้งรวมทั้งทรัพยากรจากแหล่งน้ำหายไปด้วย นั่นคือ พันธุ์ปลาและความหลากหลายของปลา อีกทั้งสภาพดินเสื่อมเนื่องจากการใช้สารเคมีและการดึงทรัพยากรในดินขึ้นมาใช้จนเกินความพอดี ทั้งนี้เพื่อผลผลิตอันสูงสุดและรายได้ที่ได้รับโดยไม่คำนึงถึงความสมดุลย์ของระบบนิเวศน์

ด้านชีวภาพ

การทำมาหากินที่ผลิตได้ในปัจจุบัน โดยอาศัยความทันสมัยของเทคโนโลยี และเครื่องจักรกล ทำให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้นใช้เวลาในการผลิตน้อยลงอันส่งผลจากวิทยาการก้าวหน้าของเครื่องจักร และผลกระทบที่ตามมาจากการเพิ่มผลผลิตนั้นคือ ผลผลิตเกินความต้องการของตลาด ทำให้ผลผลิตราคาตกต่ำ เกิดการขาดทุน รายได้ที่ได้รับจากการขายผลผลิตไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่เริ่มร่ำเข้ามา ก่อให้เกิดการกู้หนี้ยืมสินเป็นภาระที่ต้องแบกรับของอาชีพเกษตรกร

บทสรุป

การปรับตัวและการตอบโต้ของชุมชนโคกสัก ต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย มีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการประกอบอาชีพเสริม อาชีพการทำนาและการทำสวนยาง การปลูกผัก การทำไร่นาสวนผสม การเลี้ยงวัว การเลี้ยงปลา และอาชีพค้าขาย ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน อันนำไปสู่ความเข้มแข็งชุมชนภายใต้กระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านระบบกลุ่มองค์กรและการบริหารจัดการของผู้นำชุมชนที่มีความจัดแย้งระดับหนึ่ง

บทที่ 5

กองทุนหมู่บ้าน : กระแสการพัฒนาและผลที่มีต่อชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชน เป็นแหล่งเงินทุนในการสร้างอาชีพเสริมและสร้างรายได้แก่ประชาชนในชุมชน เป็นนโยบายที่รัฐบาลให้ความสำคัญเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชุมชน และท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคตและจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยตัวเอง โดยกองทุนหมู่บ้านจะต้องถือถือผลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน สามารถเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน โดยให้ชุมชนร่วมกันวางกติกาและระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับกองทุน ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและดูแลการใช้เงินให้ไปตามเป้าหมาย ซึ่งหลักการดำเนินการเช่นนี้เป็นการเปิดมิติใหม่ของการทำงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลอื่นๆ ภายนอกชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงการนำร่องที่จะเข้าสู่การวางนโยบายและการกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานที่มีฐานอยู่ที่ชุมชน

กองทุนหมู่บ้านเป็นนโยบายที่ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย เฉพาะความต้องการของชุมชน รวมทั้งให้ชุมชนร่วมกันกำหนดกรอบกติกาในการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน และให้ชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุน กองทุนหมู่บ้านมีเป้าหมายระยะยาว โดยเฉพาะการวางเป้าหมายให้กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมีส่วนในการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในอันที่จะก้าวไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ เป็นการหวังผลในระยะยาวที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การศึกษาในส่วนนี้จึงเป็นการแบ่งออกเป็น

1. การดำเนินการกองทุน เป็นการนำเสนอถึงความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้าน โลกทัศน์ ระเบียบกฎเกณฑ์กติกาของกองทุนที่กำหนดขึ้นมา โดยกรรมการและสมาชิกกองทุนได้ดำเนินการกำหนดขึ้น
2. กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน จึงนำเสนอถึงกระบวนการผลิตและการเผยแพร่ความหมายความสำคัญของกองทุนหมู่บ้าน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านให้กับสมาชิกกองทุน
3. ผลการดำเนินงานของกองทุน เป็นการวิเคราะห์ถึงผลการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้าน โลกทัศน์ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงมิติดผลการดำเนินงาน ได้แก่ ผลต่อการสะสมทุน ผลต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการสร้างงาน ผลต่อการพัฒนา

ความเข้มแข็งของชุมชน กลุ่ม ผลต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ ผลต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารและการจัดการตนเอง และผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย

การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน และความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านโคกสัก

บ้านโคกสัก หมู่ที่ 2 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มีจำนวนประชากร 687 คน เป็นชาย 334 คน หญิง 353 คน มีครัวเรือน 134 ครัวเรือน เมื่อมีนโยบายโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของรัฐบาล ช่วงเดือนกันยายน 2544 ผู้ใหญ่บ้านได้นัดชาวบ้านเพื่อประชุมทำความเข้าใจและเพื่อกำหนดวิธีการคัดเลือกคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน มีครัวเรือนเข้าประชุมทั้งหมด 128 ครัวเรือน มีการเลือกคณะกรรมการแบบเปิดเผย ออกเสียงโดยการยกมือสนับสนุนตามความต้องการ บรรยายการในการประชุมเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ทุกคนให้ความร่วมมือในการประชุมครั้งนี้ เริ่มจากการเสนอรายชื่อผู้ที่จะเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน และตัดสินด้วยการยกมือนับเสียงข้างมาก ผู้ที่ถูกคัดเลือกยินดีทำงานด้วยความเต็มใจปรากฏว่ามีผู้ได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ดังนี้

1. นายอุเส็น มูเก็ม	ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. นายชาติ ก่อเดิม	รองประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
3. นายทวิศักดิ์ วงศ์งาม	เลขานุการ
4. นางมิตะ เหลี่ยมปาน	เหรัญญิก
5. นางสาวแพรวพรรณ เพชรแก้ว	ผู้ช่วยเหรัญญิก
6. นายอนุวัติ ก่อเดิม	ประชาสัมพันธ์
7. นางสุไบตะ โตะหลงหมาด	ประชาสัมพันธ์
8. นายเสรี หมัดอาดัม	กรรมการ/ปฏิคม
9. นายอภิชาติ หมัดอาดัม	กรรมการ/ปฏิคม
10. นางประกอง พลพงศ์	กรรมการ
11. นายหมาน แหนะหมัด	กรรมการ
12. นายอุเส็น หมานระเด็น	กรรมการ
13. นายคัม หมัดอาดัม	กรรมการ
14. นายอคุลเดช หมัดอาดัม	กรรมการ
15. นายหนอด หมัดอาดัม	กรรมการ

ระบบกฎเกณฑ์กองทุนหมู่บ้าน

เมื่อระเบียบกองทุนหมู่บ้าน โคลงสักผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ระดับอำเภอและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด ประมาณเดือนพฤศจิกายน 2544 เงินหนึ่งล้านบาทถูกโอนเข้ามายังหมู่บ้านโคลงสัก คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเปิดรับสมัครสมาชิก โดยต้องจ่ายค่าสัจจะ 20 บาท มีผู้สมัคร จำนวน 76 ราย และมีประสงค์ขอกู้ 46 ราย เริ่มปล่อยกู้ครั้งแรกในวันที่ 15 มกราคม 2545 เป็นเงิน 920,000 บาท โดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านพิจารณาจากวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ตามโครงการ รายได้ ความจำเป็นในการกู้ และคุณสมบัติของผู้กู้ว่าเป็นไปตามระเบียบกองทุนหมู่บ้านหรือไม่ โดยปล่อยกู้ครั้งเดียว จำนวน 46 ราย

- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 10,000 บาท จำนวน 17 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 15,000 บาท จำนวน 2 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 20,000 บาท จำนวน 22 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 30,000 บาท จำนวน 4 ราย
- สมาชิกที่กู้ในวงเงิน 50,000 บาท จำนวน 1 ราย

หลักเกณฑ์ในการกู้ ถ้ากู้ไม่เกิน 20,000 บาท ไม่ต้องผ่านมติที่ประชุม คือ ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเท่านั้น ถ้าวงเงินที่กู้เกินกว่า 20,000 บาท ต้องผ่านมติที่ประชุมของสมาชิก โดยออกเสียง 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด มีผู้ขอกู้เกินกว่า 20,000 บาท จำนวน 5 ราย โดยกู้ 30,000 บาท จำนวน 4 ราย และ 50,000 บาท จำนวน 1 ราย ในการกู้ต้องใช้สมาชิกด้วยกันเองเป็นผู้ค้ำประกัน 2 คน ผู้กู้ได้กู้ไปเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงการประกอบอาชีพของสมาชิกและจำนวนเงินที่กู้

ประกอบอาชีพ	จำนวน	จำนวนเงิน	ร้อยละ
ทำนา	1	10,000	1.08
ทำไร่	3	85,000	9.23
ทำสวน	2	30,000	3.26
เลี้ยงสัตว์ปีก	1	30,000	3.26
เลี้ยงวัว	22	415,000	45.10
เลี้ยงกุ้ง	1	20,000	2.17
งานด้านอุตสาหกรรม	4	110,000	11.95
ค้าขาย	6	110,000	11.95
งานด้านบริการ	2	40,000	4.34
อื่น ๆ	4	70,000	7.60
รวม	46	920,000	100

การกำหนดส่งคืนเงินกู้ ได้กำหนดการส่งคืนเป็น 3 ระยะ คือ 4 เดือน/ครั้ง 6 เดือน/ครั้ง และ 12 เดือน/ครั้ง ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของผู้กู้ว่าจะชำระเงินคืนกี่งวด แต่ที่ประชุมมีมติตกลงจะจ่ายคืนเมื่อครบ 1 ปี และการชำระคืนจะไม่คิดเป็นดอกเบี้ย เพราะผิดหลักตามศาสนาอิสลาม ทางคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและสมาชิกตกลงกัน โดยจ่ายเป็นค่าบำรุง ถ้ากู้เงิน 10,000 บาท จะต้องจ่ายค่าบำรุง 100 บาท ถ้ากู้ 20,000 บาท จะต้องจ่ายค่าบำรุง 200 บาท ซึ่งทางคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านจะหักจากเงินกู้ไว้ตั้งแต่ตอนแรก นอกจากนี้สมาชิกจะต้องจ่ายค่าสัจจะ เดือนละ 20 บาท

ในเดือนกรกฎาคม 2545 เป็นการครบรอบการทำงาน 1 ปีของคณะกรรมการชุดแรก ในจำนวน 15 คนนี้จะต้องจับสลากออกครั้งหนึ่ง โดยเลือกคณะกรรมการชุดอื่นเข้ามาแทน และที่ประชุมคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีมติให้คัดเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2545 ปรากฏคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ดังนี้

1. นายอุเส็น มูเก็ม	ประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
2. นายอุเส็น หมานระเด็น	รองประธานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน
3. นายกวีศักดิ์ วงศ์งาม	เลขานุการ
4. นางนิตยา ส่งดวง	เหรัญญิก
5. นายดัม หมัดอาดัม	กรรมการ
6. นายฟีน เฟ็งโอ	กรรมการ
7. นายก่อเล็ม หมัดอาดัม	กรรมการ
8. นายหีม แอเหลาะ	กรรมการ
9. นายเสรี หมัดอาดัม	กรรมการ
10. นางบุไรวรรณ ยีสมัน	ผู้ตรวจสอบบัญชี

มติที่ประชุมตกลงกันว่า จะประชุมคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน 6 เดือน/ครั้ง

สำหรับสถานภาพทางการเงินของกองทุนหมู่บ้านชุมชนเมืองโคกสักในปัจจุบัน ณ สิ้นสุดวันที่ 31 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2545 โดยมีผู้กู้ทั้งสิ้น 46 คน จำนวนเงินกู้ 970,000 บาท เงินทุนสะสม ฝากธนาคาร 35,007 บาท รวมสินทรัพย์ 1,000,507 บาท

กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านของประชาชนในตำบลโคกสัก มีความหลากหลายพอสมควร อย่างไรก็ตามในภาพรวมแล้วชาวบ้านโคกสักค่อนข้างมีความเข้าใจพอสมควร เช่น ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งให้ความเห็นว่า

“เป็นเงินที่รัฐจัดสรรให้แก่หมู่บ้านต่างๆ เพื่อใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนให้แก่ประชาชนที่ต้องการพัฒนาอาชีพตนเองและเพื่อให้หมู่บ้านเพิ่มศักยภาพการผลิต”

แต่ก็มีประชาชนบางส่วนเข้าใจว่า เป็นโครงการของรัฐบาล ที่ต้องดำเนินการขึ้นตามนโยบายของพรรคไทยรักไทยที่ได้แถลงไว้กับประชาชนในการเลือกตั้งที่ผ่านมา โดยรัฐให้เงินมา 1,000,000 บาท โดยให้ชุมชนบริหารและจัดการกันเอง เพื่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศ

อย่างไรก็ตาม ประชาชนบางคนคิดว่า

“การที่รัฐดำเนินงานตามโครงการนี้จะเอื้อประโยชน์ต่อพรรคไทยรักไทย เพื่อว่า เลือกตั้งสมัยหน้าจะได้รับการเลือกตั้งเพิ่มเข้ามาอีก หากโครงการนี้สำเร็จเป็นรูปธรรม”

ซึ่งกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจในโครงการชุมชนโคกสัก โดยคณะกรรมการกองทุนมีกระบวนการจัดการอย่างเป็นขั้นเป็นตอนผ่านการจัดเวทีชาวบ้าน และการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนตั้งแต่ขั้นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้ประชาชนในโคกสักเข้าใจ ตลอดจนศึกษาถึงความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ เป้าหมายของกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งผลการศึกษาดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 4 ตัวอย่าง ความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจกองทุนหมู่บ้านจากเวทีการเรียนรู้

ชื่อ-สกุล	สถานภาพ	ความเข้าใจในหลัก เป้าหมายกองทุน
1. นายทวีศักดิ์ วงศ์งาม	สมาชิก	- เป็นเงินสนับสนุนการบริหารและการกระจายรายได้ และเพิ่มศักยภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ต่างๆ
2. น.ส.ยุไรวรรณ ยี่สมัย	สมาชิก	- รัฐจัดสรรให้แก่หมู่บ้าน เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน
3. นางมารีนา หมัดอาดัม	สมาชิก	- เป็นเงิน 1 ล้านบาท ที่รัฐจัดให้ชุมชนทำธุรกิจให้เกิดผลกำไร และเป็นเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน
4. นายดำ หมัดอาดัม	สมาชิก	- เป็นเงิน 1 ล้านบาท ที่ต้องการให้หมู่บ้านบริหารจัดการเองเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ
5. น.ส.ปราณี หมัดอาดัม	สมาชิก	- เป็นเงินหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท จากรัฐบาล โดยให้หมู่บ้านบริหารจัดการและจัดตั้งกลุ่ม
6. นางยามิหน๊ะ หอเหลาะ	สมาชิก	- เป็นกองทุนช่วยเหลือชาวบ้านและต้องจ่ายคืนภายใน 1 ปี
7. นายมานิตย์ สะอาด	สมาชิก	- เป็นเงินที่รัฐให้ประชาชน มีดอกเบี้ยยด้วย
8. นายเอ็นท์ หมัดมัน	สมาชิก	- เป็นเงินที่รัฐจัดสรรมาให้เพื่อให้ใช้ประโยชน์ภายในหมู่บ้าน
9. นางยีน เฟ็งง	สมาชิก	- เป็นเงินเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจในหมู่บ้านและนำไปเพื่อประกอบอาชีพทางการค้าและเกษตรกรรม

สำหรับกระบวนการเรียนรู้ ในเรื่องการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านของชุมชนโคกสัก เหมือนถูกกำกับจากกรอบใหญ่ของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ แนวทางการจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร รวมถึงโครงสร้างจะแตกต่างกันในรายละเอียดซึ่งในชุมชนโคกสักมีการคัดเลือกคณะกรรมการโดยเลือกจากคนที่มีความรู้ ความสามารถมาดำเนินการ โดยมีการประชุมเพื่อเพื่อเลือกคณะกรรมการตามระเบียบของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองด้วย สำหรับการบริหารจัดการของคณะกรรมการกองทุน ได้มีการจัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจและชี้แจงความคืบหน้าการดำเนินงานของกองทุนให้สมาชิกทราบเดือนละ 1 ครั้ง (ทุกวันที่ 10 ของเดือน) อย่างไรก็ตาม ในการร่างกฎเกณฑ์ และระเบียบ จะมีกรอบระเบียบกองทุนจากส่วนกลางกำหนดเป็นแนวหรือขอบเขตที่วางให้หมู่บ้านโคกสักต้องดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบหลัก และในความเป็นจริง การตีความและการร่างเป็นบทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากประสบการณ์ความรู้ในการร่างระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ของชาวบ้านยังมีน้อยทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ ระเบียบให้เหมาะสมในอนาคต ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า

“ไม่หนดในการเขียน เขียนไม่หนด ก็ถามนายให้ช่วยเขียน”

ผลการดำเนินงานกองทุน

จากการที่โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเข้ามาในหมู่บ้านโคกสัก และดำเนินการมาเกือบ 2 ปี ประชาชนเล็งเห็นว่า โครงการนี้สามารถแก้ปัญหาและเพิ่มโอกาสให้กับประชาชนได้ ดังคำสัมภาษณ์

“ดี หมู่บ้านจะได้มีเงินให้ประชาชนลงทุน”

“ดี จะได้เพิ่มเติมขยายกิจกรรมการผลิตมากขึ้น
โดยไม่ต้องกู้เงิน ธกส. และแหล่งกู้เดิม”

“ก็ดี ดอกเบี้ยรัฐไม่ได้เป็นคนเก็บ แต่ละหมู่บ้านจะเป็น
ผู้บริหารเพื่อใช้หมุนเวียนต่อไป”

“จะได้ระมัดระวังการใช้จ่ายเงินมากขึ้น”

ซึ่งในการศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านโคกสักนี้จะทำการศึกษา (1) ผลการดำเนินงานกองทุนต่ออาราสะสมทุน (2) ผลของการดำเนินงานกอง

ทุนต่อการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้และการสร้างงาน (3) ผลของกองทุนต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ (4) ผลของกองทุนต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารและการจัดการตนเอง และ (5) ผลของกองทุนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่าย

1. ผลของกองทุนต่อการสะสมทุน

ผลที่เกิดจากการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านโลกสัก ทำให้เป็นแหล่งเงินทุนและสวัสดิการของชุมชน แม้ว่าจะเป็นเงินกู้ที่ไม่มากนักก็ตาม เพื่อการประกอบอาชีพที่มีอยู่เดิมส่วนใหญ่ มีส่วนน้อยที่ใช้การลงทุนในอาชีพใหม่ มีข้อสังเกตได้ว่า การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองสามารถเป็นแหล่งเงินทุนให้กับชาวโลกสักในการดำเนินกิจกรรม (ธุรกิจ) ขนาดเล็ก ซึ่งยังไม่สามารถเป็นแหล่งเงินทุนส่วนใหญ่ สำหรับการดำเนินกิจกรรมขนาดกลางและขนาดใหญ่ได้ดังตัวอย่าง

นางซาฟีเยะ หมัดอาดัม อาชีพขายอาหารในโรงเรียนใช้แหล่งเงินทุนจากครัวเรือนที่สะสม 5,000 บาท ร่วมกับการกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 20,000 บาท เพื่อขยายอาชีพ เช่น ซื้อวัตถุดิบมาผสมอาหาร

นายคลหัด หมัดสมัน อาชีพเดิมรับจ้างก่อสร้าง มีความประสงค์จะพัฒนาอาชีพใหม่คือการเลี้ยงวัว ซึ่งขอกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 20,000 บาท

นางสมจิตร เบ็ญก่อหลี่ อาชีพค้าขายในชุมชน ใช้แหล่งเงินทุนจากครัวเรือนที่สะสมไว้ 20,000 บาท ร่วมกับการกู้จากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง 20,000 บาท เพื่อขยายกิจการค้าขายของตนเอง

มีข้อสังเกตจากผู้รู้ว่ เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาการใช้หนี้ (ภายในปี) ไม่สามารถหรือไม่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมบางชนิดที่ต้องใช้เวลาดำเนินการนานกว่า 1 ปี ถึงจะให้ผลผลิต เช่น การเลี้ยงสัตว์ จึงเป็นข้อจำกัดในการตัดสินใจของชาวโลกสักในการขอกู้เงินจากกองทุนหรือแหล่งอื่นๆ อีกประการหนึ่ง พบว่า มีบางรายที่กู้เงินไปแล้วไม่ปฏิบัติหรือดำเนินกิจกรรมไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ เช่น วัตถุประสงค์กู้ไปทำนาแต่ในสภาพความเป็นจริงใช้เงินจำนวนนี้บางส่วนใช้หนี้เพื่อจะขอกู้เงินใหม่ ทำให้อาจกล่าวได้ว่า แหล่งเงินทุนนี้เป็นแหล่งเงินทุนสำหรับ “บรรเทา” หรือ “สร้างเครดิต” ให้กับประชาชน

2. ผลการดำเนินงานกองทุนต่อการพัฒนาอาชีพ (การสร้างรายได้และการสร้างงาน)

พบว่ากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองสามารถพัฒนาชุมชนได้ระดับหนึ่ง ทั้งนี้พบว่าในการพัฒนาอาชีพของชุมชนโคกสักส่วนหนึ่งมาจากฐานเดิมของชุมชนที่ได้ปรับตัวจากชุมชนที่มีฐานการผลิตจากการทำนา ปลุกข้าว ไปสู่การทำสวนยางรวมถึงการแปรรูป การรวมกลุ่ม ซึ่งจากการศึกษาพบว่าผู้รู้สามารถพัฒนาอาชีพของตนโดยสามารถใช้เทคนิคต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพรวมถึงการสร้างกระบวนการเพื่อการพัฒนาอาชีพของตนเอง เช่น เทคนิคการดำเนินงาน ตลาด การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและการวิเคราะห์ตนเองดังเช่น ตัวอย่าง

นางซาฟีเยะ หมัดอาดัม อาชีพค้าขาย หลังจากกู้เงินกองทุนมา 20,000 บาท สามารถพัฒนาอาชีพของตนเองโดย นำมาขายยาร้านค้าให้ใหญ่ขึ้น ชื่ออุปกรณ์ โดยใช้เทคนิคการดำเนินงาน คือ (1) มีการศึกษาราคาวัตถุดิบที่มีอยู่และประหยัดที่สุด (2) จัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ตลอด และ (3) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ล่วงหน้าเพื่อวางแผนการดำเนินงานต่อไป ผลการดำเนินงานสามารถสร้างรายได้ รายจ่ายโดยได้รับเงินเพิ่มจากเดิม 4,000 บาท ต่อเดือน เป็น 5,000 บาทต่อเดือน ทำให้นางซาฟีเยะ หมัดอาดัม สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้น

3. ผลของกองทุนต่อการเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพ

กล่าวได้ว่าการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง สามารถเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพให้กับชุมชนดังตัวอย่าง นางสมจิตร เบ็ญอาหลี กู้เงินเพื่อค้าขาย ในช่วงแรกที่ไม่ได้กู้เงินจากกองทุน นางสมจิตร เบ็ญอาหลี จะประกอบอาชีพไปทำอย่างอื่นควบคู่ไปกับค้าขาย เนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอภายหลังจากกู้เงินจากกองทุนทำให้นางสมจิตร มีการบริหารจัดการที่ดี มีเงินทุนที่สามารถนำมาขยายกิจการได้มากขึ้น โดยซื้อสินค้าเพิ่มขึ้น ปกษาเพื่อนบ้านที่ทำธุรกิจประสบความสำเร็จ ทำให้ปัจจุบันนางสมจิตรไม่ต้องประกอบอาชีพเสริมและได้กำไรรายได้มากขึ้น

4. ผลของกองทุนต่อการพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการตนเอง

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ทำให้ชุมชนเรียนรู้และมีโอกาสในการค้นหาหรือได้รับความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับการบริหารจัดการ โดยเฉพาะเรียนรู้ว่าจะบริหารจัดการกองทุนของตนเองอย่างไรให้มีความยั่งยืนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจภายในชุมชน ซึ่งจากการศึกษาชุมชนโคกสักพบว่า ภายหลังจากการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านโดยจัดตั้งคณะกรรมการมาดำเนินการบริหาร คณะกรรมการบริหารกองทุนได้กำหนดหลักเกณฑ์ คือ มีการจัดประชุมสมาชิกเดือนละ 1 ครั้ง ในวันที่ 10 ของทุกเดือน เพื่อให้สมาชิกทราบถึงความคืบหน้าในการดำเนินการของสมาชิกแต่ละคนที่ได้กู้ไปและเพื่อเปิดการกู้ใหม่และให้ผู้กู้ที่ต้องชำระเงินคืนเป็นรายเดือนมาชำระด้วย

การเข้ามาของกองทุนมีส่วนสำคัญในการฝึกให้ผู้จัดการบริหารและจัดกิจกรรมของตนเอง ดังตัวอย่าง เช่น

ตารางที่ 5 แสดงชื่อผู้รู้ อาชีพ/วัตถุประสงค์การรู้ กิจกรรมการบริหารจัดการ

ชื่อผู้รู้	อาชีพ/วัตถุประสงค์การรู้	กิจกรรมการบริหารจัดการ
1. นางสาวพีหิยะ หมดอาคัม	ขายอาหาร (รู้ไปเพื่อขยายกิจการร้านขายอาหาร)	1. รู้จักวางแผนที่ดีในการตัดสินใจเลือกซื้อวัตถุดิบ
2. นางสมจิตร เป็ญอาหลี	ค้าขาย(รู้ไปเพื่อขยายกิจการ)	2. วิเคราะห์ลูกค้าเป้าหมายราคา จัดทำระบบบัญชีเพื่อการบริหารจัดการ
3. นายคลหิยิด หมดหมั่น	รับจ้าง (ก่อสร้าง) (รู้ไปพัฒนาอาชีพใหม่ ได้แก่ เลี้ยงวัว)	3. – วางแผนไว้ล่วงหน้า - พยายามผลิตและขายในราคาที่สูง - พยายามตัดหญ้าบริเวณที่มีหญ้ามามาก

6. ผลของกองทุนต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างความเข้มแข็งและการสร้างเครือข่าย

ผลของการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองทำให้ชุมชนโคกสักเกิดการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการประชุม เช่น การประชุมของกองทุนเองและการประชุมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น พัฒนาการประจำอำเภอ เกษตรอำเภอและองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งกระบวนการเหล่านี้หล่อหลอมและฝึกหัดให้คนในชุมชนโคกสักมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกล้าแสดงออกในการให้ความคิดเห็น อันเป็นรากฐานของการเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเอง

นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ยังเกิดจากการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการกองทุนกับกองทุนหมู่บ้านอื่นๆ บริเวณใกล้เคียง พบว่ามีมากพอสมควรดังจะเห็นได้จากคณะกรรมการกองทุนและแม้กระทั่งสมาชิก ได้พบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชนใกล้เคียง ได้แก่ ชุมชนบ้านลอน ชุมชนหลังสถานี ชุมชนบ้านลำธาร ชุมชนบ้านต้นสน ชุมชนบ้านห้วยเนียง ชุมชนบ้านคอแห้งงาม ชุมชนบ้านทุ่งไต่ะยะ ชุมชนบ้านทุ่งนาเจริญ ชุมชนบ้านงามทอง ชุมชนบ้านบ่อนางรี ชุมชนบ้านทวดทอง ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอโคกสัก นอกจากนี้การผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเทคนิคการบริหารจัดการของชุมชนโคกสักทำให้กระบวนการตัดสินใจในการทำกิจกรรมของผู้รู้ดีขึ้น

สำหรับผลของกองทุนต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านโคกสักมีความเข้มแข็งในมิติทุนทางสังคมระดับหนึ่ง แต่ในทางเศรษฐกิจของชุมชนพบว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งน้อย เช่น ในการสร้างอำนาจการต่อรองทางการตลาด ดังตัวอย่าง เช่น “ชุมชนมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อกองทุนหมู่บ้าน ในฐานะความเป็นเจ้าของและช่วยเหลือเกื้อกูลกำกับดูแลติดตาม

และตรวจสอบ เพื่อให้การบริหารของกองทุนมีความโปร่งใส” นอกจากนี้ได้ศึกษาเพื่อหาตัวชี้วัด 12 ตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน โคกสักดังแสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ความเข้มแข็งของชุมชนตามทัศนะของประชาชนในบ้านโคกสัก

ความเข้มแข็งของชุมชน	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. มีความสามัคคี		●	
2. มีความซื่อสัตย์	●		
3. ยกย่องคนทำความดี			●
4. มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน		●	
5. มีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติม	●		
6. มีอาชีพสามารถเลี้ยงครอบครัวได้	●		
7. ครอบครัวในชุมชนมีความอบอุ่น	●		
8. มีการรวมตัวตั้งกลุ่มองค์กร	●		
9. มีการประชุมรับความคิดเห็นของสมาชิก		●	
10. มีการช่วยเหลือสตรี เด็ก และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส		●	
11. มีผู้นำที่มีคุณธรรม ยุติธรรม		●	
12. มีแผนงานชุมชนโดยสมาชิก	●		

ที่มา: จากการสำรวจและสืบค้นเอกสารรายงานกองทุนหมู่บ้าน

ส่วนใหญ่ชุมชนให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มมาก การให้โอกาสในการหาความรู้เพิ่มเติม ความซื่อสัตย์ ครอบครัว ในชุมชนให้ความอบอุ่น มีแผนการดำเนินงานชุมชนโดยการมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชน มีผู้นำที่มีคุณธรรมนอกจากนี้ชุมชนยังมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง

สำหรับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดังที่กล่าวมาแล้ว การเข้ามาของกองทุนทำให้ประชาชนมีโอกาสสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ และระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง โดยผ่านกระบวนการที่เป็นทางการ เช่น การจัดประชุมสัมมนาต่างๆ และที่ไม่เป็นทางการ โดยการพบปะพูดคุยกันในชุมชนและเมื่อโอกาสเอื้ออำนวยพบว่าส่วนใหญ่ สมาชิกจะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในเรื่องการบริหารจัดการกองทุนฯ

นอกจากนี้ชุมชนสร้างเครือข่ายการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม องค์กร จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน กระบวนการกลุ่มมีการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น มีการจัดตั้งกลุ่มการผลิตทางการเกษตรมากขึ้น เช่น กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาโคกสัก กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มเลี้ยงโคพื้นเมือง กลุ่มเลี้ยงแพะ

กลุ่มเพาะเห็ด ซึ่งกลุ่มเหล่านี้เป็นรากฐานที่สำคัญในการสะสมทุนทางสังคมของชุมชน เป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระดับหนึ่ง

ตัวอย่าง การสัมภาษณ์สมาชิกกองทุนเกี่ยวกับการดำเนินงาน และการใช้ประโยชน์จากกองทุนหมู่บ้าน

ตัวอย่างที่ 1 โครงการเพื่อค้าขาย

ถาม: ชื่อสกุลผู้กู้และที่อยู่

ตอบ: นางสาวผีห๊ะ หมัดอาดัม อายุ 45 ปี อยู่บ้านเลขที่ 27 หมู่ที่ 2 บ้านโคกสัก ตำบล

โคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ถาม: ยื่นขอกู้เงินกองทุนหมู่บ้านวงเงินเท่าไร อนุมัติเงินเท่าไร และนำเงินไปใช้ในโครงการใด

ตอบ: ยื่นขอกู้ 10,000 บาท ได้รับอนุมัติตามที่ขอ 10,000 บาท นำเงินกู้มาค้าขายอาหาร

(ข้าวแกง ข้าวหมก ข้าวเหนียวไก่ทอดและน้ำชา) ตอนเช้าขายที่หน้าบ้านและตอนเที่ยงขายที่โรงเรียน

ถาม: เงินที่กู้ยืมจากกองทุนฯ นำมาเป็นทุนในการค้าขายทั้งหมดและเพียงพอในการลงทุนหรือไม่ มีเงินส่วนตัวของผู้กู้มาสมทบในการค้าขายด้วยหรือไม่ อย่างไร

ตอบ: เงินที่กู้ยืม 10,000 บาท นำไปลงทุนทั้งหมด แต่ยังไม่พอเพราะพี่ชายที่โรงเรียนด้วย ต้องซื้อพวกหม้อใหญ่ๆ และราคาหม้อจะแพง จึงต้องใช้ทุนมาก ไม่มีเงินส่วนตัวเป็นเงินที่กู้ทั้งหมดที่ใช้ในการลงทุน

ถาม: และที่ผู้กู้ไปขายข้าวที่โรงเรียนด้วยนั้น ทางโรงเรียนติดต่อผู้กู้ให้ไปขาย หรือผู้กู้มีวิธีการอย่างไร

ตอบ: ทางโรงเรียนจะเปิดประมูล โดยปีหนึ่งทางโรงเรียนจะเปิดประมูล 1 ครั้ง

ถาม: ทางโรงเรียนมีวิธีการอย่างไรในการตัดสินใจเลือกคนให้ไปขายในโรงเรียน

ตอบ: จากการที่ใครยื่นราคาสูงกว่าคนนั้นก็ให้เข้าไปขาย

ถาม: แล้วผู้กู้ยื่นเสนอราคาเป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ: เสนอราคา 3,000 บาทต่อเดือน แต่เดิมนั้นทางโรงเรียนจะให้ครูทำอาหารขาย ซึ่งครูจะไม่มีเวลาสอนเด็ก ทางโรงเรียนจึงได้เปิดให้ชาวบ้านประมูล

ถาม: อาหารที่ขายในโรงเรียนขายอย่างไร

ตอบ: จานละ 5 บาท 6 บาท 7 บาท 8 บาท แล้วแต่เด็กจะสั่งซื้อ ถ้าเป็นครูก็จะขายจานละ 10 บาท

ถาม: ค่าเช่าเดือนละ 3,000 บาท เฉลี่ยวันละ 100 บาท ผู้กู้ขายจานละ 5-10 บาท มีกำไรมากน้อยแค่ไหน

ตอบ: กำไรที่ขายข้าวน้อย แต่จะได้กำไรจากน้ำอัดลม และขนมขบเคี้ยวเด็ก

ถาม: โรงเรียนที่ผู้ขายเป็นโรงเรียนในหมู่บ้านชื่อโรงเรียนอะไร

ตอบ: เป็นโรงเรียนในหมู่บ้าน ชื่อโรงเรียนบ้านโคกสัก อยู่ใกล้ๆ นี่เอง

ถาม: ที่ผู้กู้ออกว่าขายข้าวและน้ำชาหน้าบ้านด้วยนั้น ขายเป็นอย่างไรบ้าง

ตอบ: ขายน้ำชา ข้าวหมกไก่ ข้าวเหนียวไก่ทอด ในตอนเช้าจนประมาณ 8 โมงเช้า ก็จะเก็บที่บ้าน
ไปทำของขายที่โรงเรียนต่อ

ถาม: ผู้กู้ออกว่าขายอาหารทั้งที่บ้าน และโรงเรียนจากเงินที่ผู้กองทุนฯ 10,000 บาทเพียงอย่างเดียว หรือ
มีเงินส่วนอื่นมาสมทบด้วย

ตอบ: เป็นเงินผู้ 10,000 บาท จากกองทุนทั้งหมด แต่ยังไม่พอในการลงทุนอย่างที่บอกแล้ว

ถาม: จากการค้าขายผู้กู้ออกมีเงินเก็บบ้างหรือไม่

ตอบ: ก็พอมี แต่ก็ต้องนำมาใช้จ่ายในการลงทุนต่อ ต้องหมุนเวียนในการซื้อของลงทุนทุกวัน

ถาม: เมื่อเงินเก็บไม่มีผู้กู้ออกจะนำเงินส่วนไหนไปชำระค้ำกองทุนฯ ที่ใกล้จะถึงกำหนดชำระค้ำ

ตอบ: สำหรับเงิน 10,000 บาท ที่ต้องค้ำกองทุนฯ มีอยู่แล้ว เก็บไว้แล้ว มีเงินครบ 10,000 บาท

ถาม: เงิน 10,000 บาทที่เก็บไว้ชำระหนี้กองทุนฯ นั้นผู้กู้ออกได้จากส่วนไหน

ตอบ: จากการค้าขายอาหารทั้งที่บ้านและโรงเรียน

ถาม: แสดงว่าเงินผู้ 10,000 บาท ที่นำไปลงทุนสามารถเก็บคืนได้แล้ว และพร้อมสำหรับการ
ชำระหนี้คืนแล้ว

ตอบ: พร้อมแล้ว สำหรับการชำระหนี้คืน

ถาม: รายได้จากการขายอาหารนั้น พอใช้จ่ายในครอบครัวหรือไม่

ตอบ: พอใช้จ่าย เพราะข้าวและกับข้าวก็กินอยู่ในของที่ขาย

ถาม: อาชีพหลักของผู้กู้ออกและสามีคืออะไร

ตอบ: พี่ค้าขายอย่างที่บอก ส่วนสามีตัดยาง เมื่อว่างจากตัดยางก็ไปช่วยพี่ขายข้าวด้วย

ถาม: สามีตัดยางของตนเองหรือไม่

ตอบ: รับจ้างตัดยางของผู้อื่น โดยแบ่งกับเจ้าของ 60 ต่อ 40 คือ ได้เจ้าของ 60% อีก 40% ได้สามี

ถาม: วันหนึ่งขายอาหารจากที่บ้าน และที่โรงเรียนรวมแล้วขายได้เป็นเงินเท่าไร และหักค่าใช้จ่าย
แล้วได้กำไรเป็นอย่างไร

ตอบ: ขายได้ทั้งที่บ้าน และโรงเรียนวันละประมาณ 3,000 บาท หักค่าใช้จ่ายและค่าเช่าแล้ว

ได้กำไรวันละประมาณ 400-500 บาท เริ่มทำตั้งแต่ 4 เสริมขึ้นเก็บล้างหมกก็ประมาณบ่าย
2 โมง บ่าย 3 โมง ก็ต้องออกไปซื้อของที่ตลาดบางแก้ว ไปรถมอเตอร์ไซด์ นี่ก็คิดจะขอผู้
20,000 บาท เพราะจะทำมอเตอร์ไซด์ฟ่งข้าง เพื่อสะดวกในการขนของ ลำบากต้องใส่
รถรุ่นที่ทำกับไม้เตี้ยๆ รุ่น โดยโยกกับมอเตอร์ไซด์ในการขนของไปขายที่โรงเรียน

ถาม: คิดว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร ระหว่างก่อนการกู้เงินกับหลังการกู้เงิน

ตอบ: แตกต่างกัน หลังจากกู้เงินแล้วดีกว่าเพราะมีเงินในการเพิ่มทุนมากขึ้น ได้ขายมากขึ้น อย่างที่
โรงเรียนได้ซื้อของเล่น ของขบเคี้ยวมาขายมากขึ้นกว่าเก่า และช่วงที่ผู้กู้อย่างไม่ได้กู้เงิน

ตอนนั้นก็ยังไม่ได้ขายของในโรงเรียน รายได้น้อย พอช่วงโรงเรียนเปิดประมูล
ให้ขายของในโรงเรียน และจังหวะเดียวกับที่กู้เงินกองทุนฯ จึงได้เงินกู้กองทุนฯ
มาช่วยในการลงทุนซื้อของขายในโรงเรียน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก

ถาม: ผู้กู้มีสมาชิกในครอบครัวกี่คน

ตอบ: มีบุตรทั้งหมด 6 คน มีครอบครัวแยกออกไป 1 คน เหลือ 5 คน รวมพี่และสามีเป็น 7 คน

ลูก 4 คน ช่วยพี่ขายของ และรับจ้างตัดยางด้วยมีรายได้ของตนเอง ไม่เป็นภาระให้พี่อีก
จะมีก็แต่ลูกคนเล็กที่ต้องเรียนหนังสือคนเดียว

ถาม: ผู้กู้เป็นหนี้แหล่งอื่นอีกหรือไม่นอกจากกองทุนหมู่บ้าน

ตอบ: เป็นหนี้ ธ.ก.ส. โดยกู้มา 50,000 บาท เพื่อซ่อมแซมบ้าน ชำระคืนใน 8 ปี ตอนนี้อยู่ ธ.ก.ส. ก็
เป็นเวลา 3 ปี เหลืออีก 5 ปี ใช้หลักทรัพย์บ้านที่ค้ำประกัน

ถาม: คิดอย่างไรเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านในความรู้สึกของผู้กู้

ตอบ: ดี ได้มีทุนมาจุนเจือครอบครัว ไม่ต้องยืมทุนภายนอกที่มีดอกเบี้ยสูง ผิดกับเงินกองทุนที่จ่าย
เฉพาะค่าบำรุงเท่านั้น

ถาม: สามีของผู้กู้รับจ้างตัดยาง มีรายรับเฉลี่ยหลังจากหักกับเจ้าของสวนยางแล้วเป็นอย่างไร

ตอบ: ไม่แน่นอน ถ้าตัดได้มากก็มีรายได้มาก แต่ถ้าตัดได้น้อยก็มีรายได้น้อย คือ ถ้าตัดยางขายได้
วันละ 700 บาท เจ้าของจะได้ประมาณ 400 บาท อีก 300 บาท จะได้คนตัด

ถาม: แสดงว่ารายรับของครอบครัวผู้กู้ก็อยู่ในระดับดีมีเงินเหลือเก็บ

ตอบ: รายได้พอเลี้ยงครอบครัว ไม่ขัดสน แต่ไม่เหลือเก็บเพราะต้องสะสมเป็นค่าหนี้ ธ.ก.ส.

ส่วนของกองทุนฯ 10,000 บาท มีเงินเหลือเก็บไว้เรียบร้อยแล้ว และลูกก็มีอาชีพรับจ้าง
รายได้ก็เป็นส่วนตัวของลูกๆ เอง พี่ไม่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของลูกๆ อีก มีเฉพาะคนเล็ก
คนเดียว

ถาม: สรุปว่าคนในหมู่บ้านโคกสักเป็นครอบครัวที่ไม่ขัดสนมีรายได้พอมีพอกิน และมีรายได้เสริม
หลายทาง

ตอบ: ก็พอมีพอกินไม่เดือดร้อน

ถาม: ผู้กู้คิดว่ากองทุนหมู่บ้านควรจะคงอยู่ตลอดไป หรือควรจะยกเลิก

ตอบ: ควรอยู่ต่อไป ไม่ควรยกเลิกเพราะดีมีประโยชน์เป็นทุนกับคนที่ยังขาดแคลน

ตัวอย่างที่ 2 โครงการเลี้ยงวัว

ถาม: ชื่อ-สกุล อายุ และที่อยู่ของผู้กู้เงินกองทุนหมู่บ้านโคกสัก

ตอบ : นายคลเถาะ เบญญาโตะ อายุ 33 ปี อยู่บ้านเลขที่ 99 หมู่ที่ 2 บ้านโคกสัก อำเภอบางแก้ว
จังหวัดพัทลุง

ถาม: ยื่นขอกู้เงินของกองทุนหมู่บ้านในวงเงินเท่าไร ได้รับอนุมัติเท่าไร มีหลักทรัพย์หรือคน
ค้ำประกันหรือไม่

ตอบ : ขอกู้เงิน 20,000 บาท ได้รับอนุมัติ 20,000 บาท ไม่มีหลักทรัพย์แต่มีสมาชิกด้วยกันเอง
ค้ำประกัน 2 คน

ถาม: โครงการที่ขอกู้เงินจะนำมาเพื่อทำการใด

ตอบ : เลี้ยงวัวเพื่อพรางขุนพรางขาย

ถาม: จำนวนเงิน 20,000 บาท ซื้อวัวได้กี่ตัว ราคาเท่าไร เป็นวัวตัวเมียหรือตัวผู้ ซื้อจากที่ไหน

ตอบ : ซื้อวัวได้ 2 ตัว ราคาประมาณ 20,000 บาทเศษ เป็นวัวตัวผู้ทั้ง 2 ตัว วัวซื้อจากที่ใกล้ๆ นี้

ถาม: ทำไมจึงซื้อวัวตัวผู้ไม่ซื้อวัวตัวเมียละจะได้ออกลูกไว้อีก

ตอบ : คือว่า ถ้าซื้อเป็นแม่พันธุ์ ผู้กู้จะเก็บเงินให้กองทุนไม่ทัน จึงซื้อพ่อวัวพันธุ์กะว่ามีเงินไม่พอก็
จะขายได้เงินเพื่อคืนให้กองทุนฯ ได้ทันเวลา

ถาม: แล้วขณะนี้วัว 2 ตัว เป็นอย่างไร อ้วนสมบูรณ์พอที่จะขายได้ดีหรือไม่ และเมื่อขายแล้วพอที่
จะชำระคืนให้กับกองทุนหรือไม่

ตอบ : ได้ขายไปแล้ว 1 ตัว ราคา 8,200 บาท ซื้อมาราคา 8,000 บาท กำไร 200 บาท ถือว่าเสมอตัว
ส่วนวัวอีกตัวยังไม่ขาย ถ้าขายคงได้กำไรประมาณ 2,000 บาท ผมซื้อมา 13,000 บาท

ถาม: เงินที่ได้ขายวัวตัวแรกไป 8,200 บาท ยังคงเก็บไว้หรือนำไปใช้อย่างอื่นบ้างหรือไม่

ตอบ : เก็บไว้เพื่อชำระหนี้กองทุนฯ

ถาม: ผู้กู้มีเงินเก็บครบที่จะชำระหนี้แล้วหรือไม่

ตอบ : มีครบแล้ว เก็บไว้แล้ว

ถาม: เงินที่เก็บไว้เพื่อชำระหนี้เป็นเงินส่วนไหนบ้าง

ตอบ : เงินที่ได้จากการขายวัวส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้จากการรับจ้างตัดยางเก็บสะสมไว้วันละ
เล็กน้อย

ถาม: ทางกองทุนมีมาตรการอย่างไรบ้าง สำหรับผู้ที่คืนเงินไม่ตรงตามกำหนดเวลาในวันที่ 5
มกราคม 2546 นี้ (ถามผู้ใหญ่บ้าน)

ถาม: ผู้กู้จะกู้อีกหรือไม่

ตอบ : กู้ ถ้าเป็นไปได้ ถ้าสมมุติว่าผู้กู้ขอกู้เงิน 20,000 บาท หากผู้กู้ไม่ชำระเงินคืนหรือชำระ
บางส่วนไม่ครบหรือชำระไม่ตรงตามกำหนดเวลา อาจจะลดจำนวนที่ขอกู้ลงจาก

20,000 บาท เป็น 10,000 บาท หรือ 5,000 บาท หรืออาจจะไม่ให้ผู้นั้นก็เลยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพิจารณาของคณะกรรมการ ซึ่งขณะนี้เลขาแจ้งว่าผู้กู้เงินยื่นความจำนงค์ที่จะขอกู้ประมาณ 44 รายแล้ว คิดเป็นเงินโดยประมาณ 1,040,000 บาท ซึ่งเกินจำนวนเงินล้านแล้ว ทางคณะกรรมการก็ต้องพิจารณาลดจำนวนเงินของผู้กู้ลดหลั่นกันไป เพื่อให้ผู้กู้จะได้กู้เงินได้ครบกันทุกคน

ถาม: ผู้กู้เลี้ยงวัวอย่างเดียวหรือมีอาชีพอื่นหรือไม่

ตอบ: เลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม อาชีพหลักคือรับจ้างตัดยาง ทำนา

ถาม: มีสมาชิกในครอบครัวของผู้กู้กี่คน และประกอบอาชีพอะไร

ตอบ: สมาชิกในครอบครัวมี 6 คน ผม ภรรยา บุตร 4 คน เรียนหนังสือ 3 คน คนเล็กสุดเพิ่งคลอดได้ 2-3 เดือน

ถาม: วัวที่ขายไปราคา 8,200 บาท ได้กำไร 200 บาท ซึ่งถือว่าขาดทุนเพราะต้องเสียเวลาในการเลี้ยงอีกนั้น ทำไมผู้กู้จึงไม่เลี้ยงวัวให้อ้วนก่อนจึงขาย จะได้กำไรมากกว่า

ตอบ: พอดีช่วงที่ขายมีธุระ คือ ภรรยาคลอดลูกจำเป็นต้องใช้จ่ายแต่เงินที่ได้จากการขายวัวไม่ได้นำมาใช้จ่ายยังคงเก็บไว้เพื่อชำระหนี้

ถาม: รายรับกับรายจ่ายในครอบครัวเป็นอย่างไร

ตอบ: รายรับต่อวัน 300 บาท รายจ่ายประมาณ 100 บาทเศษ

ถาม: เมื่อรายรับมากกว่ารายจ่าย แสดงว่าผู้กู้มีเงินเหลือพอที่จะชำระหนี้ แล้วทำไมผู้กู้จึงไม่ซื้อวัวมาเลี้ยงเพื่อเสริมรายได้ให้เพิ่มขึ้นอีก

ตอบ: พอดีช่วงนี้ทำงานคนเดียว ไม่ทัน เพราะภรรยาลูกอ่อน ไม่สะดวก

ถาม: มีความคิดเห็นอย่างไรบ้างกับกองทุนหมู่บ้าน

ตอบ: ดี รัฐให้เงินมาเป็นทุนเพื่อนำมาจัดซื้อในสิ่งที่จะทำ และคิดว่าทางกองทุนฯ ให้กู้ยืมอีกก็จะได้ซื้อวัวมาเลี้ยงอีก จะได้มาช่วยเสริมมาหมุนเวียนในอาชีพต่อไปอีก

ถาม: แล้วหลังการกู้ยืมเงินกับการกู้ยืมเงินต่างกันอย่างไร

ตอบ: ต่างกัน มีรายได้เพิ่มขึ้น และพอสำหรับการใช้จ่ายในครัวเรือน

ถาม: ผู้กู้คิดว่ากองทุนหมู่บ้านควรจะดำเนินต่อไป หรือควรหยุดเพียงแค่นี้

ตอบ: ควรจะดำเนินการต่อไป เนื่องจากมีประโยชน์ต่อชาวบ้านและผู้กู้ แต่จะขยายระยะเวลาให้มากขึ้นจาก 1 ปี เป็น 2-3 ปี จะดี เพราะอาชีพบางอาชีพต้องใช้เวลาจึงจะเห็นผลออกเงยจากเงินที่นำมาลงทุน หรือนำมาเสริมในอาชีพอื่นๆ

ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา

ในด้านข้อเสนอแนะจากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ ข้อเสนอแนะด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน ด้านการบริหารจัดการกองทุนและด้านการนำเงินไปพัฒนากิจการมาชีพของสมาชิกกองทุน

ด้านการปรับปรุงแก้ไขระเบียบข้อบังคับของกองทุน

1. ระยะเวลาการชำระเงินคืน ควรมีการยืดระยะเวลาการชำระเงินคืนให้มีระยะเวลายาวนานกว่าที่เป็นอยู่ เพราะว่าการดำเนินการบางอย่าง ไม่สามารถให้ผลผลิตได้ภายใน 1 ปี แต่ถ้ามากกว่า 1 ปี ก็สามารถให้ผลผลิตได้ เช่น การปลูกไม้ผล ซึ่งจะทำให้การชำระเงินคืนแก่กองทุนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรฝึกอบรมคณะกรรมการในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการกองทุนก่อน เช่น เรื่องการทำบัญชี การบริหารงานแต่ละบุคคลมีหน้าที่รับผิดชอบตรงส่วนไหนก่อน ทำให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากกว่านี้

ด้านการบริหารจัดการกองทุน

1. รูปแบบการดำเนินงาน ควรมีการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานที่มีความชัดเจนกว่าที่มีอยู่ เช่น ควรมีการประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นการประชุมที่เกี่ยวข้องกับกองทุนโดยเฉพาะ เพื่อจะได้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการของสมาชิกผู้กู้ อย่างใกล้ชิด และแนะนำสมาชิกในเรื่องต่างๆ เช่น การทำบัญชีรายรับรายจ่ายเงิน การแนะนำการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ รวมทั้งในเรื่องของการทำบัญชีเงินกองทุนก็ควรจะมีการทำอย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยก่อนให้กู้ควรสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่สมาชิกด้วย รวมทั้งควรอบรมกรรมการในเรื่องดังกล่าว
2. ลงโทษผู้ที่ใช้เงินไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการขอกู้ ควรมีรูปแบบการลงโทษสมาชิกผู้กู้ที่ปฏิบัติไม่ตรงกับคำขอกู้โดยอาจมีการกำหนดข้อตกลงในระหว่างกันขึ้น เช่น ครั้งแรกอาจมีการเตือนก่อน ต่อมาถ้ายังไม่ได้ผลก็อาจจะมีการลงโทษโดยการยกเลิกทั้งหมดของผู้กู้และให้หาเงินที่ได้กู้ไปมาคืน และขั้นรุนแรงคือ ไม่ปล่อยกู้ให้กับสมาชิกผู้นั้นอีกเป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี จนกว่าจะมีพฤติกรรมที่ดีขึ้นและคณะกรรมการเห็นสมควรว่าอนุมัติให้กู้

ด้านการนำเงินไปพัฒนากิจการมาชีพของสมาชิกกองทุน

1. การกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพ ควรมีการกำหนดวงเงินกู้สำหรับสมาชิกแต่ละอาชีพให้มีจำนวนต่างกัน เพราะว่าบางอาชีพมีความจำเป็นในการใช้เงินน้อย บางอาชีพมีความจำเป็นใช้เงินมาก และอีกอย่างหนึ่งเพื่อเป็นการป้องกันความเสี่ยงในการชำระเงินคืนเพราะผู้กู้ไม่สามารถหาเงินมาชำระคืนได้ทัน หรืออีกแง่หนึ่งถ้าผู้ประกอบการอาชีพที่ให้ผล

ตอบแทนสูง แต่ได้รับเงินก้อนน้อยไปก็จะเป็นการจำกัดโอกาสในการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ของผู้กู้นั่น

2. การควบคุมติดตามผู้กู้ ควรจะมีคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งที่จะคอยติดตามการดำเนินการของผู้กู่ว่าตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้แจ้งไว้แก่ คณะกรรมการกองทุนหรือไม่ เพื่อจะได้แจ้งให้คณะกรรมการผู้อนุมัติเงินกู้อีกทราบ และหาแนวทางแก้ไขต่อไป ในกรณีที่ผู้กู้ดำเนินการไม่ตรงตามคำขอกู้ เพราะว่าง่ายต่อการดำเนินการของคณะกรรมการปล่อยกู้ในระยะยาว

บรรณานุกรม

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ.**

2544. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

แผนแม่บทชุมชน ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ตามโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน. 2544. เวทีระดมความคิดผู้นำชุมชน

ตำบลโคกสัก สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว มูลนิธิหมู่บ้าน

พัฒนา สุทัศน์ศีล. 2544. วัฒนธรรมบริโภคของแรงงานรับจ้างในชนบท. สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย.

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสัก. 2546. แผนพัฒนาตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว จังหวัด

พัทลุง.

ทุนชุมชน:รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

บ้านหาดไข่มุกเต่า: วิถีชาวเลกับกระแสการเปลี่ยนแปลง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมจักร